

Maria Montessori, Barcelona i Eladi Homs

Període 1911-1923

Daniel Cañiguer Viñals

Directors de la tesi: Joan Soler Mata i Antoni Tort Bardolet

Programa de doctorat: Innovació i Intervenció Educatives

2022

Índex

ÍNDEX	2
1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. JUSTIFICACIÓ	11
1.2. OBJECTIUS I ESTRUCTURA DE LA TESI	14
2. ASPECTES METODOLÒGICS	17
2.1. RECOLLIDA DE DADES.....	17
2.2. ORGANITZACIÓ I ANÀLISI DE DADES.....	23
2.3. REDACCIÓ DE CONTINGUTS.....	34
3. EL FONS PERSONAL D'ELADI HOMS	39
3.1. ORÍGENS I GESTIÓ	39
3.2. CARACTERÍSTIQUES.....	47
3.2.1. Caixa 1.....	48
3.2.2. Caixa 2.....	51
3.2.3. Caixa 3.....	56
3.2.4. Caixa 4.....	56
3.2.5. Caixes 5, 6, 7 i 8.....	59
3.3. DESCRIPCIÓ I GESTIÓ DELS DOCUMENTS ESTUDIATS DEL FONS D'ELADI HOMS.....	66
4. CRONOLOGIA	75
5. LA TRAJECTÒRIA D'ELADI HOMS I LA PEDAGOGIA MONTESSORI (1911-1923)	79
5.1. LA INTRODUCCIÓ DE LES IDEES MONTESSORI A BARCELONA	87
5.1.1. La gestació de l'assaig de Montessori a la Casa de la Maternitat.....	89
5.1.2. Mestres becades per formar-se a Roma.....	92
5.1.3. Retorn a Barcelona de les pensionades a Roma.....	95
5.1.4. Leonor Serrano: promoció del mètode Montessori i correspondència amb Eladi Homs.....	96
5.1.5. Moviments de mestres contraris a l'aposta Montessori.....	100
5.1.6. La primera escola d'estiu.....	101
5.1.7. La Mancomunitat de Catalunya i el Consell de Pedagogia	102
5.2. LA DOCTORA MONTESSORI A BARCELONA	105
5.2.1. L'arribada d'Anna Maccheroni per iniciar l'aula pilot.....	106
5.2.2. Els inicis de l'escola Montessori de la Mancomunitat al carrer Universitat.....	106
5.2.3. El trasllat de l'escola de la Mancomunitat al carrer Diputació, 61.....	108
5.2.4. Els preparatius per a l'arribada de Maria Montessori a Barcelona	109
5.2.5. L'arribada de la doctora a Barcelona el desembre de 1915.....	113
5.3. EL TERCER CURS INTERNACIONAL MONTESSORI A BARCELONA.....	117
5.3.1. El fulletó de propaganda del curs internacional	119
5.3.2. La polèmica del castellà i dels mestres nacionals pel curs de 1916.....	121

5.3.3. Gestions per incorporar més escoles i alumnes al curs de 1916	123
5.3.4. Els alumnes i l'inici del curs internacional de 1916.....	126
5.3.5. Les lliçons del curs	128
5.3.6. Les observacions i pràctiques del curs.....	130
5.3.7. El final del curs.....	131
5.3.8. Valoració i conseqüències del curs de 1916	132
5.4. DESPRÉS DEL CURS DE 1916: MONTESSORI A BARCELONA.....	134
5.4.1. El projecte de Milà	138
5.4.2. Gestions fetes després del curs de 1916.....	140
5.4.3. Montessori i les relacions amb la religió catòlica el 1916 a Barcelona.....	143
5.4.4. Projectes de la Mancomunitat amb Maria Montessori a Barcelona el 1916.....	145
5.4.5. Montessori i l'escola de la Mancomunitat (cursos del 1916 al 1919)	148
5.4.6. Anna Maccheroni i Prat de la Riba.....	154
5.4.7. Jaume Bofill i Mates.....	155
5.4.8. La tornada de Maria Montessori el 1918, el seu treball a l'escola i la càtedra de Pedagogia	156
5.4.9. Seminari-Laboratori de Pedagogia	159
5.4.10. L'escola de la Mancomunitat a l'abril de 1919	163
5.4.11. L'anada a Londres el 1919	166
5.4.12. Descripció dels problemes a l'escola de la Mancomunitat.....	169
5.4.13. El retorn a Barcelona el 1920.....	174
5.5. ELS CANVIS EN LA RELACIÓ DE LA MANCOMUNITAT AMB LA DOCTORA MONTESSORI	176
5.5.1. L'auditoria al Seminari-Laboratori de Pedagogia.....	187
5.5.2. La fi de la relació entre la doctora Montessori i la Mancomunitat	192
5.6. DESPRÉS DE LA DIMISSIÓ DE MONTESSORI.....	194
5.6.1. Eladi Homs i els projectes fora de l'escola.....	196
5.6.2. L'Escola Graduada de la Mancomunitat.....	196
5.6.3. El final de l'escola de la Mancomunitat i els efectes de la dictadura de Primo de Rivera.....	198
5.6.4. Eladi Homs després de 1923.....	200
6. NOVES APORTACIONS A PARTIR DEL FONS DOCUMENTAL D'ELADI HOMS.....	204
6.1. ELADI HOMS, BIOGRAFIA I ASPECTES PERSONALS	206
6.2. L'ARRIBADA DE LES IDEES MONTESSORI A CATALUNYA.....	208
6.3. PALAU I VERA, LES PENSIONADES I ELS CONTACTES AMB MONTESSORI I MACCHERONI	212
6.4. ANNA MACCHERONI I L'ESCOLA DE LA MANCOMUNITAT	218
6.5. LA DECISIÓ DE VENIR DE LA DOCTORA MONTESSORI I LA SEVA ARRIBADA.....	227
6.6. CONTACTES INTERNACIONALS AL VOLTANT DE LA DOCTORA MONTESSORI	235
6.7. CONTACTES I GESTIONS AMB DIFERENTS PARTS DE CATALUNYA I ESPANYA PER AL CURS MONTESSORI.....	240
6.8. PROMOCIÓ DEL CURS DE 1916	247
6.9. ALUMNES DEL CURS DE 1916.....	253
6.10. DETALLS DE LA REALITZACIÓ DEL CURS.....	263
6.11. LA RELIGIÓ AL VOLTANT DE LA TASCA DE MARIA MONTESSORI.....	266
6.12. 1916, DESPRÉS DEL CURS MONTESSORI	272
6.13. ELS PLANS PER A LA TORNADA DE LA DOCTORA MONTESSORI	277

6.14. LES RELACIONS DELS PROJECTES DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA AMB EL GOVERN A MADRID.....	278
6.15. L'OPOSICIÓ A LA TASCA DE LA MANCOMUNITAT EN RELACIÓ AMB EL MÈTODE MONTESSORI	286
6.16. LA TORNADA DE LA DOCTORA, LA SEVA FEINA I LA CRISI DE RELACIONS AMB LA MANCOMUNITAT	292
6.17. MATERIALS I LLIBRES	302
6.18. ALTRES ASPECTES A DESTACAR.....	321
7. CONCLUSIONS.....	324
8. EPÍLEG	329
9. REFERÈNCIES, BIBLIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS	337
9.1. REFERÈNCIES	337
9.2. BIBLIOGRAFIA	348
9.3. ALTRES FONTS DOCUMENTALS	352
9.4. RELACIÓ D'IMATGES DE LA TESI	357
10. ANNEXOS.....	364
10.1. GRAELLA AMB LA DOCUMENTACIÓ ANALITZADA DEL FONS DE L'ELADI HOMS.....	364
10.2. CRONOLOGIA CORRESPONENT A LES 8 CAPES DE LA LÍNIA DEL TEMPS "MONTESSORI I BARCELONA"	413
10.3. ALTRES IMATGES.....	433
10.4. ÍNDEX ORIGINAL DE LES DIGITALITZACIONS DE LA FAMÍLIA DEL FONS DE L'ELADI HOMS.	447
10.5. VERSIÓ DIGITALITZADA DELS ARXIVS ESTUDIATS DEL FONS DE L'ELADI HOMS.....	448

1. Introducció

En el món actual hem avançat molt, però també arrosseguem moltes inèrcies i males pràctiques educatives que fan que, malgrat l'augment trepidant dels coneixements tècnics i científics, ens costi tant aconseguir un equilibri entre la humanitat i la seva relació amb el planeta. L'entorn que oferim als infants encara està lluny de ser el millor per ajudar a canviar aquestes dinàmiques que es van repetint de generació en generació. L'escola és una de les principals vies d'esperança per aturar la falta de solidaritat i les mancances emocionals i tendències poc respectuoses en algunes persones adultes. La manera d'organitzar el sistema educatiu de cada societat influeix molt a formar adults més responsables i solidaris, que siguin l'esperança de la millora de la nostra societat.

Al nostre propi sistema educatiu tenim la sort de disposar d'un interès especial per les pedagogies actives i les pràctiques educatives respectuoses amb les necessitats d'aprenentatge dels infants. Aquesta inquietud i aquesta motivació ens venen de lluny i les hem d'agrair, en gran part, als pedagogs i gestors de polítiques educatives que ens han precedit. Cal continuar reivindicant i estudiant a aquestes persones, la seva tasca, els seus punts forts i les seves mancances per tal d'aprofitar-ho per a una reforma educativa que encara segueix activa.

Amb aquest treball pretenc que s'aclareixin alguns dels dubtes que hi havia fins ara sobre la relació entre la doctora Montessori i els projectes de la Mancomunitat de Catalunya. Realment, els documents que hi ha publicats sobre els detalls d'aquella etapa de la doctora a Barcelona i especialment dels motius de la seva dimissió de tots els seus càrrecs són pocs i, en molts casos, contradictoris, com es podrà veure més endavant. Una part de les novetats que introdueixo en

l'apartat 6 surten de l'anàlisi de la gran quantitat de cartes del fons d'Eladi Homs, però també de les cartes del diputat i poeta Jaume Bofill i Mates, de les actes de diferents entitats i de la lectura de documentació, premsa i entrevistes fetes durant sis anys.

També pretenc posar en relleu i aportar informació sobre part de la tasca duta a terme pel senyor Eladi Homs i Oller, divulgador pedagògic i gestor de polítiques educatives que va ser clau en la renovació pedagògica que hi va haver en l'època de la Mancomunitat de Catalunya. Hem sentit molt a parlar de Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Pompeu Fabra, Alexandre Galí i altres persones que han estat molt estudiats i reconeguts al llarg del temps. Eladi Homs, tot i ser un personatge molt rellevant, no disposa de suficients estudis i reconeixement públic. Hi ha poques cronologies i pocs articles sobre la seva figura –entre els quals cal destacar el llibre publicat per l'editorial Eumo el 2002, *Articles pedagògics de l'Eladi Homs*–, i cal desvetllar més informacions d'aquest personatge tan interessant en la història de la renovació pedagògica que es va iniciar a principis del segle XX.

El meu interès per la vida i l'obra d'Eladi Homs s'origina partir d'una recerca exhaustiva que he estat fent des de l'any 2015 sobre l'estada de la doctora Montessori a Barcelona. En el marc d'aquesta investigació, he buscat i entrevistat familiars de diferents personatges que van tenir un paper rellevant en aquells anys al voltant de la doctora Montessori. Vaig buscar informació de la família Homs i no va ser gaire difícil, ja que alguns dels seus descendents són persones conegudes en els àmbits polític i empresarial a Catalunya. El 2016 vaig contactar amb els seus familiars fins a arribar a la seva filla petita, l'Elvira, una senyora molt activa i lúcida que em va dir que conservava molta documentació personal del seu pare. La possibilitat de poder examinar tota aquella documentació inèdita va

significar un gran impuls a la meua recerca per l'allau d'informació que aportava d'aquells anys.

La gran quantitat de documents i comunicacions personals i administratives d'Eladi Homs, les entrevistes amb la família i historiadors d'Eladi Homs, i la recerca bibliogràfica i documental al seu voltant m'han permès conèixer nous detalls sobre les circumstàncies de l'arribada de la doctora Montessori, de l'inici de les polítiques educatives de la Mancomunitat i del rol d'Eladi Homs en la renovació pedagògica d'aquells anys.

Eladi Homs va jugar un paper molt important i central en l'estratègia educativa de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat, especialment en el seu inici i fins a la mort de Prat de la Riba. Veurem com molts dels que el van conèixer de jove van apostar per ell, ja que hi van veure una persona capaç i resolutiva. En valoraven la passió, el caràcter, la clarividència i la capacitat comunicativa i de gestió. Tant Joan Bardina com després Enric Prat de la Riba hi van confiar cegament per iniciar aquella reforma educativa institucional tan volguda.

Prat de la Riba va plantejar a Eladi Homs treballar en aquella reforma educativa que havia de portar a la millora de la societat catalana tan clarament en crisi, sobretot després de la Setmana Tràgica de 1909. Cal tenir en compte que, abans que la Diputació agafés la iniciativa en el lideratge de la renovació pedagògica, va haver-hi uns anys de molts assajos en escoles privades, la majoria amb molta empenta però poca solidesa i sense prou consens (Galí, 1978). A més, hi havia controvèrsies polítiques i religioses que no ajudaven a consolidar una bona alternativa educativa i que van fer fracassar projectes com l'anomenada

Escola de Mestres de Bardina (Monés, 1986). La Diputació de Barcelona, finalment, va voler liderar aquella renovació pedagògica modernitzant les pràctiques educatives catalanes i anant a buscar referents contrastats internacionalment.

Des del punt de vista de molts intel·lectuals i polítics influents de l'època, es feia necessari trobar un sistema educatiu ideal per al seu model de societat catalana i que fos el centre a partir del qual articular la proposta de canvi educatiu a Catalunya. Aquella pedagogia modèlica en l'imaginari de molts gestors educatius va semblar que havia de ser la de la doctora Maria Montessori, i tant la Diputació de Barcelona com l'Ajuntament de Barcelona la van tenir present en les seves respectives reformes educatives.

La persona que va acumular la visibilitat del lideratge i l'estímul inicial de tota aquella estratègia al voltant de la metodologia Montessori va ser Eladi Homs. Podem identificar diverses etapes i diversos moments clau en tot aquest procés, que va des de l'any 1911 –quan es comença a conèixer Montessori a Catalunya– fins al 1922 –en què la doctora Montessori deixa Barcelona i s'acaba la seva relació oficial amb la Mancomunitat de Catalunya. Aquella evolució negativa des de l'inici esperançador fins al final decebedor en la relació de Montessori amb les polítiques educatives de la Mancomunitat la comparteixen tant la doctora com el mateix Eladi Homs. Ell passarà de ser l'home més influent i venerat en les altes esferes educatives el 1913 a ser menystingut pocs anys més tard.

Una part de la meua tesi, per tant, és aportar un relat d'aquesta època a través de les noves informacions obtingudes en la meua recerca. Aquest relat s'estén des d'abans de 1911 i s'allargarà fins al 1923, quan Primo de Rivera clausura l'escola

model de la Mancomunitat amb Eladi Homs de director. Es posa en relleu el rol d'Eladi Homs en la gestió i la promoció de la Pedagogia Montessori, però també les circumstàncies i els esdeveniments més destacables de tota aquella etapa al voltant de la Pedagogia Montessori.

En aquesta tesi faig també una descripció del fons analitzat d'Eladi Homs i n'explicaré l'origen, el tractament i les circumstàncies de la revisió. Homs tenia els documents en diferents caixes i havia posat en una maleta tot el material relacionat amb Montessori. Més tard, amb motiu de la celebració del centenari del seu naixement, el 1981, l'Ajuntament de Valls va demanar informació a la família, la qual li va deixar tot el material. Josep Martí i Baiget va netejar i posar el material en carpetes i va destinar la carpeta 3 als documents sobre Montessori.

¹ Aquesta és la que jo he analitzat més profundament i la que és objecte d'aquest estudi que presento. En aquesta anàlisi de documents, n'he afegit alguns de les altres caixes que també estan relacionats amb Montessori. Cal recordar que tots aquests documents són inèdits i que mai no s'han fet públics, malgrat que Josep Martí i Baiget va utilitzar-ne alguns per documentar-se per al llibre *Articles pedagògics* (Homs, 2002) i alguns altres articles que destacarem més endavant i que recull la bibliografia.

Aquests documents es basen sobretot en l'any 1916. Els documents de la correspondència de 1917-1923 no es van arribar a trobar mai, però, malgrat això,

¹ Josep Martí i Baiget, llicenciat en Filosofia per la Universitat de Barcelona i màster en Arxivística per la Universitat Rovira i Virgili, treballa en l'àmbit del patrimoni fotogràfic i ha publicat diferents escrits sobre Eladi Homs.

els documents analitzats continuen essent molt rellevants per entendre tot aquell moment històric.

Homs tenia el costum de guardar totes les cartes rebudes i també una còpia de les que ell enviava. Per això, dels anys en què s'ha conservat aquesta documentació podem saber molt del què pensava i de la seva feina diàries. A les cartes hi ha molta informació de gestions i reunions al voltant de la Mancomunitat, però també d'aspectes de l'escola Montessori i de comunicacions personals amb la família i el cercle íntim de la doctora. La meva feina ha estat llegir, resumir, analitzar, classificar i comunicar els continguts més rellevants d'aquesta documentació. Aquesta anàlisi l'he feta tenint en compte i posant de manifest les publicacions anteriors més significatives sobre cada tema i destacant quines són les aportacions noves de la documentació del fons d'Eladi Homs.

En tot el procés de tractament d'aquesta documentació, la família d'Eladi Homs va escanejar els documents i té l'interès de compartir-los amb tothom que ho vulgui estudiar. Els arxius en PDF o en imatge de tots documents estan a disposició per ser compartits mentre es fan els tràmits i les gestions per a la donació dels arxius en paper que farà la família a l'Arxiu Nacional de Catalunya o a alguna altra institució que els pugui gestionar. Per la meva part, he revisat, organitzat i tornat a catalogar tots els documents més estudiats amb la base de dades del programa Mendeley. Aquests documents, que es troben en un grup d'estudi de Mendeley, així com les fitxes que formen part d'aquesta tesi, estan disponibles per ser compartits amb altres interessats i investigadors del tema.

Paral·lelament a tot aquest treball he fet una tasca de llistar esdeveniments en forma de línies del temps que han d'ajudar al lector a situar-se en l'entorn

sociopolític d'aquell moment. Aquests línies del temps estan compartides online a través de la plataforma PRECEDEN.com. Hi ha 612 entrades distribuïdes en línies del temps paral·leles segons temàtiques: Projectes i promoció Montessori a Catalunya, Escoles Montessori a Catalunya, Biografia de Maria Montessori, Moviment Montessori al món, Biografia d'Eladi Homs, Pedagogia catalana i espanyola, Política i societat catalana i espanyola, Societat i política mundial.

Cal remarcar que, malgrat que el meu estudi acaba el 1923, l'any 1927 la doctora Montessori tornarà a Catalunya i referà i enfortirà la seva tasca de la mà de molts col·laboradors –incloent-hi Eladi Homs– i d'institucions com l'Ajuntament de Barcelona. La seva tasca aquí, finalment, s'acabaria el 1936 amb l'esclat de la Guerra Civil.

1.1. Justificació

Aquesta tesi que presento es basa en els documents inèdits d'Eladi Homs relacionats amb l'estada i la col·laboració de la doctora Montessori i la Mancomunitat de Catalunya. En la caixa etiquetada com a "Montessori", que es troba en el fons d'Eladi Homs, hi ha molta correspondència d'Homs amb personatges, empreses, institucions, mitjans de comunicació i agrupacions, però la gran majoria són comunicacions i documents corresponents a l'any 1916.

Eladi Homs, des de l'any 1911 fins al 1916, va ser el gran gestor de la reforma educativa de la Mancomunitat liderada per Prat de la Riba, i es pot dir que el moment de més productivitat i influència en aquella tasca va ser precisament el 1916. Aquell any la doctora donava un curs a Barcelona i els projectes de la Mancomunitat amb ella eren molt fermes i tenien moltes bones perspectives. A partir de 1916, però, malgrat que la col·laboració amb la doctora continuaria, la

influència i el projecte de la Mancomunitat i Montessori anirien minvant. Prat de la Riba moria el 1917 i el mateix Homs també aniria perdent influència a favor d'altres personatges crítics amb la seva aposta. Hauria estat molt interessant trobar la resta de correspondència abans esmentada, que va des de l'any 1917 fins al 1936, però no s'ha localitzat.

Tot i que la majoria informació en el fons és del 1916 i que es disposa de documents dels anys posteriors, he decidit restringir la meva tesi a aquests anys 1911-1923. La meva decisió d'acabar el relat el 1923 és per posar en relleu tota aquella tasca i aportar també així uns fets que no es coneixen de Montessori durant aquells anys.

Jo soc mestre del col·legi Montessori-Palau de Girona des de 1989. Quan hi vaig començar a treballar, aquesta escola privada, malgrat el nom, seguia l'estil tradicional i cercava arreu com aplicar millors pedagogies. No va ser fins a partir de 1998 que es va decidir fer un important canvi vers la Pedagogia Montessori de la mà de l'Associació Montessori Internacional, la més reconeguda a escala mundial. Jo de seguida em vaig sentir identificat amb aquesta manera de veure el desenvolupament humà i em vaig bolcar molt activament a facilitar el canvi metodològic a l'escola. Ja des de l'any 2000 vaig començar a aplicar la metodologia a l'aula i el 2005 acabava la meva formació oficial de guia Montessori AMI. Més tard, el 2013, em vaig plantejar estudiar per ser formador internacional. Aquell va ser un procés molt llarg i exigent que vaig haver de compaginar amb la meva feina de tutor a l'escola.

En aquells moments, en veure com a Catalunya la Pedagogia Montessori havia estat tan important i com ara se la considerava poc rellevant, em vaig interessar

per investigar tot aquell període. El 2015 vaig iniciar una recerca molt activa que em va portar a descobrir molts fets i circumstàncies que no havia vist mai publicats. Finalment, aquelles troballes em van permetre, el 2018, escriure el meu treball final de la formació com a entrenador Montessori al voltant de Montessori a Barcelona (Cañiguer Viñals, 2018). Gràcies a la gran quantitat de contactes, gestions, lectures i viatges en aquesta tan extensa investigació, vaig poder arribar a tenir molta documentació i informació sobre el tema. A més, vaig tenir la gran sort de trobar els arxius inèdits d'Eladi Homs, a qui s'atribuïa gran part del mèrit de portar la doctora Montessori a Barcelona. Mentre anava investigant, anava trobant molts col·laboradors que em van aportar molt de material i que em permeten encara iniciar més projectes d'investigació i de comunicació sobre la història de Montessori a Catalunya.

Com que el 2018 vaig acabar la meva formació d'entrenador AMI per a l'educació primària, em vaig plantejar dedicar-me més a la investigació, a la formació d'adults, i, en aquesta nova situació, l'inici del doctorat al voltant d'aquella època era una molt bona opció. El fet de disposar de tota aquella documentació inèdita sobre Eladi Homs implicava també una responsabilitat de donar-la conèixer, i va ser així com, animat per la direcció de la meva escola i de la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya UVic-UCC, em vaig embarcar de ple en aquest projecte.

Per tant, malgrat que la majoria de documents aportats en aquest relat per part del fons d'Eladi Homs pertanyen al 1916, he cregut oportú aprofitar també tots els altres arxius trobats en altres llocs que acaben de donar sentit i tancar el relat de tot aquell període. Així doncs, la proposta és contemplar tot el període del 1911 al 1923 per l'interès de posar context i donar continuïtat a totes les

informacions examinades del fons d'Eladi Homs. Aquest període inclou un cicle d'inici i final, des de l'entrada de les idees de la doctora Montessori en els plans de la Diputació fins a la marxa de la doctora de Catalunya i la posterior clausura de l'Escola Montessori de la Mancomunitat de Catalunya.

1.2. Objectius i estructura de la tesi

Aquest treball té quatre objectius molt clars:

1. Aportar noves dades en la relació entre els projectes de la Mancomunitat de Catalunya i la doctora Maria Montessori entre els anys 1911 i 1923.
2. Donar a conèixer la feina feta per Eladi Homs durant aquests anys com a membre del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya i com a impulsor de l'entrada de les idees de Maria Montessori a Espanya.
3. Fer una anàlisi de la documentació personal i familiar d'Eladi Homs relacionada amb la seva tasca al voltant de la doctora Montessori.
4. Establir una cronologia contrastada amb documents històrics sobre la pedagogia Montessori a Catalunya.

La tesi es desenvolupa al llarg de deu apartats:

1. Introducció: justificació i objectius
2. Aspectes metodològics
3. El fons personal d'Eladi Homs
4. Cronologia
5. La trajectòria d'Eladi Homs i la pedagogia Montessori (1911- 1923)
6. Noves aportacions a partir del fons documental d'Eladi Homs

7. Conclusions
8. Epíleg
9. Referències, bibliografia i fonts documentals
10. Annexos

En l'apartat de metodologia, explicaré quina va ser la realitat canviant de la meua recerca, l'organització i l'anàlisi dels continguts i la redacció final. Serà com un recorregut cronològic per la meua recerca i una descripció dels procediments emprats.

Després analitzaré el fons documental trobat d'Eladi Homs. Vull exposar més detalladament les circumstàncies i els detalls de la seva troballa i posterior gestió, i descriure el format i les característiques principals de tot el material del fons. Com que el subjecte principal de l'anàlisi més profunda que vaig fer van ser els continguts de la caixa 3, detallaré com els vaig localitzar, quina va ser la meua gestió i com queda la seva classificació actual.

Al bloc 4 exposo les característiques i el format de la cronologia feta com a resultat de la meua recerca. Aquesta cronologia es pot consultar en línia, però també n'hi haurà un resum en l'apartat corresponent dels annexos.

Un apartat que té un pes important en la tesi és el 5, titulat "La trajectòria d'Eladi Homs i la pedagogia Montessori (1911-1923)". Aquest vindria a ser el relat d'aquells anys com sorgit de les tasques de recerca fetes amb l'ajuda dels arxius d'Eladi Homs, però també gràcies a moltes altres fonts consultades.

L'altra secció principal de la tesi és l'explicitació de les aportacions innovadores que hem pogut fer gràcies als arxius d'Eladi Homs. En aquest apartat

6, anomenat “Noves aportacions a partir del fons documental d’Eladi Homs”, analitzem informacions aparegudes a les cartes al voltant de dinou temes. En cada tema comparo el que ja es coneixia amb el que aporten de nou la correspondència i els arxius d’Eladi Homs.

Per tancar la tesi, en faig un resum i una valoració als apartats de les conclusions i l’epíleg, explico les cites i la bibliografia, i adjunto les dades i cronologies treballades.

2. Aspectes metodològics

En aquest apartat explicaré com he anat treballant per poder presentar aquesta tesi i assolir els objectius proposats. El fet d'haver començat la meua investigació molt abans de començar el doctorat a la UVic-UCC i de formar-me en investigació fa que els aspectes metodològics hagin estat molt variats i canvians en el temps. La metodologia emprada es pot agrupar en tres moments o apartats: les tasques i els processos per a la recollida de dades, l'organització i anàlisi d'aquestes dades, i la comunicació o redacció dels continguts i les conclusions.

2.1. Recollida de dades

Vaig començar el procés de recollida de dades el juliol de 2015, quan vaig anar a la biblioteca de la Universitat de Girona a submergir-me en el fons Verrié.² A partir d'aquí, vaig anar diverses vegades a Barcelona a consultar llibres, actes, correspondència, revistes i fotografies. A l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona hi vaig trobar informació, sobretot a través de les actes del Consell de Pedagogia i de la Maternitat. Allà, igual que en els altres arxius i biblioteques, em van facilitar els documents digitalitzats, cosa molt útil per poder consultar-los de nou i evitar errors en la interpretació o transcripció.

² Frederic-Pau Verrié i Faget (Girona, 1920 – 11 de febrer de 2017) fou un historiador de l'art, arqueòleg i editor català que va fer la donació de tots el seu fons documental a la Universitat de Girona, en el qual hi havia tot de material (publicat) de Montessori a Catalunya.

També vaig visitar la Biblioteca de Catalunya, l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'Arxiu Històric de Barcelona, la Biblioteca de l'Associació Rosa Sensat i l'Arxiu Contemporani de Barcelona. Altres visites que he anat fent són a la Fundació Marta Mata (a Saïfores), a l'Arxiu Històric Municipal de Tossa de Mar buscant informació de Manuel Ainaud i a la seu de l'Associació Internacional Montessori (a Amsterdam). Vaig haver d'anar a Amsterdam per altres motius i vaig poder passar molts dies examinant en profunditat el material que hi tenien gràcies a l'encarregada dels arxius, Joke Verheul.

Ja des del primer moment vaig consultar hemeroteques destacades de publicacions, revistes i diaris catalans, espanyols i anglesos. La recerca per Internet ha estat molt útil i m'ha permès accedir a moltes publicacions, articles i premsa sobre el tema. Un altre cop, la facilitat d'obtenir arxius digitals dels documents em va permetre continuar acumulant arxius originals que podia classificar i tenir a disposició al meu ordinador.

Vaig buscar bibliografia sobre Montessori, sobre pedagogia catalana i sobre la Mancomunitat d'aquella època en biblioteques. Al cap de poc de començar la recerca, vaig decidir que miraria d'adquirir els llibres essencials que em proporcionaven informació rellevant. A partir d'aquí, estic contínuament comprant els llibres nous que van apareixent sobre el tema i els estudis publicats. També he anat buscant documents i publicacions antics sobre el tema. Per exemple, veient la dificultat de consultar tots els exemplars de la revista *Quaderns d'Estudi* o els volums de l'obra de Galí (Galí, 1980), vaig adquirir-les en el mercat de segona mà. També dispo de llibres Montessori originals d'aquella època publicats a Barcelona i exemplars originals de revistes i diaris sobre aquest tema. He esdevingut, sense gairebé adonar-me'n, un col·leccionista

sobre Montessori i Catalunya. Això m'ha ajudat molt, ja que en qualsevol moment puc consultar les fonts originals i així evitar molts dels errors que es poden produir en qualsevol recerca.

Al començar a llegir i analitzar tota la documentació, sempre surten nous dubtes i noves idees i vies d'investigació. Això ha fet que hagi hagut de consultar altres entitats, empreses o institucions, com l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona, la Fundació Sagrada Família, l'Arxiu de l'Ajuntament de Lleida, l'Escola Italiana de Barcelona, la Ràdio Associació de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans o la Memòria Digital de Catalunya.

Altres vegades això m'ha portat a haver de consultar les publicacions de molts autors i investigadors. He fet consultes, per exemple, d'obres d'Albert Balcells, Bernat Sureda i Josep González-Agàpito per temes sobre la Mancomunitat o a Josep Oliveras Samitier, que em va assessorar per investigar més sobre Palau i Vera. També he contactat amb Rita Kramer, una de les més prestigioses biògrafes de Maria Montessori a escala mundial, per aclarir una informació molt dubtosa que recollia al seu llibre. Amb tots ells he mantingut una correspondència a través de correus electrònics, els quals puc recuperar quan els vull consultar de nou. Cal dir que la gran majoria d'ells m'han anat contestant i ajudant en tot el que han pogut.

Amb altres persones que he contactat hi ha hagut més correspondència i col·laboració, i en molts casos continua fins ara. Amb alguns d'ells el format de comunicació ha estat en viu i directe, tal com ha passat amb M. Antònia Canals, que havia estat la meva mestra i que, a part dels seus records, em va deixar molts documents manuscrits de la seva tia Dolors Canals, una de les pensionades que

va anar a Roma el 1914. Amb ella vaig poder fer moltes entrevistes a Girona i també a Barcelona. En aquestes entrevistes procurava anar anotant en una llibreta tot el que em deia i en alguns casos ho vaig enregistrar en so.

Una altra persona que col·labora amb mi és Josep M. Espelta, nebot de la secretària d'Homs, mestra de l'Escola de la Mancomunitat i amiga personal de la doctora Montessori. Amb ell les comunicacions són via WhatsApp i algunes trucades per telèfon. Moltes vegades em truca quan ha trobat alguna cosa o recorda alguna dada interessant. Això fa que de seguida anoti el que m'explica en el meu dietari-agenda, que és el que tinc més a mà. Aquestes notes després les passo a un document, en el qual acumulo les informacions noves.

Una altra de les més fidels col·laboradores és l'única filla viva d'Eladi Homs, a qui he anat a veure diverses vegades a Cerdanyola del Vallès. A Elvira Homs Zimmer la vaig entrevistar per primer cop el 2017 i després hem estat mantenint comunicacions constants, sobretot a partir del Messenger del Facebook i en posteriors trobades per analitzar els arxius del seu pare. Del seu entorn familiar també he tingut contacte o col·laborat amb diversos nebots, el seu fill Jordi i altres familiars.

En aquest grup de col·laboradors també hi ha Jordi Casanova Maturala, professor de la Universitat de Barcelona que va recollir molta informació de l'estada de la doctora a través dels arxius de AMI a Amsterdam com a un encàrrec personal de part de la neta de la doctora Montessori Renilde Montessori. El fill de Renilde, Saulo Matute Montessori, m'està ajudant amb alguns temes concrets, i amb la professora Maria Carme Agulló tenim comunicacions per compartir informacions sobre Leonor Serrano. També tinc contacte i col·laboracions amb

altres investigadors que fan doctorats relacionats amb el tema, com Stefano Scippo (Universitat de Roma) i Domenico Salzano (Universitat de Barcelona).

Imatge 1: Imatge de la meua recerca a la seu de l'AMI, a Amsterdam, el febrer de 2016 amb un llibre de regal per a la doctora fet de part dels alumnes del curs internacional Montessori de 1933 a Barcelona. Font: Elaboració pròpia.

Arran del meu treball, també he iniciat una estreta col·laboració amb Matteo Ferroni, arquitecte i promotor de la pedagogia Montessori a la regió d'Úmbria (Itàlia). Ell està impulsant un projecte internacional –del qual formo part– que pretén unir les principals ciutats que van ser llar de la doctora i així difondre millor el seu llegat. De resultes d'aquesta col·laboració he pogut entrevistar una alumna de la doctora, Elvira Bussinelli, que encara viu a Perugia (Itàlia) i que va ser mestra de l'Escola Italiana de Barcelona als anys seixanta. Arran d'aquesta última entrevista he contactat amb l'Escola Italiana de Barcelona i he redactat un article per a una futura publicació a Perugia .³

³ Article demanat per part del Distretto Montessori Perugia amb motiu del 150è aniversari del naixement de la doctora Montessori. Es preveu fer un recopilatori d'articles.

Hi ha altres persones amb qui l'intercanvi d'informació ha estat més intens i periòdic, com en el cas de la besnéta de la doctora, Carolina Montessori. Ella està al capdavant dels arxius inèdits que encara s'estan investigant a Amsterdam i arreu del món, i porta les publicacions constants que es fan com a resultat d'aquestes descobertes a l'editorial Montessori-Pierson d'Amsterdam. Amb ella comparteixo tots els arxius, m'aclareix els dubtes, m'informa de molts detalls i em tradueix i desxifra moltes cartes manuscrites de la doctora. Gràcies a aquesta col·laboració hem pogut avançar molt en el coneixement de molts detalls passats de la doctora Montessori.

Una altra col·laboradora és Roser Bonet. Ella, arran d'un treball de fi de màster TFM a la UVic-UCC, va iniciar una recerca semblant a la meva i l'any 2015 ens vam posar d'acord per compartir totes les informacions. Vam crear una carpeta virtual compartida amb tot de documents que anàvem trobant i volíem compartir de les nostres investigacions. L'any següent, ella va acabar el seu TFM (Bonet Abelló, 2017) sobre informacions publicades a la premsa d'aquella època, però llavors, per motius familiars i professionals, va deixar la recerca. Malgrat això, la seva feina l'he aprofitada en la meva investigació i encara estem en contacte.

Josep Martí i Baiget, ja esmentat anteriorment, és un altre col·laborador amb qui he mantingut converses des de l'estiu de 2017. Amb ell he tingut comunicacions per correu electrònic però també amb entrevistes en la plataforma Zoom. D'aquestes xerrades en guardo també els resums. Ell m'ha anat assessorant sobre els arxius i facilitant els seus treballs sobre Eladi Homs. Un d'aquests treballs va ser escriure una sèrie d'articles en un blog de l'Escola Eladi

Homs de Valls que M. de l'Esperança Amill i Montse Oller van transformar en una publicació que em van compartir (Martí i Baiget, 2020).

A través de Carolina Montessori va contactar amb mi Marcello Grifo, investigador de Palermo que fa una recerca sobre Montessori i religió. Amb ells hem compartit moltes dades i documents de la nostra recerca personal i encara seguim en contacte. També va contactar amb mi Lyndsey Jenkins, una investigadora d'Oxford, per saber si Caroline Kenney estava a la llista d'alumnes del curs de 1916. Més endavant veureu que Kenney sí que va ser una de les estudiants del curs.

La recollida de dades es va allargar en el temps, ja que mentre redactava la tesi anava fent més descobriments de informacions que havia d'incorporar. La revisió física final de les caixes de tot el fons d'Eladi Homs feta el novembre de 2021 em va aportar més informació sobre l'estat del fons i més cartes relacionades amb Montessori que no havia vist digitalitzades. També vaig tornar a anar a la Biblioteca Nacional de Catalunya i a la del Parlament de Catalunya esperant trobar el document original del projecte Pedagogium que Homs esmentava que va elaborar el 1911 a petició de Prat de la Riba. Encara no he tingut èxit en aquest aspecte, però espero trobar-lo algun dia.

2.2. Organització i anàlisi de dades

La quantitat d'informació de la qual dispo sobre tota aquesta època i temàtica és molt gran arran de les intenses recerques fetes durant tots aquests

anys. Aquesta informació l'anava organitzant i analitzant mentre m'anava arribant. Necessitava trobar un sistema àgil i òptim per a la seva lectura, comprensió, classificació i emmagatzematge perquè aquesta informació fos fàcilment localitzable sempre que la necessités. Mentre anava ampliant la quantitat d'informació, vaig utilitzar diferents sistemes i suports que han anat evolucionant fins a arribar als actuals, que em són més útils i sobre els quals ara parlaré.

Una de les primeres accions era intentar disposar de còpies dels documents originals en PDF per emmagatzemar-les en alguna carpeta del meu ordinador. Sempre que em passaven imatges dels arxius, de llibres que llegia o de l'hemeroteca, intentava compilar-les en arxius de PDF. Per això necessitava una llicència del programa que em permetés editar fàcilment aquest tipus d'arxius. Aquest procés que he anat seguint sempre ha estat imprescindible per poder disposar d'un bon arxíu digital de publicacions i documents en PDF al qual puc accedir molt fàcilment i que permet la seva compartició a través de carpetes al Google Drive o amb el programa Mendeley.

Pel que fa a l'emmagatzematge d'aquests documents, els que són imatges o documents en format digital els vaig posant en carpetes a l'ordinador segons origen o tema. Els documents en paper els vaig classificant en una carpeta amb seccions i els llibres, a les estanteries. He intentat no acumular documents impresos, ja que anava convertint tots els que podia a format digital.

Una altra acció que sempre he fet ha estat llegir totes les informacions detalladament i fer-ne un registre escrit, sobretot a través de resums, però també a vegades parts literals. Aquest procés ha estat el que més temps m'ha portat, però

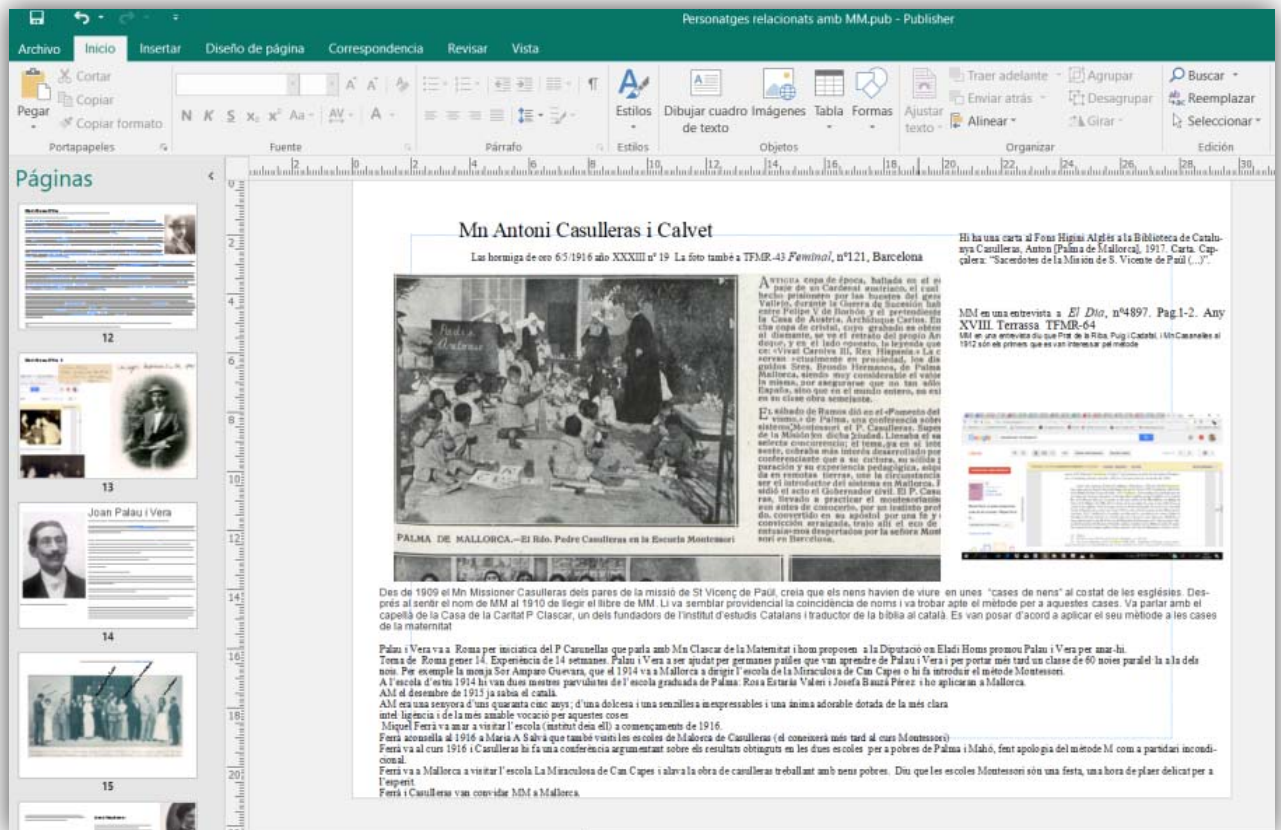
també el que més satisfacció m'ha donat. El fet d'entendre, resumir i registrar m'ha permès, per una part, entendre els continguts, i, per l'altra, registrar-los d'una manera més significativa per a mi. En realitat jo no dispo d'una gran memòria i aquest procés de lectura-resum-registre ha estat sempre el meu camí per compensar-ho.

Els resums de la informació apresada a partir de lectures, però també d'entrevistes i comunicacions, els he anat registrant en diferents sistemes. Vaig començar creant diferents documents, però de seguida que les informacions es multiplicaven vaig acabar classificant-les bàsicament de quatre maneres diferents:

- Resums de textos llargs que guardo en documents específics en Microsoft Word. Per exemple, posaré els títols d'alguns d'aquests documents: "OBRA COMPLETA ALEX GALÍ, extractes Dani", "Resum curs 1916 quaderns estudi UDG", "Curs 1916 LLIÇONS estructura i detalls", etc.

- Documents en Microsoft Word amb reculls d'informacions per temes molt específics. Per exemple: "llista estudiants Montessori 1916 Barna", "locations Barna Montessori", etc.

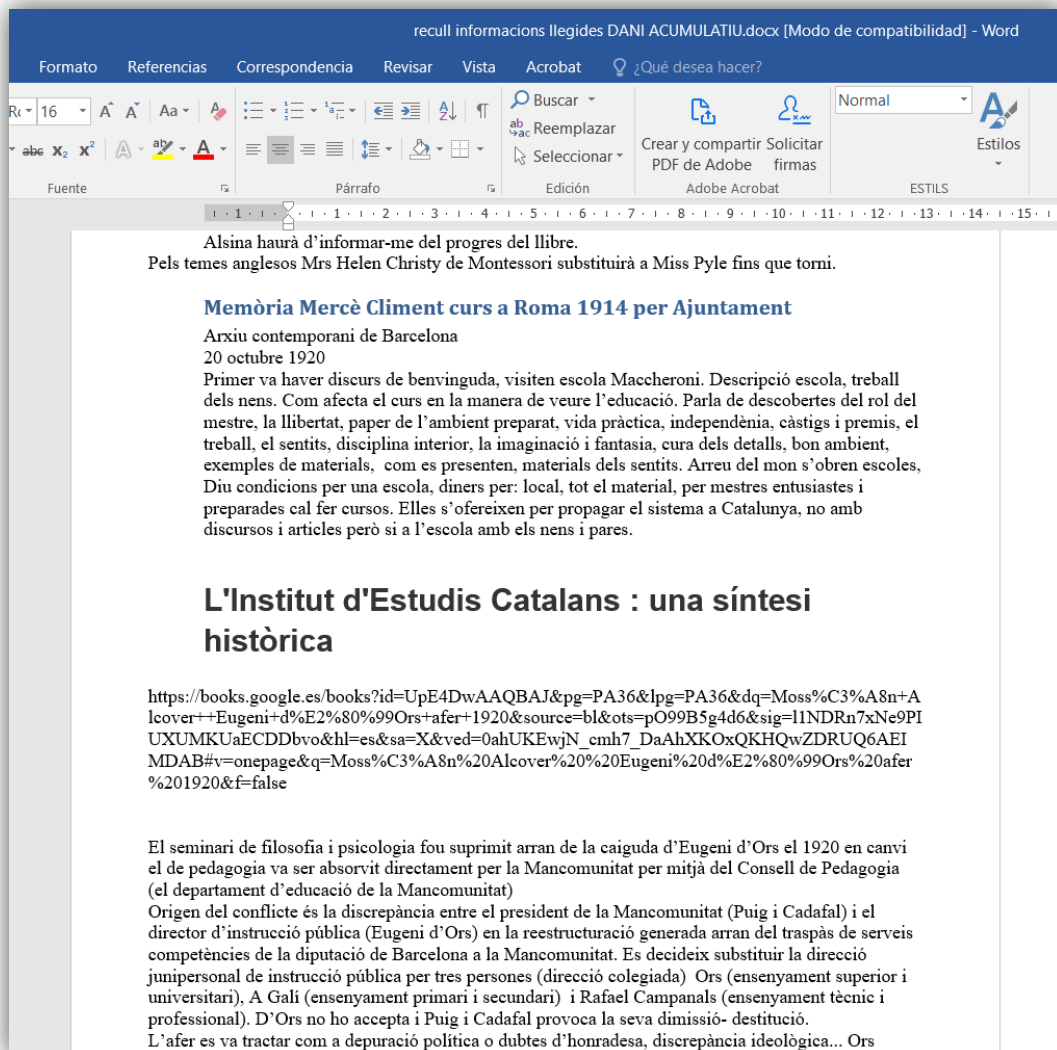
- Documents en Microsoft Publisher, un format que respecta les pàgines com si fos un powerpoint. D'aquesta manera, per segons quins temes puc posar informacions de diversos orígens ja classificades per pàgines. Per exemple, tinc l'arxiu de "Personatges relacionats amb MM", en el qual cada pàgina (o dues, si cal) correspon a un personatge.

Imatge 2. Exemple de la pàgina dedicada al mossèn Antoni Casulleras. Font: Elaboració pròpia.

D'aquests documents també tinc els arxius “Escoles” i “Institucions”.

● Un document on recullo informacions curtes, cites i resums de lectures de llibres, de pàgines web, de comunicacions, d'entrevistes i de tota mena de fonts. Aquest document que anomeno “recull informacions llegides DANI ACUMULATIU” m’ha estat molt útil, ja que hi puc trobar gairebé tot el que he anat recopilant que no està en els documents temàtics. A cada entrada que he anat fent, hi he anat posant la font i el resum.

Imatge 3. Exemple d'una pàgina del document "recull informacions llegides DANI ACUMULATIU". Font: Elaboració pròpia.

● Per als documents menors tipus cartes dels fons d'Eladi Homs o de Bofill i Mates, per exemple, vaig començar a omplir en un document de Microsoft Word una graella on quedessin registrats pel nom, la data, el fons i el resum.

4 juny 1912	Carta de Revista educació a EH apremiant per acabar la revista de maig	Fons Eladi Homs	DE la revista de Educació demanant que EH passi per les oficines per enllestir el nº de maig, que falten coses i preparar el següent nº. Que ha de sortir puntual per treure la mal impressió en els últims números. De Joan Borràs??
12 agost 1912????	Carta postal Ainaud a EH demanant joves per a una escola	Fons Eladi Homs	Postal francesa d'un quadre del Louvre de Paris. Diu: Vos me parlareu temps enrere d'un grup de joves de bones condicions per a ajuntar-los en alguna escola. Sabeu si continuen encara sense cap obligació?... Data ilegible al segell però de Barcelona
Sense data	Nota tarja de Dolors Macià a EH per reunió urgent amb Puig	Fons Eladi Homs	Tarja de Dolors Macià de Puig que per encàrrec d'en Puig l'esperarà dilluns a les 11 per tractar un assumpte urgentíssim.
Sense data des del 1914 (crea biblioteca) fins	Carta de Leonor Serrano a EH concertant un sopar amb un conegut alemany i indicant més contactes alemanys en resposta a la petició de trobar algú per practicar i aprendre alemany.	Fons Eladi Homs	Es suposa que Eladi va demanar a Leonor algú per aprendre alemany. Ella li concerta una cita ja a les 7 a un sopar i més contactes de gent alemanya a Barcelona. Es suposa que ell vol aprendre alemany per conquesta a la seva enamorada secretària de la nova biblioteca. Diu que suposa que serà gratuït. Carta amb segell d'inspector de primera ensenyança (particular)
Sense data però pot ser el 1916 ja que parla d'un curs organitzat per EH i sembla els inicis de la	Carta de Leonor S al secretari del Consell de Pedagogia EH demanant col·laboració, més que tot si està d'acord en el projecte de l'Ajuntament i el Sr Bifill de fer edificis per escoles públiques (lloguer car...) caldria posar-ho al pressupost... apela a ideologia...	Fons Eladi Homs	Fa referència a unes "conferencias pedagógica del ayuntamiento" agraït a EH que hi anés i que ajuden a augurar que rudes oposicions (suposadament a Montessori...) que s'anunciaven al principi, principalment per part del Dr Estrany (Jeroni?) per exemple, hagin canviat o almenys suavitzat

Imatge 4. Exemple d'una pàgina del document amb el resum de les anàlisis de les cartes. Font: Elaboració pròpia.

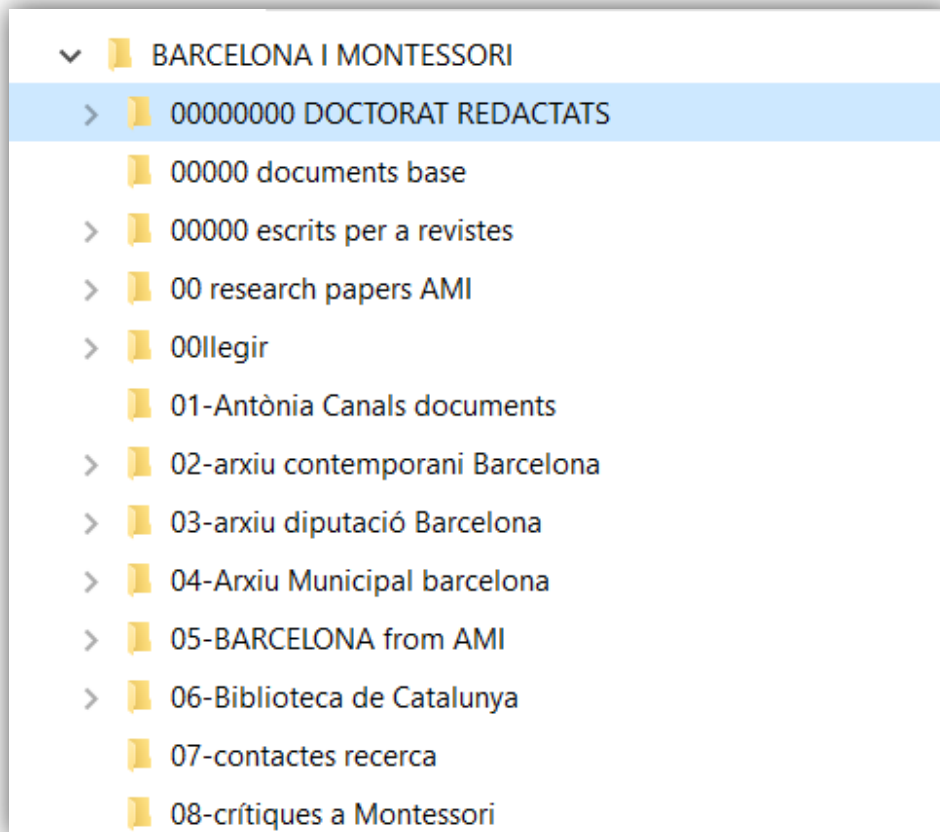
● Mentre anava acumulant informacions i dates, vaig començar a ordenar cronològicament tots els esdeveniments en un Excel per tal de poder-hi accedir fàcilment i poder-los consultar quan em posés a redactar. Aquí hi afegia tot d'esdeveniments i d'on els havia tret. L'arxiu es diu "NOVA LÍNIA DEL TEMPS D'ESDEVENIMENTS ACUMULATIU Montessori a Barcelona". A continuació en poso un exemple amb els camps que feia servir.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
	DATA	NOM	ON TROBAT	descripció	categoria	LLOC	COMENTARI	DETALLS I/O	FC
1	1913	Conferencias MM a EUA amb firmacions de les seves escoles (Washington, Wqest Ofrange, Fioladefia, Chicago, Pittsburg i NY. Cponeix president Wilson, dison. Molt èxit	Dios y el niño y otros escritos inéditos		Montessori Internacional				
39	1913	La Diputació esmenten la carta de Joan Palau i Vera des de Roma (al dian la Veu de Catalunya en l'espai de la Diputació)	TFMR-6 La Veu de Catalunya, any 23, nº 5242, pg.4, Barcelona	Parla de les seves primeres impressions a la "Casa del Bambini", en el que ha vist coses meravelloses mentre els nens treballaven en llibertat. De la cartra: "Avui he visitat la primera "casa del bambini". Fer	Montessori Catalunya				
40	10/desembre/1913								
41	1913	es preocupa de preparar la implantació de l'escola a casa Maternitat.	ARXIU DIPUTACIÓ		Montessori Catalunya				
42	1913	el govern de Madrid va autoritzar les mancomunitats de províncies. Això va fer possible que es constituís la Mancomunitat de Catalunya	Roser ftm		Hria Catalunya i Espanya				
43	1913	27/desembre/1913 auxiliars escola	ARXIU DIPUTACIÓ		Escoles Montessori				
44	1913								
45	1913	Museo pedagogico con trabajos Montessori, DUBTE, NO 1914		Coincide y contribuyen tambien estos	Montessori Catalunya		JC		
46	1913	Fan el pla Benjamin d'escoles Normals	Descoberta Infant		Hria pedagogia general				
47	1913	1914 Escola del temple de la Sagrada familia en Montessori		Las Escuelas de la Sagrada Familia.	Escoles Montessori		JC		
48	1913	1914 Second International Training Course in Rome. Quan torna de NY	Website AMI		Montessori				
49	1913	2/gener/1914 estil de parvuls de Montessori	ARXIU DIPUTACIÓ		Escoles Montessori				
50	1913	2/gener/1914 Proposta d'enviar i pensionar mestres a Roma.	ARXIU DIPUTACIÓ						
51	1913	9/gener/1914							
52	1913	16/gener/1914 16 de enero la Diputación pensionó a dos maestras, Josefa Roig y Maria		De Fernal Fernal nº88, pag 2-8.			JC		
53	1913	23/gener/1914 EH es preocupa de les pensionades	ARXIU DIPUTACIÓ						
54	1913	20/gener/1914 Toma Palau i Vera de Roma							
55	1913	30/gener/1914 Acta casa caritat Pagar 1200 a palau i vera	La estancia de Barcelona	El ensayo de Palau Vera, llevada a cabo en ACTES CASES CARITAT CASA					
56	1913	29/gener/1914 Assaig Palau i Vera sobre Casa maternitat i exposts de la Diputació de		rassag del metode a la Casa de Matemtat	publicacions				
57	1913	30/gener/1914 Acta casa caritat Pagar 1200 a palau i vera	ARXIU DIPUTACIÓ						
58	1913	4/febrer/1914 Xampeny, Enriqueta Ortega, Dolors Canals, Maria Cantero, Maria	ARXIU DIPUTACIÓ						
59	1913	6/febrer/1914 El dia 6 de febrero el Ajuntamiento pensionó, con la misma finalidad, a las		També f'ajuntament de Lleida (segons			JC		
60	1913	23/febrer/1914 2n curs internacional a Roma fins al juny							

Imatge 5. Exemple d'una pàgina del document "NOVA LÍNIA DEL TEMPS D'ESDEVENIMENTS ACUMULATIU Montessori a Barcelona". Font: Elaboració pròpia.

Una vegada vaig iniciar la cronologia, també vaig començar a redactar un relat amb tots els detalls que anava trobant. El vaig anar fent com a esborrany del que algun dia podria ser un llibre. Aquest document en Microsoft Word anomenat "GENERAL I AMB TOT ACUMULATIU Maria Montessori a Barcelona" encara em serveix per anar-lo ampliant o modificant depenent de les noves troballes que vaig fent.

Per classificar tots els arxius digitalitzats resultants de la recerca, vaig organitzar uns tipus de carpetes al meu ordinador. La carpeta mare s'anomena "BARCELONA I MONTESSORI" i les altres les he anat afegint i enumerant a mesura que he anat incorporant noves fonts o obrint nous temes. Actualment tinc numerades 48 carpetes. Tinc també una carpeta amb aquests documents generals i una on poso els redactats que estic fent.

Imatge 6. Exemple de les carpetes a on es guarden els documents i redactats. Font: Elaboració pròpia.

Aquestes carpetes les havia anat posant al Google Drive per compartir-les amb els col·laboradors, però, com que estaven molt plenes i costava actualitzar-les, no ho vaig continuar fent. Finalment, surt més a compte enviar-nos el document que treballem o, tal com explicaré ara, fer servir el gestor Mendeley.

Aquesta organització de carpetes i de registre d'informacions que he anat fent fins ara m'ha estat útil i encara la faig servir, però he incorporat dues eines noves molt més versàtils que proporcionen un gran avantatge a l'hora de gestionar la informació i compartir-la.

Arran del meu inici del doctorat la tardor de 2019, em vaig anar formant i buscant eines més útils. La formació que vaig fer amb la Universitat de Vic em va resultar clau a l'hora de descobrir i començar a treure profit del gestor de

referències bibliogràfiques de Mendeleey per a la classificació i l'ús en els textos de la bibliografia, però sobretot, en aquest cas, pels documents i la correspondència analitzats. He aprofitat aquesta eina pensada sobretot per a bibliografia per introduir-hi també tots els documents analitzats del fons d'Eladi Homs.

Aquesta tasca ha requerit moltes hores de dedicació, però ha valgut la pena. He anat mirant cada document del fons d'Eladi Homs i he anat transformant el nom original que tenia en el nou nom seguint un nou criteri. He copiat, revisat i ampliat la descripció que ja tenia feta de cada document i he posat algunes etiquetes com la de la caixa originària del document o de la temàtica.

En l'ús d'aquest gestor havia de decidir quins noms posava a cada document (la majoria cartes) i quins codis utilitzaria. Finalment, em vaig decidir per aquesta fórmula a l'hora de posar el nom a la correspondència:

ANY, MES I DIA / DESCRIPCIÓ (SI CAL) / EMISSOR-DESTINATARI /
(FONS) / TIPUS DE DOCUMENT

Perquè s'entengui, posaré alguns exemples:

19160125 Homs-Sastre (EH) C

191XXXXX Cronologia de Maria Montessori, manuscrita per Homs (EH)

19160317 Homs-Ajuntament de Tarragona (EH) C

192XXXXX Manuscrit EH sobre educació i Montessori (EH)

191601XX Bang-Homs (EH) C

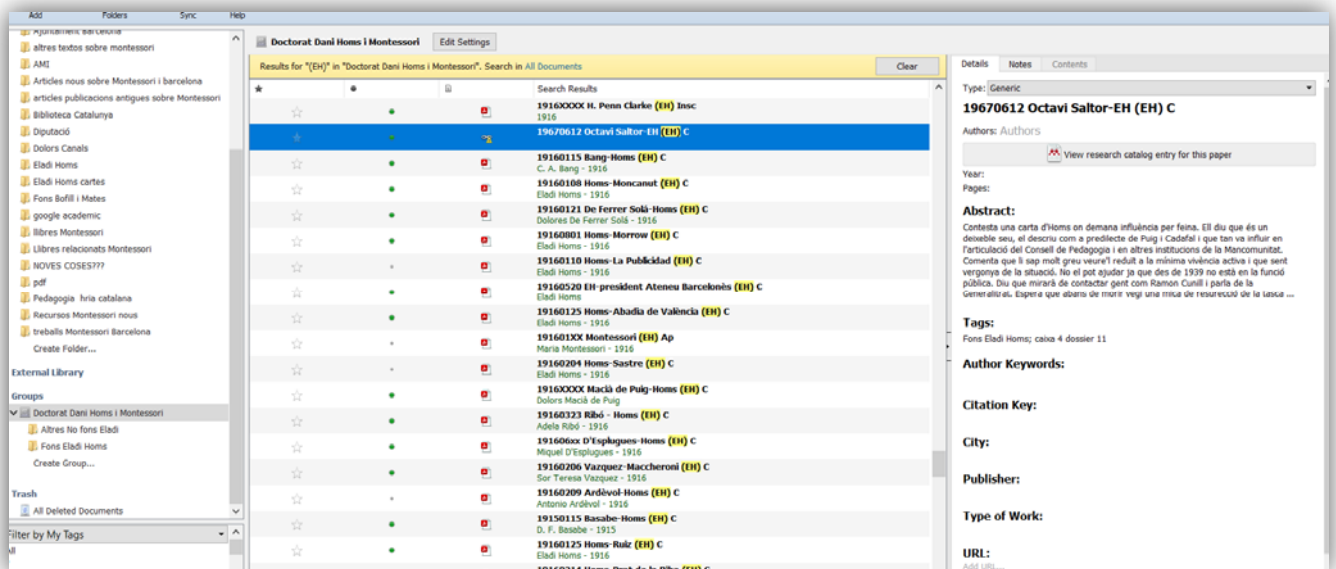
Els codis utilitzats són els següents:

Quan hi ha una X significa que no se sap del cert la data.

PERSONATGES: EH (Eladi Homs), MM (Maria Montessori), AM (Anna Maccheroni), ? (desconegut).

FONS: EH (Eladi Homs)

TIPUS DE DOCUMENT: C (carta), Cir (circular), Insc (inscripció), Art (article), Cup (cupó), Llt (llibret), Tel (telegrama), Ap (apunts), Res (resguard), Com (comunicat), Doc (document).

Imatge 7. Visió del gestor Mendeley amb el llistat de documents. Font: Elaboració pròpia.

Un altre avantatge d'aquest gestor és que hi he pogut posar el document en PDF, de manera que jo o qualsevol persona que comparteixi aquest grup de treball podrà accedir al document original:

molt temps a dissenyar, introduir les dades i corregir aquestes línies del temps, però una vegada fet val molt la pena per l'ajuda a l'hora de tenir una visió global de la situació i de la cronologia de tots els fets. Ara mateix tinc creades dues línies del temps, de les quals parlaré més endavant.

2.3. Redacció de continguts

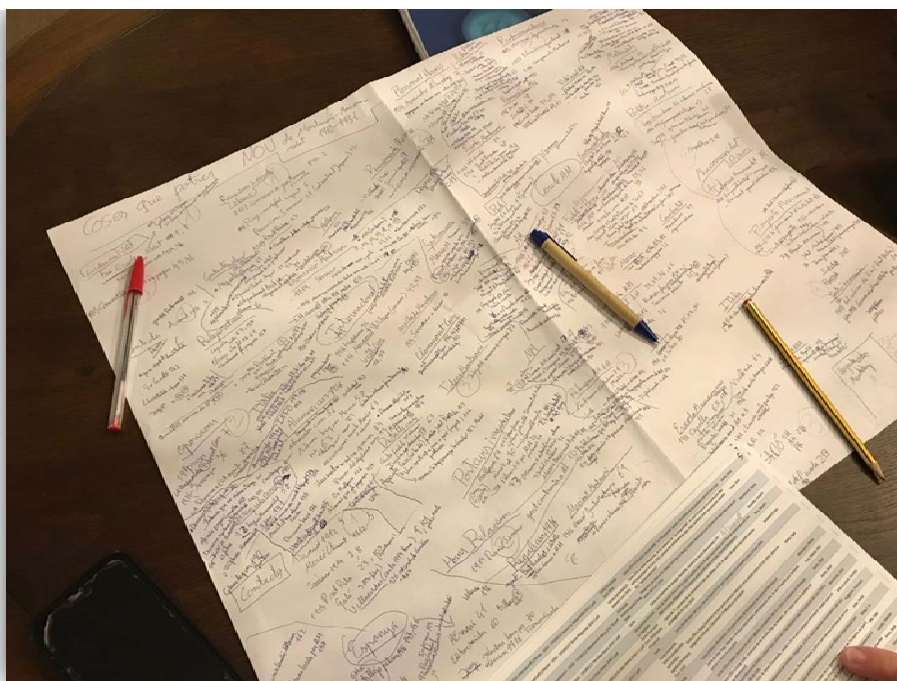
A l'hora de redactar els continguts dels diversos apartats, calia fer la tria dels esdeveniments i detalls a explicar tant en el relat com en el resum de les aportacions dels documents estudiats. En primer lloc, vaig fer un esquema a mà de l'itinerari d'esdeveniments que ja tenia controlats sobre Montessori paral·lel al de la trajectòria d'Eladi Homs, tenint en compte que calia ampliar moments en què les dades de l'arxiu d'Homs tenien més rellevància. A partir d'aquest esquema, dels detalls que tenia a la línia del temps del PRECEDEN i del meu relat original "GENERAL I AMB TOT ACUMULATIU Maria Montessori a Barcelona" vaig començar a escriure. En la redacció no pretenia limitar-me només al que tenia d'Eladi Homs, sinó que hi afegiria tot allò rellevant que havia après a partir d'altres fonts d'informació i que donaven relleu a la història. Igualment, mirava de posar en relleu algunes de les aportacions fetes gràcies al fons d'Eladi Homs.

A l'hora de revisar el text, vaig haver de modificar construccions gramaticals i sobretot mirar que hi hagués coherència en els temps verbals. Sovint hi pot haver dubtes de si utilitzar el present o un passat o un altre a l'hora de citar què es deia o explicava en un moment determinat del passat.

Després de la primera redacció dels continguts, pensava especificar de manera sintètica quines aportacions eren les més destacades, però, gràcies als consells dels meus tutors de tesi, vaig decidir fer un apartat més extens d'anàlisi dels

documents, comparant-los amb les aportacions prèvies sobre el tema i els arxius ja existents. Per fer aquesta anàlisi exhaustiva i detallada, vaig haver d'organitzar bé el text a partir d'uns passos molt concrets:

1. Repassar de nou tots els continguts de tots els documents (655) i anar escrivint paraules recordatori dels fets rellevants en un full gran de 60 cm per 50 cm i al qual anomenaré *llençol* a partir d'ara. Aquestes paraules clau per tal de recordar els esdeveniments o continguts les anava anotant en el full mentre anava fent noves classificacions de temes. Al final em van sortir uns 64 apartats diferents.

Imatge 9. Imatge del *llençol* on hi buidava les informacions per tal de relacionar-les millor.
Font: Elaboració pròpia.

2. A partir d'aquest recull d'informació, vaig decidir reduir els apartats a 25, que serien els que posaria al resum. Aquests 25 apartats es referien sobretot al voltant de l'any 1916, al qual pertanyen la majoria de documents analitzats del fons d'Eladi Homs.

3. Vaig agafar un nou llençol en blanc on vaig posar els títols dels 25 apartats. Vaig rellegir el meu relat per veure quines informacions del fons d'Eladi Homs ja estaven ben explicades o quines estaven sols apuntades i requerien més explicació. Aquestes últimes les anava anotant al llençol en l'apartat corresponent. D'aquesta manera, m'assegurava de no repetir les mateixes explicacions al relat i al nou apartat d'anàlisi de la documentació.

4. Em vaig posar a analitzar tots els resums de llibres i de documents que tenia i que no pertanyien als documents objecte d'aquesta tesi per tal d'identificar d'on havia obtingut les informacions en cadascun dels 25 apartats escollits.

5. Amb tot això disposava de tres llocs per mirar a l'hora de redactar aquest apartat: llençol amb totes les informacions rellevants dels documents (en 64 apartats), llençol amb 25 apartats remarcant el que ja havia posat al relat i amb referències d'altres fonts d'informació. Amb tot això em vaig posar a redactar l'apartat 6 de la meva tesi.

En aquesta planificació, vaig establir 25 temes. Finalment, però, els vaig reduir a 18:

- 6.1. Eladi Homs, biografia i aspectes personals
- 6.2. L'arribada de les idees Montessori a Catalunya
- 6.3. Palau i Vera, les pensionades a Roma i contactes amb la doctora Montessori i la mestra Anna Maccheroni
- 6.4. Anna Maccheroni i l'escola de la Mancomunitat
- 6.5. La decisió de venir de la doctora Montessori i la seva arribada
- 6.6. Contactes internacionals al voltant de la doctora Montessori
- 6.7. Contactes i gestions amb diferents parts de Catalunya i Espanya per al curs Montessori
- 6.8. Promoció del curs de 1916

- 6.9. Alumnes del curs de 1916
- 6.10. Detalls de la realització del curs
- 6.11. La religió al voltant de la tasca de Maria Montessori
- 6.12. 1916, després del curs Montessori
- 6.13. Els plans per a la tornada de la doctora Montessori
- 6.14. Relacions dels projectes de la Mancomunitat de Catalunya amb el Govern a Madrid
- 6.15. Oposició a la tasca de la Mancomunitat en relació amb el mètode Montessori
- 6.16. Tornada de la doctora Montessori, la seva feina a Barcelona i la crisi de relacions amb la Mancomunitat
- 6.17. Materials i llibres
- 6.18. Altres aspectes a destacar

A l'hora de posar-me a redactar, el primer que feia era esbossar les fonts i la bibliografia més significativa sobre aquell tema al marge dels documents aportats per Eladi Homs. En aquesta tria vaig decidir prioritzar documents i premsa d'aquella època o autors que van viure en primera persona aquells moments. Vaig decidir obviar la majoria d'articles i llibres que es van escriure posteriorment sobre el tema si ja havia esmentat una altra font més validada segons el meu parer. Hem de pensar que en molts articles i llibres els autors es dediquen a citar o repetir informacions ja publicades abans.

Després de donar algunes idees de bibliografia o fonts documentals ja existents sobre el tema, em dedicava a explicar i posar exemples de noves aportacions rellevants o curioses. L'avantatge d'anar treballant amb el Mendeley i poder tornar a consultar els documents originals em va permetre acabar de repassar alguns detalls que m'havien passat per alt en les lectures anteriors. A més, va ser molt senzill i còmode anar afegint les cites i captures de pantalla quan ho creia convenient. Com us podeu imaginar, aquesta feina requeriria molta

concentració, capacitat de visió global, organització de continguts i més hores de les que pensava en un primer moment.

Per a la redacció de l'apartat de la metodologia i de la descripció de com vaig aconseguir consultar el fons d'Eladi Homs, també vaig haver de repassar tots els documents, correus electrònics, calendari personal, notes, missatges de WhatsApp i de Facebook. Així vaig poder recordar tots els moments, les accions i els col·laboradors en la meva recerca. De nou, vaig utilitzar el recurs del llençol, amb el qual cada vegada em sentia més còmode.

Una vegada redactats els diversos apartats, els he hagut d'editar, corregir, tornar a llegir i demanar a col·laboradors que em donessin la seva opinió i revisessin el text. Cal destacar la revisió final que ha fet Èlia Olivan, correctora professional, per cercar més coherència, cohesió i estructura. La mateixa revisió l'he hagut de fer amb els textos de les descripcions dels documents del Mendeley i dels esdeveniments de la línia del temps del PRECEDEN.

3. El fons personal d'Eladi Homs

3.1. Orígens i gestió

El primer trimestre de 2017 va ser quan em vaig posar a buscar més activament descendents d'Eladi Homs. El primer que em va cridar l'atenció pel cognom era el conseller Francesc Homs, que aquell moment estava al Govern de la Generalitat, però va resultar que no hi estava relacionat. Buscant més, vaig trobar Francesc Homs Ferret, que havia estat regidor a l'Ajuntament de Barcelona, diputat al Parlament de Catalunya i conseller d'Economia i Finances a la Generalitat amb el president Pujol, del qual a la Viquipèdia s'esmenta que és el net del pedagog Eladi Homs. Llavors només calia contactar amb ell. El 22 d'abril enviava un correu a la seva atenció a la Lliga Europea de Comunicació Econòmica (LECE), de la qual és president del comitè espanyol. Gràcies a això, ell es va posar en contacte amb mi al cap de dos dies i em va donar el telèfon per trucar-li. Vam parlar i molt amablement em va posar en contacte amb altres nets, l'Oriol i en Rafel.

En Rafel em va dir que no havia trobat gaire cosa del seu avi, però que em posaria en contacte amb la seva tia i filla d'Eladi Homs Elvira, que en aquells moments es trobava a Andorra. L'Oriol, per la seva part, em convidava a parlar amb ell i l'Elvira i deia que creia que hi havia molt material Montessori i que potser part estava a l'escola Viaró. Després de diversos correus electrònics i trucades, finalment l'Oriol em va posar en contacte amb l'Elvira l'11 d'octubre a través del correu electrònic. L'endemà, ella em responia i em convidava a anar a casa seva a Cerdanyola del Vallès. Li vaig trucar i vam quedar aquell final d'octubre a casa seva. Vaig saber així de la història dels arxius d'Homs.

Al contactar amb els nets i més tard amb Àngels Homs, em van posar en contacte amb *Jep* Martí, Josep Martí Baiget, que havia estat arxiver a l'Ajuntament de Valls i que va tenir uns anys en custòdia els arxius. Tots ells em van anar informant sobre com podria haver estat tota la mobilitat i la custòdia d'aquests arxius fins ara.

Eladi Homs va tenir quatre fills, i els tres que vivien a Catalunya cadascú tenia una part del seu llegat en forma de materials educatius, llibres, documentació de tota mena i correspondència. La seva filla Elvira recorda com Homs, sempre que anava a casa d'algun fill, s'emportava sota el braç els seus documents dins una cistella, com si fos un gran tresor a protegir. Ella, quan va morir el seu pare, disposava d'aquest material, però desconeixia que els seus germans també en tinguessin una gran part. Aquest material el van anar guardant, tot i que la gran majoria dels llibres que havia anat comprant des de jove els van donar a l'escola Viaró Global School.⁴

Per la seva part, a principis dels anys vuitanta, mentre a Valls s'estava construint un centre escolar, el regidor d'Ensenyament, Joan Maria Castells Guasch, va contactar amb Josep Martí Baiget (aleshores encarregat de la informació municipal) i Rosa Secall (aleshores tècnica de cultura de l'Ajuntament de Valls) per trobar un nom per a la nova escola. Ells li van proposar el nom d'Eladi Homs i van redactar un breu informe amb les dades que van poder recollir sobre el pedagog. Com que l'escola s'havia d'inaugurar el 1985 (un any abans de

⁴ És una escola privada on anaven familiars descendents d'Eladi Homs, a la qual van donar una gran quantitat de llibres que tenia des que era jove. Hi he intentat contactar diverses vegades però encara no n'he obtingut resposta.

la celebració del centenari del naixement d'Homs), l'Ajuntament es va posar en contacte amb la família i juntament amb l'Institut d'Estudis Vallencs van decidir muntar una exposició commemorativa del centenari del naixement d'Eladi Homs. L'Institut d'Estudis Vallencs, que editava la revista *Quaderns de Vilaniu* —de la qual Martí era el director—, va decidir dedicar un número especial a Eladi Homs recollint diferents articles i les conferències celebrades per commemorar el centenari.

Després de la celebració del centenari Josep Martí es va comprometre amb l'Eladi (fill) de tirar endavant alguna publicació sobre el seu pare. Aquesta publicació es va acabar tirant endavant amb el professor Pere Solà i Gussinyer i l'Antoni Tort, director de la col·lecció Textos Pedagògics de l'editorial Eumo (Homs, 2002).

Va ser amb motiu de la inauguració de l'escola, de la celebració del centenari del seu naixement, de l'exposició i de la publicació a la revista que Martí va demanar a la família material sobre Eladi Homs. Els tres germans —l'Eladi fill, en Conrad i l'Elvira—es van posar d'acord i li van portar tot el que tenien. Segons Martí, li van dir que allò era tot, llevat dels materials cedits a una escola de Barcelona (abans citada) i d'una altra caixa que en Conrad tenia i que es va quedar a Lleida quan va canviar de casa.

Martí explica que el material que va rebre eren uns arxivadors A-Z molt fets malbé (rovellats i amb mostres d'humitats), una maleteta amb el material Montessori i fotografies que guardava Eladi fill. Aquells arxius eren bàsicament de correspondència. En aquella època, Martí encara no era arxiver, i, per tant, a l'hora de manipular la documentació no va tenir en compte alguns conceptes

arxivístics com la conservació de l'ordre original i el respecte a la integritat del fons. Va treure la documentació dels arxivadors, la va netejar i la va col·locar en carpetes perquè li va semblar que era la millor manera de fer-ho. Per tant, no podem saber del cert quina era l'agrupació de documents inicial ni si la distribució actual en cinc carpetes és gaire fidel a la que es va trobar Martí en rebre els arxius.

Aquest material el tenia en custòdia Martí després de l'exposició, a l'espera que s'utilitzés per a la publicació de l'editorial Eumo (Homs, 2002). Després d'això, tot i que Martí li deia a Elvira Homs que ho anessin a buscar, ningú va demanar els arxius fins allà a l'any 2015 –recorda Martí– quan l'Elvira ho va anar a buscar amb la seva filla i el seu gendre. En aquest moment va ser quan Martí ho va posar tot en les caixes d'arxiu definitiu de cartró actuals i ho va entregar a la família.

Elvira Homs Zimmer explica que, quan van arribar de nou els arxius, van fer una trobada familiar amb tots els nebots. En aquella trobada, van debatre què fer amb aquell material i finalment van decidir que calia escanejar els documents perquè no es perdessin. Com que Àngels Homs Brustenga gestiona una impremta, es va oferir a escanejar-los.⁵

En aquells moments jo entrava en escena i, gràcies als contactes de l'Oriol i de Francesc Homs Ferret, contactava amb l'Elvira l'octubre de 2017 i amb l'Àngels el mateix mes de novembre. Àngels Homs m'informava que estaven en procés d'escanejar-ho tot, que els estaven ordenant per dates i per temaris, i que dos

⁵ La impremta Marc Martí, una important empresa de Barcelona especialitzada en publicitat exterior, imatge corporativa, esdeveniments esportius i culturals, comunicació visual, punts de venda, decoració, exposicions i *street marketing*.

besnéts l'ajudarien per anar més de pressa. Creia que en una setmana estaria fet i que per Nadal podria disposar dels documents. Al final, la cosa es va complicar (pensem que estàvem a la tardor-hivern de 2017 a Barcelona) i el gener de 2018 s'acabava d'escanejar la caixa 3 que contia els arxius relacionats amb Montessori. Jo hi vaig anar el dia 2 de febrer i em vaig trobar amb Aina Sala Homs, una neboda de l'Àngels que en aquells moments estava fent la feina d'escanejar i ordenar els arxius. Vaig mirar tots els documents de totes les caixes per sobre i vaig fer fotos de materials didàctics i d'esborranys de llibres que tenia pendants.

Imatge 10. Aina Sala Homs manipulant els documents a l'empresa Marc Martí el febrer de 2018. Font: Elaboració pròpia.

Aina Sala Homs m'explicava que, quan ella s'hi va incorporar, la primera caixa ja l'havia escanejat una noia que treballava a l'arxiu de l'empresa i que ella va assumir la resta de la feina. També em descrivia com va trobar els arxius. Comentava que, tot i que ja hi havia una primera classificació en dossiers, la

sensació que va tenir era que alguns documents estaven una mica barrejats i desordenats, probablement per haver-los mirat prèviament abans de la digitalització. Ella veia que la persona que els havia classificat prèviament devia tenir un criteri concret i ho devia deixar endreçat a la seva manera, però que, potser a causa de consultes posteriors, s'haurien anat desendreçant involuntàriament.

Dins de cada caixa original hi havia diversos dossiers col·locats en carpetes blanques i a dins tots els documents estaven barrejats. Hi havia caixes en què els dossiers estaven dividits per anys, com la caixa 2, i simplement ella es va dedicar a ordenar els arxius per temes (institucions, esdeveniments, etc.) i, dins de cada tema, per ordre cronològic. En el cas de les caixes amb més correspondència, com la caixa 3, ho va ordenar tot per remitent i també de forma cronològica. Va fer un índex i va agrupar la documentació per temes en fundes transparents posant-hi una etiqueta amb el número de caixa, el dossier i el tema en concret. Finalment, el dia 9 de febrer de 2018, l'Aina em va enviar els arxius de la caixa 3 que jo demanava escanejats.

De seguida que vaig tenir els arxius que em va enviar l'Aina em vaig posar a llegir-los i a fer-ne els resums en fitxes –tal com ja he explicat en l'apartat de metodologia. Més tard, a la impremta Marc Martí van acabar d'escanejar tots els altres documents. A la web de la impremta hi podem trobar una ressenya d'aquesta digitalització: “2019 - Trobada digitalització arxiu Eladi Homs - Marc Martí, Barcelona”.

Amb l'Elvira he mantingut el contacte durant tots aquests mesos. Li vaig fer arribar el meu primer article (Cañiguer Viñals, 2018) sobre aquesta època i ella

em va enviar un interessant exemplar del seu llibre de memòries, *Elvira Homs Zimmer* (Homs Zimmer, 2020), on podem descobrir molts detalls de la vida del seu pare de després de 1936.

Jo havia analitzat detalladament la caixa 3 però no disposava dels altres documents. És per això que el mes de febrer de 2021 vaig demanar els arxius digitalitzats de les altres caixes a l'Àngels i a l'Elvira, les quals em van traslladar que els tenia Jordi Prat Homs, fill de l'Elvira. Amb en Jordi vam estar parlant i de seguida em va enviar tots els arxius i un índex.

Com que encara no havia pogut remenar físicament tots els arxius, el novembre de 2021 vaig anar diverses vegades a casa de l'Elvira per accedir als documents i fer-ne la valoració personalment. Gràcies a això, vaig poder localitzar arxius referents a Montessori en altres caixes que no havien quedat ben ordenades i vaig poder analitzar tot de material de lectoescriptura i càlcul que Homs va anar elaborant inspirat en els materials Montessori. Vaig localitzar alguns documents no escanejats i d'altres amb alguns errors que vaig comunicar de seguida a la família. Vaig escanejar els arxius rellevants relatius a Montessori no escanejats prèviament i els vaig incorporar a la meva base de dades.

En diverses converses que he mantingut amb la família, hem parlat sobre la cessió dels arxius a una institució per tal que en faci la gestió i la custòdia i els posin a disposició de tothom. Josep Martí també els ho havia suggerit i, tot i que ells hi estan molt interessats, l'Elvira comentava que encara els vol tenir físicament mentre sigui viva. Ella no descarta del tot fer-ho com més aviat millor, però el que sí que queda clar és que volen que els arxius digitalitzats es coneguin i es puguin utilitzar per a estudis sobre la figura i obra d'Eladi Homs.

Jo, per la meua part, estic col·laborant amb la família i vaig fer uns primers contactes amb la Biblioteca de Catalunya (BC) i amb l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) per a la donació dels arxius. El 2 de març de 2021 vaig parlar amb l'encarregat de les donacions de l'ANC i em va confirmar que no accepten còpies digitalitzades d'arxius, que només accepten originals i que després ells ja les gestionen seguint els seus procediments. Per altra banda, la Biblioteca de Catalunya s'hi ha mostrat molt interessada, fins i tot a mirar d'aprofitar els arxius escanejats. Aquest tema queda, doncs, aturat fins que es faci la donació dels arxius originals més endavant, quan la família ho consideri oportú. Mentrestant, els arxius digitalitzats els posem a disposició de qui vulgui fer-ne estudis.

En tot aquest tractament dels arxius originals, podem destacar que, tot i que la gestió, manipulació i custòdia dels documents no ha estat feta en cap cas per professionals dels arxius històrics, s'ha respectat molt la unitat del fons de correspondència i s'han fet molt poques manipulacions i classificacions en bé de la seva conservació i visualització.

3.2. Característiques

Actualment hi ha 8 caixes blanques amb documents relatius a diferents èpoques i anys i d'altres amb materials didàctics, publicacions pròpies i altres papers. Aquestes caixes les he pogut mirar i remenar, i disposem de la versió digitalitzada de gran part dels documents gràcies als escanejors que va fer la família en el seu moment. Aquests documents estan classificats amb el seu corresponent índex.

Aquí passaré a fer una descripció general dels continguts de cada caixa i els compararé amb la versió digitalitzada. Els índexs originals de les caixes tal com van sortir de la impremta Marc Martí els afegiré en format digital com a annex d'aquesta tesi (11.4), però cal tenir en compte les esmenes que faig sobre el que em vaig trobar mirant físicament els arxius a l'hora de consultar aquests índexs. Tal com he dit, hi falten alguns documents i hi ha algun petit error, i també cal esmentar que l'índex de les digitalitzacions originals que venen de la família només correspon a 4 de les 8 caixes que hi ha, ja que la resta són d'altres materials.

El meu treball per a aquesta tesi s'ha basat sobretot en els continguts de la caixa 3 i en altres documents que he descobert en altres caixes. Els he revisat, llegit, classificat i documentat de nou personalment. Podreu consultar aquesta relació dels documents en l'índex de l'annex, l'11.2.

3.2.1. Caixa 1

LA CAIXA FÍSICA

La caixa 1 conté correspondència i documentació des del 1907 fins al 1912. L'arxivador blanc està etiquetat per Josep Martí amb les paraules "Correspondència familiar: -Familiar – altres 1909-12". La mateixa Elvira Homs hi va escriure a sobre "PAPERS ELADI HOMS". A l'interior trobem un sobre transparent amb 52 postals de l'etapa d'Homs als Estats Units que no han estat escanejades. Els documents estan agrupats en temes o dossiers. Els temes de l'1 a l'11 estan tots junts en un mateix sobre de plàstic transparent i els altres temes estan tots cadascun amb un sobre diferent.

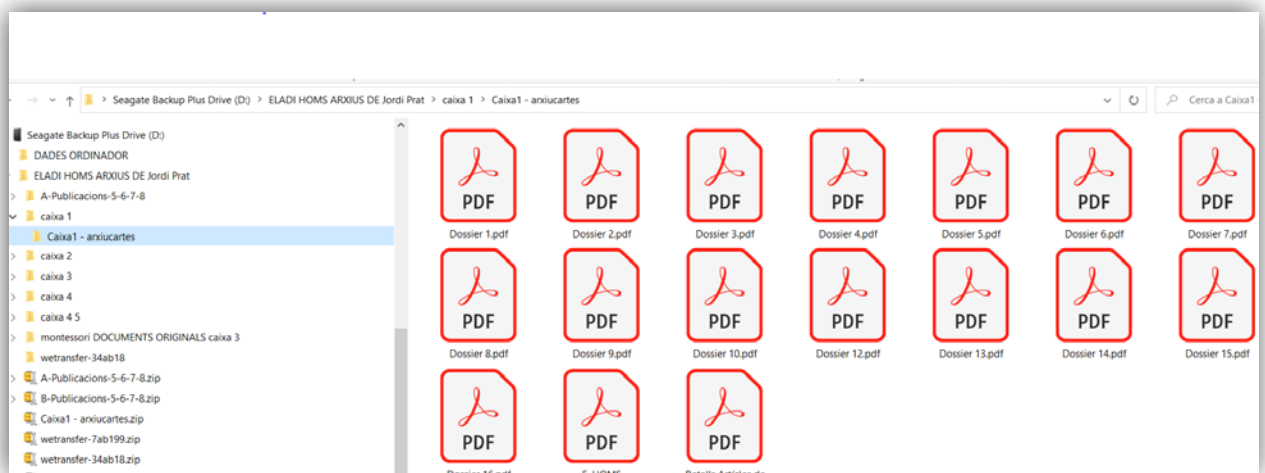
En la revisió que vaig fer, vaig localitzar 42 pàgines, però escanejades sols n'hi ha 37.

Imatge 11. La caixa 1 i el seu contingut. Font: Elaboració pròpia.

VERSIÓ DIGITAL DE LA CAIXA

La seva versió digitalitzada original consta de 870 arxius (fulls escanejats) agrupats en 16 dossiers. En aquest cas, cada dossier és un document en PDF en el qual hi ha tot d'imatges dels documents un darrere l'altre. Aquesta manera de guardar cada document en un mateix arxiu en PDF veurem que només es va seguir en la primera caixa, la que van fer els treballadors de l'empresa Marc Martí. Les altres caixes contenen les imatges en JPG de cada pàgina en la versió digital, ja que és el sistema que va utilitzar Aina Sala Homs.

Imatge 12. Imatge de l'organització de les carpetes i els dossiers de la caixa 1. Font: Elaboració pròpia

Els dossiers es descriuen:

Dossier 1: CORRESPONDÈNCIA AMB LA FAMÍLIA 1907 (109 arxius escanejats)

Dossier 2: CORRESPONDÈNCIA AMB LA FAMÍLIA 1908 (39 arxius escanejats)

Dossier 3: CORRESPONDÈNCIA AMB LA FAMÍLIA 1909 (29 arxius escanejats)

Dossier 4: CORRESPONDÈNCIA AMB LA FAMÍLIA (26 arxius escanejats)

Dossier 5: CORRESPONDÈNCIA AMB LA FAMÍLIA 1910 (8 arxius escanejats)

Dossier 6: CORRESPONDÈNCIA AMB VALLS (26 arxius escanejats)

Dossier 7: CORRESPONDÈNCIA AMB LA SOCIETAT D'ATRACCIÓ DE FORASTERS (21 arxius escanejats)

Dossier 8: CORRESPONDÈNCIA AMB JOAN BARDINA (37 arxius escanejats)

Dossier 9: 129 arxius escanejats

Dossier 10: 29 arxius escanejats

Dossier 11: inclòs al dossier 12

Dossier 12: 79 arxius escanejats

Dossier 13: 77 arxius escanejats

Dossier 14: 58 arxius escanejats

Dossier 15: 87 arxius escanejats

Dossier 16: 125 arxius escanejats

Hi ha també un document en PDF que és l'índex amb totes les cartes.

L'índex organitza les cartes amb un codi per correspondència (a vegades una correspondència té dos fulls i hi posa 2doc). Fixem-nos en un exemple:

DOSSIER 2: CORRESPONDÈNCIA AMB LA FAMÍLIA 1908

T029_Carta Jaume a Eladi - 28.07.1908 (2doc)

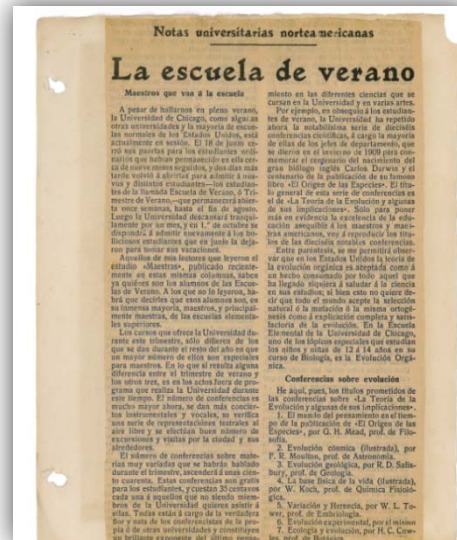
T030_Carta Eladi a germans - 1908 (3doc)

T031_Carta Eladi a germans - Chicago 14.02.1908 (2doc)

T032_Carta Eladi a germans - 17. 03.1908 (1doc)

T033_Carta Eladi a germans - Chicago 30.04.1908 (4doc)

En aquesta caixa digital 3 també hi podem trobar el document en PDF de 189 pàgines amb el contingut escanejat d'una llibreteta on enganxava retalls de premsa. Aquesta llibreteta es troba físicament a la caixa 8.

Imatges 13 i 14. Detalls de la llibreteta on enganxava retalls de premsa (caixa 8; però els arxius digitals, a la caixa 1). Font: Elaboració pròpia.

3.2.2. Caixa 2

LA CAIXA FÍSICA

La caixa 2 conté moltes cartes rellevants sobre la feina d'Homs a partir de l'any 1913 i està etiquetada per Martí com "1 Correspondència 1913-1915 / 1939-1948 / 2 Varis".

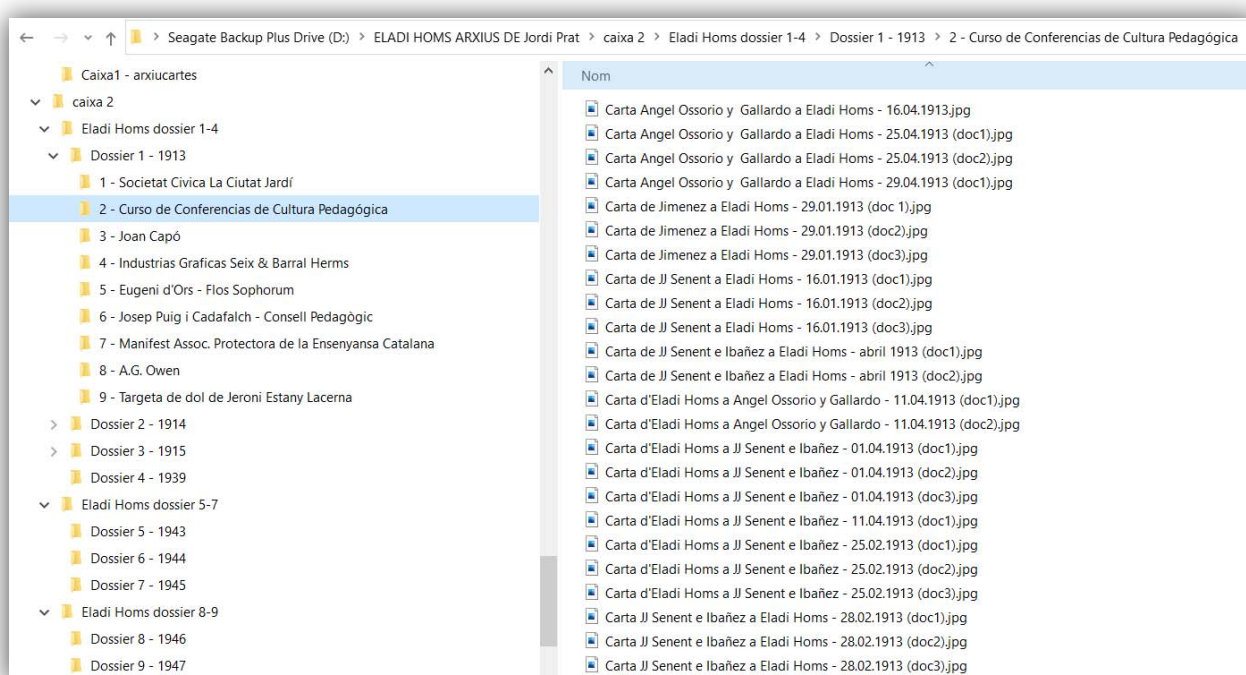
De la caixa 2 hi ha organitzats nou dossiers que van des de l'any 1913 fins als anys quaranta. Hi ha un salt important de dates entre el dossier 3 (any 1915) i el dossier 4 (any 1939), que es correspondria amb aquella documentació perduda. Cada dossier groc està etiquetat amb els anys i correspon a un any diferent i dins de cada dossier han agrupat els documents per temes en sobres transparents.

Imatge 15. Aspecte dels dossiers de la caixa 2. Font: Elaboració pròpia.

VERSIÓ DIGITAL DE LA CAIXA

Dins de cada tema hi ha les imatges dels fulls escanejats sense agrupar però mantenint el mateix nom dels fulls si es referien al mateix document. Per exemple, tenim el document “Carta Angel Ossorio y Gallardo a Eladi Homs - 25.04.1913”, que consta de dues imatges de dues pàgines (doc1) (doc2). Podem veure com s’han anomenat els arxius amb la descripció i la data.

Imatge 16. Imatge de l’organització de les carpetes de la caixa 2. Font: Elaboració pròpia.

Crec que és interessant afegir aquí la classificació dels continguts de la caixa 2, tot i que a l'annex trobareu aquest índex detallat amb tots els documents que hi ha.

DOSSIER 1 - 1913

- 1 Societat Cívica La Ciutat Jardí
- 2 Curso de Conferencias de Cultura Pedagógica: La doctrina de la educación nacionalizadora (Madrid/Zaragoza)
- 3 Joan Capó
- 4 Industrias Gráficas Seix & Barral Herms
- 5 Eugeni d'Ors - Flos Sophorum
- 6 Josep Puig i Cadafalch - Consell Pedagògic
- 7 Manifest de l'Associació Protectora de la Ensenyansa Catalana
- 8 A. G. OWEN
- 9 Targeta de dol de Jeroni Estany Lacerna

DOSSIER 2 - 1914

- 1 Leonor Serrano
- 2 Universitat d'Illinois
- 3 Maria Villuendas
- 4 Pere Salom
- 5 Co-educación
- 6 E. Terradas
- 7 Rosa Sensat
- 8 Escola Superior d'Agricultura
- 9 Carta de Joan Homs i Homs (cosí)
- 10 Carta de Narcisa

DOSSIER 3 - 1915

1. Joaquin Folch i Torres
2. Colegio Internacional de Sarrià
3. Diputación Provincial de Barcelona
4. Congrés Litúrgic de Montserrat
5. Comunicats de la Junta Municipal del Censo Electoral. Distrito 6, sección 30
6. Institut de Cultura, Biblioteca Popular per la Dona
7. Rosa Sensat
8. Pere Bach - Mrs. Stephenson
9. Instituto Agrícola Catalán de San Isidro
10. Consistori dels Jocs Florals de Barcelona
11. Centre de Dependents del Comerç i la Indústria
12. Consell d'Investigació Pedagògica, Josep Puig i Cadafalch
13. Targeta de Francesc Galí - Barcelona
14. Referències de llibres
15. Miguel Utrillo
16. Prat de la Riba
17. Escola Elemental del Treball

DOSSIER 4 - 1939

- 1 - Carta de Pilar Primo de Rivera

DOSSIER 5 - 1943

1. Aval polític a favor d'Eladi Homs
2. Liquidació del SILABARIO LUMEN

DOSSIER 6 - 1944

- 1 - Carta del Ministro Plenip. De Chile

DOSSIER 7 – 1945

- 1 – Acadèmia Mercantil de Montblanch

DOSSIER 8 – 1946

1. Mètode Montessori
2. Acadèmia Mercantil de Montblanch
3. British Institute
4. Permodelle

DOSSIER 9 – 1947

1. – Seix y Barral Hnos.
2. – J. J. Piquer y Jover – Asesor de pedagogía de la Junta Provincial de Protección de Menores
3. – Editorial Juventud
4. – Editorial Molino
5. – Ediciones Ars

DOSSIER 10 – 1948

1. Ramón Cunill Bastús
2. Publicació *Cultura* de Valls
3. Diputació Provincial de Barcelona
4. Frederic Barceló
5. Fiesta del Arte de Valls
6. Fiesta del Libro Español
7. Referent a la casa de Montblanch
8. Diputació Provincial de Tarragona. Biblioteca Popular de Valls
9. Albert Bonet
10. Recerca de feina
11. Acadèmia Mercantil de Montblanch
12. Editorial Cultura
13. Ediciones Ars
14. Imprenta Castells
15. SEIX & BARRAL HNOS.
16. SALVAT EDITORES
17. EDITORIAL MOLINO
18. INSTITUTO TRANSOCEANICO DE EDICIONES
19. EXTRACTOS CURTIENTES Y PRODUCTOS QUÍMICOS, S.A
20. PERMODELLE
21. LIBRERÍA BRUÑO
22. EDITORIAL GUSTAVO GIL
23. ALTRES

DOSSIER 11 – CARTES AMB LA FAMÍLIA (1948)

1. – Conrad Homs Zimmer
2. – Família Fontana Puget
3. – Eladi Homs Zimmer
4. – Emili i Neus
5. – Altres

DOSSIER MANUSCRITS MECANOGRAFIATS ELADI HOMS

- 1 – ¿Fin del analfabetismo?
- 2 – La lliçó de la sed en una regió desèrtica
- 3 – Secrets psicològics de la felicitat
- 4 – Secrets psicològics de la felicitat
- 5 – Un posible rumbo nuevo en la enseñanza de las letras
- 6 – Animalario
- 7 – Breves indicaciones a los maestros sobre el SILABARIO LUMEN
- 8 – L'imaginari. Nadal meravellós

- 9 - An Integrated Multiplication Table for Home Study
- 10 - An Integrated Multiplication Table for Home Study
- 11 - Manuscrit
- 12 - Traducció d'una novel·la per Eladi Homs
- 13 - Manuscrit sobre Eladi Homs
- 14 - Sobre la emisora en proyecto de la Escuela del Trabajo

DOSSIER PUBLICACIONS

- 1 - El valor de l'educació. Joan Bardina
- 2 - Publicació de Joan Bardina
- 3 - Escrit de Joan Bardina sobre l'*Escola dels Mestres*
- 4 - Fulletó de la University of Chicago
- 5 - Bibliografia de Applied Arts, secondary schools
- 6 - What pragmatism is, as I understand it
- 7 - Enseñanza de la lengua materna. Gramática, etimología, y lingüística
- 8 - Revista *La educación hispano-americana*
- 9 - Revista *Junior*, núm. 17

Vegeu en el següent exemple com dins de cada apartat hi ha el nom de cada document, titulat seguint el criteri de: tipus de document, descripció (remitent i destinatari, si cal), data i nombre de pàgines (imatges).

DOSSIER 1 – 1913

1– Societat Cívica La Ciutat Jardí

- Carta de la Societat Cívica La Ciutat Jardí a Eladi Homs – 25.01.1913 (1doc)

2– Curso de Conferencias de Cultura Pedagógica: la doctrina de la educación nacionalizadora (Madrid/Zaragoza)

- Carta de J. J. Senent e Ibáñez¹ a Eladi Homs - 16.01.1913^(3doc)
- Carta de Jiménez² a Eladi Homs sobre qui és J. J. Senent i les conferències organitzades a l'Ateneu de Madrid - 16.01.1913^(3doc)

DIFERÈNCIES ENTRE LA VERSIÓ DIGITAL I LA FÍSICA

L'índex dels temes del dossier 3 (1915) és correcte, però hi falten molts dels arxius digitalitzats, concretament tots els documents dels temes del 6 al 17. En el dossier 3 també hi ha en paper tres sobres amb correspondència sense etiquetar que no tenen la seva versió digital ni estan a l'índex.

Del dossier 101948 i del dossier 11 “cartes personals” hi són tots en paper i l’índex és correcte, però hi falten tots els arxius digitals. Tampoc estan digitalitzats els arxius del dossier Manuscrits Mecanografiats Eladi Homs ni el dossier Publicacions”. Aquests documents es troben a la carpeta digital 4/5 que comentarem més endavant.

Cal esmentar que d’aquesta caixa 2 he agafat alguns documents que tenien alguna relació amb el tema de la tesi i els he afegit als altres documents provinents de la caixa 3.

3.2.3. Caixa 3

La caixa 3 està etiquetada per Martí com “Curs Montessori 1915-1916”. Del contingut de la caixa 3 en faré una anàlisi a l’apartat 3.3, ja que l’he manipulat molt més i li he canviat el nom i la classificació. Aquesta caixa és la que correspon principalment al 1916, data de l’arribada de la doctora Montessori i del seu primer curs internacional a Barcelona.

3.2.4. Caixa 4

LA CAIXA FÍSICA

A la carpeta de la caixa 4 hi ha correspondència familiar, majoritàriament a partir dels anys 60. L’etiqueta original és “Caixa 4”. Aquí els grups de cartes (bàsicament) estan agrupats per temes i en sobres transparents amb una etiqueta blanca. Hi podem trobar també altres materials que no estan escanejats, com una revista *Juventud*, de Valls, de 1951; un sobre marró buit on posa “Correspondència Emili des de Xicago” i altres anotacions; un cartell de

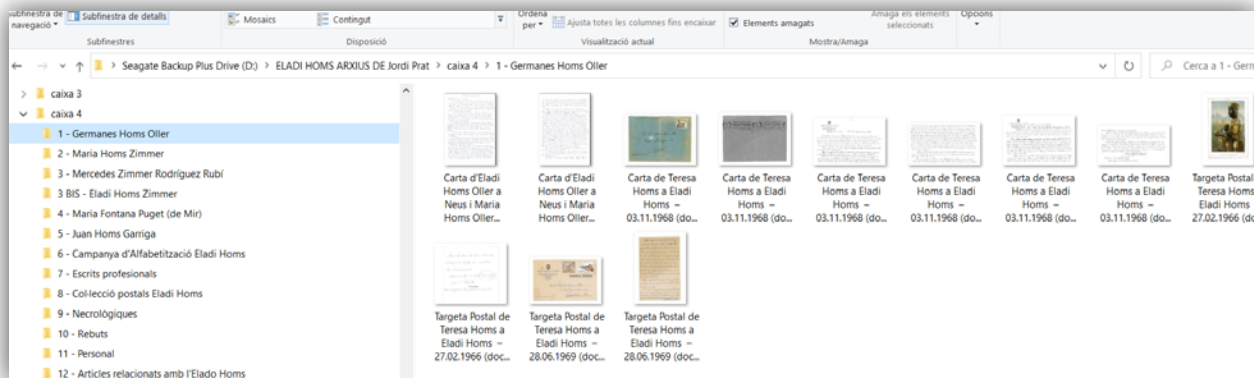
l'exposició del centenari del naixement d'Homs i Galí a Barcelona; un *Calendario del Payés* de 1957; unes 11 fotografies familiars antigues; uns fulls amb una relació manuscrita de cartes i uns papers separadors alfabètics. Molt d'aquest material formava part dels papers i separadors originals que havia fet servir Eladi Homs per a les seves cartes.

Imatge 17. Contingut de la caixa 4. Font: Elaboració pròpia.

VERSIÓ DIGITAL DE LA CAIXA

Només hi podem trobar el material dels dossiers i organitzat de la mateixa manera, en carpetes numerades que corresponen als 12 dossiers. A dins de cada carpeta hi ha directament els documents escanejats (un arxiu per pàgina). Aquí, a l'exemple, el dossier 1 (germanes Homs Oller).

Imatge 18. Visió de l'organització dels arxius en format digital. Font: Elaboració pròpia.

A l'índex que apareix a l'apartat 10.4. d'annexos, cada document està identificat –igual que en la caixa 2– sense cap codi especial, sols una descripció del contingut, la data i la quantitat de pàgines (imatges). Vegeu l'exemple:

DOSSIER 1 – GERMANES HOMS OLLER

- *Carta d'Eladi Homs Oller a Neus i Maria – 31.03.1961 (2doc)*
- *Targeta postal de Teresa Homs Oller a Eladi Homs Oller – 27.02.1966 (2doc)*
- *Carta de Teresa Homs Oller a Eladi Homs Oller – 03.11.1968 (6doc)*
- *Targeta postal de Teresa Homs Oller a Eladi Homs Oller – 28.06.1969 (2doc)*

La relació de dossiers de la carpeta anomenada “caixa 4”:

- DOSSIER 1 - GERMANES HOMS OLLER 1961-1969
- DOSSIER 2 - MARIA HOMS ZIMMER 1066-70
- DOSSIER 3 - MERCEDES ZIMMER RODRÍGUEZ-RUBÍ 1967-1968
- DOSSIER 3 BIS - ELADI HOMS ZIMMER 1959
- DOSSIER 4 - MARIA FONTANA PUGET (DE MIR) 1966-1969
- DOSSIER 5 - JUAN HOMS 1965-71
- DOSSIER 6 - CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ 1955-1968
- DOSSIER 7 - ESCRITS PROFESSIONALS 1945-1970
- DOSSIER 8 – COL·LECCIÓ DE POSTALS D'ELADI HOMS

DOSSIER 9 - NECROLÒGIQUES 1967-1973

DOSSIER 10 - Rebots/material 1969-1971

DOSSIER 11 - Personal 1911-1967

DOSSIER 12 - Articles relacionats amb Eladi Homs 1909-1986

DIFERÈNCIES ENTRE LA VERSIÓ DIGITAL I LA FÍSICA

En el “dossier Germanes Homs Oller” hi ha més documents en la versió digital i a l’índex s’hi troben a faltar tres postals que si que hi són físicament.

No hi ha en l’índex ni escanejat altre material que hi havia en paper i que detallo a continuació:

- Tarja en blanc impresa per fer escrit curt: el director de *Quaderns d’Estudi* B.L.M. Eladi Homs...
- Revista Juventud Seminario Nacional Sindicalista (JONS) Valls febrero 1951. Monogràfic festa major de Valls amb moltes fotos i textos.
- Relació de textos d’Homs a *Butlletí dels Mestres*. Sobre marró arrugat buit d’uns 35cm x 30 cm que en el remitent posa correspondència a Emili des de Xicago. Al davant posa un text manuscrit, *Butlletí dels Mestres*; cinco números con Trabajos del concursante, que es secretario de redacción: nº 50... n153, 58, 67 i 68; 71
- Cartell de l’exposició del centenari de naixement de Eladi Homs i Alexandre Galí a Barcelona 1986
- Llibret de Calendari del pagès 1957
- Sobre amb 11 reproduccions de fotos antigues familiars
- 10 fulls A4 de cronologia sobre Eladi Homs, des del naixement fins 1913
- 2 jocs sencers de Fulls separadors d’ordre alfabètic (24x24cm) d’un àlbum original d’Eladi Homs, on guardava les cartes, es veuen els dos forats originals. També 5 separadors més petits apaïats que anaven junts. 4 fulls per separar cartes.

3.2.5. Caixes 5, 6, 7 i 8

LA CAIXA 5 FÍSICA

La caixa 5 conté material fet per Eladi Homs i està etiquetada com a “E Homs Montessori Material”. Consta de materials didàctics elaborats per ell a l’estil dels materials Montessori, especialment de lectoescriptura i càlcul. També hi trobem

la patent de 1956 i una memòria descriptiva d'un material seu que consisteix en un joc de cartes per aprendre a llegir i escriure.

Imatges 19 i 20. Imatges del contingut de la caixa 5. Font: Elaboració pròpia.

LA CAIXA 6 FÍSICA

La caixa 6, també etiquetada com a “E Homs Montessori Material”, té més materials i jocs de targetes com els de la caixa 5.

Imatges 21 i 22. Imatges del contingut de la caixa 6. Font: Elaboració pròpia.

LA CAIXA 7 FÍSICA

La caixa 7, també etiquetada com a “E Homs Sil-labaris”, conté diversos exemplars de llibres publicats per ell, com *Leo y pienso* o *La cartilla*.

Imatges 23 i 24. Continguts de la caixa 7. Font: Elaboració pròpia.

LA CAIXA 8 FÍSICA

La caixa 8 és més gran i està etiquetada –amb lletra ben grossa i en negre– com a “ELADI!”. Conté dos exemplars mecanoscrits d’una obra dels anys cinquanta que no va arribar a editar anomenada “Abèlia Cristiana”, algun exemplar de *La cartilla* i el recull de retalls de diari que es troba escanejat en els continguts digitalitzats etiquetats com a caixa 1.

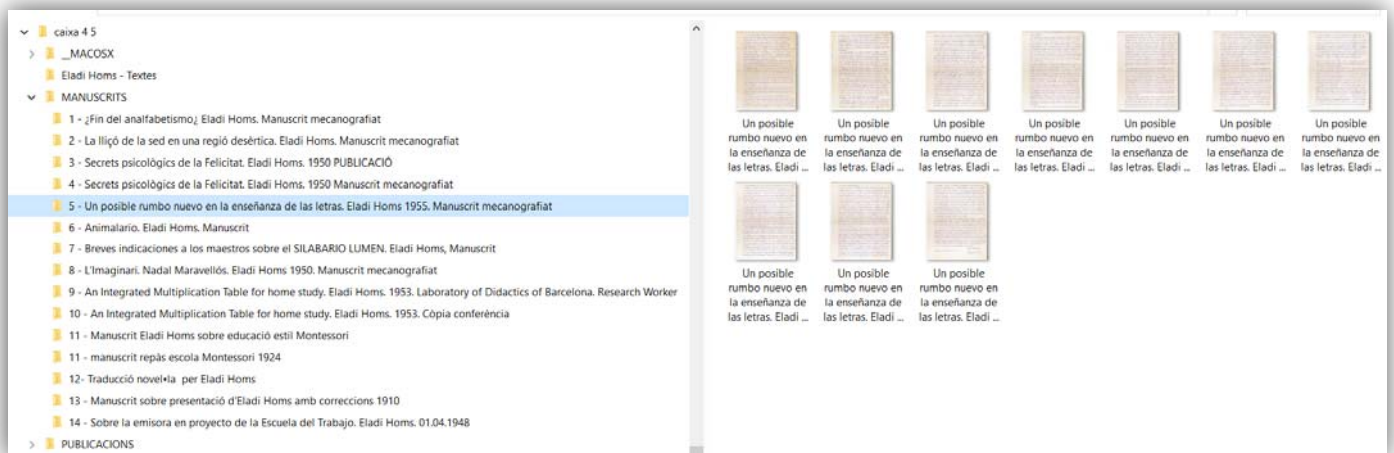

Imatge 25. Contingut de la caixa 8. Font: Elaboració pròpia.

VERSIÓ DIGITAL DE LES CAIXES 5, 6 7 I 8

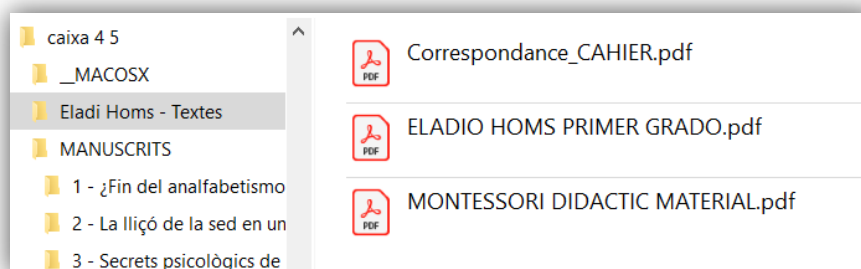
En la versió digital existeix una carpeta d’arxius escanejats anomenada 4/5, on hi ha diferent material escanejat provinent d’altres caixes, especialment la 2, la 5 i la 6. Els documents escanejats són bàsicament textos d’Eladi Homs, manuscrits i publicacions de diferents autors que estan en l’índex digital i en la caixa física 2.

Aquí no hi ha dossiers, separats en tres carpetes: “Eladi Homs textos”, “Manuscrits” i “Publicacions”. Dins de la carpeta “Eladi Homs textos” hi ha tres documents en PDF de tres textos amb diverses pàgines. Dins de les altres dues carpetes hi ha una subcarpeta per a cada unitat de text. Dins d’aquesta es troben les imatges de cada pàgina del text, també titulades per la descripció, la data (si es coneix) i l’ordre de la pàgina dins el document. Vegeu l’exemple:

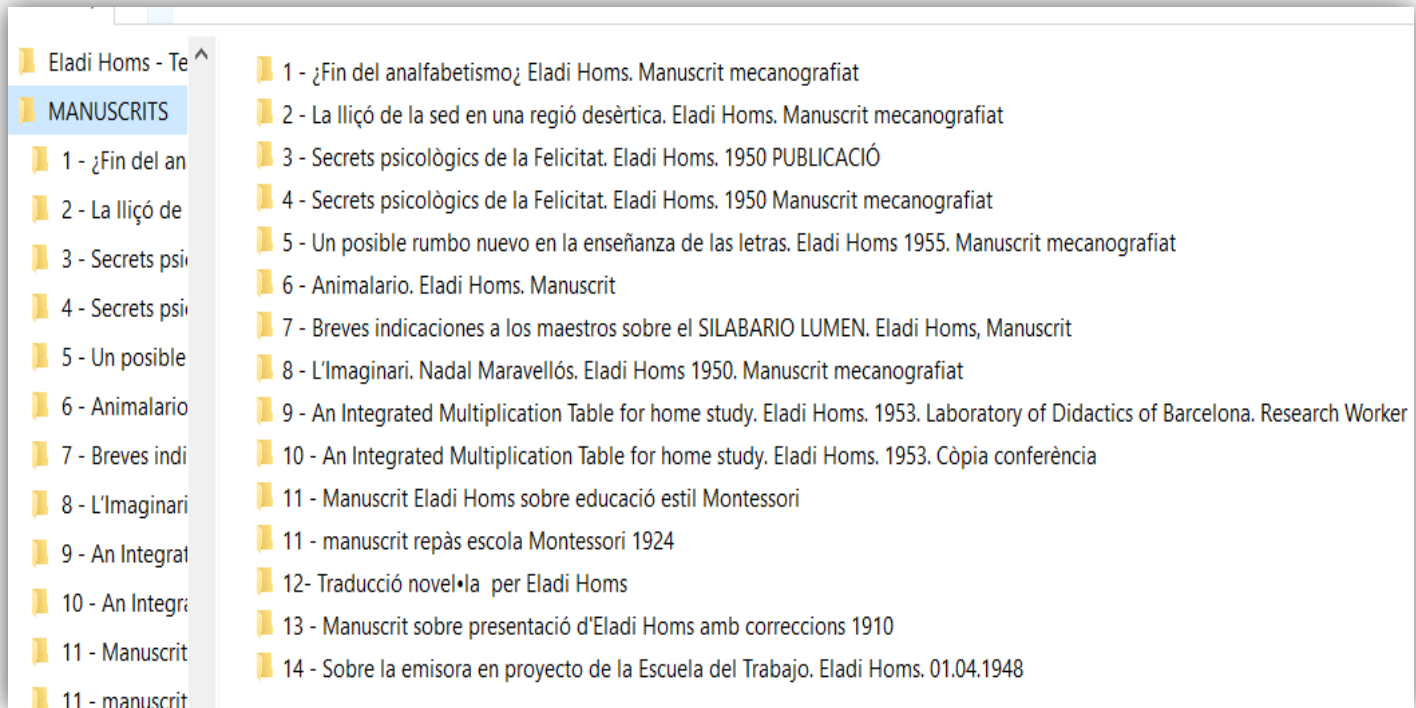

Imatge 26. Descripció de com estan organitzats els arxius dins les carpetes “Manuscrits” i “Publicacions”, pertanyents a la carpeta 4/5. Font: Elaboració pròpia

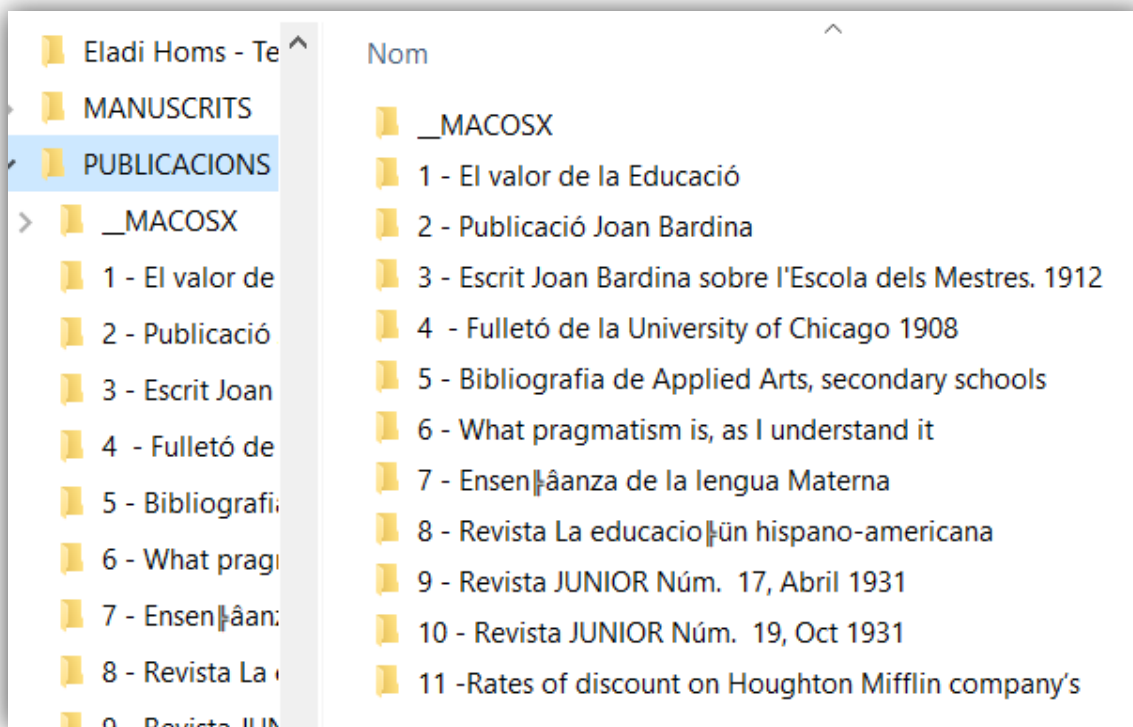
De la carpeta 4/5 no es va arribar a fer cap índex amb el nom d’aquests textos i, per tant, no l’adjuntem en l’apartat d’annexos. Podeu veure detallats en les imatges els noms dels textos.

Imatge 27. Continguts de la carpeta “Eladi Homs textos”, pertanyent a la carpeta 4/5. Font: Elaboració pròpia

Imatge 28. Continguts de la carpeta “Manuscrits”, pertanyent a la carpeta 4/5. Elaboració pròpia.

Imatge 29. Continguts de la carpeta “Publicacions”, pertanyent a la carpeta 4/5. Font: Elaboració pròpia.

En el repàs de les caixes 1, 2, 4 i 5, he obtingut diverses cartes i documents anteriors i posteriors al 1916 que feien referència, d'una manera o altra, a l'acció d'Eladi Homs al capdavant de les polítiques educatives de la Diputació i que he acabat afegint al meu estudi detallat.

3.3. Descripció i gestió dels documents estudiats del fons d'Eladi Homs

Quan el 2 de desembre de 2017 vaig anar a l'empresa Marc Martí i em vaig trobar amb l'Aina, vaig estar repassant totes les caixes, que corresponen a arxivadors blancs de cartró desmuntables. Vaig donar una ullada als documents de totes carpetes i vaig fer algunes fotografies de materials que Homs tenia preparats, com els sil·labaris. La caixa que estaven escanejant en aquells moments era la que corria més pressa per a la meva recerca, la caixa 3, etiquetada com a "Montessori". Segons explica Josep Martí, que va rebre la documentació directament dels fills de l'Eladi, tots aquests arxius estaven guardats de manera diferent que els altres. Els altres estaven en arxivadors A-Z i, en canvi, aquests estaven en una maleteta a part.

Vaig examinar amb força cura tots els documents de la caixa 3, però sense fer-ne cap registre, ja que en breu obtindria tot el contingut ordenat i escanejat. Potser vaig estar dues hores al taller i, al cap d'uns dies, el 12 de gener, l'Aina m'enviava dos missatges de WeTransfer perquè em pogués descarregar els arxius, un total de 533. Aquella primera tramesa constava de tots els documents tal com havien sortit de l'escàner i, per tant, amb els noms d'arxiu que sortien per defecte del *software*, com per exemple "MX-2314N_20180109_142306_001". Al cap

d'uns dies, el 2 de febrer de 2018 em van enviar aquests mateixos arxius en carpetes comprimides però ara ja amb un nom, ordenats en carpetes de la A a la Z i amb un índex.

La distribució d'aquestes carpetes (anomenades també *dossiers* a l'índex) és per ordre alfabètic, tal com es pot veure en la imatge següent. En aquest cas, doncs, l'ordenació no era temàtica sinó feta a partir del nom del destinatari o del remitent de la correspondència. Depenent del nom de la persona, de l'empresa o de la institució, es posava l'arxiu en una carpeta o una altra. Dins de cada dossier hi anaven directament tots els arxius en imatge JPG de cada full escanejat i cada document diferent estava etiquetat de la mateixa manera, tal com es pot veure a la imatge.

Nom	Data	Tipus	Mida
Carta d'Anne George a Eladi Homs - Sense data.jpg	19/1/2018 13:17	Fitxer JPG	1.746 kB
Carta d'Eladi Homs a Anselm Guasch, sobre el Curs Montessori - 11.01.1916.jpg	10/1/2018 13:29	Fitxer JPG	3.633 kB
Carta d'Eladi Homs a Anselm Guasch, sobre les contrasenyes per accedir al Curs Montessori - 18.04.1916.jpg	10/1/2018 13:30	Fitxer JPG	3.455 kB
Carta d'Eladi Homs a F. Godás, convidant-lo a visitar a la Sra. Montessori - 04.03.1916 (1doc).jpg	10/1/2018 13:23	Fitxer JPG	3.501 kB
Carta d'Eladi Homs a Galí - 10.01.1916.jpg	10/1/2018 13:29	Fitxer JPG	3.441 kB
Carta d'Eladi Homs a Galí - 22.03.1916.jpg	10/1/2018 13:30	Fitxer JPG	3.365 kB
Carta d'Eladi Homs a Giner de los Rios, convidant-lo al Curs Montessori - 14.02.1916.jpg	10/1/2018 13:24	Fitxer JPG	3.331 kB
Carta d'Eladi Homs a J Goday, sobre el concurs d'avantprojectes d'orfanat - 19.07.1916.jpg	10/1/2018 13:32	Fitxer JPG	3.412 kB
Carta d'Eladi Homs a Lluís Gili, sobre la falta de pagament d'uns llibres de la Sra. Montessori - 24.05.1916.jpg	10/1/2018 13:31	Fitxer JPG	3.536 kB
Carta d'Eladi Homs a Salvador Gimeno, informant sobre Curs Montessori - 25.01.1916.jpg	10/1/2018 13:27	Fitxer JPG	3.378 kB
Carta d'Eladi Homs a Sor Amparo Guevara, sobre les conferències i els diplomes del Curs Montessori - 19.06.1916 (doc1).jpg	10/1/2018 13:32	Fitxer JPG	3.793 kB
Carta d'Eladi Homs a Sor Amparo Guevara, sobre les conferències i els diplomes del Curs Montessori - 19.06.1916 (doc2).jpg	10/1/2018 13:32	Fitxer JPG	3.323 kB
Carta d'Eladi Homs a Sor Amparo Guevara, sobre les conferències i els diplomes del Curs Montessori - 19.06.1916 (doc3).jpg	10/1/2018 13:33	Fitxer JPG	1.967 kB
Carta d'Eladi Homs al President del Gremi de Professors Particulars, convidant-lo al Curs Montessori - 14.02.1916.jpg	10/1/2018 13:25	Fitxer JPG	3.203 kB
Carta d'Eladi Homs Montserrat Guinart - 27.01.1916.jpg	10/1/2018 13:26	Fitxer JPG	3.588 kB
Carta d'Eladi Homs Montserrat Guinart, sobre el permís per assistir al Curs Montessori - 14.02.1916.jpg	10/1/2018 13:25	Fitxer JPG	3.215 kB
Carta de Frederic Godás a Eladi Homs - 05.03.1916.jpg	10/1/2018 13:23	Fitxer JPG	3.795 kB
Carta de Frederic Godás a Maria Montessori - 05.03.1916 (doc2).jpg	10/1/2018 13:23	Fitxer JPG	3.520 kB
Carta de Frederic Godás a Maria Montessori - 05.03.1916.jpg	10/1/2018 13:23	Fitxer JPG	3.822 kB
Carta de Joan Garriga Masó a Eladi Homs, queixa relacionada amb la seva dona i el Curs Montessori (doc1).jpg	10/1/2018 13:30	Fitxer JPG	1.846 kB
Carta de Joan Garriga Masó a Eladi Homs, queixa relacionada amb la seva dona i el Curs Montessori (doc2).jpg	10/1/2018 13:30	Fitxer JPG	1.770 kB
Carta de Luis Gili Editor, sobre la falta de pagament d'uns llibres de la Sra. Montessori - 13.03.1916.jpg	10/1/2018 13:22	Fitxer JPG	4.077 kB
Carta de Luis Gili Editor, sobre la falta de pagament d'uns llibres de la Sra. Montessori - 27.05.1916.jpg	10/1/2018 13:31	Fitxer JPG	2.544 kB
Carta de Montserrat Guinart a Eladi Homs - 03.02.1916 (doc1).jpg	10/1/2018 13:26	Fitxer JPG	2.048 kB
Carta de Montserrat Guinart a Eladi Homs - 03.02.1916 (doc2).jpg	10/1/2018 13:26	Fitxer JPG	1.894 kB

Imatge 30. Les carpetes (dossiers) dels documents escanejats de la caixa 3 facilitats directament per la família Homs. Font: Elaboració pròpia.

Veiem, doncs, com el nom de cada arxiu d'imatge consta del nom del document més l'ordre de la pàgina dins el document (si n'hi havia més d'una).

Cada document el titulaven seguint el mateix patró:

TIPUS DE DOCUMENT / REMITENT / DESTINATARI / TEMA / DATA

Vegeu l'exemple del nom d'un dels arxius:

Carta d'Eladi Homs a sor Amparo Guevara, sobre les conferències i els diplomes del Curs Montessori – 19.06.1916 (doc2)

A l'índex hi havia exactament el nom dels documents de cada carpeta, tal com podem veure en aquest exemple:

DOSSIER I

1 – IDEAL PEDAGÓGICO, EL (Lleida)

- Carta d'Eladi Homs al director d'*El Ideal Pedagógico* en la qual el convida al curs Montessori – 10.01.1916 (1doc)

2 – ILUSTRACIÓ CATALANA, LA

- Carta d'Eladi Homs al director de *La Il·lustració Catalana* en la qual el convida al curs Montessori – 10.01.1916 (1doc)

3 – INGLÈS, MARTÍ (conseller de la Mancomunitat de Catalunya)

- Carta d'Eladi Homs a Martí Inglès en la qual el convida al curs Montessori – 11.01.1916 (1doc)

4 – INNOCENTI, ADA

- Targeta postal d'Ada Innocenti a Eladi Homs – 19.06.1916 (2doc)
- Carta d'Eladi Homs a Ada Innocenti – 21.06.1916 (2doc)

5 – INSPECTOR EN CAP DE PRIMERA ENSENYANSA DE BARCELONA

- Carta d'Eladi Homs a l'inspector cap de Primera Ensenyansa de Barcelona en la qual el convida al curs Montessori – 14.01.1916 (1doc)

En total, en l'índex comptabilitzem 387 documents distribuïts en diferents carpetes o dossiers de la manera següent:

A (10), B (30), C (41), D (6), E (10), F (18), G (26), H (1), I (11), J (7), K (5), L (17), M (66), N (5), O (6), P (44), R (25), S (26), T (6), U (7), VW (16), ALTRES (4).

Aquest índex es correspon amb el contingut de les carpetes, però la carpeta “altres” que hi ha a l’índex no es correspon amb cap carpeta de continguts. Hi ha dues carpetes més que no es troben a l’índex, que són la de “Llibres”, on hi ha les 126 imatges del llibre *La cartilla*, i la de “Montessori”, on hi ha altres arxius d’imatge de documents no inclosos en l’índex com “Carta de l’Editorial Araluce a Eladi Homs sobre Mario Montessori i el Mètode. Barcelona - 01.10.1946”, “Carta de Leonor Serrano sobre datos de la propaganda pedagógica del método Montessori - 20-12-1914 (4docs)”, “Carta de Leonor Serrano sobre escola Montessori – 20-2-1915”, “Carta dirigida als Srs. Philip i Tacey, on se’ls autoritza a produir el mètode Montessori - Sense Data” i tres imatges de la propaganda del material Montessori de Philip i Tacey encara amb el nom original generat pel *software* de l’escàner. A l’annex adjunto aquesta classificació original, molt interessant de consultar si es vol buscar correspondència amb algun personatge, empresa o institució concrets.

Una vegada obtinguts els arxius i el seu índex, vaig començar a organitzar les imatges escanejades. Vaig agrupar totes les imatges d’un mateix document dins un mateix arxiu en PDF i en vaig conservar el nom original. Vaig passar, doncs, tots els documents de JPG a PDF. Després, vaig donar una primera ullada als documents i els vaig anar distribuint per temes en carpetes noves. Les primeres carpetes que vaig fer van ser, per exemple: “Alumnes curs 1916”, “Claremont curs 1916”, “Inauguració curs 1916”, “Londres 1916”, “Materials 1916”, “Per registrar no curs 1916”, “Promoció curs 1916”, “Pyle 1916”...

A continuació, segons el meu interès, ja vaig anar llegint totes i cada una de les cartes començant per les més enigmàtiques. Ja he explicat en l'apartat de metodologia com després vaig anar anotant els continguts en una graella i com, a més, resumia la informació rellevant en diferents documents (Word temàtics, arxius de Publisher, línia del temps en Excel i relat general).

En aquell moment no tenia clara quina era la millor manera de gestionar aquella gran quantitat de documents que aportaven tanta informació creuada. Pensem que en una sola carta hi podia haver informació de deu o dotze temes diferents i interessants. La decisió la vaig prendre després de fer uns cursos a la Universitat de Vic sobre el programa de gestió de bibliografies Mendeley. Després de fer unes quantes proves, vaig veure que era una manera molt ràpida de poder accedir als documents originals, buscar informació, classificar-la i compartir-la amb altres investigadors.

Una vegada vaig decidir entrar cada document al programa Mendeley, hi vaig crear un grup de treball anomenat "Doctorat Dani Homs i Montessori". Allà hi anava pujant cada arxiu en PDF, enganxant les descripcions que havia fet i omplint els camps de l'autor, l'any i les etiquetes. Pel que fa a les etiquetes, vaig començar a posar-ne algunes, tal com veureu en la relació dels arxius en l'apartat dels annexos, però no vaig ser gaire sistemàtic i no ho he considerat prioritari. A la pràctica, gràcies a les descripcions detallades dels documents, m'era molt més útil i efectiva la cerca per paraules clau que per etiquetes.

Un altre tema era com anomenar els arxius. El sistema utilitzat per a les imatges no era gaire clar i podia donar peu a confusions. Vaig decidir posar primer la data perquè quedessin ordenats cronològicament, després el remitent i

el destinatari separats per un guió, una descripció curta (si calia), l'origen del document (d'Eladi Homs; en aquest cas, EH) entre parèntesis i, finalment, un codi que indica el tipus de document. Si no es tractava d'una correspondència, no posava el remitent ni el destinatari. Com que moltes dates eren inexistents o incompletes, en el lloc dels números desconeguts hi posava una X. Aquí veureu uns exemples dels nous noms dels documents de la caixa 3:

19160221 Sarafana-Homs (EH) C

19XXXXXX Ainaud-Homs (EH) C

19160110 Homs-Ideal Pedagógico (EH) C

192XXXXX Manuscrit EH sobre educació i Montessori (EH) Ap

Tal com he dit, els codis que veieu al final indiquen el tipus de document. Ara llistaré aquests codis, el seu significat i el nombre de documents que hi ha de cada un.

Codi	Tipus de document	Nombre de documents
C	Carta	350
Tel	Telegrama	19
Ap	Apunts	11
Insc	Inscripció	7
Cir	Circular	6
Art	Article	6
Doc	Document oficial	6
Res	Resguard	4
Cert	Certificat	3
Cup	Cupó	2
Com	Comunicat	2
Targ	Targeta	1
F	Foto	1

En el nom també hi podem trobar el signe d'interrogació quan hi ha una dada que falta, com per exemple la d'un remitent o destinatari. Vegeu l'exemple:

1916XXXX ?-Homs (EH) C

El total de documents analitzats que tinc documentats i entrats al Mendeley amb el codi (EH) és de 430. Recordem que en parlar de *documents* ens referim a les unitats de contingut. Això vol dir que un mateix document pot estar compost per moltes pàgines. La gran majoria provenen de la “caixa 3” però també n'hi ha quatre que provenen de la “caixa1”, sis de la “caixa 2”, cinc de la “caixa 4” i tres de la “caixa 4 5”

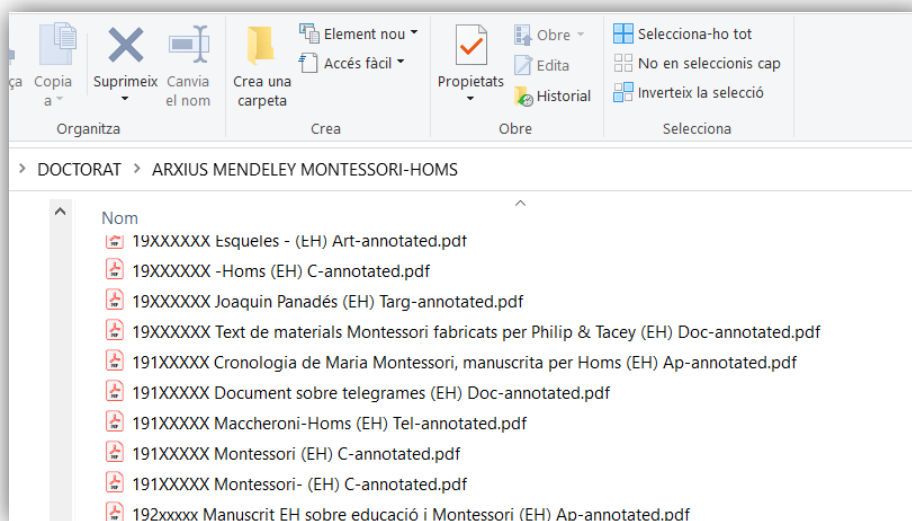
Una vegada feta tota la revisió, la pujada d'arxius en PDF i l'entrada de dades, vaig canviar tots els noms dels arxius en PDF. Vaig fer que tinguessin el mateix nom que el de l'entrada al Mendeley i després els vaig descarregar per poder disposar dels arxius per separat sense dependre del Mendeley.

Igualment, vaig passar la base de dades dels arxius (EH) a un document Excel i hi vaig deixar els camps més significatius. D'aquesta manera, ara dispo dels arxius i del llistat amb les descripcions de tots els documents. Aquest llistat el vaig ordenar cronològicament i hi vaig afegir un número per poder identificar els arxius més ràpidament al fer-ne l'anàlisi quan preparés el text.

Aquí mostro una imatge de tal com queden els arxius i el llistat que detallo en l'apartat annex corresponent.

A	TÍTOL	RESUM	AUTOR	ANY	ETIQUETES	G
6	19XXXXXX Ainaud-Homs (EH) C	Carta postal d'Ainaud des de Paris a EH en què li respon positivament a la demanda de fa temps de portar uns joves per anar a alguna escola	Ainaud, M		Carta;Contactes internacionals;caixa 3	
7	1911xxxx Nebot-Homs (EH) C	Nebot ahir li va donar a Prat de la Riba a la Diputació un àlbum seu anomenat projecte d'escola. Avui ha vist que hi faltava posar una làmina per l'àlbum. Li fa arribar a Homs per tal que quan pugui la posi amb les altres ja que aquesta completa els detalls que ha dibuixat acompanyant el seu projecte.			?;Comunicat	
8	19120515 Escoles ples Bernadés-EH (EH)	Aquesta època estava en contacte amb escoles catòliques i organitzava reunions (maig i juny identificats), parla de que els visiti i que els fa una proposta. Homs li demanava que convoqués un reunió amb Vigneaux i altres i ella li diu que no pot trobar la nova adreça de Celestina Vigneaux.			1915 Contactes internacionals;Telegrama;caixa 3	
9	19120604 Borrás-Homs (EH) C	Carta de Joan Borrás, de la Revista de Educació, a EH en què li mana la premsa per acabar el número de maig	Borrás, Joan	1912	Carta;caixa 3	
10	19120923 J. Estrany-EH (EH) C	Carta de J. Estrany. Metge, Electricista- Barcelona demanant l'adreça de Mercè Climent 23.09.1912			1012 Carta;Contactes internacionals;caixa 3	
11	19140326 Villuendas-Homs (EH) C	Hi ha una carta llarga de Maria Villuendas a Homs des de Roma en què li explica la seva estada al Curs Montessori. Primer de tot es disculpa pel retard de la carta. Villuendas ho deia apenada, ja que li havia arribat per la seva mare que Homs estava disgustat amb ella perquè no l'escribia. Li explicava que ja l'havien escrit al principi (ella i Teresa Roig) i que van quedar que farien una carta cada una, però que no va acabar seguint així. Parlava de que els primers dies van ser molt estressants per la feina i que ara ja començava a tenir més pau. Visitaven escoles per fer les observacions pel curs. Explica que escoltava les lliçons en italià i ja les entenia però que després també escoltava les traduccions en francès de Maccheroni (més semblant al català), i sobretot per que feia més èmfasi i posava més exemples, passió i descobria coses noves. De Maccheroni també deia que era una artista en l'art de dirigir als infants. Li comentava també que cada tarda es trobaven totes a la pensió de Vigneaux amb Serrano, que és era molt amable i llegien, comentaven i repassaven el llibre de la pedagogia científica. També assistien a conferències de la universitat amb el pedagog Varisco. Parlava del Pare Homs, el capellà que els acompanyava, que els feia molta companyia amb les seves afectuoses xerrades però que en aquells moments estava malat.	Villuendas, Maria	1914	Carta;Promoció Curs 1916;caixa 3	

Imatge 31. Camps i exemples d'entrades de la base de dades de tots els documents en un document de Microsoft Excel. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 32. Exemples dels arxius en PDF corresponents a tots els documents analitzats dels fons d'Eladi Homs. Font: Elaboració pròpia.

A la graella de tots els documents he decidit deixar els camps més significatius i rellevants. Per cada document, hi trobem primer el número d'ordre en la cronologia, però cal tenir en compte que n'hi ha sense data, que es col·loquen al principi.

A les descripcions he fet servir abreviatures per referir-me a personatges molt recurrents:

EH Eladi Homs

MM Maria Montessori

AM Anna Maccheroni

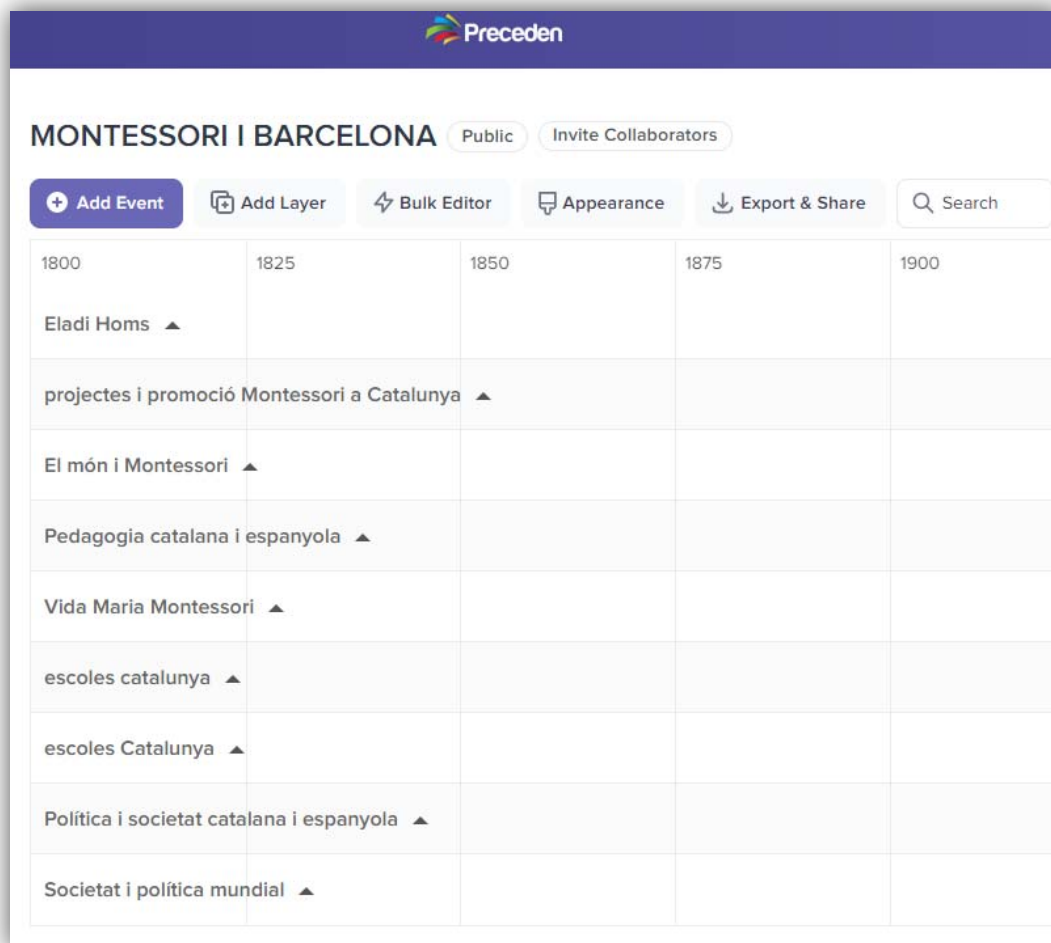
A partir de la nova catalogació, dels documents en Excel i dels arxius, es pot localitzar qualsevol document per remitent, per tema o per data simplement buscant les paraules clau a l'ordinador. El que recomano, però, és disposar dels arxius en Mendeley, i per això ofereixo a tots els usuaris de Mendeley que m'ho demanin la compartició d'aquest grup de documents.

4. Cronologia

Un dels objectius d'aquesta tesi és aportar una cronologia contrastada sobre fets al voltant de la gestió de la Mancomunitat de Catalunya i de la pedagogia Montessori. La línia del temps que he elaborat detalla els fets i els esdeveniments d'aquells anys, però s'allarga més enllà per poder conèixer l'abans i el després de tot allò. A més, aquesta línia és susceptible d'anar-se allargant a mesura que es vagin obtenint més dades tant de la vida i l'obra de la doctora com de la promoció Montessori a Catalunya com de la història de la pedagogia al nostre país.

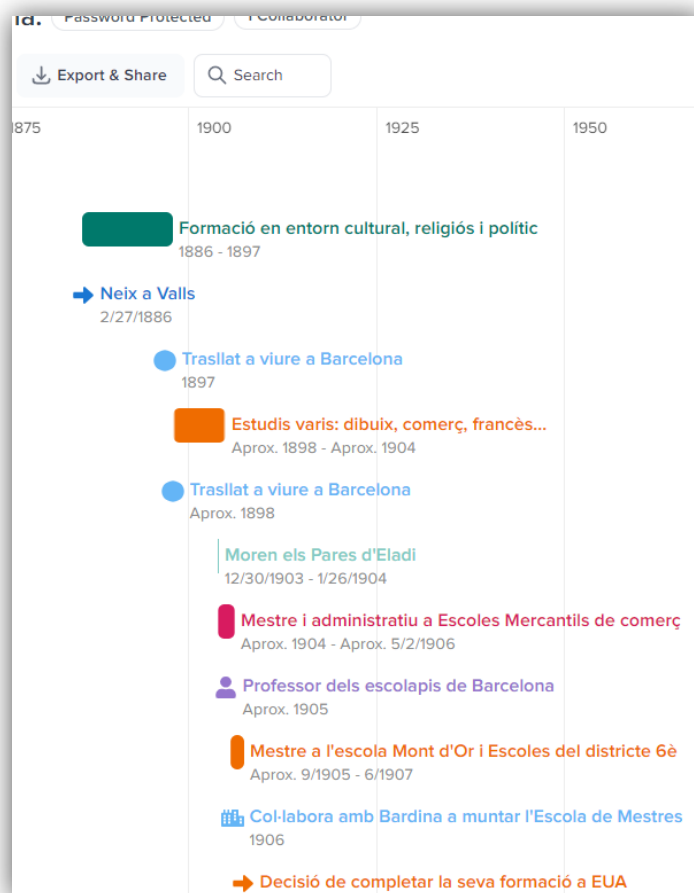
Actualment, la línia del temps principal disposa de 615 entrades i s'anomena "MONTESSORI I BARCELONA". Aquest esquema disposa de vuit "capes", que són vuit línies en paral·lel: El món i Montessori, Vida Maria Montessori, Projectes i promoció Montessori a Catalunya, Escoles Catalunya, Eladi Homs, Pedagogia catalana i espanyola, política i societat catalana i espanyola i societat i política mundial.

Les capes i l'aspecte que té abans que es despleguin al programa és:

Imatge 33. Aspecte de la línia del temps en el programa PRECEDEN amb els títols de les capes abans de desplegar-se. Font: Elaboració pròpia.

Les diferents capes es despleguen i queda així:

Imatge 34. Detall d'una part de la línia d'Eladi Homs a la línia del temps. Font: Elaboració pròpia.

Dins de cada esdeveniment es detallen aquests camps:

The screenshot shows the 'Update Event' form with the following fields and options:

- Name***: Mestre i administratiu a Escoles Mercantils de comerç
- Color**: Red circle
- Icon**: Building icon
- Shape**: Square icon
- Start Date***: 1904 (with calendar icon)
- End Date**: 5/2/1906 (with calendar icon)
- Notes**: Amb el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Una associació nova. Ell està a la junta quan decideixen fer l'escola de formació. Bardina hi fa de professor. Mentrestant treballa de dependent de comerç. Inici de la relació amb Joan Bardina? Acaban dimitint els de la junta de les escoles tots per discrepàncies amb el
- Layer**: Eladi Homs
- More Options**: (dropdown arrow)
- Buttons**: Update Event (with plus icon), Duplicate, Delete

Imatge 35. Fitxa de mostra d'un esdeveniment amb els camps a omplir. Font: Elaboració pròpia.

En l'apartat d'annexos trobareu una impressió dels fets actuals dins la línia del temps i les diverses capes treballades. Aquesta línia del temps es pot consultar a través de l'enllaç <https://www.preceden.com/timelines/790597-montessori-i-barcelona>.

5. La trajectòria d'Eladi Homs i la pedagogia Montessori (1911-1923)

Si resseguim la vida d'Eladi Homs des que va néixer a Valls el 1886 fins que mor a Rubí el 1973, la podem definir com la d'una persona que va tenir una carrera fulgurant: va passar de ser un comercial amb ganes d'aprendre a ser el màxim referent en les polítiques educatives de la Diputació de Barcelona el 1915. Tot això succeïa en molt pocs anys, sense haver pogut dedicar-se a la seva formació –no va acabar cap carrera, ni la de mestre– i guanyant pel camí moltes amistats i admiració, però també enveges i enemistats influents. Aquestes circumstàncies i el fet d'haver d'afrontar dues dictadures militars (1923 i 1939) van provocar un fort i ràpid declivi en la seva posició influent i en les seves possibilitats per seguir treballant en el que més li agradava.

El recorregut de la vida d'Eladi Homs el podeu llegir resumit en altres publicacions que podeu trobar a les referències (González-Agàpito, 1986) (Calvo Carrasco, 2012) (Gomis i Martí, 2001) (Homs, 2002) (Martí i Baiget, 1986) (Martí i Baiget, 2020) (Homs Zimmer, 2020) i també en la cronologia i la línia del temps que he elaborat. A continuació, faré un petit resum de la seva vida i la seva feina destacant els anys des de 1911 fins a 1923 i tenint en compte les novetats aportades través de la meva recerca.

Eladi Homs i Oller era fill d'Eladi Homs i Recasens i Paulina Oller i Garriga, va néixer el 27 de febrer de 1886 i va ser batejat l'1 de març del mateix any. Era el setè de dotze germans, però set d'ells van morir abans de fer els vint anys. Els germans eren en Josep (va anar a Extremadura), l'Emili (fou president de l'Orfeó Català i fundador del circ Price), la Maria, l'Eladi i la Teresa. Provenia d'una

família molt religiosa i amb un entorn familiar amb inclinacions vers la vida política i cultural. Tenia dues ties monges i el seu oncle, Josep Calassanç Homs Recasens, era un escolapi molt influent que va arribar a ser procurador general de l'ordre a Roma. De la part dels Oller, tenia parents que van jugar papers importants en l'esfera política, empresarial i intel·lectual de l'època. Entre ells, cal destacar el seu cosí Indaleci Castells Oller, un gran polític i activista cultural de la ciutat de Valls que anys més tard col·laborarà amb Eladi Homs en la seva tasca més divulgativa.

Eladi va rebre una bona educació a l'Escola dels Escolapis de Valls i als onze anys es va traslladar amb la seva família a viure a Barcelona, on va seguir els seus estudis de comerç, dibuix i llengües estrangeres. Li encantava llegir i anar a les biblioteques. Entre 1903 i 1904 van morir els seus pares. En aquella època ell seguia estudiant i treballava de dependent de comerç. Quan es fundà el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, ell tenia sols divuit anys i hi participà des del primer moment afegint-se a la junta de la seva escola de formació. Allà va conèixer Joan Bardina, que hi feia de professor. Homs era una persona molt comunicativa, treballadora i apassionada que de seguida va assumir la presidència de la secció d'educació d'aquella institució i va consolidar les Escoles Mercantils Catalanes acabades de néixer.

Paral·lelament a tot això, tot i que no havia acabat cap estudi superior, va començar a treballar donant classes a diferents escoles, com les Escoles del Districte Sisè i l'Escola Mont d'Or. A ell li agradava definir-se com a "mestre d'escola", i veiem com aquells dies Palau i Vera, que dirigia l'Escola Mont d'Or,

descrivia Homs com un dels joves més plens de vocació i aptituds per a l'ensenyament.⁶

L'any 1906 va deixar els seus càrrecs al capdavant de les Escoles Mercantils quan va dimitir tota la junta per discrepàncies amb el consell directiu de l'entitat. Aquell mateix any col·laborava amb Bardina en la fundació de l'Escola de Mestres, la qual formava part d'un projecte més ambiciós de crear un seguit d'escoles laiques i mixtes amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació. Bardina en aquell moment era un gran referent en l'educació a Barcelona. Cal esmentar que anys més tard aquell projecte i la seva influència es frustrarien per la forta oposició que tindria per part dels sectors més conservadors i eclesiàstics.

L'ESTADA ALS ESTATS UNITS

En aquell moment, però, tant Bardina com Palau i Vera van veure el gran potencial del jove Eladi i el van animar a presentar-se a una beca que l'Ajuntament de Barcelona va oferir per anar a estudiar als Estats Units, on hi havia les millors escoles normals. Homs es va convèncer que aquell era un pas necessari per a la seva formació, però que hi havia l'expectativa que més tard o més d'hora se'l tindria en compte per tirar endavant grans projectes a Catalunya. El juliol de 1907 va presentar la sol·licitud, l'agost l'Ajuntament li concedia la beca i en pocs dies marxava a la universitat estatal d'Illinois a estudiar. El nivell que hi havia no li va agradar i el 1908 es traslladava a Chicago per estudiar a les escoles

⁶ Joan Palau i Vera (1875-1919) Llicenciat en filosofia i lletres. Funda l'Escola Mont d'Or i serà la persona encarregada d'iniciar el mètode Montessori a Barcelona. Mor el 1919 als 44 per tifus.

d'educació urbana i a la normal. Allà va aprofitar per visitar escoles i assistir a xerrades (com les de William James i J. Dewey) i actes sobre educació, cultura i esport. Com que no tenia cap estudi oficial acabat –ni tan sols el de batxillerat–, es matriculava com a estudiant lliure sense possibilitat d'obtenir el títol. La seva pretensió era, d'alguna manera, poder-se treure algun títol com el de graduat a l'Escola d'Educació.

Les primeres setmanes van ser dures, tardava molt a cobrar la beca de l'Ajuntament i allà no hi tenia diners. Més tard, veient que tot era molt car, va haver de demanar més diners a l'Ajuntament i li van concedir 2.500 pessetes més cada sis mesos. Tot i així, va haver de treballar fent traduccions de cartes comercials per 30 dòlars al mes i treballant de secretari al Museu d'Història Natural de la mateixa escola. Va tenir la sort d'obtenir bones notes i que l'escola li concedís ajuts (el curs 1909-1910 no va haver de pagar res).

Mentre estava als Estats Units, va aprofitar per veure el país (va viatjar a Black Hills a conèixer els indis nadius) i escriure molt sobre les seves experiències i els seus aprenentatges. Segons la seva filla Elvira, una de les principals motivacions per escriure tant va ser la precarietat econòmica, ja que aquells escrits eren remunerats i l'ajudaven a subsistir. Va començar enviant molts articles a la premsa de Valls i a la revista *La Cataluña*, en els quals parlava de futbol americà, exposicions, museus, concerts, debats escolars, festes de Nadal i la vida a la universitat. Aquells articles es llegien i tenien interès; tant, que el juny de 1908 el seu amic Ramon Rucabado va agrupar-los per fer-ne una lectura pública a les Escoles Mercantils. Més tard, va començar a escriure per a altres publicacions, com *La Veu de Catalunya*, *El Poble Català* o *La Il·lustració Catalana*. Al principi descrivia el sistema educatiu americà i més tard reflexionava al voltant de l'estat

de l'educació a Catalunya i a Espanya, la relació entre ciència i religió, i com es podrien fer noves aportacions al nostre sistema educatiu. Tota aquesta allau d'articles des dels Estats Units van fer que la seva imatge com a pedagog de referència anés creixent.

El 1909, mentre el seu amic Joan Bardina iniciava la *Revista de Educació*, ell era nomenat delegat de la societat d'atracció de forasters de Barcelona als Estats Units i es dedicava a organitzar actes per divulgar l'arquitectura barcelonina. El febrer de 1910, quan va anar a Cuba per fer-hi una xerrada i muntar un casal català, va conèixer Josep Conangla i Fontanilles. Els amics de Cuba li van oferir feina d'enllaç comercial i, segons diu, va estar a punt d'acceptar. En les cartes que enviava aquell any als seus amics i al seu germà els deia que tenia ganes que li arribés alguna proposta des de Catalunya i que allò passaria per davant de la feina a Cuba. El setembre 1909 escrivia:

De manera que les meves intencions presents son de quedar-me en aquesta universitat y pendre'l títol de graduat en la Escola d'Educació dintre dos anys y mitg o tres. Si durant aquest temps me criden els catalans pera encomanar-me quelcom que no poden encomanar a ningú més, tomaré: si no, no'm veuran el pèl fins que estigui llest. Jo procuraré ajudar y fer tot lo possible per Catalunya ab ma ploma, mentrestant (Citat per Martí i Baiget, 1986 al llibre: *Eladi Homs i l'escola de mestres: textos per a reinterpretar una relació*).

L'any 1910 explicava que agafaria la feina de Cuba si no li oferien tornar a Catalunya, però sense lligar-se políticament amb cap partit. Homs sabia de la situació de depressió que vivia Catalunya després de la Setmana Tràgica de 1909, i, tot i això, es plantejava tornar.

Mentrestant, a Barcelona Bardina havia caigut en desgràcia, desacreditat per la polèmica a l'Ajuntament contra la seva proposta titllada de reaccionària i

contrària als estaments més conservadors i catòlics. Bardina va pensar que el perfil d'Homs podria ser bo per refer el seu projecte i li va fer la temptadora proposta de substituir-lo al capdavant de la seva Escola de Mestres. Homs va acceptar gratament i de seguida ho va disposar tot per tornar a la seva terra.

Va arribar a Barcelona pocs dies abans de començar el curs escolar i ho va trobar tot per fer, desorganitzat i sense Bardina, que havia anat a Madrid. Es va desanimar molt i, en anar a demanar suport al president de la Diputació, Prat de la Riba, li va confessar l'interès de deixar aquell projecte d'en Bardina i d'iniciar-ne un de nou liderat per la mateixa Diputació de Barcelona. En aquella primera trobada, Prat de la Riba ja li va demanar que pensés una proposta.

Ara, fora de l'Escola de Mestres –que finalment es va tancar–, amb l'expectativa de nous projectes futurs i amb el gran bagatge d'idees que portava dels Estats Units, era el seu moment. Si l'estada als Estats Units va significar l'aparició d'Homs en el panorama intel·lectual i pedagògic català, a partir de la seva tornada el 1910 i fins al 1913 seria la seva etapa més fecunda com a divulgador i impulsor teòric al voltant de la revisió de l'educació a Catalunya. Va escriure molt sobre el que va aprendre als Estats Units de W. James i Dewey. Escrivia a la *Revista de Educación* sobre didàctica en ciències naturals, esports i art, i també sobre coeducació, la renovació dels textos escolars i la millora dels edificis escolars.

LA PROPOSTA PEDAGOGIUM D'ELADI HOMS A PRAT DE LA RIBA

Homs estava molt actiu i motivat. Sembla que va ser arran de les trobades amb Prat de la Riba que es va sentir valorat i incentivat a iniciar la seva creuada per a la millora de l'educació a Catalunya. A través d'un escrit que fa en ocasió de la

creació de l'Escola Normal de la Generalitat (Homs, 1931a) i davant la qual es mostra molt crític, ens desvela l'existència d'un pla anomenat *Pedagogium* del qual ell n'era l'autor i que responia a un encàrrec de Prat de la Riba. Trobo molt interessant reproduir aquí les seves paraules, a través de les quals explica com es va iniciar tot aquell projecte que s'articulava amb la doctora Montessori.

En Bardina va fer-me retornar precipitadament de Chicago amb prec insistent que l'ajudés a salvar el primparat malalt. En Bardina havia aplanat el camí de la meua vocació i, per agraïment, res no podia jo negar. Mai ningú no apreciarà el dolor i el sacrifici d'aquest intempestiu retorn. Jo havia planejat dos anys més d'estada a Nord-Amèrica, per anar arrodonint els meus estudis, ensems que em guanyava la vida; aleshores hauria pogut tornar a la meua terra més apte i amb el títol de llicenciat en pedagogia.

Era el mes de setembre de 1910. Arribar ací convince'm de la inutilitat del meu sacrifici fou tot u. En fer exploracions, vaig adquirir la certesa que l'Escola de Mestres era ja un cadàver que ningú seria capaç de reanimar. Prat de la Riba a qui vaig conèixer en visitar-lo al seu despatx presidencial de la Diputació, va dir-me: "No. Qui ha de crear i mantenir totalment una Escola Normal és la Diputació." I va encomanar-me un projecte. Als pocs dies entrava novament al despatx del President amb un projecte de "*Pedagogium*" sota el braç.

El meu punt de vista diferia essencialment del de Bardina i també del que fou després el de l'Ors. Ni Escola de Mestres ni Estudia Normals: *Pedagogium*. Els mestres només podien formar-los pedagogs i els pedagogs només es fan ells mateixos vivint la pedagogia amb els infants. Una veritable Escola de Pedagogia o Escola Normal (així com jo havia vist a Chicago i Nova York) havia de tenir per centre i base una escola vivent, diguem-ne model. Era justament amb la inspiració de l'escola elemental de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Chicago que John Dewey, filòsof, havia pogut escriure el seu primer llibre de pedagogia, l'obreta lluminosa que l'ha revelat a tot el món, "L'escola i la societat". Per tant, els futurs professors d'una normal catalana havien de començar essent mestres de nens, estudiants reals de pedagogia. Aquesta escola bàsica s'havia de sembrar com una llavor, començant per un parvulari. El professorat havia d'anar estudiant pacientment els

diferents problemes que van suscitant l'educació i la instrucció escolars, assajar-ne solucions i adquirir d'aquesta guisa veritables conviccions pedagògiques. Aquell grup d'estudiosos hauria acabat per posseir la metodologia pedagògica de les diverses matèries fins a esdevenir mestres autèntics, professors qualificats amb capacitat per al seu torn formar mestres.

Prat de la Riba, amic dels inicis humils i de les creixences graduals però contínues, acceptà immediatament aquell punt de vista; i en un pressupost extraordinari de cultura (que el senyor Santiago Alba combaté a sang i foc) figuraven sumes quantiosíssimes per a laboratoris seminaris de pedagogia que havien de donar adequada realitat al projecte de "Pedagogium". La creació el 1915, de l'Escola Montessori fou una temptativa per a començar a donar vida a l'escola elemental que havia d'ésser nucli de l'Escola de Pedagogia. La mort inesperada del gran patrici pot dir-se que trenca violentament els lligams que començaven a fermar aquell sospirat projecte a la realitat; el qual acabà per esvair-se, com el globus que s'escapa de la ma de l'infant incaute i se'n puja cel amunt, a la regió de les pures il·lusions (Homs, 1931a).

Aquella situació la descriu com l'inici de tot el projecte de la Diputació, que més endavant implicaria tanta energia i recursos i que significaria la creació de tantes institucions, publicacions i estructures per a la renovació de l'educació a Catalunya.

INICI DE LA COL·LABORACIÓ AMB LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

A partir d'aquell moment, Homs va passar a ser un protegit de l'estratègia política de Prat de la Riba. Mentre la Diputació no iniciava encara els seus ambiciosos projectes, en el període de 1910 a 1913, Homs va recuperar la tasca de gestió de les Escoles Mercantils; va col·laborar amb l'Escola Vallparadís d'Alexandre Galí (allà va suggerir introduir el bàsquet tal com l'havia après als Estats Units); va col·laborar amb l'Escola Mont d'Or, que Palau i Vera havia traslladat a Terrassa; va assumir la direcció de la *Revista de Educació*

substituint Bardina; va publicar un llibre anomenat *Escritura pràctica norteamericana*, pel qual va rebre la medalla d'or al Congrés Espanyol d'Higiene Escolar, i va col·laborar amb diverses institucions com la Lliga Barcelonina d'Higiene Escolar. El 1912 va presentar un projecte de catalanització escolar a l'assemblea de la Unió Catalanista de Tarragona amb Rucabado i Lluís Torner. Aquella època ja va entrar a sou a la Diputació de Barcelona; primer, com a funcionari a les oficines de l'Escola Superior d'Agricultura –des del 1912 fins al 1914. El febrer de 1913 va anar a Madrid a participar en unes xerrades com a pedagog català de referència.

Durant aquells anys es va anar gestant la idea que cristal·litzaria el 1913 amb la creació del Consell d'Investigació Pedagògica, al voltant del qual s'hauria d'anar desplegant tota l'estratègia de millora del sistema d'educació a Catalunya. Després de tants assajos estèrils o inconstants que havien tingut lloc a Barcelona aquells últims anys, la recerca d'una proposta metodològica que fos aplicable aquí era una prioritat. Aquella aposta decidida seria la metodologia Montessori.

5.1. La introducció de les idees Montessori a Barcelona

En la majoria de textos sobre aquesta època, tot el protagonisme de la introducció de la metodologia Montessori a Catalunya l'acumulen Eladi Homs i Palau i Vera. Ells van ser-ne els caps visibles, l'un impulsant la primera escola a la Casa de la Maternitat i l'altre gestionant-ne tota la promoció i l'organització a través de la Diputació; però el mèrit d'aquella aposta inicial l'han de compartir.

Segons podem trobar en diferents escrits (Montessori, 1970) de la mateixa doctora Montessori, qui va tenir la idea inicial que va estimular-ne l'aplicació a les escoles de la Diputació va ser el pare Casulleras, de Mallorca. Ell, en llegir les

informacions que anaven arribant des de 1911 sobre Montessori, va identificar-se de seguida amb les seves idees i la seva manera d'entendre l'educació, començant pel nom "Casa dels Nens", que ell tenia al cap des de feia temps. Va anar a parlar amb el seu amic, el mossèn Frederic Clascar, de la Maternitat, i van contactar Prat de la Riba per introduir aquell mètode a les escoles de beneficència de la Diputació.

De segur que aquella proposta feta des de l'àmbit religiós, després de les polèmiques anteriors al voltant de l'educació liberal i la religió, va ser tota una revelació per a aquell futur projecte que tenien entre mans. Prat de la Riba de seguida s'hi va abocar. Això devia coincidir en el temps amb la descoberta d'aquesta metodologia per part d'Homs, Palau i Vera i molts altres, ja que, des del 1911, a les revistes i la premsa catalanes es publicaven noves sobre la revolucionària proposta de la doctora Montessori a Itàlia i la seva repercussió mundial.

Aleshores Homs estava de ple en el món de les publicacions pedagògiques, i el seu amic Palau Vera, que estava experimentant un altre fracàs en el seu assaig del trasllat de l'Escola Mont d'Or a Terrassa, va llegir el primer llibre de la doctora Montessori en la seva recerca d'un sistema educatiu millor. Durant aquells anys, des de 1910 fins a 1913, totes aquelles idees que venien d'Itàlia van convèncer aquells actors per apostar per l'estudi i l'assaig de la metodologia Montessori. Aquell projecte *Pedagogium* que havia proposat Homs a Prat de la Riba el 1910 cristal·litzaria al voltant de la doctora Montessori i s'hauria de desenvolupar amb "inici humil i amb creixença gradual" (Homs, 1931a). Bé, humil, finalment, no ho seria tant, ja que de seguida despertaria tanta admiració com incomprensions i enveges entre altres mestres i pedagogs.

5.1.1. La gestació de l'assaig de Montessori a la Casa de la Maternitat

El juny de 1913 es va produir l'inici fulgurant del Consell d'Investigació Pedagògica, liderat per Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Josep Bastardas, amb Eladi Homs com a gestor principal i secretari. En l'acta de la constitució del consell, s'esmenta l'objectiu de reformar ensenyament, començant per la Casa de la Maternitat i continuant per les escoles que subvenciona la Diputació arreu:

Vist l'endarreriment en beneficència i ensenyament... volem posar les escoles al nivell de les estrangeres. Diuen que faran una acció amistosa amb les escoles que subvencionen i que paguen, no de censura tal com han fet a vegades, però que forçaran a haver millores sinó retiraran subvencions. Creuen que un mal son les escoles privades que en fan competència com les alemanyes (Diputació de Barcelona, 1913a).

Una de les primeres coses que van fer va ser visitar la Casa de la Maternitat per revisar-ne l'escola, i van encarregar a Eladi Homs la comanda d'estudiar el problema pedagògic de les cases provincials de la Caritat i de Maternitat i Expòsits (Diputació de Barcelona, 1913b) per tal de "posar en condicions les escoles d'ambdós establiments, a on l'influència, que hi exerceix la Diputació es principalíssima, com a model a imitar i reproduir, pels que 's proposin establir escoles del respectiu caràcter a la nostra terra" (Diputació de Barcelona, 1913b).

Homs, en l'informe de l'anàlisi de l'escola, proposa aquell mateix any l'inici d'una aula Montessori a càrrec de Palau i Vera. A l'acta de la Maternitat, Homs exposa, entre altres punts:

Tercer,- Com siga que el Concell d'Investigació Pedagògica està desitjant contribuir a formar en els establiments que 's proposa influir en sentit de millora, tipus d'escoles i d'ensenyances que puguin servir d'exemple i estímul als demás establiments similars, creu

el firmant que la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits, constitueix el lloc ideal per a muntar-hi una escola de parvuls tipu, Quart,- Sent la darrera paraula de l'educació científica dels petits, el mètode de In. Doctora. Maria Montessori, de Roma, proposa el firmant que s'implanti a la Casa provincial de Maternitat de Barcelona, amb tota la seva puresa, establint una "Casa dei Bambini" que serà la primera d'Espanya, segons les tenen funcionant amb èxit extraordinari, Itàlia, Anglaterra i 'ls Estats Units. Quint,- Per a montar l'escola de parvuls esmentada i posar al corrent del mètode d'ensenyança a les religioses a càrrec de les quals deu quedar, es fa necessari, durant una temporada, el concurs intel·ligent d'un especialista pedagògic que pugui portar a felis terme el plan que s'estableixi. El firmant no te noticia de persona que amb major èxit pogués aplicar-se a la tasca esmentada, que Don Joan Palau Vera, Llicenciat en Filosofia i Lletres, fundador i Director que fou, del renomnat Col·legi Mont d'Or, en el qual ha funcionat el Kindergarten mes ben montat de Barcelona, sent dit senyor una de les persones mes enteses en Pedagogia de Catalunya i tenint familiaritat amb I 'obra II metodo della Pedagogia Scientifica Applicato all'Educazione Infantile nelle Casa dei Bambini de la Doctora Maria Montessori (Diputació de Barcelona, 1913b).

A partir d'aleshores, aquella renovació educativa es va anar articulant de manera progressiva al voltant de quatre eixos: la investigació pedagògica (seminaris laboratoris, viatges a l'estranger, formacions), la formació dels docents (formacions específiques, escoles d'estiu, publicacions educatives, biblioteques de pedagogia), la publicació de nous llibres de text escolars i la millora dels edificis escolars i del seu mobiliari.

Homs va ser especialment actiu en la primera fase en tots els quatre aspectes, era omnipresent arreu amb una certa hiperactivitat i no es va poder dedicar a fer escrits pedagògics que no fossin com a promoció d'aquell projecte amb la pedagogia Montessori. Des del 1913 fins al 1916, escriu articles amb el pseudònim *Laietà* per a *La Veu de Catalunya*, molts d'ells relacionats amb la pedagogia

Montessori. El 1913 publica el llibre per a la lectoescriptura escolar *La cartilla* (reeditat moltes vegades fins fa poc) i el 1914, el llibre *El oso* per iniciar-se en la lectura.

Aquell 1913, Palau i Vera va anar becat a Roma des del novembre fins al gener. El viatge a Roma era indispensable per veure el funcionament de les *case dei bambini* i per rebre indicacions pràctiques per a l'assaig a la seva nova aula. La visita –tot i que no va coincidir amb la doctora, que estava als Estats Units– li va produir una indescriptible impressió. Algunes de les seves paraules van ser: “Allí, en aquelles classes senzilles i tan sàviament dirigides, on s'estan formant una humanitat nova, una raça espiritual d'éssers superiors, i molts dels grans somnis de cultura concebuts per la intel·lectualitat moderna s'estan realitzant, en ço que tenen d'essencial, en aquelles criaturetes privilegiades” (Palau i Vera, 1920).

Mentrestant, a l'edifici del recinte de la Maternitat, l'arquitecte Josep Bori hi feia les reformes i el senyor Francesc de Paula Nebot (membre del consell) s'encarregava de preparar i decorar el local. Quan Palau i Vera va tornar, va explicar que tot allò que havia llegit al llibre *Il metodo della pedagogia scientifica* era verídic i de seguida va posar en marxa la seva aula Montessori a Barcelona.

Anys més tard, el 1920 i després de la mort de Palau i Vera per tifus, la revista del Consell de Pedagogia, *Quaderns d'Estudi*, publicaria els resultats d'aquell primer assaig.⁷ En l'article descrivia aquelles primeres catorze setmanes d'assaig del mètode Montessori. Concloïa que, malgrat la seva poca formació en la pràctica

⁷ Recordem que el Consell de Pedagogia és el nom que el 1916 es posa al mateix òrgan anteriorment anomenat Consell d'Investigació Pedagògica

de la metodologia, l'escassetat de materials adequats i la problemàtica inicial de comportament en els nens, aquell primer assaig va demostrar les grans possibilitats del nou sistema pedagògic. Calia continuar practicant el mètode amb constància i serietat, corregint instal·lacions, adquirint material per a l'aula i el pati, i així els resultats s'accentuarien més fins a "acabar amb els aprenentatges previs i precaris viscuts anteriorment". D'aquesta manera, podrien passar d'una "naturalesa defectuosa a una supernormalitat" (Palau i Vera, 1920).

5.1.2. Mestres becades per formar-se a Roma.

En veure que Palau i Vera tornava de Roma amb aquell optimisme, els artífexs d'aquell projecte es van acabar de convèncer de la bona aposta per la metodologia Montessori. Veient que a Roma s'organitzava el segon curs internacional Montessori, van fomentar la participació de mestres catalans al curs animant diferents institucions a obrir beques. Segons l'acta del Consell d'Investigació Pedagògica del 2 de gener de 1914, es va decidir enviar i pensionar mestres al segon curs internacional Montessori que havia de començar aquell mateix febrer a Roma. En la mateixa acta, Prat de la Riba també demanava que a les escoles elementals de la Caritat de tot Catalunya s'apliqués el mètode Montessori, igual que s'havia de fer en les classes de pàrvuls (Diputació de Barcelona, 1914a).

L'Ajuntament de Barcelona tenia Hermenegildo Giner de los Ríos com a cap de les polítiques educatives. Sempre estava al capdavant de la innovació pedagògica, ja que, a més a més, ara disposava de les competències per organitzar escoles d'educació infantil i primària. En coordinació amb la Diputació, de seguida es van sumar a pensionar quatre mestres per participar en el curs Montessori a Roma.

Així doncs, després de les gestions i les convocatòries pertinents, van ser set mestres les que van anar becaades a Roma: Maria Villuendas i Josefa Roig, pensionades per la Diputació de Barcelona; la mestra nacional Ramona Martí, subvencionada per l'Ajuntament de Lleida; la mestra nacional Celestina Vigneaux, Dolors Canals, Mercè Climent i la inspectora de les escoles de Barcelona Leonor Serrano, pensionades per l'Ajuntament de Barcelona. Leonor Serrano era l'encarregada de dirigir el grup de mestres de part del Ministeri d'Instrucció Pública (Serrano, 1914c).

Les pensionades havien de fer informes de la seva estada i es comprometien a fer xerrades i formacions quan tornessin. La idea principal era que la metodologia s'apliqués en com més escoles millor. En aquelles dates, sabem que hi havia contacte entre el Consell i la doctora Montessori, ja que el 24 de març es llegeix una carta de la secretària de la doctora en la qual accepta una rebaixa substancial de la matrícula per a les becaades. Periòdicament, les mestres anaven escrivint cartes en les quals descrivien, per exemple, aquells primers dies tan estressants. Tot i no saber idiomes, escoltaven les conferències en italià i en l'apassionada traducció al francès que feia la fidel col·laboradora de Maria Montessori, Anna Maccheroni. A qui descriuen com una artista en l'art de dirigir les criatures.

Al fons documental analitzat d'Eladi Homs hi ha una carta de la pensionada Maria Villuendas en la qual es disculpa pel retard de la carta i li diu que s'havien proposat amb la senyora Roig escriure-li una vegada cada una. Li explica que va passar uns mals dies per les dificultats inicials, que ara es dedica a escoltar les lliçons, observar aules i que li agrada tant com la doctora i la seva traductora al francès (Anna Maccheroni) els transmeten les idees: "A més, la traductora es detura en els punts més importants per aclarar-nos-los per medi d'experiències

obtingudes per ella mateixa en ses escoles; exposant amb tanta calor i entusiasme ses descobertes en els petits, cual un artista faria per exterioritzar les fones impressions rebudes a la vista d'una obra d'art" (Villuendas, 1914).

Cada tarda, les pensionades es trobaven a la pensió de Vigneaux i, amb la direcció de Leonor Serrano, llegien i comentaven el llibre de la pedagogia científica. Allà també assistiren a conferències del pedagog Bernardino Varisco i visitaren diverses escoles. La líder més activa del grup, la inspectora d'Educació de Barcelona Leonor Serrano, ens descriu una entrevista que va fer aquells dies a Maria Montessori. Ens parla de casa seva, de la seva vida i de les seves idees. Ambdues van passar moltes estones debatent, ja que compartien el seu interès pel feminisme i la visió de l'educació com a única arma per canviar la societat (Serrano, 1915c). Durant aquelles xerrades, podem pensar que tant Leonor Serrano com Villuendas i Pujol van aprofitar per parlar amb Montessori i Maccheroni dels seus projectes a Catalunya i que les van comentar la intenció de muntar una escola i fer formació de mestres a Barcelona.

Leonor Serrano també va ser l'encarregada de fer el discurs de cloenda del segon curs internacional a Roma de part del grup de catalans dirigit a la reina mare italiana Margarita. Aquest document manuscrit ens arriba des de la seu central d'AMI a Amsterdam. Algunes de les seves paraules van ser:

"Allá en nuestra España en la tierra latina del cielo azul y del sol brillante, hermana de la bella Italia, también este movimiento repercute. En menos de cuatro meses en que él se ha dado a conocer, la Diputación y el Ayuntamiento de nuestra Ciudad Barcelona, envía alumnas pensionadas, estendiéndose su ejemplo a otras ciudades. El Ministro de Instrucción Pública ordena se haga un detallado informe. Las revistas profesionales y los grandes periódicos solicitan colaboraciones... Más todavía hay un detalle más conmovedor

y más significativo: madres de familia y maestras, es decir representaciones de la opinión femenina conmovida ante la espléndida visión nueva del alma libre del niño, se dirige personalmente a María Montessori, solicitando detalles y aclaraciones... (Serrano, 1914a).

5.1.3. Retorn a Barcelona de les pensionades a Roma

El curs va acabar a finals de maig i, a la tornada, calia continuar amb la formació de més mestres catalanes donant més recorregut a aquella aposta que feia la Diputació amb la pedagogia Montessori. Eladi Homs tenia la idea de continuar formant els mestres en la metodologia Montessori durant els estius, seguint el model de formació del professorat americà. L'any 1914 es va organitzar una primera escola d'estiu que constava de tres cursos, un dels quals era sobre el sistema Montessori. A més, durant el mes de juliol es van donar cinc conferències a l'Ajuntament de Barcelona per part de Leonor Serrano, Celestina Vigneaux, Mercè Climent i Dolors Canals. La revista *Feminal* i altra premsa de Barcelona van intensificar les publicacions sobre el mètode Montessori. Es té coneixement d'una pel·lícula sobre Montessori que circulava per diverses institucions i que servia per debatre i difondre la seva metodologia.

Cada una de les set pensionades van jugar diferents rols a l'hora fer promoció, formació i posar en pràctica el mètode Montessori. Les dues mestres pensionades per la Diputació, Josefa Roig i Maria Villuendas, van ser proposades pel Consell d'Investigació per obrir una nova escola situada als locals de l'Escola Superior dels Bells Oficis de l'Escola Industrial. L'objectiu principal era obrir una escola d'educació infantil de la Mancomunitat paral·lela a la de la Maternitat on s'assajaria el pas a primària. Finalment, el febrer de 1915, s'afegirien a la nova escola de la Diputació que dirigia Anna Maccheroni.

Celestina Vigneaux, que era mestra funcionària de l'Estat, quan va tornar de Roma, va demanar començar a aplicar la metodologia Montessori a la seva escola nacional, que va esdevenir la primera escola pública Montessori a Espanya.

Per la seva banda, Dolors Canals i Mercè Climent, després d'escriure unes memòries del curs per a l'Ajuntament de Barcelona i fer diverses xerrades i escrits sobre aquesta metodologia, van iniciar les seves Cases de Nens. Mercè Climent de Padilla la va començar al carrer Tapineria el 9 de gener de 1915, i Dolors Canals i Ferrer muntava la seva el gener de 1917 en un pis humil del carrer Balmes, 69. Ambdós projectes es van posar en marxa amb pocs alumnes i ràpidament van tenir una gran demanda i satisfacció per part dels pares, que van pressionar l'Ajuntament per ampliar les escoles. Aquestes dues escoles mixtes havien de servir de model per a les altres escoles de Barcelona, on en el futur també es volia aplicar la metodologia Montessori.

5.1.4. Leonor Serrano: promoció del mètode Montessori i correspondència amb Eladi Homs

Leonor Serrano, més implicada en tasques de gestió escolar, va ser una de les seguidores i promotores del mètode més actives. A part de fer moltes xerrades – de les quals disposem d'un llistat detallat en el fons d'Eladi Homs–, de seguida que va tornar de Roma va iniciar a casa seva una sèrie de reunions amb diversos educadors i polítics –entre els quals Eladi Homs–, en les quals sembla que establien estratègies per millorar l'educació en les escoles públiques.

En la correspondència entre Eladi Homs i Leonor Serrano de l'any 1914, ens adonem d'alguns fets rellevants. Veiem que Leonor Serrano tenia molt interès que la Diputació tirés endavant la construcció de noves escoles públiques i

demanava ajuda a Homs perquè acudís a parlar d'aquell tema a les reunions que ella feia a casa seva. En una carta del 27 de juliol, Leonor Serrano li diu que està contenta per les xerrades que han fet a l'Ajuntament a la tornada de Roma i que creu que han ajudat a llimar algunes veus contràries al projecte: "Vea V. como, estas conferencias pedagógicas, con sus deficiencias y todo (pues se organizaron a última hora, y me dejaron absolutamente sola) han podido sin embargo aguzar la curiosidad y hacer que muy rudas oposiciones que se anunciaban al principio, y de elementos de valía (el Dr. Estany por ejemplo) se hayan cambiado o suavizado al menos" (Serrano, 1914b).

Després li dona arguments sobre la necessitat d'ajudar les escoles públiques a tenir una millor educació i de contribuir a la creació de locals adequats. Com a argument també utilitza el possible futur traspàs de competències en educació a Catalunya: "Piense V en sus ideales políticos, en la probabilísima autonomía escolar que no tardará ni diez años dada la creciente descomposición del poder central... Por escrito no puedo decir más" (Serrano, 1914b). Diu que el senyor Bofill i Mates està disposat a tirar endavant unes edificacions coincidint amb l'exposició de les indústries elèctriques i demana a Homs que presideixi aquella campanya per preparar el projecte durant l'estiu i així poder-lo discutir en els pressupostos a l'octubre.

A continuació, el convida a una reunió que farà a casa seva el següent dijous amb les mestres Sensat, Baldó, Mancunill, Gonzalo Morón i Tudó i els mestres Udina, Jou, Letjós i Casero. "Como todavía no tengo el honor de conocer a V bastante en lo relativo a las relaciones con estos señores, no me atrevo a insistir en que V asista o no; a mi me honraría muchísimo, cambiaríamos impresiones y nos aconsejaría V; pero, en fin, V vera" (Serrano, 1914b).

Sobre aquell projecte de construcció d'edificis escolars, s'ha trobat un plànol (Serrano, 1914e) de Barcelona on Leonor Serrano va marcar la ubicació de vuit possibles noves escoles. L'any 1915, Homs va elaborar un informe de millora dels edificis escolars encarregat per la Mancomunitat, i finalment se'n van acabar construint quatre: als Torms (les Garrigues) el 1918, a la Masó (Alt Camp) el 1919, a Sant llorenç Savall (Vallès Occidental) i a Palau-Saverdera (Alt Empordà).

Sembla que Homs va assistir a aquelles reunions que es feien a casa de Serrano. Pel contingut de més cartes, podem deduir que Homs va fer una proposta al grup i que no hi tenia gaires simpatitzants. Serrano li diu que per poder donar-li suport els caldria algú important com el senyor Bastardas i insistia que hi havia d'anar,: “Si se convence a los cinco de la comisión (Trallero, Vidal, el Dr Pla y Deniel, Sensat y yo) más Bastardas de que lo que quiere es poner la J. al lado de vds, y que Prat de la Riba, y Puig i Cadafach la apoyarían, estaríamos todos muy conformes en la orientación. Pero si empieza por no asistir el Sr Bastardas, esto solo puede parecer un maquiavelismo de unos cuantos” (Serrano, 1914d).

En aquesta mateixa carta, ella li diu que no pot lluitar sola a favor d'Homs davant dels seus detractors, i sorprèn la descripció que fa de les reaccions contràries que va tenir la seva proposta: “Salió alguna gente acalorada; hoy a un maestro prestigioso, nada más el vislumbre⁸ de la posibilidad de que V fuera su jefe, le ha dado un ataque al corazón. Desde la Inspección he tenido que mandar a la farmacia a buscarle eter... Se hace campaña solapada...” (Serrano, 1914d).

8 En la carta original aquestes paraules estaven subratllades

Sobre aquells afers no disposem de més informació. Sí que sabem que el febrer de 1915 li escriu per posar-lo en contacte amb una mestra interessada a obrir una escola Montessori per a la Diputació a Gayà (Serrano, 1915b). També trobem la carta que Serrano li envià el gener de 1915 acceptant anar a buscar i acompanyar la senyora Anna Maccheroni, que ve de Roma per iniciar una aula Montessori amb la Diputació (Serrano, 1915a). Tenim una altra carta sense data en la qual Leonor Serrano proposa diverses opcions a Homs per contactar amb alemanys perquè ell aprengui l'idioma. Ella coneix un pedagog que el podria posar en contacte amb el Club Germania de Barcelona. Podem pensar que potser la motivació era que estava enamorat d'Elvira Zimmer, una auxiliar alemanya de la Biblioteca de Catalunya amb qui es casaria el 1921 (Serrano, n.d.).

Leonor Serrano seria la persona més activa a promoure la pedagogia Montessori en tot l'Estat espanyol. Aquell octubre de 1914, va demanar permís al delegat reial de primera ensenyança, el doctor Ballès, per acudir al palau reial i mostrar a la reina Maria Cristina i al ministre d'Instrucció Pública una pel·lícula sobre el mètode Montessori (*La Vanguardia*, 1-10-1914, p. 3).

Ella era socialista i lluitava per alliberar les dones del seu rol passiu a la societat. Arran de la seva formació en Montessori, va passar a fomentar escoles de pàrvuls arreu i menjadors escolars per tal de permetre a les dones anar a treballar. Durant aquells anys, va escriure textos escolars per a les nenes durant la República, va donar moltes conferències i cursos de formació arreu d'Espanya i va publicar nombrosos articles i dos llibres sobre la pedagogia Montessori

(Serrano, 1915c) (Serrano, 1928).⁹

5.1.5. Moviments de mestres contraris a l'aposta Montessori

Molts mestres, tal com hem vist en les cartes de Leonor Serrano, es miraven tot aquell programa amb cautela. A Catalunya feia temps que hi havia molts mestres i pedagogs interessats a assajar i provar mètodes, s'havien estimulat els viatges per aprendre altres pedagogies i en aquell moment a moltes escoles també s'aplicaven altres metodologies com les de Decroly i Fröbel. L'Ajuntament, per la seva part, també iniciava altres projectes educatius com el de l'Escola del Bosc.

Així doncs, veient que l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació feien aquella aposta tan centrada en una sola metodologia, que se'n feia tanta propaganda i que les mestres becades tornaven amb tanta convicció i apassionament, es van generar recels i opinions contràries que, tot i que primer s'expressaven discretament, amb el temps van anar agafant cos. A l'Ajuntament hi va haver molts debats en contra d'aquella pedagogia i en revistes i diaris dels àmbits polític i pedagògic es criticava tant com a aposta política com com a pedagògica. Tota aquella forta oposició aniria minant aquell projecte inicial.

Com a exemple d'article contrari al mètode, podem trobar la descripció –amb algunes ironies i mofes– de les xerrades de les pensionades el 1914 que feia

⁹ Vegeu el treball de Maria del Carme Agulló Díaz sobre Leonor Serrano: *Serrano, Leonor: Dones, educació i treball*. Vic, Eumo Editorial, Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya, 2019, 211 pp

Llorenç Jou en el seu apartat anomenat “Calendari pedagògic” dins la revista *El clamor del Magisterio*: “En el mètode Montessori s’hi respira un profund, un excel·lent amor als infants. Amor tan gros –afegirem nosaltres–, que ell sol fa disculpable les utopies, les hipèrboles i el prendre per noves moltes coses antigues, tres defectes que, en mig de grans mèrits, es remarquen en el moviment montessoriana, com en tots els moviments que, sortint-se de l’esfera científica o de l’anàlisi fred, van a la vida per a encarnar-se, per a realitzar-se, amb el foc d’apostolat” (Jou i Olió, 1915 p. 214).

Eladi Homs, que era el cap visible d’aquella aposta i que feia temps que acaparava lloances pels seus escrits sobre pedagogia, va ser un dels que va generar més enveges. Un exemple molt clar és el d’Alexandre Galí, un dels seus amics i col·laboradors i amb qui compartia any de naixement, que ja criticava moltes de les seves opinions, com les de la conferència que va fer a Madrid aquell 1913. Alexandre Galí, malgrat que en un primer moment estava fent assajos amb idees de Decroly i Fröbel a l’Escola de Vallparadís, no tardaria a entrar el 1916 al Consell d’Investigació Pedagògica de la Diputació de Barcelona, cosa que va fer donar un tomb a tota aquella estratègia inicial. Galí i Eugeni d’Ors –inicialment molt a favor del projecte– lideraran més endavant el canvi d’aquell projecte inicial tan centrat en la metodologia Montessori.

5.1.6. La primera escola d’estiu

Eladi Homs, malgrat algunes opinions contràries, seguia molt actiu i motivat pel suport institucional. L’any 1914 va voler muntar una escola d’estiu per tal d’iniciar una formació permanent –sobretot per als mestres de fora de Barcelona– aprofitant les vacances d’estiu. Volia emular aquell format que havia

vist en la seva estada als Estats Units. Els curssets que es van donar van ser: la metodologia Montessori, el treball manual educatiu i dibuix directament d'objectes. També aquell octubre de 1914 s'organitzarien, per primera vegada a Barcelona, cursos de perfeccionament per a mestres amb temàtiques diverses: ciències, geografia, història, Montessori i organització escolar, entre d'altres.

Aquell any Homs també va estar al darrere de la creació de la biblioteca i el museu pedagògics del Consell d'Investigació Pedagògica com una eina més per a la formació de mestres. Necessitava temps per dedicar-se de ple a la gestió d'aquella reforma educativa, i el gener de 1915 dimitiria del seu càrrec a l'Escola d'Agricultura, que havia estat la seva primera responsabilitat a la Diputació.

5.1.7. La Mancomunitat de Catalunya i el Consell de Pedagogia

Gràcies a l'increment de diputats catalanistes al Parlament espanyol el 1914, el Govern de Madrid va permetre que Catalunya obtingués una mena d'autogovern amb la unió de les quatre diputacions catalanes: la Mancomunitat de Catalunya. Enric Prat de la Riba era el líder indiscutible i amb aquella administració més ambiciosa els seus plans de modernització de la cultura i l'economia catalanes tenien més sentit que mai. El gran problema era que aquella nova administració no disposava de noves competències i, per tant, tampoc de més pressupost. Els diners eren escassos i les necessitats, moltes. Les tres prioritats eren les infraestructures viàries, la cultura i l'ensenyament.

El pressupost en educació s'articulava al voltant del Consell d'Investigació Pedagògica iniciat per la Diputació de Barcelona i els pocs recursos s'anirien destinant a les seves activitats. Per una part, es volia estimular la millora de l'educació a través de subvencions extres als mal pagats mestres de l'Estat. Per

fer-ho, el Consell va iniciar inspeccions indiscriminades a les escoles per fiscalitzar i controlar la feina de molts mestres. Aquell fet va indignar molts docents i va provocar una insatisfacció general i fins i tot algunes dimissions a la junta del Consell d'Investigació Pedagògica. Altres també criticaven l'engrescament ingenu d'Eladi Homs per Montessori, ja que costava acceptar que la Mancomunitat de cop abracés un nou mètode estranger. Era com donar per fet que els mestres catalans havien fracassat en la renovació pedagògica (Galí, 1945, p. 276).

El 1915 es tornava a organitzar l'escola d'estiu, ara sota el patrocini de la nova Mancomunitat de Catalunya i amb una important gestió per part d'Alexandre Galí, que iniciava així la seva col·laboració amb el consell. En aquella edició hi va haver més de trenta cursos, dels quals només dos van ser sobre el mètode Montessori. L'aposta per Montessori a l'escola d'estiu minvava significativament. Galí explicaria més tard que va ser a causa de la pressió que els mestres van fer en aquest sentit (Galí, 1978). Anna Maccheroni va donar vuit conferències sobre la llibertat en el mètode Montessori dins aquella edició. Paral·lelament, el juliol també es va organitzar un curs Montessori ambulant i es té constància que es van fer classes a Canet de Mar (Pomés i Vives, 2011).

Amb la incorporació del Consell a la Mancomunitat el mes d'octubre de 1915, Eugeni d'Ors i Alexandre Galí s'afegirien a la seva junta. Homs va impulsar l'inici de la revista per a mestres *Quaderns d'Estudi*, que havia de completar la tasca formativa de l'escola d'estiu. Era una revista trimestral de pedagogia que incloïa treballs de pedagogs catalans i articles d'innovacions en pedagogia, psicologia i didàctica de les ciències. En varen ser directors Eugeni d'Ors, Pere Màrtir Bordoy

i Torrents i el mateix Eladi Homs el 1921. El 1922 va donar pas al *Butlletí dels Mestres*, una nova revista més pràctica liderada per Alexandre Galí.

Tots aquells canvis al Consell van portar a una reorganització important durant la primera meitat de l'any 1916. Es van produir diverses dimissions pel desacord amb les polítiques d'inspecció als mestres i amb l'aposta prioritària per una determinada pedagogia. Amb aquells canvis, Alexandre Galí va prendre el lloc de secretari i màxim coordinador a Homs, que va passar a ser vocal tècnic de l'ensenyament primari i secundari. De fet, més tard, Galí en la seva obra marca aquest moment com l'inici del canvi de cicle de la influència d'Homs en les polítiques de la Mancomunitat (Galí, 1978). Eugeni d'Ors, que era molt actiu en la cultura catalana del moment, va passar a ser vocal tècnic de l'ensenyament superior i biblioteques i l'any següent ocuparia la direcció de la Instrucció Pública de la Mancomunitat. Un canvi il·lustratiu va ser l'eliminació del mot *investigació* en la denominació del consell, que ara passaria a anomenar-se simplement Consell de Pedagogia, explicitant un caràcter més de gestió que de recerca i estudi.

Tot i així, l'home més influent en aquell moment continuava sent Prat de la Riba, que defensava amb convicció el projecte inicial. Per això, la mort de Prat de la Riba l'1 d'agost de 1917 desencadenaria una successió d'esdeveniments que acabarien amb la total desvinculació de la Mancomunitat de la doctora Montessori l'any 1921. Segons Eladi Homs, la mort de Prat de la Riba va significar la fi definitiva del seu projecte *Pedagogium*, que apostava per una lenta millora de l'educació a Catalunya (Homs, 1931a).

5.2. La doctora Montessori a Barcelona

Tots aquells projectes de la Diputació es completaven amb l'aposta decidida de comptar amb la mateixa doctora Montessori com a col·laboradora. Ja li havien anat insistint que vingués a Barcelona a donar un curs.

Leonor Serrano explica que, quan va tornar de Roma, va rebre una carta de Maria Montessori en la qual deia: “[...] jo voldria que Espanya fos un dels majors centres del moviment a Europa; la intel·ligència viva, l’esperit disposat i la intensa fe que han demostrat aquí han estat una revelació per mi. Cap més poble podria tenir virtuts tan aptes per fer triomfar amb aquesta idea de gentilesa i amor. Tant de bo cap dels seus esforços estigui perdut” (Serrano, 1928 p. 22).

Paral·lelament, es volia organitzar la continuació de l’assaig a les escoles de la Maternitat amb els nens de primària fins als deu anys, i Prat de la Riba, el gener de 1914, així ho proposava vistos els bons resultats de l’assaig fins llavors. Així doncs, es van fer les gestions necessàries amb Maria Montessori perquè algú vingués a iniciar l’aplicació del mètode a la primària a Catalunya a l’espera de poder fer un curs a Barcelona. L’any següent, la doctora Montessori tenia prevista una gira pels Estats Units i comptaven que quan tornés, a mitjans de 1915, podrien organitzar el curs a Barcelona. Tenien temps per preparar l’aula model on es podrien posar en marxa les propostes per al treball amb els nens més grans de primària.

Aquella aula pilot la va venir a liderar durant quatre mesos la seva mà dreta, Anna Maccheroni. A les actes del Consell d’Investigació Pedagògica del desembre de 1914, es va aprovar pagar a Anna Maccheroni 3.000 pessetes per aquells quatre mesos i destinar 1.000 pessetes a materials per iniciar el grau elemental.

5.2.1. L'arribada d'Anna Maccheroni per iniciar l'aula pilot

El gener de 1915, arribava per mar des de Gènova, i la van rebre amb honors quasi d'ambaixadora, tant en l'àmbit particular com en l'Oficial. Va connectar de seguida amb la ciutat i la seva cultura. El setembre d'aquell mateix any ja escrivia i parlava perfectament el català.

El primer que va fer va ser anar a visitar la que havia de ser la seva futura aula a la Maternitat. Maccheroni descriu amb tota mena de detalls aquella visita: destaca la gran bellesa arquitectònica de l'edifici i com va quedar de commoguda per aquells nens i nenes que havien crescut sense l'escalfor dels pares. En veure la situació, va dir que aquell tipus de nens no podien ser aptes per a un primer assaig del mètode, que havien de ser nens que haguessin viscut amb els pares. Amb aquell argument, la Diputació va acabar-se de decidir per organitzar l'escola ella mateixa.

5.2.2. Els inicis de l'escola Montessori de la Mancomunitat al carrer Universitat

Eladi Homs va haver d'improvisar una nova escola en poc temps, que començava l'1 de març en uns petits locals llogats al carrer Universitat. Una vegada començat el curs, van elaborar a correuita un prospecte de propaganda per anar captant més alumnes, en el qual s'informava que la directora era Anna Maccheroni, secundada per Josefa Roig de Pujol i Maria Villuendas (*Prospecte Escola Montessori Mancomunitat C Universitat Març 1915.Pdf*, n.d.). Especificava la col·laboració de Frederic Clascar en religió –tot i que qui va estar realment a l'escola va ser el pare Higini Anglès–, Pompeu Fabra en l'elaboració

de la llengua, Francesc Galí en l'educació artística, Joan Gibert en la musical i Miquel Carbó en la part higiènica. Es volia dotar l'escola amb especialistes de diferents disciplines que ajudessin a l'èxit de l'assaig. A partir d'aquí, van començar a incorporar nou mobiliari i material. Anna Maccheroni va convèncer Homs de la necessitat que al voltant del nen hi hagués el màxim d'art i bellesa, i de seguida s'hi van posar.

El primer material didàctic el van comprar a Itàlia, però a poc a poc es va aconseguir la fabricació de material a Barcelona. El mes de juny, uns industrials barcelonins van començar a fabricar àbacs i altres materials. Gràcies a la correspondència d'Eladi Homs coneixem gestions que feia amb les empreses Moncanut –distribuïdors de ferro, fusta i material Montessori–, Vda. Moya –on compraven capsas i també materials Montessori– i Ramon Tor –que venia material escolar, mobiliari i material Montessori. Tots ells van acabar posant anuncis a la revista per a mestres *Quaderns d'Estudi*, que s'editaria a partir de l'octubre de 1915. Aquell mateix any, la Diputació va contractar Montserrat Espelta perquè fes materials a mà per poder treballar operacions, mentre Pompeu Fabra s'encarregava de l'adaptació del material de llengua a partir dels models italians.

En acabar el curs el juliol de 1915, a l'escola hi havia 34 nens: 12 a la classe que seria la futura de primer d'elemental i 22 a la classe dels petits. Durant el curs, 15 nens havien deixat l'escola per motius diversos. Aquell primer assaig va anar molt bé i calia seguir amb l'adaptació dels nens i de l'escola allargant l'estada de Maccheroni al capdavant del projecte. Anna Maccheroni va elaborar un llarg informe d'aquells quatre mesos anomenat "Resultats del mètode Montessori" i en va proposar la continuació. Entre les primeres anècdotes de l'escola, veiem com

el petit Enric, el fill de Prat de la Riba, entén perfectament la distinció entre verbs i noms gràcies al material Montessori (Maccheroni, 1915b).

Aquell informe va impressionar gratament el Consell, que en destacava el funcionament brillant, i va decidir publicar-lo per a les famílies i per a la seva revista *Quaderns d'Estudi*. Higini Anglès, per la seva banda, va fer tota una sèrie de propostes de millora per a l'educació religiosa que va ser acceptada pel Consell (Diputació de Barcelona, 1914b). L'escola estava a punt per millorar la seva ubicació i per rebre la doctora Montessori i el seu curs internacional.

5.2.3. El trasllat de l'escola de la Mancomunitat al carrer Diputació, 61

El juliol de 1915, ja se sabia que Maria Montessori aviat aniria a Barcelona a fer un curs internacional i calia tenir l'escola en condicions per servir de model. Per al nou curs tenien altres reptes i buscaven un lloc més gran, ja que al setembre hi hauria d'haver tres aules: una per als més petits, de tres a quatre anys; una per a nens de cinc i sis anys, els nous admesos a l'aula d'adaptació, i una aula avançada per als grans. Calien més aules, una sala per a música i un pati al voltant.

Van trobar el local al carrer Diputació, 61. L'espai era més gran i decorós, però finalment també s'acabaria quedant petit, cosa que forçaria un nou trasllat al cap d'un any. En aquell local no es van arribar a fer mai gaires reformes, només un paper pintat d'orenetes per als petits. No tenia jardí, els mobles eren modestos i insuficients, i, malgrat les promeses de millores, no van arribar mai. En aquell moment, alguns materials com els telers o els àbacs els feien comerciants de Barcelona i alguns, la Casa de la Caritat. Hi ha diverses cartes amb empreses. En una de 1916, Homs escriu a Alfons Moncanut, de l'Empresa Moncanut, i li explica

que ell mateix es farà càrrec de la venda de tot el material a les famílies de l'escola i que necessita tenir com més aviat millor tot el material encarregat (Homs, 1916an).

El curs 1915-1916 podrien admetre 99 nens més, sumats als 19 actuals, i, per tant, podrien ser-ne 118. Aquells alumnes hi van anar entrant progressivament i tenien de dos a vuit anys; alguns eren fills de diputats i regidors, però d'altres provenien de famílies humils. No van poder entrar-hi tots i va acabar havent-hi llista d'espera.

El març de 1916 l'escola tenia una llista d'espera molt llarga i políticament hi havia un bloqueig dels recursos per discrepàncies amb l'acció cultural de la Diputació. Amb les eleccions del 9 d'abril, però, hi va haver canvis i es va continuar donant molt de suport a l'escola. Aquesta continuava essent l'embrió de la reforma educativa que liderava Prat de la Riba a la Mancomunitat.

5.2.4. Els preparatius per a l'arribada de Maria Montessori a Barcelona

Fins a aquell moment, Maria Montessori havia donat cursos nacionals a Itàlia i dos cursos internacionals a Roma el 1913 i el 1914, havia deixat la seva feina a la Universitat de Roma i es dedicava de ple a la seva obra. En aquell moment havia escrit dos llibres que s'havien fet famosos, que serien traduïts al castellà per Palau i Vera entre els anys 1915 i el 1919.¹⁰ Aquell any 1914 la doctora publicava

¹⁰ Antropologia Pedagogica, Milano, Vallardi, 1903./ Il Metodo della Pedagogia Scientifica applicato all'educazione infantile nelle Case dei Bambini, Città di Castello, Casa Editrice S. Lapi, 1907.

el seu tercer llibre de *Manual práctico del método Montessori*, que traduiria Leonor Serrano el 1915, i estava acabant de preparar la publicació del seu tercer llibre sobre l'educació per als nens més grans.

Un dels seus projectes era trobar un lloc on l'ajudessin a assajar el seu mètode i a fer formació per als mestres. No només calia trobar els ambients cultural i humà necessaris al seu voltant, sinó també el finançament econòmic suficient. Una de les opcions era Milà, on Augusto Ósimo, de la Societat Humanitària –una agrupació molt semblant a la Casa de la Maternitat–, treballava amb gran entusiasme i col·laborava amb ella, amb qui el 1914 ja havia organitzat un curs per a mestres. També tenia l'opció de Londres, on havia de fer un curs, però aquell mateix any 1914 va esclatar la guerra i va haver d'anul·lar-lo. Barcelona es presentava aleshores com una possibilitat, ja que Espanya no estava involucrada en la guerra, i va fer-hi una aposta important enviant la seva gran col·laboradora, Anna Maccheroni.

Anna Maccheroni, per la seva part, anava informant Montessori de la gran acollida i del suport institucional que tenia el seu projecte, i del caràcter proper, innovador i enèrgic d'aquella gent. Eladi Homs explica més tard que va ser Maccheroni qui, amb les seves animades cartes, va aconseguir que la doctora acabés de decidir-se a venir a Barcelona. Realment, la doctora va prioritzar Barcelona abans que altres llocs que la reclamaven. En l'acta del Consell de Pedagogia del mes juliol de 1915 ja es deia que Maria Montessori arribaria aviat a Barcelona per fer un curs internacional. Sembla que tenien prevista la seva estada per a aquell mateix any i Eladi Homs estava en comunicació amb ella per organitzar amb temps aquell curs. El mateix Homs explica que Montessori esperava als Estats Units que se la cridés per venir a Espanya.

Abans de fer el curs a Barcelona, Maria Montessori tenia compromisos als Estats Units, on ja havia estat el 1913. En aquells moments s'acabava de fer càrrec del seu fill Mario, de quinze anys, al qual presentava com a nebot, ja que era fruit d'un amor frustrat amb el metge Giuseppe Montessano i socialment no estava ben vist. En aquell viatge a Nova York de 1913 no hi va anar el seu fill, però sí en el seu viatge a la costa oest dels Estats Units el 1915. També la van acompanyar Anna Fedeli i la seva fidel seguidora americana Adelia Pyle, qui li feia d'intèrpret ja des dels cursos internacionals a Roma. Quan el seu pare va empitjorar de salut, va demanar a Anna Fedeli que tornés a Itàlia i en tingués cura, i així ho va fer fins a la seva mort al novembre del 1915, als 84 anys. Finalment, ella no va anar a l'enterrament perquè no tenia gaire temps i per por que demanessin els serveis del seu fill Mario per anar a la guerra.

Aquella estada als Estats Units va ser molt intensa, ja que va arribar a visitar unes cent escoles i va donar xerrades arreu. Va participar com a convidada especial al gran esdeveniment de l'Exposició Internacional Panamà-Pacífic de San Francisco per celebrar l'obertura del canal de Panamà i el centenari de la ciutat. Allà va tenir molt d'èxit i molt de ressò internacional, i fins i tot va arribar a muntar una aula model amb les parets de vidre perquè pogués ser observada pels visitants. Anna Maccheroni recorda que aquells dies algú a Barcelona li va dir: "La doctora Montessori ha de tenir una enorme fe en el seu treball per arribar a fer tot això." A Barcelona l'esperaven amb il·lusió i satisfacció, i amb l'esperança que finalment el somni dels inquietos pedagogs i educadors catalans es compliria.

No estava gaire clar quan havia d'arribar Montessori. A través de la correspondència entre Maccheroni i Montessori es pot deduir que els plans eren molt vagues i, en principi, esperaven que Montessori arribés el setembre de 1915,

cosa que finalment no va succeir. La doctora estava en contacte amb Eladi Homs per iniciar el curs de seguida que arribés. Tot i que la previsió era que arribés després de l'estiu, l'estada als Estats Units es va allargar, les comunicacions eren molt dolentes i tenien dubtes reals de si finalment vindria o no. Tot i que a les actes del Consell de Pedagogia d'aquell novembre (Diputació de Barcelona, 1915b) es té constància de la petició la doctora per comprar diversos llibres de consulta per a l'escola de la Mancomunitat, tenien dubtes i no volien començar a organitzar el curs fins que arribés. Calia assegurar-se'n del tot.

Homs explica que, a última hora, la doctora va acabar venint, tot i les presses i el cansament, per no perdre credibilitat. En una carta d'Eladi Homs d'aquell 20 de desembre a Maccheroni, es mostra estranyat per la pressa per organitzar el curs immediatament. També l'informa que ha rebut un telegrama de Londres del qual es desprèn que la doctora els havia dit que aquí a Barcelona ja ho tenien tot a punt i que ella quedaria molt malament si no venia de seguida per començar el curs en la data anunciada del 15 de gener de 1916. A més, li fa notar que tot allò contrasta amb les notícies negatives que havia obtingut de la doctora aquell mateix 1 de novembre, que havien provocat la suspensió de la propaganda prevista. Homs pensava que potser vindria abans Fedeli a inspeccionar com estava tot, i així avisar la doctora, però diu que gràcies a haver tingut més temps ara ells: "en comptes d'un curs podem oferir-li un institut, que és quelcom millor, i el curs es pot fer també de seguida, si ella ho vol, amb sols un retràs de quinze dies o tres setmanes, doncs la propaganda se pot fer ara intensivament" (Homs, 1915d).

5.2.5. L'arribada de la doctora a Barcelona el desembre de 1915

Finalment, Maria Montessori i el seu fill Mario van partir dels Estats Units cap a Espanya el 19 de desembre. Anna Fedeli –la seva col·laboradora i secretària en tota mena d'afers personals i econòmics– havia de venir de Roma i trobar-se amb ells a Barcelona. Al fons d'Eladi Homs hi ha un telegrama de Fedeli a Maccheroni en el qual es mostra preocupada per saber quan arribaria la doctora a Barcelona (Fedeli, 1915).

Anna Maccheroni, que va ser l'encarregada d'anar-los a esperar a Algesires, va rebre instruccions molt concretes d'Eladi Homs perquè passessin uns dies a Madrid i presentessin la doctora a diferents personatges de la capital. En una carta d'Homs a Maccheroni, l'informa dels plans a seguir i l'encoratja a aprofitar l'estada a Madrid per fer contactes i promocionar Montessori als intel·lectuals del moment (Homs, 1915b). Homs la va posar en contacte amb coneguts d'allà i li va enviar una llista de setze personalitats de Madrid a qui li convindria visitar.

Homs tenia interès a promocionar Montessori i atraure el màxim de gent de la resta d'Espanya a través d'aquell primer curs que es faria aviat. Concretament, deia que, tant si Montessori venia de forma passatgera com més continuada, calia que el nou curs tingués molt d'èxit perquè Catalunya seria la salvació espiritual i material de tota Espanya. Creia que Madrid era un centre artificial i corromput de la nació malgrat les aparences, que seria un mal lloc perquè hi treballés, però que era el millor lloc per promocionar-se amb els periodistes. Calia aprofitar-ho al màxim per anunciar el curs. El curiós llistat de personalitats era el següent:

1- Maria de Maeztu (directora residència on estarà MM) mestra de la normal, i feminista, bé tenir aliats... 2- Director diari "El debate" jove que va venir a l'escola de caràcter catòlic (no recorda el nom) que relacionat amb religió diu que ell l'escriurà. 3- Eugenio Silvella, fill de gran polític, ex subsecretari d'instrucció pública. Va visitar escola amb Puig i Cadafalch. 4-Capitan Teodoro Iradier, ajudant del rei que va anar a Roma a veure el mètode amb Leonor Serrano, pot facilitar entrevista amb el rei. 5- Luis de Zulueta. Professor de la Normal i escriptor a diaris, català i fidel, cordial republicà, radical, amic de Cossío, Castillejos i Ortega i Gasset. 5- José Castillejos. Responsable de subvencions per estudis a l'estranger, culte i pessimista, envejós de Catalunya. 6- Manuel B Cossic. Director museu ped. El més important en pedagogia, successor de Giner de los Ríos (mort), íntegre, atractiu, laic enemic dels catòlics, seguidor Krausisme, pessimista, certs gelós a Catalunya. 7- Escola superior de magisteri. On es va formar Serrano. En hores baixes. Estaria bé que totes les alumnes vinguessin a fer el curs... 8- Rafael Altamira. Ex director primera ensenyança, Va estar a EUA on era MM. Influent, polític, laic i pessimista. 9- Royo Vilanova. Director primera ensenyança (càrrec molt nou). Sense qualitats, implacable enemic de Catalunya. El necessitem per permisos a mestres per venir al curs i per subvencions. 10- Sr Burrell. Ministre instrucció pública, el mateix...11- Sr Ortega Gasset. Com Eugeni d'Ors a Madrid jove amb talent dirigeix diari intel·lectual i tracta bé els catalans.12- Rufino Blanco. Mestre de la normal, director diario universal. Catòlic pedagog, respectat, influent, creu que M no és catòlic, important per convèncer els catòlics.13- Ramon i Cajal. Científic de cèl·lules nervioses, bo de visitar-lo.14- Dr Pittaluga, Va visitar escola Barna amb el director de "el Debate", i AM li va regalar un exemplar de el mètode...15- Zenobia Camprubí. Va visitar l'escola amb la Sta Lack i família de Puig i Cadafalch i ha estat a EUA (escriptora). Ben tractada a Barcelona i podrà acompanyar a MM per Madrid. 16- Colegio internacional. De nenes de EUA al mateix Carrer Fortuny (Homs, 1915b).

Maccheroni els va anar a rebre a Algesires el dia 20 de desembre. Adelia Pyle parlaria més tard de Maccheroni comparant-la amb una entusiasta Joan Baptista que preparava i allisava el camí per a la doctora Montessori (AMI, 1966). Aquesta mateixa comparació la feia Homs en una de les seves cartes a Maccheroni quan

estava a Madrid amb la doctora (Homs, 1915d). Després d'Algesires, la doctora i Maccheroni de seguida van anar a Madrid i van passar dues nits a la Residencia de Estudiantes, però no es té constància de cap trobada amb cap de les personalitats.

Tenien previst arribar a Barcelona el dia 22 de desembre a la tarda, però finalment van enviar un telegrama per informar que arribarien el dia 23 a les vuit i mitja del matí en tren. Diverses persones estaven pendents de la seva arribada per anar-les a rebre amb cotxes. Tenim constància de l'interès per anar-hi de la senyoreta Terris, la senyora Carner, el senyor Vantolrà de Rubí i el mossèn Casulleras (Homs, 1915b). A Barcelona, la doctora es va reunir amb Anna Fedeli, que ja havia arribat a Barcelona des de Roma el 19 de desembre. Adelia Pyle – fidel seguidora que li traduïa els cursos a l'anglès– també havia de venir a ajudar-la amb els cursos, i tenim constància d'un telegrama del 30 de desembre en què li demana que hi vagi com més aviat millor (Montessori, 1915d).

La coincidència de l'arribada de la doctora amb les festes de Nadal va aportar un ambient d'optimisme en els que l'esperaven a Barcelona i d'emoció en la doctora després de la mort del seu pare el passat novembre. Va ser molt comentat l'afer del plor de la doctora la nit de Nadal, que descriu amb detall Eladi Homs i explica que a Barcelona la doctora arreu trobava acataments, reverències i salutacions afectuoses. Va assistir a la missa del gall a l'església de Nostra Senyora de Pompeia i va combregar en companyia dels seus íntims. Després va anar al Palau de la Música, on es feia el tradicional concert de Nadal per part de l'Orfeó Català. Estava asseguda al mig de la llotja de la Diputació i era l'objectiu de les admirades mirades dels assistents. Les veus netes i la música la commovien profundament. Maria Montessori es va emocionar molt amb les melodies d'*El*

cant dels ocells. La cantant Andrea Fornells, en reiterar exquisidament per tercer cop el seu dolç i melancòlic solo, la va fer desbordar en plors de desconsol que no va poder sufocar en un primer moment i va haver de retirar-se a l'avantllotja. Va plorar juntament amb l'altre gent del Palau. Això va ser un indicador de la bona connexió que s'havia creat entre ells.

Maccheroni la va voler disculpar per la seva “debilitat sentimental”, que el seu ànim estava consentit per la mort recent del seu pare i que sense pare sentia un gran consol sabent-se estimada per un poble sensible als valors espirituals i que comprenien el significat humà de la seva obra. Ells l'estimaven i ella els corresponia. Homs afirma que a Maria Montessori i als seguidors catalans que l'acollien els unia el cristià humanisme, alhora científic i artístic, i que per això es van poder estimar (Homs, 1952).

Al fons d'Eladi Homs, en referència a aquell afer, hi ha unes curioses cartes entre Homs i el gerent del Palau de la Música, Francesc Pujol, on s'esmenta el tema del retorn de 4,6 pessetes que van pagar per dues entrades d'aquell concert “M'és grat repetir aquí que la doctora Montessori va quedar molt complaguda del concert i de les atencions que amb ella es varen tenir per part de l'Orfeó Català” (Homs, 1916b).

Maria Montessori va visitar algunes escoles i es va trobar amb diferents personalitats, però estava molt cansada i havia de posar fil a l'agulla al nou curs. Eladi Homs explica que un cop va convidar Montessori a veure unes escoles pensant que li agradaria, però que s'hi va negar. D'ella diu que, quan podia, era sociable i complaent, però altres vegades no, i que solia refusar invitacions de

persones que amb afecte la volien obsequiar. Tampoc solia contestar la majoria de cartes que rebia.

De les primeres coses que va fer, va ser visitar l'escola de Maccheroni, i sembla que la va impressionar tant que va enviar un parell de telegrams (Montessori, 1915a) (Montessori, 1915b) als Estats Units perquè la filla del president Wilson, Margaret Wilson, a la qual coneixia, anés a Barcelona per visitar l'escola. Era moment de posar fil a l'agulla en l'organització del tercer curs internacional a Barcelona.

5.3. El tercer curs internacional Montessori a Barcelona

L'octubre de 1915, el Consell d'Investigació Pedagògica ja preveia el començament del tercer curs internacional Montessori. En una reunió, especificaven l'inici del curs per al 15 de gener de 1916, n'establien els preus i n'encarregaven l'organització a Eladi Homs (Diputació de Barcelona, 1915a). A causa de les dificultats en les comunicacions intercontinentals esmentades abans, Homs no es va poder posar de ple en l'organització del curs ja el 1915 tal com volia inicialment.

Mentrestant, a causa de la gran demanda de formació per part de molts mestres, Homs va organitzar un curset al novembre com a preludi de l'esdeveniment internacional. Les classes les van impartir Anna Maccheroni i el mateix Eladi Homs. Sabem que hi va assistir Montserrat Espelta i Blanch amb dinou anys, alumna de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, que des del març d'aquell mateix any col·laborava amb l'escola de la Mancomunitat, primer elaborant material Montessori i més tard ajudant a l'aula de pàrvuls (Maccheroni, 1916a). També hi van participar Francisca Canals i Ferrer, germana

de Dolors Canals, i Miquel Ferrà, literat mallorquí que a partir d'aquella experiència es convertiria en un gran col·laborador de la doctora Montessori.

Una vegada arribada Maria Montessori a Barcelona, sí que Homs va posar fil a l'agulla a organitzar el curs. Primer de tot, van haver de retardar al febrer l'inici del curs previst per al gener. Des del Consell, molts hi ajudaven d'una manera o una altra coordinats per Eladi Homs, el secretari i principal gestor, que va fer una gran tasca per assolir l'èxit d'aquell curs. La seu central per organitzar el curs era la mateixa escola del carrer Diputació, 262, on Maccheroni i Montessori treballaven. Eladi Homs utilitzava el despatx per redactar les cartes i per fer totes les gestions. Montserrat Espelta va assumir les tasques de secretària: escrivia les cartes que li dictava Homs i en guardava una còpia. Gràcies a això, al fons d'Eladi Homs trobem tota la correspondència que rebia i escrivia Homs per iniciativa pròpia i en nom de Maria Montessori durant aquells mesos al voltant del curs.

Tot i que Homs ja feia temps que buscava complicitats amb el mètode Montessori arreu, gran part de la seva tasca aquell any va ser la promoció del curs. Perseguia la màxima participació d'assistents de Catalunya, però també de la resta d'Espanya i del món. Això ho deixa clar en l'article anomenat "La doctora farà un curs a Barcelona":

A causa de la guerra, aquí nosaltres, els catalans, en el nostre recés mediterrani tenim el deure de preparar-nos per les hores angunioses que seguiran a l'acabament de la gran guerra. [...] Una pedagogia encertadíssima, que sembla feta aposta per als catalans, ens ha enviat Déu en el nostre ajut: la Pedagogia Científica de la Doctora Maria Montessori. I una gentil missatgera, italiana també, però que és com si fos de la nostra raça, donya Anna Maccheroni, ha estat la deixeblla que ha fet aquí la nova pedagogia sense deixar lloc a dubte referent a la seva eficàcia i la seva bondat. A la primeria érem nosaltres, els neòfits de la nova fe pedagògica els que predicàvem plens d'ardor la nova doctrina; mes ara uns altres

predicadors, que ho fan millor que nosaltres, ens han vingut a substituir sense adonar-nos-en: els infants que acudeixen a les escoles Montessori. Llurs arguments, que són els de la seva conducta millorada, el seu avenç intel·lectual i sobretot el seu augmentat benestar, han fet gran nombre de nous adeptes i fins han aconseguit que els primitius adversaris de bona fe canviessin d'opinió.

En l'article afegeix que aquesta metodologia es va obrint pas a Catalunya i de mica en mica a Espanya, però que falten mestres i que per això s'organitzarà el curs de 1916.

Cal formar-se bé per evitar les desnaturalitzacions. Maria Montessori ha accedit a venir a Barcelona a fer el curs... Cal col·laborar a portar quants més alumnes millor. [...] Si el Curs Montessori assoleix l'èxit que esperem, ens haurem situat ja a mig camí de la solució de grans problemes de cultura latens, que a causa dels enigmàtics dies que vindran després de la guerra serien un lastre insuportable per al nostre progrés i acàs una amenaça constant a la nostra vida social (Homs, 1916be).

Amb aquella passió, Montessori, Homs i els seus col·laboradors van fer una ingent tasca per organitzar el curs. Una de les primeres feines va ser determinar amb la doctora l'estructura i els detalls del curs per poder fer una difusió immediata i aconseguir com més alumnes millor.

5.3.1. El fulletó de propaganda del curs internacional

La propaganda que va sortir el mes de gener va ser en català, però se'n va fer una versió en castellà. Es tractava d'un llibret de vuit pàgines de mida A5 que es titulava "Doctora Maria Montessori, doctora en medicina i pedagogia. Fonaments de la pedagogia científica, ensenyament de pàrvuls o Case dei Bambini, ensenyament elemental fins als deu anys, educació religiosa catòlica".

S'hi especificaven les dates del 15 de febrer al 15 de maig i l'acompanyava un llarg text en el qual hi havia una descripció de la trajectòria de Maria Montessori i del procés seguit fins llavors a Catalunya. Acabava dient: "I ja les coses havent arribat a aquest punt, havent el públic intel·ligent demostrat d'una manera tan clara la seva preferència pel mètode Montessori, solament mancava una cosa per llençar d'un mode definitiu aquest moviment com una nova normalitat pedagògica: la preparació de mestres que poguessin portar eficaçment a terme la transformació de les escoles existents de tota mena" (Diputació de Barcelona, 1916b).

En el fulletó també es descrivia el treball dels alumnes, que seria atendre a les lliçons teòriques, observar aules en funcionament i fer pràctiques amb els materials. A més, es detallava que es donaria un diploma si se superava un examen teoricopràctic, que acreditaria per poder ensenyar en futures escoles Montessori. Parlava de la creació d'una junta protectora que en un futur vetllaria perquè se seguís correctament la metodologia a les escoles.

El preu era de 200 pessetes per als espanyols i els italians i de 800 pessetes per als estrangers, amb un cinquanta per cent de descompte si venien de països en guerra. Homs havia rebut una autorització escrita de la doctora per cobrar les inscripcions dels alumnes (Montessori, 1916b). El curs estava obert a tothom que tingués alguna relació amb l'educació, com ara mestres, estudiants, religiosos, higienistes, metges i altres estudiosos. S'animava els ajuntaments i les institucions que paguessin mestres per assistir-hi i també que invertissin en escoles i materials. Els pares també hi estaven convidats i es preveia que, si hi havia suficients pares que ho demanessin, se'ls permetria anar com a oients amb unes condicions especials.

5.3.2. La polèmica del castellà i dels mestres nacionals pel curs de 1916

Per aconseguir que el màxim nombre de mestres seguíssin la metodologia Montessori, calia convèncer els gestors de les escoles públiques perquè donessin permís als mestres per assistir a les classes i, en un segon objectiu, perquè els ajudessin amb beques per pagar la matrícula. Per això va demanar a molts ajuntaments, diputacions i altres institucions i particulars que donessin beques pagant les matrícules de possibles estudiants que ho demanessin.

Els mestres de les escoles de pàrvuls i d'elemental que gestionaven els ajuntaments i les diputacions a Catalunya sembla que no van tenir problemes per obtenir el permís per anar al curs, però no va passar el mateix amb els mestres nacionals que depenien del Ministeri d'Instrucció Pública de Madrid. Des del Govern de Madrid es veia amb mals ulls l'aposta de la Mancomunitat de Catalunya per la regeneració educativa i creien que el que volien era fer propaganda catalanista. A Barcelona, el Partit Republicà Radical (PRR) també feia molta oposició al curs pel tractament de la religió catòlica i per la propaganda catalanista que deien que suposava. El ministre va fer un decret que prohibia als mestres nacionals deixar la feina per assistir a aquell curs. Entre ells també hi havia setze mestres nacionals de Catalunya que tenien una beca concedida per participar en el curs.

Maria Montessori, Eladi Homs i fins i tot el rector de la Universitat de Barcelona i l'alcalde de Barcelona van contactar amb diferents persones del Ministeri d'Instrucció Pública i del Govern, com l'amic d'Homs al Govern de Madrid José Castillejo (Homs, 1916n) (Castillejo, 1916), que en un principi

donava suport al curs, i el ministre d'Instrucció Pública Julio Burell, entre d'altres. No van obtenir cap resposta positiva. Com a exemple, s'han trobat un telegrama i una carta del 10 de febrer de la mateixa Maria Montessori al president del Govern, *conde de Romanones*, en la qual li demanava que fes un decret que permetés als mestres nacionals disposar de substituïts per assistir al curs, igual que ho havia fet per al curs de Roma de 1914 (Montessori, 1916a).

Finalment, després d'una enèrgica carta de protesta de quinze diputats i senadors al ministre, només van donar permís als mestres nacionals catalans. Aquell fet suposaria que al curs hi participessin estudiants d'arreu del món però cap persona de la resta d'Espanya i, per tant, l'ús del castellà va ser minoritari. Això va aixecar molta polèmica. Políticament, a Madrid es veia aquell curs com una aposta de la Mancomunitat per fomentar l'ús del català en detriment del castellà, i allò també quedava molt malament davant els estrangers que hi van participar. Podem llegir en un article aquesta visió:

“En el gravísimo asunto de la enseñanza se ha puesto de manifiesto más de una vez, que lo mismo las resoluciones de la Diputación de Barcelona, que las iniciativas e intentos de la Mancomunidad catalana, rebosan hostilidad hacia todo lo español y acentúan la nota particularista hasta extremos menguados y regresivos ante todo espíritu imparcial. [...] El uso y la aplicación inoportuna y excesiva del idioma regional resulta pretencioso, ridículo y molesto para los que no participan de esas ideas, y en especial para los de fuera del país, que se les figura estar en territorio extranjero y á veces hostil (Pazos García, 1916).

En un article posterior, es justifica el poc ús de la llengua castellana per la decisió del Govern espanyol d'excloure els mestres de la resta d'Espanya.

“El govern espanyol va fer el ridícul ja que venien d'arreu del món menys d'Espanya. L'estat s'havia inhibit d'una manera descortès... Només hi havia catalans i estrangers a la

inauguració... el castellà s'havia exclòs. El més usat era el català i italià, qui volia parlava en castellà i ningú li deia res. Totes les lliçons les donava Maria Montessori en italià i es traduïen al català per un intèrpret. En un racó de la gran aula una alumna americana que coneixia bé l'italià traduïa en veu baixa a l'anglès per al grup d'alumnes de llengua anglesa, cosa que també s'hauria fet per als de llengua castellana o portuguesa si s'haguessin constituït un grup respectable pel nombre com les angleses. Ni el francès, ni portuguès, ni cap altre idioma es parlà mai en el curs (com el castellà). Nosaltres els catalans respectem la llengua dels altres per la mateixa raó que volem que ens respectin la nostra... Ah, i si el ministre d'instrucció pública volgués castigar al culpable de l'exclusió de la llengua castellana a l'esmentat curs, que s'imposi a si mateix una "suspensión" de quinze dies de empleo y sueldos, que alguna cosa hi guanyarà l'instrucció ("19160703 Article "Qui excluí la llengua castellana del Curs Montessori?", 1916).

5.3.3. Gestions per incorporar més escoles i alumnes al curs de 1916

També es pretenia que totes les escoles privades –la majoria catòliques– participessin en aquella revolució educativa, i per això trobem nombroses gestions per fer veure les bondats i semblances del mètode amb el catolicisme. Homs va enviar cartes al bisbe, a les escoles pies, als caputxins i a personatges influents del món religiós per aconseguir que mossens i religioses participessin en el curs.

A escala internacional, a finals de 1915, la doctora havia demanat al senyor Bang, secretari del comitè organitzador del curs Montessori que s'hauria d'haver fet a Londres el 1914, que mirés d'aconseguir el màxim d'alumnes angleses per a Barcelona i el va posar en contacte amb Eladi Homs. Hi va haver nombrosos contactes entre ells dos i Bang li va enviar el prospecte de 1914 com a exemple per dissenyar el curs de Barcelona (Bang, 1916). Ara, quan Homs va fer arribar la

propaganda oficial a Londres, Bang va mostrar els seus dubtes de si es traduiria el curs a l'anglès, ja que sols havia rebut propaganda en català i castellà (Homs, 1916k).

Per tal de solucionar aquell fet, la doctora Montessori va demanar els serveis de Claude Claremont, un col·laborador anglès que més tard seria el primer entrenador autoritzat per la doctora per fer cursos en nom seu. Hi ha unes dinou comunicacions –entre cartes i telegrams– sobre aquell afer, en les quals hi ha involucrats la mateixa doctora, Claude Claremont, Prat de la Riba, els consolats espanyol i anglès, i el ministeri de guerra anglès. Un exemple és aquest telegrama de Prat de la Riba al consolat espanyol a Londres: “Kindly see Doctor Kimmins Educational Offices interest him giving permission Claude Claremont coming Barcelona help International Montessori Training Course under auspices Diputation Barcelona” (Prat de la Riba, 1916b). Finalment, no es va aconseguir el permís –potser perquè feia el servei militar i la guerra estava molt avançada.

Bang també tenia dubtes, ja que en el curs hi havia una part específica en la qual s'explicava el treball amb la religió catòlica, que no era compartida per molts anglesos. Homs li va escriure per intentar salvar aquelles diferències:

Tal vez necesite usted una aclaración referente al tema de “Educación religiosa catòlica”. En la escuela Montessori que aquí hemos fundado y que servirá de base de observación al curso, tenemos implantada la enseñanza elemental y una parte de ella es la educación catòlica. Esto no significa molestia ni mucho menos intolerancia para con los alumnos que puedan venir del extranjero y que professen una fe diferente de la que es general en España. La doctora Montessori es siempre la misma y sus palabras sobre Educación Religiosa pueden ser beneficiosas para todos sus seguidores, independientemente de su denominación religiosa. Aquí hemos desarrollado la técnica escolar catòlica, con buen resultado, y su espectáculo podrá inspirar soluciones adecuadas para los que siguen otras

religiones. En suma, que los alumnos extranjeros se encontrarán en un ambiente de gran tolerancia, como ambiente que será de personas cultas y unidas por una sola inspiración pedagógica - la del método Montessori (Homs, 1916e).

Allò no el devia convèncer gaire, ja que, després de moltes gestions, Bang només va poder gestionar la inscripció de cinc alumnes al curs.

Altres cartes anaven dirigides a altres punts d'Espanya on Homs tenia coneguts, com Bilbao o Santander, però també va tenir correspondència amb Portugal i Cuba. Moltes cartes anaven destinades a aconseguir a ajuts per pagar les matrícules dels estudiants. Una, per exemple, és la que va dirigir al president de la societat cultural "El Sitio" de Bilbao: "No teniendo en Bilbao a ninguna persona ni entidad conocida a quien pueda dirigirme, me tomo la libertad de escribirle para interesarle a usted en este Curso Montessori que vamos a celebrar próximamente. Los adjuntos cartelones [...]Es esta una de la empresas pedagógicas más importantes que se habrán llevado a cabo en España...".

I passa a descriure la fama de la doctora arreu del món i l'expectació aixecada als Estats Units amb les medalles d'or obtingudes. Li demana que es faci ressò de l'esdeveniment a tot el País Basc i miri d'aconseguir que les institucions bequin mestres per anar al curs. Acaba la carta: "De modo que confiamos que algunos profesores de esa compartirán con nosotros los beneficios de este Curso que, como verán por el prospecto, ofrece oportunidades extraordinarias. Perdone usted el atrevimiento y la molestia y mande a su atento s. s." (Homs, 1916f).

Al cap de tres dies, el president de l'entitat va respondre a Homs dient que havien rebut la carta de bon grat i que posarien el cartell del curs al taulell

d'anuncis, i li passava els noms i càrrecs de cinc persones més que li podrien fer servei per promocionar el curs (Sociedad El Sitio, 1916).

Una tasca important va ser procurar que a tota la premsa hi sortissin notícies i anuncis del curs. Aquell principi d'any podem trobar nombroses referències al curs arreu. Homs va enviar moltes cartes amb prospectes del curs. En un sol dia, el 10 de gener de 1916, de les 24 cartes que va escriure, 22 contenien prospectes i s'enviaven a diferents mitjans i institucions per animar-los a escriure notícies o fer entrevistes sobre el curs. Unes cartes curioses són amb el diari *La Vanguardia*, en les quals Homs demana que es corregeixin dos errors molt importants: la data i l'adreça del curs (Eladi Homs, 1916g).

Paral·lelament, escriu al seu amic Rafel Nogueras, del mateix diari, amb la preocupació de si hi ha algú que està boicotejant la promoció del curs “de manera que aquestes alteracions, més que fetes d'un caixista semblen fetes expressament d'algú que ens sigui adversari. Podrau vos comprovar aquesta sospita, sense parlar-ne, per això, a ningú? Vos ho agrairia molt. Avui he escrit altra vegada al Director preguntant-li la rectificació i espero que m'atendrà, com sempre ha fet molt cavallerosament” (Homs, 1916h). No hem trobat cap resposta a aquella carta (Homs, 1916g, 1916h).

5.3.4. Els alumnes i l'inici del curs internacional de 1916

Homs, veient el creixent interès de tota mena de persones en el curs, va permetre l'assistència de pares com a oients. Ells haurien de pagar només un preu de quinze pessetes i se'n van arribar a apuntar més de cinquanta. A més, va

repartir invitacions a personalitats i contactes que tenia perquè pogessin escoltar les conferències.

Les inscripcions al curs van començar a bon ritme i es podien fer durant tota la setmana a la secretaria del carrer Diputació, 262, principal, de cinc a set de la tarda. Al fons trobem diverses cartes referents a persones interessades a fer el curs, sobre on i quan inscriure's. Una carta curiosa és la de Josep Font i Moror, que escriu a Homs després de matricular-se al curs: "Ahir vaig matricular-me per el curs Montessori..., li incloeixo dugues pregàries que vaig compondre per els infants catalans, en forma de dècimes, per a fer-les més recordables... si a V li plauen les faria passar per la censura a fi que sens recel se pogués ensenyar-les als infants" (Font, 1916). I hi adjunta dues pregàries titulades "al llevar-se" i "al acostar-se".

Com a resultat d'aquelles gestions, finalment, el curs va comptar amb 186 alumnes –35 dels quals amb matrícules gratuïtes– i 51 oients. D'aquells alumnes, 50 eren becats per institucions catalanes, 20 per la Mancomunitat, 25 per l'Ajuntament de Barcelona i altres ciutats i pobles, un per l'Ajuntament de Pamplona, un mestre de Santander subvencionat per l'Editorial Araluce i 5 eren estudiants de la Facultat de Ciències subvencionats per Adelia Pyle. En el fons d'Eladi Homs hi ha diferents cartes sobre les beques donades. Per exemple, tenim correspondència referent a la gestió de les becaes per la col·laboradora americana de la doctora Adelia Pyle, que provenia d'una família acomodada. En concret, va pagar cinc matrícules a estudiants de la Universitat de Barcelona: Enriqueta Ortega, Antonio Batlle i Mestre, Julio Monraset, José M. Mestre-Rander (Facultat de Ciències) Juan Crexells i Vallhonrat (Facultat de Filosofia i Lletres).

No s'ha trobat cap llista dels estudiants del curs, però es poden saber els noms d'alguns d'ells per les cartes i la documentació trobades al fons d'Eladi Homs. Per exemple, se sap dels alumnes estrangers gràcies a una carta del mes de març a Fedeli –que ja havia tornat a Roma–, on diu que Mario M. Montessano acompanyava a fer excursions molt interessants a les sis alumnes angleses i a un home del curs (Homs, 1916w). També hi havia un portuguès i una portuguesa; Miss George i Miss Caroline Kenney, del Canadà, i una italiana de les escoles de Barcelona. A causa de la guerra no van poder-hi assistir més estrangers. Tot i aquesta llarga llista, va haver-hi molts estudiants que no van poder accedir al curs, ja que es van exhaurir les places.

El sistema per accedir al curs era a través d'unes contrasenyes que tenia cadascú i que havia de donar a l'entrar a l'edifici. La xerrada d'inauguració es va fer al local del Centre Excursionista (al carrer Paradís, 10) el 16 de febrer a les sis de la tarda. Setmanalment, es feien unes quatre sessions teòriques de sis a set de la tarda els dilluns, dimecres, dijous i divendres a la mateixa sala d'actes del carrer Paradís. En total es van donar 38 lliçons i el curs es va acabar el 10 de maig. Al final de cada setmana s'entregava als estudiants la traducció de les lliçons de la doctora Montessori i, finalment, es va editar un llibre amb totes elles. El Consell de Pedagogia també va publicar uns resums reduïts de cada lliçó (Diputació de Barcelona, 1916c).

5.3.5. Les lliçons del curs

A partir d'aquestes publicacions, podem saber el contingut de les 38 lliçons, que es concretaven en: 5 lliçons sobre les bases de la ciència aplicada al desenvolupament humà i de la pedagogia científica que dona els fonaments a la

seva proposta educativa; 2 sobre l'educació dels sentits i el material sensorial; 3 sobre la feina de la mestra; 4 sobre l'aprenentatge de la lectoescriptura; 3 sobre el material per a l'estudi gramatical amb el nou material per als nens més grans sobre morfologia i sintaxi; 1 sobre música; 1 sobre el moviment i l'activitat física; 3 sobre el material de matemàtiques, en les quals hi ha material per als nens més grans per aprendre les potències i les operacions; 2 sobre geometria –incloent-hi àrees, volums, fraccions i angles–; 2 sobre l'estudi de les ciències lligat al desenvolupament de la imaginació; 7 sobre aspectes psicològics i pràctics del desenvolupament de la voluntat, la intel·ligència i la concentració en llibertat que porten a l'autodesenvolupament; 2 sobre com fer estudis antropològics i higiènics de seguiment dels nens i dels gràfics de treball dels nens, i 2 sobre com mesurar objectivament el desenvolupament de la intel·ligència dels nens. Una de les últimes xerrades la va fer el pare Antoni Casulleras, en la qual va explicar com treballaven la religió catòlica a l'escola de la Mancomunitat i feia apologia del mètode (Lladó, 2012).

Al discurs final del dia 10 de maig, Maria Montessori fa un breu resum del mètode, el compara amb el catolicisme i diu que el millor camí cap a la pau és a través de l'educació. Aquests són alguns extractes de les seves paraules:

“El mètode dona calma, ordre i claredat interior que canvia la seva conducta en la vida pràctica. [...] La pau futura no vindrà per factors externs com els tractats que es puguin fer... Cal transformar internament l'home. [...] He vingut a Espanya atreta pel fet que aquí hi havia més que en altres països la possibilitat de trobar l'ajut per seguir el meu treball sobre ajudar a la educació espiritual del nen petit. Estic contenta per estar compartint amb tots l'obra de l'amor vers els nens petits. Mai enlloc he estat tan ben escoltada com aquí. Si voleu recordar-vos de mi, recordeu-me com una persona que s'està desenrotllant, que ha treballat molt, que ha estimat molt, perquè sens dubte heu comprès que la nostra obra no

és una obra àrida del pensament sinó una obra empesa per l'amor (Montessori, 1916, lliçó 18).

5.3.6. Les observacions i pràctiques del curs

Les observacions es van organitzar de manera que cada estudiant tingués quatre hores a la setmana durant la jornada escolar a l'escola de la Mancomunitat amb Anna Maccheroni. També hi havia una aula per fer-hi pràctiques amb els materials que portaven de la Casa de la Maternitat. Es feien a prop de la Casa de la Maternitat, al local de l'Escola Industrial del carrer Urgell.

Anna Maccheroni, en els seus escrits posteriors (Maccheroni, 1947), recorda diverses anècdotes sobre la col·laboració de l'escola de la Mancomunitat amb el curs. Diu que la cadira que utilitzava Montessori per a les lliçons era una que el primer dia que va anar a l'escola li va agradar molt, diuen que era amb braços d'estil català en blau i taronja.

Els nens de l'escola van col·laborar en el curs de diverses maneres. Eren observats diàriament pels estudiants, s'encarregaven d'empaquetar amb cura els materials de la Maternitat per portar-los a l'aula on feien les pràctiques i participaven ensenyant a utilitzar els materials als estudiants (Maccheroni, 1947).

Maccheroni explica diverses anècdotes. Una d'elles és que, durant el treball pràctic del curs, dos estudiants que eren marit i muller i mestres d'escoles públiques miraven uns papers que havia portat Maria Montessori. Era l'escrit d'un nen d'una escola de Roma. Van quedar sorpresos i l'home va dir que era impossible que fos d'un nen de sis anys amb aquella bona lletra. Maccheroni es va sentir ofesa en veure la falta de confiança que tenien en el mètode Montessori.

Montessori, en assabentar-se d'aquella situació, va voler parlar amb Anna Maccheroni: "Bé, no veus que si uns mestres no poden creure que això és cert, això esdevé la millor prova de que és una molt bona escriptura?" (Maccheroni, 1947).

5.3.7. El final del curs

Al finalitzar el curs, es van fer els exàmens escrits i orals. Es van examinar un total de 130 persones i els diplomes es van donar més tard del 8 de juny, ja que encara no s'havien imprès (Homs, 1916ab). El cap de setmana del 19 i 20 de maig, els alumnes van organitzar un banquet a l'hotel Tibidabo en honor de la doctora Montessori, del qual va publicar-se una foto a la premsa ("Foto Del Dinar de Final Del Curs 1916," 1916).

Els estudiants van fer regals d'agraïment a Maria Montessori, un d'ells una cadira estil català ja coneguda per ella. Un altre detall havia de ser un bust gran i artístic de la doctora ideat per una comissió creada ja al mes d'abril. Gràcies a les cartes d'Eladi Homs, sabem que en el grup participaven Eladi Homs, el doctor Font, Joaquim Panadès i mossèn Parés. En aquell moment, parlaven de guardar l'original en guix per a l'associació Montessori que volien crear en acabar el curs, per si algun mestre més endavant en volia una còpia, i que, en aquell cas, els diners que es fessin anirien per a materials per a les escoles.

La mestra encarregada de fer les gestions era Assunta Mencaccini i una alumna va regalar el marbre. En total, van recaptar 1.520 pessetes dels alumnes. El van encarregar a l'escultor Eusebi Arnau. Primer el va fer en argila (Homs, 1916az). El bust, però, no estaria acabat fins a finals d'agost de 1916, ja que hi havia el problema que el marbre especial de qualitat superior no arribava. Com

que Maria Montessori tardaria uns mesos a tornar a Barcelona, no se sap quan li van donar. Actualment, aquest bust es troba als magatzems del Museu d'Història de Barcelona, catalogat amb procedència de l'escola dels nens del carrer Aribau. Desconeixem si n'hi ha més còpies.

5.3.8. Valoració i conseqüències del curs de 1916

La valoració del curs per part d'Eladi Homs va ser d'un gran èxit, tot i les pressions amb què s'havia organitzat i la situació de guerra que vivia Europa. Les entitats catalanes havien col·laborat molt i mai abans una ciutat havia pres un compromís tan gran amb un canvi educatiu. Homs donava les gràcies al partit regionalista pel suport i per això confiava en un gran futur per a l'educació Montessori. A causa de l'antagonisme amb Catalunya, però, la resta d'Espanya no mostrava cap mena d'interès en el mètode.

En aquell curs, Maria Montessori va dedicar la major part del temps a justificar científicament el perquè d'aquella aproximació respectuosa que s'havia de fer del nen. Va insistir molt en la necessitat d'oferir un ambient tan familiar com escolar i higiènic al nen i facilitar-li materials que l'ajudessin a desenvolupar-se físicament i intel·lectualment per ell mateix. Va presentar, per sobre, els exercicis de vida pràctica i els d'educació dels sentits, i va fer especial atenció als materials a utilitzar amb els nens més grans –fins als deu anys– en matemàtiques, llengua, geometria i música. Sobre l'estudi de les ciències i la història, va parlar de la necessitat de disposar d'especialistes i d'estimular la recerca a través de la imaginació. Aquells cursos que donava, formats per 38 lliçons a part de les observacions i pràctiques, queden ara molt lluny dels que es fan avui en dia: més

de 450 hores, a part de les observacions i pràctiques, en un curs AMI actual de primària.

Maria Montessori, en una entrevista feta a Barcelona el 1919 pel diari *Times* de Londres (Times, 1919), va comentar que li interessaria establir centres permanents d'entrenament arreu on anés. Va reconèixer que els cursos curts que s'estaven duent a terme no eren suficients per preparar mestres, ja que només tenia temps per exposar les seves idees i que per això els mestres tenien mancances en coneixements i altres aptituds i havien de continuar formant-se amb gent experimentada. Una bona formació hauria d'incloure, per exemple, instruccions en totes les àrees, com ara les ciències naturals, la higiene o l'art.

Al final del curs es va crear l'agrupació Amics de Maria Montessori, que va ser suprimida per la dictadura de Primo de Rivera el setembre de 1923. També es va crear la Junta Protectora anunciada al prospecte del curs de 1916, que havia de vetllar per la bona marxa de les escoles Montessori.

Els exalumnes del curs de 1916 es van trobar el diumenge 2 de juliol per parlar del curs, i van proposar fer una revista mensual que recollís idees i novetats de Montessori arreu del món. Eladi Homs va acollir la proposta i va enviar cartes a una de les col·laboradores principals dels Estats Units, Miss Parkhurst, per fer-ho a escala internacional. Plantejava escriure notícies i organitzar debats al voltant de Montessori arreu del món i editar-ho en castellà i anglès (Homs, 1916aj, 1916av). Maria Montessori també va parlar més tard de formar una organització internacional Montessori i una revista o un butlletí on hi hagués idees, debats, experiments reeixits, respostes a les crítiques i on s'assenyalessin

errors d'interpretació del mètode, com la defensa de la fàcil degeneració que hi solia haver quan el mètode estava en mans de persones inexpertes (*Times*, 1919).

Montessori estava interessada en totes les novetats en psicologia i pedagogia, i especialment en les opinions dels intel·lectuals al voltant de la llibertat en l'educació. Tot i la gestió que es va fer per part d'Homs amb contactes arreu del món, finalment aquell butlletí internacional no va acabar de tirar endavant (Homs, 1916av, 1916aj).

5.4. Després del curs de 1916: Montessori a Barcelona

Durant el curs, Montessori va rebre ofertes per donar xerrades i visitar diferents poblacions catalanes. A Tarragona, ja des del mes de març, van estar fent plans per a una visita cultural a la ciutat i unes conferències. D'aquell 1916, hi ha quinze cartes d'Homs a diferents persones de Tarragona que comptaven que la doctora hi anés aquella primavera i que finalment l'esperaven una vegada acabés el curs. A darrera hora això no va passar, ja que Montessori estava molt cansada.

Aquell estiu, Homs va estar molt actiu escrivint i explicant els seus projectes a la doctora i al seu cercle, i gràcies a aquelles cartes sabem on eren en tot moment. Després del curs, s'estava en un moment de màxima motivació en l'entorn català, i calia aprofitar-ho per fer un pas fort endavant en els seus plans de millora educativa al país. Homs gestionava la implicació directa de la doctora en la política educativa de la Mancomunitat, tot i que Montessori estaria fora de Catalunya més temps de l'esperat.

En acabar el curs, Maria Montessori va notar tot el pes de l'esgotament d'aquells dos anys tan intensos que havien començat a Califòrnia. Necessitava retirar-se i aturar aquella activitat frenètica. Van anul·lar tots els plans i li van organitzar una estada més turística a Mallorca. El 6 de juny, ella i Marietta Pyle¹¹ van agafar el vaixell *Jaume I* i hi van arribar al matí. Es té una descripció molt acurada d'aquella estada, ja que Joaquim Miret i Sans,¹² un historiador català, viatjava al mateix vaixell i solia fer narracions dels seus viatges (Muntaner, 1997). Va arribar a Mallorca el 7 de juny de 1916 a un quart de vuit del matí i, entre d'altres, la van rebre el pare Casulleras, l'inspector Capó Vall de Pardinias, altres persones distingides i el seu fill Mario, que la va acompanyar al Grand Hotel (Lladó, 2012). Eladi Homs els va dir en una carta que els agradaria Mallorca, sobretot Miramar i Sòller, i que no deixessin de visitar la cala del torrent de Pareis (Homs, 1916ad).

L'estada de Maria Montessori a Mallorca va acabar abans del previst. Per no quedar malament, es van suggerir motius familiars, com podem veure al diari *La Voz de Menorca* del 16 de juny: "La ilustre pedagoga italiana, doctora doña María Montessori, que se hallaba en Palma desde hace unos días y debía dar una conferencia en la Casa Consistorial, recibió noticias de su familia tan graves que la obligaron a regresar precipitadamente a Italia. Parece ser que un hermano de

11 En aquells moments acabava de canviar-se el nom d'Adelia a Maria, ja que es va batejar al catolicisme a Barcelona o a Montserrat.

12 Joaquim Miret i Sans (historiador de Barcelona, descobridor de les Homilies d'Organyà el 1904) Va viatjar a Mallorca el mateix dia i amb el mateix vaixell que la doctora Montessori. Hi va estar des del 6 al 13 de juny de 1916. Va fer una crònica del viatge. Explica que surt el dimarts 6 de juny amb el vapor *Jaume I* a les 10 de la nit, esmenta molta gent del vaixell i la Dra Maria Montessori. Diu que a les 4:30 del matí ja és clar i es veu la Dragonera, que rodegen la costa i que a les 6:30 paren per la gran boira ja prop de Palma. Explica que arriben a les 7:15 del matí.

la señora Montessori fue herido en el campo de batalla” (Article a *La Voz de Menorca*, 1916).

En una carta de sor Amparo Guevara –del Col·legi La Milagrosa can Clapés de Palma de Mallorca– a Eladi Homs, esmenta que Montessori els havia deixat “in albis” i que si Homs hi hagués anat amb ella, tal com els havia dit, allò no hauria passat (Guevara, 1916). No tenim constància que anés a Itàlia i no es coneix cap germà de Maria Montessori. Tot plegat sembla que algú es va inventar una excusa per poder anar a París o que hi va haver un malentès. Podríem pensar que, malgrat que ella hi anava per descansar, allà la coneixien molt i li van organitzar massa activitats que no va ser capaç de tirar endavant.

Per la seva banda, Anna Maccheroni, que ja estava molt delicada de salut des de feia temps, havia empitjorat i els metges li van aconsellar l'aire pur de la Garrotxa. Va anar a passar els mesos de juliol i agost al Mas Esparenchs Hostalets, a Sant Esteve d'en Bas, on feia repòs i rebia les novetats d'Homs. Ell ho explica en diverses cartes i hi ha correspondència d'Homs a Maccheroni enviada a Hostalets en què parla dels projectes futurs i de l'estat actual de l'escola (Homs, 1916am).

La doctora Montessori va anar a Barcelona tornant de Mallorca. Van decidir que Mario tornaria als Estats Units a reprendre els seus estudis i que ella i Pyle anirien a passar l'estiu a París, d'on comptaven tornar a Barcelona de nou el mes d'octubre (Homs, 1916ay). El dia del sant d'Anna Maccheroni, el 25 de juliol de 1916, tots van marxar de Barcelona, van acompanyar Mario fins a Cadis –on havia d'agafar el vaixell cap als Estats Units el dia 29– i després elles dues van anar cap a París. Gràcies a les cartes que li enviava Homs a París, se sap que s'allotjaren a

l'Hotel de Londres-Miñan, 8 Rue Sainte Hyacinthe, de París. L'última referència que s'ha trobat de París és del 9 d'agost (Homs, 1916bc).

Més tard anirien a Itàlia, i a l'octubre es van reunir als Estats Units amb el seu fill i Mary Pyle. El 1917 dona un curs de formació sobre el seu mètode a San Diego, Califòrnia, on va introduir per primer cop la idea de la Croce Bianca (la Creu Blanca), una organització compromesa a ajudar els nens víctimes de la guerra. Aquella organització era única perquè se centrava a abordar els efectes mentals de la guerra en els nens, a diferència d'altres organitzacions, que es van centrar principalment en les conseqüències físiques. Va estar amb el seu fill Mario als Estats Units fins al febrer de 1918 donant cursos. Quan Montessori torna a Europa, demana que donin el passaport a Adelia Pyle per anar amb ella a Barcelona i a altres països com França, Itàlia o Anglaterra.

Anna Fedeli havia tornat a Itàlia abans d'acabar el curs de Barcelona i en aquell viatge va agafar una petita infecció. Des de Roma, estant a l'oficina de Montessori del carrer Via Virginio Orsini, 25 bis, s'enviaven constants informacions sobre el desenvolupament d'un curs que hi feien. Sembla que esperaven la doctora a Roma, ja que aquell 26 de juliol, sense saber on era Montessori, Fedeli li escrivia un telegrama a Barcelona en què li reclamava que hi anés com més aviat millor (Fedeli, 1916b). No devia rebre resposta i devia decidir anar a Barcelona personalment. Per això ens trobem que el dia 4 d'agost Eladi Homs se la va trobar sola i desolada a l'escola de la Mancomunitat, ja que no hi havia ningú. Es va quedar uns dies a Barcelona dormint a la mateixa escola, al llit de Maccheroni i menjant a casa d'Homs, i després va tornar a Itàlia (Homs, 1916bb).

5.4.1. El projecte de Milà

Mentrestant, a Milà, on el 1908 havia començat la primera Casa dei Bambini, la doctora també hi tenia engegat un projecte de centre de formació amb Augusto Osimo com a principal impulsor¹³. El mes d'octubre de 1916, a Milà havien de fer un congrés sobre educació i Maria Montessori va demanar a Puig i Cadafalch que hi anés. El mateix Eladi Homs també va acabar anant a aquell congrés del Centre Humanitari de Milà, amb el qual mantenia contacte.

Des de l'agost de 1915, Montessori i Osimo estaven convençuts que Milà seria el principal centre de difusió del mètode, ja que deien que en aquell moment tenia la població de pensament més lliure d'Itàlia. El mes d'agost de 1916, Montessori continuava amb l'organització d'un gran centre d'experimentació i formació a Milà (Pozzi, 2015).

L'agost de 1916, Montessori escrivia a Milà dient que l'hi havia fet una gran impressió de grandesa i noblesa i que la preferia a Roma (Pozzi, 2015). També va proposar a Osimo fer-hi un institut, que seria com un laboratori de pedagogia Montessori i que –amb l'ajut de professors de matemàtiques, llengua, història, geografia i ciències naturals– serviria per profunditzar en el seu mètode amb l'objectiu de fer-lo extensiu a l'educació adolescent. Deia que a Milà es podria considerar el treball com un tot de manera experimental i que havia demanat la

¹³ Augusto Osimo era un socialista italià que es va unir a la Societat Humanitària, i en va esdevenir el seu director general. La seva missió era l'educació de l'home –el proletari, el treballador– i ho volia fer per a la gent més necessitada. Va col·laborar amb Montessori molts anys per crear un centre de formació estable a Milà.

col·laboració d'especialistes de totes les ciències per intentar resoldre el problema de l'educació secundària i popular.

Sembla que en aquell projecte liderat per Osimo s'esperava que Montessori hi anés quatre mesos a l'any. D'aquells quatre, tenien previst que n'invertís dos a fer uns cursos de formació de mestres que durarien dos anys i que els altres dos els dediqués a desenvolupar i assessorar les escoles Montessori de l'entorn. Aquell projecte a Milà, a causa dels compromisos internacionals de Maria Montessori i de la seva decisió d'anar a viure i treballar a Barcelona, finalment va ser liderat per Anna Fedeli a partir del setembre de 1916. Aquella feia una gran tasca de formació de mestres, no només durant el curs, sinó també de forma continuada fent el seguiment posterior a les seves escoles. Aquella tasca va durar uns quants anys, fins al 1923, a causa de la decisió de Montessori d'anar a viure i treballar a Barcelona. Ella i Osimo van fer aquella gran tasca incorporant també altres formadors especialistes en la formació dels mestres.

A la tardor de 1920, Maria Montessori va anar a Milà a donar suport al projecte i a iniciar un d'aquells cursos de professors, ara a escala internacional. En aquell curs van participar acadèmics, professors, educadors i partidaris del mètode de tot Europa –en total, 77 estudiants. El curs combinava classes del mètode amb classes de psicologia infantil, dibuix, manualitats, música i observació (Pozzi, 2015).

Aquell projecte va acabar prematurament el 1923, ja que els dos principals impulsors es van posar malalts. Anna Fedeli va emmalaltir de tuberculosi i va morir el juliol de 1920 sense acabar el curs que havia començat. Només set dels

trenta professors es van poder examinar. Osimo va contraure una greu malaltia, que va anar degenerant fins que va morir el 1923.

5.4.2. Gestions fetes després del curs de 1916

A l'escola d'estiu de 1916, tot i ser-ne encara el director Eladi Homs, eren Alexandre Galí i Eugeni d'Ors els veritables organitzadors i els que estaven prenent la iniciativa en el Consell anomenat ja de Pedagogia. Aquella escola d'estiu va comptar amb dos cursos d'art i dibuix, un curs de música, tres cursos relacionats amb les ciències naturals i un curs sobre Montessori per la gent que s'havia quedat fora del curs internacional.

A causa de l'absència de Maccheroni i Montessori, van haver de donar les classes Eladi Homs i Miquel Ferrà. Homs explica que per ell era un gran repte i que es va haver de preparar molt. Per preparar-se les xerrades, va utilitzar l'esborrany que tenia del nou llibre de Maria Montessori i que havia de sortir properament en italià, anglès, espanyol i francès. Aquell llibre, que finalment sortiria al cap d'uns anys, es titulava *La autoeducación en la escuela elemental: continuación del método de la pedagogía científica aplicada a la educación de la infancia en las Case dei Bambini*.

Aquell estiu de 1916, Eladi Homs disposava de l'esborrany del nou llibre inèdit i estava fent gestions per a la seva traducció i difusió. També va passar aquell esborrany al mossèn doctor Carreras. El doctor deia que la qualitat del curs havia estat superior i que publicar això seria un retrocés. També veia en l'últim capítol una lluita entre l'esperit científic simple i l'espiritualisme religiós, com si Montessori entrés en una altra etapa de pensament. Va voler tenir també l'opinió del pare Miquel d'Esplugues, un religiós amb molta reputació i influència. La

resposta va ser molt diferent: tot eren lloances, molts elogis i felicitacions en nom del cristianisme. Homs va enviar aquella opinió amb alguns suggeriments a Montessori (Homs, 1916aa).

L'Editorial Araluce de Barcelona havia estat col·laborant de forma activa amb Homs i el projecte Montessori des del principi. Podem llegir detalls de com Homs ja havia fet de mitjancer entre l'editorial i la doctora per a la traducció del seu primer llibre al castellà per part de Palau i Vera en una carta a Anna Fedeli des de Roma el març de 1916 (Homs, 1916x). Aquell estiu, tal com hem dit anteriorment gestionava també la publicació del seu nou llibre, que havia de sortir paral·lelament en diferents llengües.

Va aconseguir que l'Editorial Araluce el publicués i com que, per raons comercials, ho volien fer només en castellà, ell va proposar que la Diputació en fes l'edició en català: "Si la Diputación consigue la cantidad antes mencionada, la Diputación está incluso dispuesta a editar las obras de usted en catalán, cosa que no le interesa hacer a Araluce pues habría una venta más reducida" (Homs, 1916ai). Aquella versió en català finalment no es va fer. També disposem de cartes a través de les quals es coordinava amb persones dels Estats Units, França i Itàlia, que en feien les versions a les altres llengües, i actuava així de secretari personal de la doctora Montessori (Homs, 1916ba) (Homs, 1916ay) (Homs, 1916aj).

Realment, aquell any Homs s'havia convertit en una persona molt important per a la doctora, ja que l'ajudava a fer la gran quantitat de gestions que havia de fer, tant en l'àmbit professional com a vegades en l'àmbit personal. Trobem diferents tràmits, com el d'aconseguir llibres perquè ella se'ls llegís i que poguessin servir després per a l'escola. Homs, a més, es va preocupar

d'aconsellar-li altres llibres interessants i de la cultura catalana. Un d'aquells llibres que li envia a Mallorca el mes de juny de 1916 és el *Voyage sentimental* de Sterne (Homs, 1916ai).

També controlava l'arribada de materials Montessori que enviava Fedeli des de Roma i Milà per al curs i per a l'escola d'Anna Maccheroni. Ja el desembre de 1915 esperaven un paquet que venia amb retard des de Gènova provinent de Roma (Homs, 1915d). El març de 1916 arribaren més materials de Roma, entre els quals objectes per a la capella de l'escola (Homs, 1916x).

Prat de la Riba, per la seva banda, autoritzava que es fabriquessin materials per a les futures aules Montessori que s'haguessin d'obrir. El juny de 1916, en una carta a la doctora Montessori, Homs explica els plans per fer molt material als tallers de la Casa de la Caritat:

“Nos ocupamos del material. El señor Prat de la Riba pone en el presupuesto antes mencionado 20.000 pesetas para organizar bien su fabricación en la Casa de la Caridad. Mientras tanto la Junta de esta Casa ha autorizado ya a sus talleres para construir 25 colecciones completas. Han adquirido herramientas y alguna máquina nueva para hacer la fabricación más económica. Todo esto como ensayo y respetando todos los derechos de usted. Para el material de aritmética han pedido a una fábrica extranjera más de 300.000 perlas (no recuerdo exactamente el número). Para todo lo demás se entrará aquí mismo la primera materia (Homs, 1916ai).

La Diputació també volia publicar les obres en català que Araluce no va voler editar. Per exemple, va imprimir un catecisme a la Casa de la Caritat i un llibret amb exemples de dibuixos de geometria. De tot això se n'havia de cuidar Homs (Homs, 1916ai).

5.4.3. Montessori i les relacions amb la religió catòlica el 1916 a Barcelona

Ja des de bon principi, les descobertes que va fer Montessori observant el desenvolupament en llibertat dels infants van apel·lar a totes les morals i creences que en aquells moments hi havia a Europa i a Amèrica. Aquest punt de vista de llibertat no acabava de lligar exactament amb els dogmes o les creences personals de tothom. Arreu es van generar controvèrsies, debats, passions i grans enemics a aquella proposta, tant de la banda més conservadora i religiosa com de la més socialista i anarquista.

En unes societats tan catòliques com la italiana i l'espanyola, i en les quals s'estaven introduint les idees socialistes i anarquistes de més llibertat i igualtat, es feia difícil poder identificar on situar les propostes de la doctora. Maria Montessori provenia de la moral catòlica, i durant gran part de la seva vida va intentar conciliar les seves idees i els seus descobriments amb la moral cristiana. Al si de l'Església hi trobava tant grans detractors com incondicionals a les seves idees. El pensament de la doctora, però, va anar evolucionant al llarg dels anys i, després de la seva estada a l'Índia, va començar a distanciar-se de molts dogmes catòlics.

A Itàlia, doncs, hi havia molt debat al voltant de si la seva proposta era totalment contrària als dogmes o no, i l'èxit de la seva proposta o no es relacionava amb aquell fet. A Catalunya, tal com ja hem explicat abans, gràcies que l'embranchada inicial va ser de part de religiosos molt entregats a les seves propostes, va tenir aquella acceptació volguda –almenys per part del poder més

conservador i religiós. Allò, tal com hem mencionat anteriorment, li va causar detractors en la part més socialista i anarquista de la societat.

El 1915, amb l'arribada del pare Abad dels benedictins de Barcelona, van convidar Anna Maccheroni a l'important congrés litúrgic nacional a Montserrat (Lladó, 2012). Hi va donar una xerrada molt comentada i aplaudida. Al fons d'Eladi Homs trobem el seu títol de congressista i els cupons per poder tenir transport i allotjament gratuïts (Congrés Litúrgic de Montserrat, 1915a , 1915b).

Homs, en una llarga carta a Anna Fedeli durant l'estiu de 1916, la informava de com l'Església catòlica catalana estava cada vegada més al costat de la metodologia Montessori i li donava suport per introduir-la a les seves escoles (Homs, 1916ab).

En la carta li explicava com el doctor Aragó, un capellà jove que havia fet el curs el 1916, havia impulsat una campanya contra la blasfèmia en una contundent xerrada al Centre Excursionista sobre les escoles i el vocabulari, en la qual va dir que tots els sistemes educatius havien fracassat menys el Montessori. Li deia que a Barcelona tothom admirava i respectava Maria Montessori, que els va impressionar que Pyle es convertís a la fe catòlica i que era molt bo que els nens de l'escola veiessin combregar Montessori els diumenges a Sarrià. Els confessors, com el pare jesuïta Casanovas, que anaven a l'escola els felicitaven pels alumnes tan ben preparats en religió, més que els d'escoles catòliques.

També li va traslladar que la primera autoritat d'Espanya en cant gregorià, el pare Suñol de Montserrat, havia començat una conferència elogiant el mètode de Maria Montessori, i que el pare Lorenzo, que portava el cor de Montserrat, havia demanat una còpia de les lliçons del curs de 1916. Li va esmentar tota una sèrie

de religiosos convençuts, com el pare Casulleras; el pare Gil Parés, que portava una escola Montessori al temple de la Sagrada Família, i el doctor Clascar, un altre religiós eminent que el 1915 va donar una xerrada teològica elogiant el mètode (Homs, 1916ac).

En la carta ja citada continuava explicant que a l'escola tenien la capella on cada dissabte feien missa i hi combregaven els alumnes. Al maig, els nens de l'escola havien fet la comunió a l'església de la Casa de la Caritat amb els seus pares, que havia estat molt lluit i que també hi havia el fill del president Prat de la Riba.

També li afirmava que aquí els únics que combatien Montessori eren els radicals antireligiosos i l'informava que un d'ells, de Madrid, deia que estava traduint un document del Govern dels Estats Units contrari a Montessori. Homs va preguntar a Fedeli si tenia referències dels Estats Units a favor de Montessori per contrarestar-ho. (Homs, 1916ab).

Aquell idil·li entre la metodologia Montessori i l'Església catòlica va ser especialment significatiu a Barcelona. D'aquelles experiències, a l'escola de la Mancomunitat se'n seguiria parlant arreu i, a partir de l'experiència de l'educació religiosa a l'escola d'Anna Maccheroni, el 1935, l'Editorial Araluce editaria un llibre anomenat *La Santa Missa*, que va ser traduït a molts idiomes.

5.4.4. Projectes de la Mancomunitat amb Maria Montessori a Barcelona el 1916

A principis de 1916, la situació política a Madrid era una mica hostil, però, gràcies a una gran victòria de la Lliga Regionalista en les eleccions del 9 abril, les

expectatives van millorar per a la feina que volia fer la Mancomunitat. El gran projecte d'intervenir i organitzar tota la política catalana semblava que podia arribar a ser realitat. Tot i que en aquell moment la Mancomunitat no tenia la totalitat de les competències culturals i universitàries –que estaven en mans de l'Estat espanyol–, va muntar una estructura de formació i gestió per a l'ensenyament primari, secundari i els estudis normals per als mestres. Volien aglutinar les institucions que giraven al voltant del Consell de Pedagogia, i es preocupaven de fer edificis i crear escoles tipus per assajar nous mètodes adaptats a Catalunya i institucions diverses per a la formació professional i tècnica a la Universitat Industrial. Durant l'espera d'un futur pròxim en el qual potser aconseguirien les competències per a l'ensenyament secundari i universitari, van començar a crear institucions per a l'ensenyament superior, com l'Escola Superior de Bells Oficis o l'Escola d'Alts Estudis Comercials.

En aquell context de 1916 i vist el gran èxit i l'efervescència de molts intel·lectuals del moment vers la pedagogia Montessori liderant aquell canvi educatiu, van continuar decidits a continuar l'assaig de la metodologia Montessori des de primària, passant per secundària i fins als estudis superiors.

L'estiu de 1916, Homs, en les seves cartes, explicava a Montessori i a d'altres com Maccheroni i Fedeli el projecte d'institut al qual haurien d'anomenar oficialment Seminari-Laboratori de Pedagogia per aconseguir l'autorització del Govern de Madrid, ja que no tenien competències en l'educació secundària (Homs, 1916ag, 1916az).

En cartes a partir del 9 de juny de 1916, Eladi Homs exposa a Maria Montessori –que en aquells moments estava a Mallorca– el projecte d'institut que

havien estat dissenyant amb Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Eugeni d'Ors. Aleshores, estaven redactant el projecte per presentar-lo a la Diputació i tenien la certesa que l'aprovarien amb un bon pressupost. Li comunica que la volien nomenar directora, que ja es podia posar a treballar, i que al gener 1917 ja hi podria anar i buscar edificis per ubicar aquell institut.

L'actual escola d'Anna Maccheroni seria la base de l'institut, que s'anomenaria Laboratori de Pedagogia Experimental per eludir les dificultats oficials de legalització des de Madrid. De moment, constaria de l'actual secció de puericultura fins als nens més grans, però més endavant s'ocuparien dels nens anormals i orfes. Tenia la confiança que obtindrien 50.000 pessetes per fer-ho. Eugeni d'Ors, per la seva part, tindria un laboratori de psicologia experimental més petit que el seu, de 1.600 pessetes. També li va explicar que Francesc Cambó, el cap del partit al parlament de Madrid, havia fet un discurs molt bo sobre l'autonomia de Catalunya i que semblava que allà tot anava millor pels interessos de l'autogovern català i la seva política educativa (Homs, 1916ai).

Per aconseguir el permís de l'organització educativa per fer aquells seminaris-laboratoris d'educació, el mes de juny es va produir una llarga discussió amb el ministre d'Instrucció Pública, que finalment va reeixir gràcies al suport de molts diputats i senadors. Un d'aquells senadors va proposar a Homs fundar una Junta Montessori, amb un pressupost de 10.000 o 15.000 pessetes per crear escoles arreu de Catalunya (Homs, 1916ai); però Homs va dir que no ho podia tirar endavant, ja que en aquell moment tenia molta feina amb l'institut.

Homs repetia en la seva carta que havien estat projectant aquell institut amb Eugeni d'Ors i que, si Maria Montessori accedia a establir-se a Barcelona per

organitzar un centre de treball, tindria tot el suport i finançament, ja que era una gran oportunitat per a ella (Homs, 1916ai).

No se sap en quin moment Montessori va accedir a col·laborar amb aquell projecte, ja que ella continuava atenent compromisos internacionals a Itàlia i els Estats Units i encara tenia pendent anar a fer aquell curs a Londres que s'havia suspès per culpa de la guerra. Sembla, però, que va donar expectatives que ella seria a Barcelona per fer-se'n càrrec en un futur proper, ja que de seguida van començar les gestions per tirar endavant aquell ambiciós projecte educatiu.

5.4.5. Montessori i l'escola de la Mancomunitat (cursos del 1916 al 1919)

El 9 d'agost ja s'havien aprovat el projecte i el pressupost per fer aquell institut o laboratori pedagògic, però estaven pendents de l'aprovació de Madrid. Com que l'escola de la Mancomunitat al carrer Diputació número 262 s'havia quedat petita, estaven buscant un nou emplaçament. Homs hi estava molt involucrat i van descartar una casa al carrer Aragó perquè era molt cara i unes monges ja l'havien llogada. Una de les propostes que no va prosperar era la de dividir l'escola en dos. Es pretenia deixar les aules de pàrvuls al carrer Diputació i ubicar l'escola elemental a un local de Can Batlló. Finalment, en van trobar una prou gran al costat del carrer Diagonal que s'anomenava Torre Grasses, una gran casa amb força terreny. Gràcies a un informe trobat als arxius de la Diputació de Barcelona (Diputació de Barcelona, 1917), suposadament redactat per Maccheroni, podem saber molts detalls d'aquella escola en aquell curs.

El 5 d'octubre de 1916 es va fer el trasllat a la finca de Torre Grasses, al número 482 de la Diagonal. El lloc triat tenia l'espai i les característiques adequats per a

l'escola, que havia d'anar creixent fins a esdevenir també un institut de secundària. Consideraven que aquell espai tenia unes qualitats extraordinàriament favorables. Disposava de dues plantes: a la planta baixa hi va anar l'aula dels més petits, amb un vestidor al costat i un vestidor per als nens de la segona planta, on es van instal·lar les aules mitjana i elemental. Hi havia una capella molt maca, però la sala per fer-hi marxos i danses de música era fosca, humida i poc útil. Els lavabos eren poc airejats i disposaven d'una sala amb estufa per a revisions mèdiques amb un paidòmetre. Calia, a més, fer les adaptacions estètiques adequades. Disposava d'un jardí molt gran que calia adaptar, i durant aquell curs els nens de segon d'elemental van cultivar-ne una petita part.

Aquell era el segon trasllat de l'escola. Feia just un any que ja havia canviat del carrer Universitat al carrer Diputació. El curs 1916-1917 el van començar el 15 de setembre al carrer Diputació i, al cap d'un mes, es van haver de traslladar a la Diagonal. Aquell canvi implicava tornar a començar, adaptar-se a un nou lloc i incorporar nous alumnes a totes les aules.¹⁴ A més, a finals d'octubre es va afegir una nova classe per a nens més grans i, al gener, una aula per a nens amb dificultats especials. Aquell any, altra vegada, seria un any de reptes.

Maccheroni, en la seva valoració d'aquells anys, deia que era normal que en una classe nova, amb nens nous i una mestra amb poca experiència, hi hagués un període inicial de desordre (Maccheroni, 1916e). Semblava que els materials cridessin tots els nens a treballar-hi: el moviment era excessiu, però el treball real era nul. Tanmateix, també es desvetllava el sentit latent de l'interès que anava

¹⁴ Aquell curs l'acabarien amb més de 100 alumnes i n'haurien deixat fora 70 per falta de places (Diputació de Barcelona, 1917).

més enllà del material concret. Aquell període de temps caòtic no era perdut, sinó que era una preparació per a l'ordre que vindria d'una manera suau i plena d'alegria quan cada nen es posés tranquil·lament a treballar amb el material que més li corresponia i seguís el seu interès intern.

Per Maccheroni, el problema més preocupant per als mestres al principi era com gestionar la llibertat i el treball. Hi havia dificultats per entendre la idea de llibertat; era fàcil i perjudicial perdre de vista l'ideal i deixar-se portar per la manera tradicional de dirigir els nens, i això es va voler evitar. Van haver de treballar molt per evitar aquells errors pedagògics sobre la interpretació de la conducta infantil. Calia, doncs, ordenar els espais i els materials i observar bé els nens.

Maccheroni va valorar les aules durant aquell curs 1916-1917. La classe dels infants de tres a quatre anys de la senyora Roig es trobava al pis de baix, amb vestidor annex i una sala veïna amb vàter i magatzem. Explica que aquell curs no va anar gaire bé ni va avançar gaire a causa dels tres mesos d'absència de la mestra, que va requerir una substituta. De la classe mitjana, de nens de cinc a sis anys, de la senyoreta Julita Farnés es diu que era molt petita, amb setze infants, i que també disposava d'una sala veïna, vàter i magatzem (Diputació de Barcelona, 1917).

La senyoreta Villuendas portava la classe d'elemental de primer grau, amb 29 criatures de sis, set i vuit anys, i estava en una sala gran allargada amb una sala veïna, amb vàter i magatzem. Calia posar-hi calefacció, ja que a causa de la quantitat de vidres que donaven a fora hi feia molt fred, i també feien falta nous mobles, ja que faltaven taules i les cadires eren totes diferents. Aquella aula

d'elemental era on Maccheroni feia més seguiment i n'havia fet una observació més detallada en el seu informe anterior *Resultats en l'aplicació del Mètode Montessori a l'ensenyament elemental* (Maccheroni, 1916g).

L'aula va començar el 15 setembre de 1916 sense cap nen, el 18 de setembre en tenia 3 i el 2 d'octubre ja n'hi havia 12. El dia 15 es va fer el canvi de local i hi va haver molt desordre i confusió. El dia 23 d'octubre hi havia 36 criatures, 12 de les quals van marxar aquell mes a la nova aula de segon grau, a la qual el mes de novembre es van afegir 5 nens nous. Al començar, hi havia 20 nens que s'havien d'adaptar, que es mostraven desordenats o apàtics. Només 3 tenien bona cultura i es mostraven ordenats, 5 nens nous escrivien amb defectes que calia corregir i n'hi havia 3 que havien de començar de zero en tot. Els 20 nens que venien de l'altra classe dels petits estaven mal preparats i amb una cultura rudimentària, 10 no coneixien les lletres i els millors tot just començaven a escriure.

Segons Maccheroni aquelles primeres setmanes van ser mal aprofitades. Realment, van començar el curs a finals d'octubre, i al principi hi havia molt desordre i soroll perquè ho volien tocar tot, però l'interès pel treball no durava gaire estona. Volien escriure a la pissarra, tocar tots els materials i no sabien ser pacients en les presentacions en grup. Calia ajudar-los a educar els moviments, que hi hagués calma i atenció, a fer silenci, a atendre les presentacions i a restar pacients en les presentacions en grup. Tot i això, van anar millorant tot fent-los presentacions sobre control del moviment, la lliçó del silenci i presentant treballs concrets que els interessessin per concentrar-se en el treball. Els primers dies es van presentar materials sensorials, un llibre de lectura, sèries de lectura interpretativa, mapes de Barcelona i Espanya, poesies, cadenes de números, taules pitagòriques per a la multiplicació, cossos geomètrics i encaixos quadrats.

Al cap d'uns dies ja estaven més calmats, concentrats i gentils; feien cal·ligrafia a la pissarra, còpia de llibres de lectura, poesies i pregàries. Es concentraven mirant i llegint el mapa de Barcelona i escrivint-ne els noms, s'apassionaven pel dibuix i les seves estones de treball eren cada vegada més llargues. Al desembre, l'exercici del silenci funcionava millor a través del repte de fixar la vista i estar callats. Tenien molt d'interès per la lectura interpretativa, el llibre de lectura i el material sensorial dels cossos; aparellaven campanes i colors, anaven a cantar les cançons de Nadal al pessebre i treballaven les comandes verbals.

El material avançat d'elemental no es va començar a presentar fins al gener. Van introduir cartrons d'estudi de la paraula com ara l'article, el nom, el gènere i el nombre; també mostraven el treball amb perles, desenes i targetes per fer numeració, sumes i restes. Explica que aquell gener estaven tan animats amb aquell material dels números que els van donar un joc a cada nen per practicar a casa el dia dels Reis i que per a molts aquell va ser el millor regal. Els van presentar també el càlcul amb monedes de dos, cinc i deu cèntims per comptar fins les pessetes, feien càlcul mental, treballaven els encaixos metàl·lics quadrats per fer combinacions i mosaics en dibuixos, l'àbac per escriure i llegir números i les cadenes del cent i del mil. Tenien estones per fer dibuix i, mentrestant, els llegien paràgrafs de la vida de Jesús.

El febrer de 1917 va augmentar l'interès pel dictat, la lectura interpretativa, la lectura en veu alta i en parelles o en grup, i per dibuixar resseguint fulles del jardí. També van començar a presentar la capsula de l'adjectiu del gènere i el nombre i l'adjectiu lògic. Al març, es va començar a introduir més escriptura a l'aula, més

dibuix i persistència en el treball. El temps invertit en lectura va augmentar fins a arribar a 75 minuts de concentració.

A causa de l'inici de la preparació de la primera comunió, es van alterar els horaris. El professor de religió, Higini Anglès, anava agafant els nens i, tot i que no tenien suficients llibres de religió, els nens aprenien a ajudar a fer la missa i a llegir la Bíblia. Després van venir les vacances de Pasqua. Realment, la preparació que van fer per a la primera comunió sembla que els va ajudar en el seu caràcter, ja que a finals de maig es veia els nens amb més sensibilitat moral i es mostraven més amables, generosos i gentils. A final de curs, es va veure una gran millora en el seu nivell cultural, en la seva sensibilitat i en el seu treball.

Com que alguns nens mostraven moltes dificultats d'aprenentatge, el mes de gener es va iniciar una aula per a nens necessitats, de la qual se'n va fer càrrec la mestra Mercè Cristany.

A finals d'octubre, es va obrir una aula per als nens més grans. Aquell espai l'estaven potenciant ja des del principi, sobretot Eladi Homs i Alexandre Galí, per servir de model per preparar els infants del que hauria de ser la nova secundària. No volien esperar que els nens que havien treballat amb Montessori des de petits es fessin grans: calia començar aquell assaig com més aviat millor. En van dir la classe d'elemental de segon grau i van pensar separar els nens i les nenes en dos espais de costat amb una sala d'armaris conjunta. La classe de les nenes la portaria Dolors Montserrat sota la direcció d'Eladi Homs, qui, a més portaria, la dels nens. No es té constància de l'evolució d'aquella aula durant aquell curs.

A més, l'equip de mestres de cada aula tenia el senyor Capmany fent una hora setmanal de danses; el senyor Joan Gibert fent quatre hores setmanals de música

amb marxes, és a dir, nens caminant seguint el ritme de la música, i Higini Anglès fent tres hores setmanals d'educació religiosa, més la missa en dissabtes i festes, la confessió i la comunió dels nens a l'abril. El professorat es reunia una hora a la setmana, durant la qual compartien experiències, s'ajudaven en les observacions i feien lectures compartides dels llibres de Maria Montessori.

5.4.6. Anna Maccheroni i Prat de la Riba

Anna Maccheroni feia de directora de l'escola, però tenia Eladi Homs en el seu despatx com a responsable de l'escola per part de la Mancomunitat i feia gestions i intervenia en l'escola. Ella se sentia aquella escola molt seva, ja que era en gran part fruit dels seus esforços. Alexandre Galí també hi tenia un paper molt destacat, tot i que no hi estava tan implicat com Homs. Homs i Galí tenien moltes esperances posades en aquell projecte.

Maccheroni, a part de portar l'escola, també exercia el rol de guia Montessori: en promocionava la metodologia; estava en contacte amb la Mancomunitat, els exalumnes i l'Ajuntament, i atenia les visites. Una de les tasques va ser la de donar una sèrie de lliçons a les mestres durant la quarta Escola d'Estiu de 1917 a la mateixa escola com una més de les cinc pedagogies que es donaven a conèixer aquell any. A l'Escola d'Estiu de 1917 es farien també tres cursos de zoologia i tres de química.

Maccheroni també estava en contacte amb Prat de la Riba, l'impulsor polític del projecte. Des de 1915 van mantenir correspondència per gestions i aspectes pràctics de l'escola. Prat de la Riba estava personalment implicat en aquell projecte. Al fons documental de la Biblioteca de Catalunya trobem diverses d'aquestes cartes, la primera, una postal de 1915 en la qual li agraeix la feina i el

suport de part de tots els mestres (Maccheroni, 1915a). El 1916 hi ha dues cartes en les quals Maccheroni li parla sobre aspectes de l'escola relacionats amb la religió i sobre la capella que els deixen muntar a la nova escola de Torre Grasses (Maccheroni, 1916c,1916a). La carta del novembre ja està escrita en català. Aquell any li envia dues cartes més en català sobre uns casos de diftèria a l'escola i amb la proposta de disposar de metges especialistes al centre (Maccheroni, 1916b, 1916d).

L'estiu de 1917, Prat de la Riba moria a la seva casa natal de Castellterçol, probablement a conseqüència de la malaltia de Basedow que patia de feia anys. Aquell fet va precipitar canvis en diverses direccions. Josep Puig i Cadafalch, que formava part del Consell d'Investigació Pedagògica des del principi i que tenia molt bona relació amb Maccheroni i Montessori, va substituir Prat de la Riba en la presidència de la Mancomunitat. Eugeni d'Ors, al seu torn, gaudia d'una protecció especial per part de Prat de la Riba, i aquell any assumia la direcció del que avui en dia seria la Conselleria d'Ensenyament; però, a causa del seu caràcter autoritari, acabaria estant cada vegada més aïllat i sense el suport del nou president Puig i Cadafalch. Tot això va contribuir, de retruc, a posar fi a les relacions entre la doctora Montessori i la Mancomunitat, com veurem més endavant.

5.4.7. Jaume Bofill i Mates

En aquells anys, començava a guanyar protagonisme Jaume Bofill i Mates, un polític, poeta i periodista que utilitzava el pseudònim literari de *Guerau de Liost*. Nasqué a Olot i, sent regidor a l'Ajuntament de Barcelona, passaria a ser un

diputat influent a la Mancomunitat de Catalunya el 1919 i president del Consell de Pedagogia el 1920.

Al seu fons documental es troben moltes comunicacions interessants relacionades amb Montessori. En una d'elles del 29 d'agost de 1917, Maccheroni li escriu una carta manuscrita en català en què li demana perdó pels possibles errors en la llengua i accepta la proposta de Bofill a l'Ajuntament de Barcelona per unificar la gestió de les escoles Montessori. L'Ajuntament disposava de diverses escoles Montessori i en feia una gestió eficaç a través d'inspeccions i reglaments, ja que ells tenien la competència per a l'ensenyament elemental. Maccheroni, a la carta, lloava la tasca de l'Ajuntament, on també intentaven aplicar Montessori per als nens més grans (Maccheroni, 1917).

5.4.8. La tornada de Maria Montessori el 1918, el seu treball a l'escola i la càtedra de Pedagogia

Des del curs de 1916 que Maria Montessori no tornava a Barcelona, malgrat que havia acceptat iniciar aquell projecte amb la Mancomunitat. Havia hagut d'atendre compromisos previs per continuar els intents d'establir centres de formació i d'assaig arreu. Després de la seva estada a Mallorca, va passar per Barcelona, París i Roma, per anar finalment als Estats units. A principis de 1917 va estar a Nova York fent contactes i descansant, i a la primavera va anar a Los Angeles, on va fer un curs per a mestres.

Aquella estada a Los Angeles va ser especialment important per a la seva proposta de la Croce Bianca esmentada abans, una obra benèfica internacional que havia de formar mestres i cuidadores de nens en els països afectats per la guerra de forma gratuïta. Malgrat l'eufòria inicial, aquella tasca no es va acabant

portant a terme en aquell moment; hauria d'esperar al 1935, quan la doctora reprendria el projecte en la seva etapa posterior a Barcelona.

Als Estats Units hi havia molt d'interès i moltes escoles s'obrien arreu del país. També, però, es faria evident un distanciament entre Maria Montessori i la seva principal seguidora, Helen Parkhurst, per discrepàncies en aspectes de la teoria i la pràctica i, a partir d'aquí, s'establiria una agrupació Montessori paral·lela. Aquella seria l'última vegada que Maria Montessori estaria als Estats Units.

La seva fidel seguidora Adelia Pyle, ara anomenada Mary Pyle,¹⁵ que era filla d'una família rica presbiteriana de New Jersey, també va tenir un disgust, ja que, a causa de la seva conversió al catolicisme, els pares la van desheretar. En canvi, Mario, el fill de Maria Montessori, encara presentat com el seu nebot, es va enamorar de Helen Christy, i amb divuit anys, el desembre de 1917, es va casar amb ella a San Francisco. Després del casament, la jove parella aniria a fer un llarg viatge de noces a Sud-amèrica i acabarien tornant tots junts amb Mary Pyle i la doctora a Barcelona el febrer de 1918, on viurien junts al seu domicili de la torre de l'Àngel, al peu de Vallvidrera.

Només arribar, la doctora es va involucrar de ple en la gestió de l'escola amb Maccheroni, i també amb Homs i Galí. Maccheroni, però, tornava a estar dèbil de salut i va anar a fer repòs primer en un sanatori al Tibidabo i després al Col·legi del Salvador de Sant Feliu del Llobregat (Grifo, 2018). Segons l'acta del Consell

¹⁵Adelia Pyle s'havia canviat de l'església presbiteriana a la catòlica. Es va batejar a Barcelona el 1916 i estava especialment impressionada pel monestir de Montserrat.

de Pedagogia del 18 de març, Maccheroni va demanar sis mesos d'excedència per reposar (Diputació de Barcelona, 1918a).

A causa d'aquella llarga absència, alguns dels seus seguidors a Barcelona tenien por que Montessori no tornés i alguns –com Homs– se sentien decebuts per aquella decisió d'anar als Estats Units (Homs, 1952). Finalment, però, amb la seva tornada, tota l'estratègia es va reactivar. De seguida el Consell de Pedagogia va agilitzar les gestions per implicar personalment Montessori en l'assaig del que havia de ser la renovació pedagògica a Catalunya. En aquells moments, la Mancomunitat havia creat una espècie d'Estudis Normals catalans per formar els mestres, liderada per Eugeni d'Ors i Galí, i el gener de 1917 havien reservat una càtedra a la doctora Montessori. Tanmateix, ella, quan va arribar a Barcelona a principis de 1918, va renunciar al càrrec i va demanar a Homs que la substituís.

L'eminent professora no simpatitzava gaire amb el projecte dels "Estudis Normals", als quals trobava a faltar la finalitat estrictament pedagògica. Ella va pregar-me que la substituís, i jo, per complaure-la i per evitar el conflicte d'una altra teoria pedagògica presentada enfront de la seva, vaig accedir, a contracor, a fer de professor de pedagogia, completament conscient que era una tasca superior a les meves forces. A més jo era virtualment un malalt en aquell temps; tasques anteriors i sofriments morals m'havien llevat energia. Vaig ésser un mal professor de Pedagogia per la senzilla raó que no tenia ni tinc ni probablement tindrè mai les condicions per a professar ex-càtedra. No sóc ni vull ésser sinó un estudiant de la pedagogia viva... (Homs, 1931a)

Homs, en aquells moments, ja no tenia gaire influència en les polítiques de la Mancomunitat i les seves idees gaudien de menys suport.

5.4.9. Seminari-Laboratori de Pedagogia

Per altra banda, hi havia el tema del Seminari-Laboratori de Pedagogia. L'Institut d'Estudis Catalans, a l'acta del 20 de desembre de 1917 ("19171220 Acta de l'Institut d'Estudis Catalans," 1917), en va encarregar la redacció dels estatuts i es proposava estudiar-los en una ponència formada pel mateix president Puig i Cadafalch, Sunyer i Tarradas i Eladi Homs. Es confiava a Eugeni d'Ors redactar aquell esborrany. Podem veure l'original manuscrit per ell a l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya (D'Ors, 1918), en el qual informa la doctora Montessori, en francès, sobre el seu nomenament, afegeix els estatuts del Laboratori i inclou un contracte per dirigir el Seminari-Laboratori de Pedagogia per 700 pessetes l'any. Aquelles gestions per trobar la manera de convèncer i comprometre Maria Montessori amb la Mancomunitat van durar gairebé tot l'any.

Mentre no s'aprojava el contracte amb Maria Montessori, aquell octubre de 1918, el Consell de Pedagogia la nomenava consellera adjunta. Ara podia assistir a aquelles reunions on es decidia tot i cobraria 3.410 pessetes a l'any. En aquella mateixa reunió la nomenaven també directora de l'escola Montessori. Puig i Cadafalch, el president del Consell de la Mancomunitat, reflectia en l'acta d'aquell dia:

Troband-se la Escola Montessori en el moment de resoldre els problemes de l'educació dels nens grans en vistes al traspàs de les ensenyances elementals a les de caràcter secundari sembla de la més alta conveniència, aprofitant l'estada de Maria Montessori a Barcelona, confiar la direcció de l'Escola a la mateixa doctora a fi d'assegurar junt amb la més encertada solució dels dits problemes el millor funcionament de l'escola i el seu més proper desenrotllament (Diputació de Barcelona, 1918b).

Se li conferia així la direcció, per encàrrec de la Diputació, amb totes les atribucions necessàries per poder donar veu a les seves iniciatives de millora dins del pressupost que s'aprovava cada any, finalment amb una aportació de 5.000 pessetes a l'any.

El tema de l'organització del seminari va quedar aturat i es van haver de fer diverses gestions per desencallar-ho. Primer, el president Puig i Cadafalch va demanar una reunió amb Maria Montessori l'11 d'octubre 1918 (Diputació de Barcelona, 1918c) i, més tard, en una acta de l'Institut d'Estudis Catalans, encarregaven al senyor Bofill que redactés l'estatut en detriment del secretari de l'Institut, Eugeni d'Ors, que estava malalt (Institut d'Estudis Catalans, 1918a). En aquell moment ja eren molt evidents les discrepàncies entre Puig i Cadafalch i Eugeni d'Ors a la Diputació, que acabarien amb una polèmica ruptura i la dimissió d'Ors el 1920.

Una vegada redactada la proposta d'estatuts del Seminari-Laboratori, el senyor Bofill va enviar una carta a Maria Montessori amb les condicions que li proposaven. La doctora li va contestar el 12 de novembre dient que ella i el seu equip l'havien revisat i que farien una contraproposta que li enviarien properament (Montessori, 1918). En la carta especificava que li semblava que aquell primer contracte tenia una base poc exacta del que havia de ser el Laboratori de Pedagogia sota la seva direcció.

Atenent la proposta de la doctora, el 20 de novembre de 1918 aquells estatuts ja estaven redactats i revisats pel Consell de Pedagogia. El 4 de desembre 1918, el senyor Bofill enviava a Eugeni d'Ors el "Projecte d'Estatut del Seminari del Laboratori de Pedagogia", que venia a ser un contracte especial amb la directora

Maria Montessori (Bofill i Mates, 1918). En el fons documental de Bofill i Mates trobem una carta en la qual el mateix Eladi Homs li demana pressa sobre aquell afer per “no disgustar a Maria Montessori” (Homs, 1918).

Finalment, el 20 de desembre de 1918, l’Institut d’Estudis Catalans va aprovar els termes definitius de l’encàrrec en donar a la professora Maria Montessori la direcció del Seminari de Pedagogia (“Institut d’Estudis Catalans”, 2018, 1918b, 1919). Van acordar que el senyor Fabra exerciria la inspecció d’aquell seminari, n’acabaria de redactar els termes definitius i signaria en nom de l’Institut. Aquell document tenia un caràcter d’encàrrec respecte a la doctora.

Els termes finals d’aquell encàrrec, de manera resumida, eren els següents:

- I. Maria Montessori té l’encàrrec d’organitzar i regir el centre d’estudis pedagògics anomenat Seminari-Laboratori de Pedagogia, segons les bases. Personal i reglament de l’Institut d’Estudis Catalans (secció de ciències).
- II. Cal donar, cada any, vint sessions públiques per explicar els treballs fets. Les ha de fer Maria Montessori i altres tècnics, i han de redactar un volum amb el resum i els treballs publicats a lliurar cada any a l’Institut d’Estudis Catalans.
- III. Maria Montessori proposarà els nomenaments que calgui, amb preferència per educadors catalans.
- IV. Maria Montessori ordenarà les despeses. De les 375.500 pessetes destinades el 1916 al pressupost provincial, en pot gastar 50.000 en materials. Les rendes dels altres 32.500 previstos es podran invertir en despeses. L’Institut proveirà d’un local adequat.
- V. Maria Montessori té el càrrec perpetu. Si mai queda sense efecte, es comprometen a miraments i atencions per resoldre el que calgui.
- VI. Maria Montessori comença el càrrec el 5 de gener de 1918 i el seu sou anual serà de 7.000 pessetes i serà compatible amb altres càrrecs que se li concedeixin.
- VII. Donen facilitats i veuen bé que la doctora faci tasques a escala internacional. Cal, però, que faci saber al delegat del Consellels seus viatges, que ho deixi tot lligat perquè el seminari segueixi amb les seves tasques i que no estigui més de sis mesos fora a l’any –si no, s’hauria de posar d’acord amb l’Institut.
- VIII. El que es produeixi al laboratori individualment o col·lectivament serà propietat exclusiva del laboratori i de l’Institut a Catalunya; a fora Catalunya, ho poden usar sempre fent-ne constar la procedència.

- IX. Es pot nomenar personal per un màxim de quatre anys.
- X. L'Institut farà la inspecció del laboratori a través d'un delegat. El delegat vetlla per la bona administració de la fundació i el compliment de l'estatut. Maria Montessori farà saber al delegat la celebració de conferències i lliçons i oportunitats per veure els treballs fets i les dades i notícies que puguin ser útils. Cada any, Maria Montessori entregará una memòria escrita de les tasques fetes i del que li demani el delegat. Maria Montessori pot preguntar al delegat el que calgui.

Tot i que la redacció d'aquests estatuts la trobem en un document de maig de 1919, la data oficial de l'establiment d'aquests estatuts va ser la del 5 de gener de 1918, que és quan oficialment començava el seu càrrec i així ja podia cobrar aquell any 1918 que s'havia acabat (Institut d'estudis catalans, 1919). La residència oficial del seminari es va establir a l'escola de la Diagonal per facilitar els assajos, els treballs i les observacions.

Aquells dies, Maria Montessori es mostrava satisfeta i agraïda. Sembla que tenia una relació estreta amb el senyor Bofill. En una carta manuscrita en italià de l'11 de desembre (Montessori, 1918), quan ja s'havia acabat de negociar el seu contracte, es disculpa de no haver estat present a l'escola quan Bofill va anar a donar-li aquelles bones notícies de l'aprovació dels estatuts. Li donava les gràcies pel seu paper eficient en tot l'afer i li explicava que en aquell moment també acabava de rebre una gran notícia de Roma: una foto del Sant Pare amb una carta manuscrita. El sant pare Benet XV la beneïa i li desitjava que el llibre d'*Il metodo della pedagogia scientifica applicato all'educazione infantile nelle case dei bambini* fos una font fèrtil de bé. Estava especialment emocionada, ja que feia temps que esperava aquella adhesió inequívoca de l'Església catòlica vers la seva obra. Ella relacionava aquella bona nova amb el seu futur treball a Catalunya: "Aquesta coincidència sembla un veritable auguri lluminós per al futur del treball

que volem iniciar i per al futur de Catalunya, una regió predestinada a exercir un paper de grandesa i glòria particularment noble en tots els àmbits del progrés” (Montessori, 1918).

5.4.10. L'escola de la Mancomunitat a l'abril de 1919

La feina de la doctora a l'escola continuava. El 7 de gener de 1918 havien contractat una mestra de francès i, al desembre, Montessori tirava endavant les proves antropomètriques de les quals parlava en el seu curs de 1916 i augmentava el sou a Montserrat Espelta per fer aquella feina. La mateixa Maria Montessori donava a conèixer les conclusions d'aquells estudis biològics a la reunió del Consell de Pedagogia del 21 maig i en va proposar la publicació, ja que els resultats havien estat molt positius (Diputació de Barcelona, 1919b).

Durant el curs 1918-1919, per encàrrec de Maria Montessori, van nomenar Francesca Rovira mestra de la classe dels mitjans, amb un sou de 1.500 pessetes l'any, i també el professor de dibuix i treball manual Frederic Llobet, per 750 pessetes en el període de gener a juliol (Institut d'Estudis Catalans, 1918b). A la classe dels grans hi devia haver problemes, ja que al Consell de Pedagogia de l'11 d'abril de 1919 Homs va dir que Maria Montessori no trobava ningú adequat per als grans i que de moment hi aniria una mestra de l'Escola Professional de la Dona, Concepció Bosch, mestressa professional que entrava com a interina, mentre la doctora buscava algú més adequat (Diputació de Barcelona, 1919a). Una altra tasca de Montessori va ser aconseguir que el Consell aprovés, aquell juny, fer uns cursos de formació a joves “nurses” de nounats a la Casa de la Maternitat per reformar l'ensenyament que s'hi donava (Diputació de Barcelona, 1919c).

Mentrestant, l'1 de juny de 1919 naixia a Barcelona la primera filla de Mario M. Montessori i la seva dona Helen, de nom Marilena Henny Montessori.

L'abril de 1919, un corresponsal¹⁶ de Londres que visitava l'escola per al suplement educatiu del diari *The Times* feia una descripció interessant de la doctora i parlava de la bona situació en què es trobava per realitzar els seus experiments educatius (Times, 1919). Descrivia Torre Grasses com una finca ben voltada de jardins i amb espais amb ombres, parcel·les, hort, fonts amb peixos i caixes per a animals. Deia que hi havia molt de sol i que les palmeres i l'arquitectura espanyola formaven una imatge difícil d'oblidar.

Segons el corresponsal, hi havia nens des dels 2 anys i mig fins als 10. En una aula de nens grans, en aquell moment, hi havia el mestre de música, i, tot i no ser obligatori, tots estaven tocant tambors. Semblava que estiguessin seguint el mètode Dalcroze fent moviments rítmics al so del piano i cantant cançons. Maccheroni compartia algunes crítiques sobre el mètode Dalcroze, però deia que, en ser una escola nova, experimentaven amb mètodes no Montessori. Eren sessions col·lectives i molt dirigides, però, tot i així, creia que els nens eren capaços d'adaptar-se molt bé i tenir poder d'autocontrol quan calia.

El corresponsal es va fixar en una aula amb nens on un escultor local els feia de mestre, amb mostres naturals per copiar i dibuixar. Li explicaven que, després del llibre de la doctora sobre l'aplicació del mètode en els nens de fins a 10 anys en el qual només s'especificava com treballar les matemàtiques, la gramàtica, la

¹⁶ No em sabem el nom ja que l'article del diari es signa amb les paraules *From a correspondent*.

mètrica i la música, Maria Montessori havia estat abordant altres àrees com la geografia, la història i la ciència a través de l'experimentació. Deia que no es volia avançar, però va detallar que utilitzaven fang i que tenia moltes idees fascinants veient nens fent muntanyes, volcans, illes, badies en sorra i fang, i posant tiquets amb les parts de la muntanya. També va veure nens de 8 i 9 anys treballant la gramàtica del català i del castellà, conceptes de geometria i fraccions. Va arribar a la conclusió que allà la llibertat servia per desenvolupar la ment, estudiant els materials que se'ls oferien.

En aquells moments, l'escola tenia 120 nens, però hi havia una atmosfera d'harmonia i perfecte ordre. Podia observar com els nens jugaven al pati contents i amb control pels jardins. Maccheroni li va explicar que qualsevol desordre es tractava només amb paraules o mirades, sense haver d'arribar als càstigs.

El corresponsal britànic va entrevistar-se amb la doctora en una petita habitació de l'escola que utilitzava ella. Ell la va descriure dient que, malgrat els viatges i treballs fets fins llavors, se la veia encara tan jove i vigorosa com quan l'havia vista anys enrere a Itàlia. Ella li va explicar que el treball a l'escola estava només en els inicis i que aquell any havia estat un any dolent per la quantitat d'epidèmies entre els nens, però que el Govern català li estava facilitant tot el que necessitava. Ella notava que l'entorn era favorable al seu treball (Times, 1919).

En aquell curs 1918-1919 seria el millor pel que fa a la relació entre la doctora i la Mancomunitat.

5.4.11. L'anada a Londres el 1919

Abans de fer el curs a Barcelona el 1916, Montessori ja tenia emparaulat anar a Londres per donar unes xerrades en un curset que no es va poder fer a causa de l'esclat de la Primera Guerra Mundial el juliol de 1914. Tot i que Montessori feia deu anys que no hi anava, hi tenia seguidors i col·laboradors. El seu secretari pels afers a Londres era el senyor C. A. Bang, que havia mantingut sempre el contacte amb la doctora, amb la premsa i amb Eladi Homs. Amb ell havien col·laborat des de Barcelona, sobretot en les traduccions del seu tercer llibre, en la captació d'estudiants per al curs de 1916 i en la difusió del mètode.

El novembre de 1918 es va acabar la guerra i es van poder recuperar els plans que la doctora tenia pendents a Londres. Hi aniria a fer el primer d'una sèrie de cursos que, a partir de llavors, es farien cada dos anys.

En aquella aposta de Montessori per Londres, Anna Maccheroni també havia de jugar-hi un paper destacat, tal com havia fet ja a Barcelona. El maig de 1919, Montessori escrivia al seu mànager a Londres, el senyor Bang, fent plans perquè Maccheroni hi anés abans que ella al juny a preparar bé el curs i contactar amb les escoles per fer observacions i pràctiques. El senyor Bang, però, va preferir que hi anés al juliol.

Així doncs, Montessori va informar el Consell de Pedagogia del seu compromís a Londres i, en veure que l'escola es quedaria sense ella ni Maccheroni al capdavant, es va preocupar de deixar per escrit què calia fer i qui seria l'encarregat de cada tasca perquè el canvi els afectés el mínim possible.

El 10 de juliol de 1919, Maccheroni va fer un emotiu comiat amb els pares i els nens de l'escola abans de marxar de Barcelona. Més tard, en el seu llibre, explicaria que en aquell viatge portava dos paquets amb material escolar i que, quan va parar a París per visitar diverses escoles, va perdre'n un (Maccheroni, 1947). Maccheroni ja no tornaria a Barcelona mai més.

Després de l'arribada de Maccheroni a Londres, el 30 d'agost de 1919 s'hi afegien la doctora i Mario Montessori, que van deixar Maria Pyle un temps més a Barcelona per problemes amb el passaport. Anna Fedeli es va acabar reunint amb el grup viatjant des d'Itàlia. La rebuda de la doctora va ser espectacular: l'esperaven al port i la van rebre amb grans honors, gairebé com si es tractés d'una reina (Radice, 1920).

El curs de Londres va tenir molt d'èxit. De les 2.000 persones que s'hi van inscriure se'n van acceptar 250. La formació seria semblant a la de Barcelona, però amb una durada de quatre mesos. Montessori només hi donava tres lliçons teòriques a la setmana. També es van fer cinquanta hores d'observacions i cinquanta de pràctiques amb els materials. Allà, com arreu on anava, molta gent la comparava amb els grans innovadors del moment –com Darwin–, però d'altres la qüestionaven i la criticaven.

El 25 d'octubre de 1919, estant a Londres, al Bedford Street 20, Montessori escrivia al seu col·laborador i amic Bofill per demanar-li fotografies de les escoles de Barcelona per ensenyar-les a la premsa. També li explicava que hi havia una aristòcrata de Dinamarca interessada per la religió que s'ensenyava a l'escola de Barcelona i li demanava material i fotos per compartir-los amb aquella dona (Montessori, 1919b).

El curs va començar el dia 1 de setembre, però acabava precipitadament abans de donar-se l'última lliçó a causa de la greu malaltia sobtada d'Anna Fedeli, que en aquell moment estava impartint un curs a Milà. Montessori ho va deixar tot i se'n va anar als Alps, prop de Milà, per estar amb ella. El gener de 1920, la doctora va tornar a Anglaterra per fer una gira de deu dies visitant escoles. Aquell any, Anna Fedeli moriria sola en un hospital als Alps italians (Alatri, 2015).

Quan la doctora va marxar de Londres, els plans eren que Anna Maccheroni s'hi quedés durant sis mesos per tal de continuar la feina de la doctora donant xerrades i cursets i supervisant escoles. Finalment, però, s'hi va quedar definitivament i va renunciar a la seva feina a Barcelona. El 4 de febrer de 1920, al Consell de Pedagogia llegien la seva carta de dimissió (Maccheroni, 1920).

Montessori encara no va tornar a Barcelona i, després de Londres, aquell 1920 donava tres xerrades a la Universitat d'Amsterdam, on, igual que a Barcelona, trobava molt de suport i acolliment tant per part dels polítics com dels acadèmics del país. Des d'Amsterdam, el 20 de gener 1920 va enviar una afectuosa postal a Higini Anglès (Montessori, 1920a) en resposta a una carta que li van enviar des de l'escola. Deia que ben aviat tornaria a Barcelona per fer més coses i amb millor actitud, però que Maccheroni ja no tornaria (Montessori, 1920a). També des d'Holanda va enviar una postal a Bofill el dia 24 de gener, a l'adreça de l'escola de la Diagonal, en la qual li deia que sempre recordava Barcelona i els seus amics d'allà, i li donava molts records i afecte (Montessori, 1920).

Tornant ja cap a Barcelona el mes de febrer, va passar per París, Roma i Milà per revisar com anaven els seus afers allà i donar-hi suport. Tornava a Barcelona una mica preocupada per com haurien anat les coses en la seva absència.

5.4.12. Descripció dels problemes a l'escola de la Mancomunitat

Gràcies a una llarga carta confidencial enviada per Maria Montessori al senyor Bofill durant l'estada a Londres a finals de 1919, es pot saber el punt de vista de la doctora sobre el que passava a l'escola de la Mancomunitat (Montessori, 1919c). Montessori deia a Bofill que sabia l'interès que tenia en difondre el mètode a Catalunya fent un centre internacional d'estudis i li reconeixia l'autoritat i la influència que tenia en tot aquell projecte. Per això li transmetia com estaven anant les coses a l'escola de la Mancomunitat.

Primer, va parlar d'ella mateixa i de les seves motivacions per estar a Barcelona. Li deia que tenia un afecte sincer i profund vers Barcelona i que estava cada vegada més ansiosa per cooperar amb aquella obra desitjada. Li comunicava que l'estada a Londres estava servint per fer una gran feina i que quatre mesos allà li aportaven tants guanys econòmics com deu anys de treball a Barcelona. Li explicava que a l'estranger l'alabaven amb honors i regals, però que ella estava interessada en Barcelona no per raons econòmiques sinó per la difusió i popularització del seu mètode. No demanava, doncs, ni diners ni glòria per la feina a Barcelona, ja que allò ho podia trobar en altres llocs. El que demanava era pau i confiança, ja que valorava molt la gent catalana, intel·ligent i ardent, que, a més, posava la religió com a base de la civilització.

Si la deixaven treballar per a aquella causa, no volia que la veiessin com una estrangera que venia de visita, sinó com una amiga que havia escollit una segona pàtria i que venia a treballar colze a colze amb els catalans. Tot i que la tractessin millor a l'estranger, ella creia que això encara donava més mèrit que se sentís més orgullosa de la seva elecció de continuar vinculada a Catalunya. Esperava que, per molts anys, s'establís un centre de treball seriós al país i anhelava que aquell també fos el desig dels catalans, i en especial de Bofill. Volia que els esforços fets fins llavors es valoressin vers una obra definitiva de Barcelona i del renaixement català.

Per això deia que, per posar en pràctica aquells grans ideals, era necessari un treball pacient, tenir cura dels petits detalls i que els grans edificis es construïssin sobre la cura dels petits detalls en els fonaments. Tot i que estava segura del suport de Bofill, li demanava una sèrie de coses: primer, disposar de la seva total confiança i la seva capacitat, i, segon, trobar una persona lleial, de bons sentiments, educada, adequada i adient que estigués segura del desig de Maria Montessori de fer el bé i que pogués fer d'intermediari entre ella i el poble.

A continuació, va parlar de les persones que fins llavors havien fet d'intermediàries: Eladi Homs i Alexandre Galí. Aquelles persones parlaven de l'escola com si en fossin els amos i, a més, eren rivals l'un de l'altre. Diu que Homs es va retirar de la gestió perquè deia que no podia treballar amb Maccheroni, però que, tot i així, seguia donant suport a l'escola per encàrrec del consell. Explica que Homs assegurava que l'escola seria una ruïna si ell no hi fos.

De Galí explicava que, a partir del que deia, parlava molt de projectes per a l'escola però semblava que no la pogués defensar. En realitat, des que hi havia

Galí, l'escola no tenia gaires diners per invertir perquè el pressupost que tenia per a un any havia de servir també per a la meitat del següent. A més, això li havia servit d'excusa per enviar persones noves i destruir tot el que s'havia aconseguit fins llavors. Realment allò era un greu impediment per al progrés de l'escola. Ella notava com tenia en contra Homs i Galí i, per tant, proposava que calia buscar un nou intermediari que ella triaria.

Comentava que ells havien canviat els seus plans contractant persones que els agradaven a ells, en detriment de les persones que ella havia proposat, amb l'excusa que no hi havia prou feina. També intervenien en els afers interns de l'escola i li semblava que Homs, en un any o més, intentaria esmicolar tot el que ella havia construït.

Denunciava que, quan va marxar a Londres, havia deixat l'escola ben organitzada, però que després hi va anar Alexandre Galí, va reunir el Consellescolar i va anunciar que ell assumia la direcció perquè era el representant del Consell de Pedagogia. Va exposar que ell triaria qui serien els encarregats i va rellevar els que la doctora havia triat. Ella es preguntava, doncs, si es podria alliberar l'escola d'aquelles misèries i minúcies i si es podria buscar una persona de la seva confiança per mediar entre ella i la Diputació. Ella es comprometia a posar tota la seva energia en aquella obra, però no davant d'aquella mena de tripijocs.

Considerava que el que ella havia disposat s'hauria d'haver respectat i, a continuació, va detallar-ne exemples concrets. Deia que fins i tot va haver de viatjar per trobar el mestre Escada per als grans –on anava el fill de Bofill– perquè coneixia el mètode i el veia molt hàbil, però que el van excloure per una suposada

falta de diners i van deixar el mestre que havia posat Galí en substitució de la seva dona, que havia plegat definitivament. Tampoc s'havia quedat el mestre de gimnàstica que ella havia triat i el van fer fora per falta de diners, però, en canvi, altres persones que havia contractat Galí sí que es quedaven i semblava que hi havia diners per a elles. Ella es preguntava, doncs, qui manava a l'escola i a qui podia demanar que li donés suport.

A continuació, demanava disculpes per la llarga carta confidencial i li passava els detalls concrets sobre com havien deixat organitzada l'escola ella i Maccheroni, i que ja havien explicat oralment i per escrit als mestres de l'escola.

Al Seminari-Laboratori la substituïen el doctor Batlle –considerat com el primer de la llista en responsabilitat–, el doctor Alzina i el professor Palau i Vera. Va deixar encarregat el senyor Alzina de supervisar el Departament Mèdic i Científic i de preparar el llibre sobre el qual ja havia deixat per escrit totes les directrius i instruccions necessàries. Ella havia proposat al doctor Batlle que es quedés a la seva oficina per supervisar i informar-la de tot el que passava a l'escola. També havia de parlar amb els pares quan fos necessari i, en cas de qualsevol problema, havia de consultar-ho amb Galí, que hi aniria una vegada a la setmana.

En el funcionament didàctic i disciplinari de l'escola va deixar tres encarregats: la senyora Roig de Pujol, la senyora Villuendas i el mestre Escoda. Per a la classe de grans, el mestre Escoda havia de decidir si ajuntar les dues aules o dividir-les, una per a nens i una per a nenes. Fins llavors les estava portant la senyoreta Bosch, que no coneixia el mètode ni coneixia bé com treballar la disciplina a l'aula.

Per a la gestió interna de l'escola, va deixar com a supervisora la rigorosa senyora Espelta. La considerava molt seriosa i havia estat a l'escola des del principi. Faria de secretària i també havia de rebre els pares per donar-los la informació bàsica o per dirigir-los als senyors Batlle o Galí. Al matí, hauria de ser a l'escola abans que ningú i marxar quan tothom fos fora per tal de gestionar l'escola durant tot el dia. La senyora Bou hauria d'ajudar-la perquè la senyora Espelta pogués seguir tot l'horari escolar i estar-hi en la part més activa del dia. Podia, per exemple, contestar al telèfon i fer altres tasques. Amb la senyora Espelta ja havien deixat ben definits els horaris de les classes i del personal.

El doctor Batlle era l'únic que tenia instruccions per escriure-li i enviar-li informes, als quals havia de respondre amb instruccions i guies per escrit. Alzina havia d'informar-la del progrés del llibre i, pels temes anglesos, en tot allò relacionat amb Amèrica o Anglaterra, hi havia la dona de Mario, Miss Helen Christy, que substituiria Miss Pyle mentre fos fora (Montessori, 1919c).

Per la seva banda, Homs, absent de les tasques de gestió directa de l'escola, estava preocupat per si Montessori no tornaria a Barcelona. En una carta del 28 de gener de 1920 al senyor Bofill, li demanava publicar un article –que li adjuntava– sobre Maria Montessori al diari *La Veu de Catalunya* abans que la doctora arribés el dia 4 d'Amsterdam. Li deia que aquell article era com un testament d'adhesió entre Catalunya i Montessori de part d'un dels membres del Consell de Pedagogia que havia plegat i en el qual es parlava molt bé de la doctora. Tenia l'esperança que, quan la doctora llegís l'article, desconnectés de les seves distraccions a Anglaterra. Mostrava també la seva preocupació que no volgués continuar a Barcelona. A més, tenia plans per a ella, ja que volia que fes un recorregut amb tots els honors per les principals poblacions catalanes amb

l'objectiu doble de seduir la doctora i de desvetllar els esperits vers l'educació arreu (Montessori, 1919c).

5.4.13. El retorn a Barcelona el 1920

Maria Montessori va arribar a Barcelona el 5 de febrer de 1920 amb molta il·lusió i ganes de reconduir la situació a l'escola i al laboratori. En una carta que va escriure al senyor Bofill, li deia que estava molt agraïda a ell i a Galí per la calorosa rebuda que li havien fet. Afirmava que a Barcelona hi sentia dolçor i amabilitat i que era molt gratificant poder donar a Bofill, estant ella aquí, una prova del seu amor. Deia que, quan estava fora, se sentia impacient i esperava tornar-lo a veure i treballar amb ell, i que la distància li havia fet veure l'amor que sentia pel seu treball. Assegurava que el seu cor estava ple d'amor i joia i que volia tornar-lo a veure aviat (Montessori, 1920b).

Maria Montessori va reprendre la seva activitat intentant recuperar la confiança a l'escola, portant el Seminari-Laboratori, tenint contactes amb el Consell de Pedagogia i donant xerrades molt celebrades i concorregudes. Montessori assistia quan podia al Consell de Pedagogia. Hi havia almenys una reunió al mes i, segons les actes del consell, ella assistiria a les dels mesos d'octubre, setembre, novembre i desembre de 1918, a la del maig de 1919, i a les de l'abril i el juny de 1920.

El març de 1920 va donar una xerrada organitzada per la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció al Foment del Treball Nacional, i hi van assistir moltes personalitats, com el cònsol d'Itàlia, Puig i Cadafalch, Alexandre Galí, Eladi Homs, Manuel Ainaud i altres membres de la Mancomunitat de Catalunya. En aquella conferència, hi va assistir l'escriptora Caterina Albert que, sota el

pseudònim de *Victor Català*, en va fer una llarga descripció molt poètica i recomanable de llegir. Descrivia el seu aspecte, la seva veu, el seu vestit i la seva actitud, i mostrava una gran admiració per ella. Valorava que, malgrat els esculls i avatars que havia hagut de viure, havia seguit amb la seva feminitat i dignitat com a dona i que allò era un triomf per al feminisme racional, ja que explicava com una dona podia mostrar-se femenina sense limitar-se als fogons i a l'agulla de cosir tal com molts deien. També la qualificava de gran constructora del seu entorn, però que abans havia hagut de construir la seva pròpia personalitat i que era un prodigi de disciplina, de serenor, d'equanimitat i d'austera concisió que sabia apassionar com qui més el seu públic (Paradís, 1993).

La doctora va continuar donant més xerrades. Per exemple, l'1 i 2 de juny de 1920 en una aula de l'Escola Superior de Bibliotecàries, sobre el desenvolupament inicial de la consciència com a part d'uns cursos monogràfics que s'hi impartien.

Durant aquell temps a Barcelona, va tenir una vida social molt activa i un cercle d'amistats molt ampli amb el qual es reunia sovint. Tenia una especial bona relació amb els seus companys del seminari i se sap que freqüentava el domicili de Lluís Folch i Torres (Sáiz, 2005). A casa seva, en aquells moments, hi vivia amb el seu fill, la jove, la neta i la seva col·laboradora Maria Pyle. Del seu grup més estret de col·laboradors ja no tenia Anna Fedeli, que acabava de morir. Ella s'havia preocupat de cuidar els seus pares i de gestionar tot el seu patrimoni, escoles i economia a Itàlia i de portar els cursos a Milà. Per altra banda, la seva altra fidel col·laboradora estava a Anglaterra: Maccheroni donava cursos i col·laborava en la formació i l'organització d'escoles allà.

A l'abril, Montessori faria també una ràpida gira a la Universitat de la Sorbona (París), a Milà i a Roma. En tornar a Barcelona aquell mes de maig de 1920, aniria al Grand Hotel de Mallorca amb la seva família, ja que la seva neta estava molt delicada de salut.¹⁷

5.5. Els canvis en la relació de la Mancomunitat amb la doctora Montessori

Després de la mort de Prat de la Riba, enmig de la crisi institucional amb Eugeni –d'Ors –a qui acabarien fent fora de tots els seus càrrecs–, el Consell de Pedagogia va viure una segona reforma l'agost de 1919. Jaume Bofill, juntament amb Puig i Cadafalch, passava a ser-ne el diputat més influent; Alexandre Galí continuava de secretari; Eladi Homs, de vocal tècnic, i la doctora Montessori, de consellera adjunta. Els únics que encara estaven al Consell des de la seva creació el 1913 eren Eladi Homs i Puig i Cadafalch. Les prioritats continuaven girant al voltant de la formació de mestres amb l'escola normal catalana, la promoció de diverses pedagogies –entre les quals la Montessori era un més– i els edificis escolars.

L'aposta de la Mancomunitat per Montessori tenia detractors des del principi i l'escola estava essent mirada amb lupa. La seva pràctica a l'escola infantil, amb les mestres formades i amb experiència i assajos suficients, funcionava molt bé. En canvi, l'ensenyança dels nens de primària es trobava en una fase d'assaig i

¹⁷ Hi ha una carta al fons Bofill i Mates on la doctora s'interessa per assistir a la reunió del Consell on es tractarien temes sobre l'escola i el laboratori (Montessori, 1920c).

error, i això donava arguments als detractors del sistema, com Galí.¹⁸ Les desconfiances i les diferències d'opinió sobre l'escola a la Mancomunitat influïrien en la sortida de la doctora del projecte.

La doctora Montessori estava testant la metodologia amb nens de fins a deu anys. Calia fer proves amb els nous materials dissenyats al Seminari-Laboratori, disposar de professorat convençut i ben preparat, i comptar amb alumnes que haguessin seguit aquella metodologia a infantil. Tot això requeria confiança, paciència, constància i un lideratge clar. En els documents trobats, es veu com no es van donar aquelles condicions necessàries. Per una part, tant Eladi Homs com Alexandre Galí s'havien fet seu el projecte i, per una altra, durant els primers mesos amb els nens grans, no es veien gaires progressos.

A més, Maria Montessori encara no havia trobat ningú que assumís el lideratge d'aquell assaig amb prou coneixement i autoritat. Maccheroni havia marxat i la doctora tampoc podia fer-se'n càrrec a causa dels molts compromisos que tenia. Tampoc no hi havia professorat format adequadament i molts alumnes no tenien el bagatge previ en el sistema Montessori que calia. En aquell context, Galí i Homs estaven esperant l'oportunitat per assumir la responsabilitat de l'assaig, feien les seves pròpies aportacions i no seguien les directrius de la doctora.

El mateix Alexandre Galí, quan més endavant, el 1923, fundà la seva pròpia escola, Blanquerna, en el fulletó informava que l'ensenyament a pàrvuls el feien

¹⁸ Llegir les opinions que Galí fa en el llibre II de la seva obra principal sobre la història de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya (Galí, 1978).

seguint Montessori, ja que la finalitat era educativa; però que, en canvi, a elemental, la finalitat era més instructiva que educativa, i anunciava que no hi hauria continuïtat de mètode de pàrvuls a elemental. Defensava la rigorosa separació de classes, l'estricta graduació dels ensenyaments amb pocs alumnes per classe i les proves de tota mena com a normes indispensables. Afirmava que calia suscitar l'interès dels infants, l'esforç pel treball autodidàctic i que el mestre, a poc a poc, se n'anés apartant. Considerava que calia donar ensenyaments sobre la realitat i aconseguir que fossin actius "obeint a un imperatiu del seu mateix ser". Amb tot aquest argumentari es podia llegir entre línies el que Galí no havia trobat bé a l'assaig a l'escola per part de Montessori (Galí, 1925).

Galí ja feia temps que tenia una idea molt clara sobre com havia de ser l'escola. Anys més tard, explicava com els intents d'aplicar el mètode a l'escola elemental no havien reeixit:

"Al nostre judici el que va ésser fatal per a la vida de l'Escola va ésser d'una manera general, l'aplicació poc madura del mètode als ensenyaments elementals i els assaigs que van dirigir la mateixa doctoresa per a madurar-la. Quant a les aptituds per a ensenyar de la doctoresa Montessori [...] pel que nosaltres vàrem veure a l'Escola de la Diputació el judici hauria d'ésser negatiu com ho ha d'ésser sense vacil·lacions quant a la seva aptitud per a dirigir. En aquell temps la doctoresa tenia l'atenció distreta: no mirava cap a dintre l'escola i l'infant, sinó cap enfora, cap als efectes més espectaculars de la seva creació en el món en funció de la seva glòria (Galí, 1978, Llibre II, segona part, p. 55-56).

Les seves crítiques eren molt dures, i advertia que havia transmès els seus dubtes a Prat de la Riba, però, a causa de la seva mort el 1917, va haver d'esperar fins al 1922 per aconseguir el càrrec de l'escola de la Mancomunitat.

Aquella problemàtica de confiança va coincidir amb la crisi dins la mateixa Mancomunitat, amb un Eugeni d'Ors que anava agafant massa protagonisme. Els seus comportaments autoritaris li van fer guanyar molts contraris a la seva tasca. Eugeni d'Ors tenia molta influència a la Mancomunitat, però, quan va morir Prat de la Riba –el seu principal defensor–, la seva personalitat va xocar amb la de Puig i Cadafalch. Tot i nomenar Ors director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, la seva manera de fer tan personalista i arrogant va fer que es guanyés detractors, que quedaren evidenciats en el discurs del senyor Bofill del 3 de febrer de 1920 al Parlament contra les polítiques d'Eugeni Ors.

Ors anava veient com se li començava a perdre la confiança i se li retiraven competències. Finalment, se'l va acabar destituint com a director general de la Instrucció Pública i com a secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans al mes d'abril de 1920, cosa que faria que, a la llarga, trenqués definitivament amb la Mancomunitat i amb el catalanisme. Un dels organismes dels quals no van poder-lo fer fora va ser el Seminari de Psicologia i Filosofia, que depenia de l'Institut d'Estudis Catalans i que era paral·lel al seminari de la doctora, i hi havia interès de mirar el seu funcionament amb lupa per trobar una escletxa per fer-lo fora. Així doncs, l'Institut va voler revisar com funcionaven aquells dos seminaris per veure si finalment podien fer fora Ors. Aquesta estratègia, com veurem més endavant, aconseguiria posar fi a la participació d'Eugeni d'Ors en el seminari i seria la causa de la marxa definitiva de la política catalana a principis de 1921¹⁹.

19 Per a més informació sobre Ors llegir l'article de Jordi Albertí *Eugeni d'Ors, 1919-1921. una etapa conflictiva*, a les Actes del dotze Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Universitat de París IV-Sobornne (Albertí i Oriol, 2003). També es recomana el llibre

Pel que fa al Seminari de Pedagogia de la doctora i els seus col·laboradors, al senyor Fabra li tocava estar pendent dels treballs que s'hi feien i de revisar si es complia el reglament. Podem deduir que en aquell context tota aquesta tutela i vigilància, generés en Montessori i els seus col·laboradors més directes la sensació de sentir-se observats i qüestionats i de que havien perdut la confiança del Consell.

La manca de confiança que hi havia en les propostes de Maria Montessori, tant a l'escola com al seminari, juntament amb les pressions perquè deixés la gestió de l'escola en altres mans, va forçar un replantejament general de tota l'estructura. Ella també veia que sola no tenia prou capacitat, energia i suport per tirar endavant l'escola amb aquella oposició tan ferma. La solució plantejada era marxar d'aquella escola i tornar a la Casa de la Maternitat per portar allà l'assaig del mètode Montessori i traslladar-hi també les feines del Seminari-Laboratori.

Montessori encara va fer uns últims intents de recuperar el control de l'escola de la Mancomunitat. Es té constància d'una carta manuscrita de la doctora del 26 de febrer de 1919 al senyor Bofill en la qual l'informava que finalment el senyor Fabra li havia denegat la seva última proposta "d'ensenyar adequadament als nens" i li agraiïa que hagués intentat convèncer-lo i que es mostrés disponible altre cop per ajudar al laboratori (Montessori, 1919a). Sembla, doncs, que tenien previst parlar d'aquella reorganització de l'escola i del seminari al proper Consell i ella encara tenia l'esperança d'influir en aquella decisió que es prendria.

Eugeni d'Ors, llums i ombres: cicle de conferències en el cinquantenari de la seva mort (1954-2004) (Varis autors, 2011)

Com que en aquells moments Maria Montessori es trobava a Mallorca, el 2 de maig de 1920 va escriure una carta a Bofill en què li demanava que l'avisessin per assegurar-se que ella estaria en la reunió del Consell en la qual s'havia de decidir el tema de la Maternitat i del laboratori. Insistia que estava disposada a crear alguna cosa digna i útil a Catalunya, però, per fer-ho, calia assegurar-se que les condicions fossin favorables, ja que en aquells moments no ho eren. Li deia que el laboratori pedagògic s'havia fundat amb idees que no eren les mateixes en les quals ella basava el seu treball i, per tant, constituïen un obstacle per obtenir bons resultats. Explicava que el seu enfocament era molt diferent del de tots els altres "experimentadors de la ment" coneguts en pedagogia i psicologia experimentals i, precisament per allò, la seva manera de treballar havia despertat tant interès arreu.

És important entendre molt bé aquelles condicions, i que el que ella aleshores necessitava era el talent organitzatiu, la protecció i el fort suport que Bofill li pogués oferir. També li va dir que finalment havia triat Homs per ajudar el laboratori i que esperava que acceptés. En la mateixa carta, també li va demanar que el senyor Galí li escrivís per comunicar-li els resultats de la seva gira d'inspecció a les escoles Montessori (Montessori, 1920c).

Finalment, en l'acta del Consell de Pedagogia del 9 de juny de 1920, amb Montessori present, consta que van decidir refer l'organització de l'escola i del seminari (Diputació de Barcelona, 1920a). Es va determinar que el Seminari de Pedagogia passaria a la Casa de la Maternitat dirigit per Maria Montessori, que seguiria disposant dels seus recursos i que es coordinaria amb la Casa de la Caritat –la qual li facilitaria espais i recursos. També van dictaminar que l'escola Montessori de la Mancomunitat seria gestionada directament pel Consell, a

causa dels problemes a l'escola Montessori de la Mancomunitat, proposaven reorganitzar-la perquè avancés cap a la secundària.

Per definir aquella reorganització, van establir una ponència encarregada d'estudiar-la; estaria formada per Jaume Bofill, Maria Montessori i Alexandre Galí. També calia ampliar l'escola de Torre Grasses i pensar en la qüestió econòmica. Maria Montessori va intervenir preguntant si es permetria donar classes a mestres estrangers i Bofill li va respondre que sí, però només en els temes sobre Montessori. En la mateixa reunió van acordar organitzar cursos d'estiu de formació per a mestres de les cases de beneficència de Girona, Tarragona i Lleida i de l'escola de la Mancomunitat, dels quals seria responsable Maria Montessori de la part dels nens petits (Diputació de Barcelona, 1920a).

El fet que Montessori i Bofill fossin presents a la ponència de reorganització de l'escola els va permetre elaborar una proposta que seguís facilitant l'assaig del mètode a l'escola sota el control final de Maria Montessori. En el següent Consell del 16 juny de 1920, es va ajornar la decisió sobre la reorganització de l'escola perquè necessitaven més temps per preparar la ponència que dirigia Bofill. En aquella reunió no hi participava la doctora, i se sap que l'endemà, Homs va enviar a Bofill una còpia de la carta que també havia enviat a Montessori en la qual aportava la seva opinió per resoldre el problema de l'escola de la Mancomunitat i li expressava la seva visió sobre el tema de la Diagonal (Homs, 1920). Amb aquella proposta, Homs prenia la iniciativa i es postulava com un bon candidat per dirigir l'escola i, a més, la va fer en el moment adequat. Homs aquell any semblava més esperançat a reeixir amb la seva posició a la Mancomunitat, ja que el 1920 el nomenaven secretari de la Comissió d'Educació General de la Mancomunitat, càrrec que ocuparia fins al 1922.

En el següent Consell del 22 de juny de 1920, a la ponència, es va explicar detalladament la nova feina de la doctora i d'Homs, i van llegir i aprovar les propostes de reorganització de l'escola de la Mancomunitat i el seu reglament, en els quals s'assegurava que Montessori en tindria el control pedagògic. A l'hora de triar el nou director, es va parlar d'una altra proposta prèvia: el mossèn doctor Antoni Batlle. Ell n'havia assumit la direcció quan la doctora era a Londres. Havia estat ell per tria personal de la doctora, però en les reunions prèvies a la ponència el senyor Bofill havia dit que un religiós potser no era adequat per dirigir l'escola. A més, el mateix senyor Batlle preferia no ocupar aquell càrrec.

Aleshores, la doctora va mostrar la carta que havia rebut del senyor Homs i la va llegir davant de tothom. A l'escrit s'oferia per regir l'escola gratuïtament com a membre del Consell donava "la garantia d'una ortodoxa aplicació del mètode". Vist allò, van decidir acceptar-lo com a director i van ressaltar que donarien tot el suport a les propostes que es fessin des del nou equip, atès que Montessori tenia un interès molt personal en la recta interpretació i aplicació del seu mètode (Diputació de Barcelona, 1920b).

En la sessió es concretava que el nou director es faria càrrec de l'aplicació del mètode i de cuidar només "els detalls d'ordre administratiu, de disciplina i funcionament interns", però que la representant del Consell de l'escola seria Maria Montessori, la qual es preocuparia que es complís el reglament establert. Explicaven que a l'escola se seguiria aplicant el mètode Montessori perquè la Casa de la Maternitat encara no estava preparada per acollir aquell assaig, i que ella es preocuparia personalment només dels nens de fins a vuit o nou anys, ja que encara no estava preparada la continuació amb nens més grans. S'establia, doncs, un reglament a complir amb els punts següents:

1. El director proposava la ponència encarregada pel Consell Maria Montessori seria la representant del Consell per assegurar el compliment d'aquell reglament.

2. El director, assessorat per Maria Montessori, hauria de presentar a l'inici de cada curs la proposta de funcionament de l'escola al consell.

3. El nou personal seria nomenat pel Consell hauria de tenir l'acreditació i la formació Montessori. En cas de no tenir-la, podria ser supervisat i dirigit per Maria Montessori.

4. El director regiria l'edifici Torre Grasses prioritàriament sobre altres feines que tingués. Això volia dir renunciar a altres càrrecs incompatibles.

5. El director mantindria un ordre d'admissió seguint l'ordre de sol·licituds i només acceptaria nens de tres a cinc anys que no haguessin estat en contacte amb altres mètodes escolars.

6. La disciplina la portaria el director, però no podria acomiadar personal o nens sense el permís del consell.

7. Pel que fa a materials, procediments, matèries d'ensenyament, graduació, etc., el director "s'atemperejarà d'una manera absoluta dins els plans aprovats pel Consell les normes de la Doctora Maria Montessori". Maria Montessori exerciria l'alta inspecció dels mètodes que s'apliquessin a l'escola i podria proposar al Consell mesures que considerés necessàries per a la seva recta aplicació, dins dels plans aprovats pel Consell de Pedagogia. En altres detalls que no afectessin l'aplicació del mètode i fossin purament d'ordre i disciplina, el director podria prendre determinis sota la seva completa responsabilitat.

Finalment, es nomenava Eladi Homs director i s'establiren els rols entre els mestres i l'estructura de l'escola: dues classes de pàrvuls a càrrec de Pastora Cortada i Josefa Roig, una de mitjans amb Francisca Rovira, i dues d'elemental amb Maria Villuendas i Flora Martínez. També es va decidir obrir una altra aula de pàrvuls. S'establia un règim econòmic en què els pares pagarien una quota, s'apujaria el preu a 200 pessetes l'any en dos pagaments i la Mancomunitat posaria les instal·lacions, el manteniment, el mobiliari i el material a canvi de tenir el control sobre el director, el professorat i els programes educatius (Diputació de Barcelona, 1920b).

Aquella proposta, que va ser acceptada, seguia donant l'esperança a Maria Montessori de continuar assajant les seves idees a l'escola. A finals de juny, Galí va informar-ne els pares de l'escola, que van estar molt satisfets amb aquella decisió (Diputació de Barcelona, 1920c).

Sembla que, durant aquell juliol, la fórmula de direcció de l'escola no va acabar de funcionar: el 4 d'agost de 1920, al Consell llegien una carta de Maria Montessori en la qual parlava de greuges i comunicava la seva dimissió de la gestió de l'escola. Deia que Eladi Homs havia obtingut la direcció de l'escola perquè l'havia demanat, però que ell creia que era, en gran part, obra seva. La doctora deia que, veient com anaven les coses, quedava clar que Homs i ella tenien diferents visions de l'educació: ell era més tradicional i ella no podia influir en quins professors es contractaven ni amb quina disciplina es governava l'escola. Com que Homs no seguia els seus principis i no li deixava decidir aspectes importants, va fer cinc propostes:

1a. Ella deixava tots els càrrecs de l'escola Torre Grasses i plegava del Consell de Pedagogia.

2a. El Consell podia fer el que volgués a l'escola, però calia retirar-li el nom Montessori.

3a. Ella seguiria en la direcció del Laboratori de Pedagogia i de l'assaig a la Casa de la Maternitat i cobraria directament per això.

4a. Calia dotar el Laboratori de Pedagogia amb suficients diners per tirar endavant els projectes perquè no fos una ficció.

5a. Detallava el pressupost necessari anual: el seu sou, de 15.000 pessetes; el sou del senyor Antoni Batlle, de 5.000 pessetes; el sou de Joan Alzina Melis, de 5.000 pessetes; el sou del doctor Lluís Folch i Torres, de 5.000 pessetes, i les despeses per a material d'edicions i remuneració de treballs extraordinaris, 20.000 pessetes. Tot plegat feia un total de 50.000 pessetes.

Demanava llibertat per decidir i remarcava la influència que tenia el sistema Montessori a Catalunya. Tots els membres del Seminari-Laboratori van fer el mateix que ella: dimitir de l'escola i del consell. La resposta del Consell de Pedagogia va ser molt respectuosa i va acceptar els dos primers punts, excepte les parts econòmiques, ja que ho havia de decidir la Mancomunitat. La declaració oficial de baixa del Consell presentada per la doctora, però, es faria efectiva el dia 1 d'octubre del mateix any 1920 (Diputació de Barcelona, 1920d).

Maria Montessori i els seus col·laboradors es desentenien definitivament de l'escola de la Mancomunitat però no de la Mancomunitat, ja que seguia en vigor el Seminari de Pedagogia, però ara amb seu a la Casa de la Maternitat.

El mes de setembre de 1920, Eladi Homs ja es feia càrrec de l'escola, presentava un informe, consensuat amb Maria Montessori, i presentava el pressupost per al curs 1920-1921 (Diputació de Barcelona, 1920e). El 6 d'octubre, al Consell de Pedagogia, a petició d'Eladi Homs, es va parlar sobre si calia treure el nom de Montessori de l'escola i finalment van decidir que no hi havia motius per fer-ho. Homs, a partir d'aquell moment, es va implicar de ple en la gestió de l'escola –tal com es recull en les actes dels següents consells de Pedagogia, on proposa personal i sous per a l'escola.

L'octubre de 1920, per la seva part, Maria Montessori va anar a donar un curs al seu centre de Milà amb Maria Pyle i el seu fill Mario, i allà es va trobar amb Maccheroni. Recordem que Anna Fedeli havia mort aquell estiu de tuberculosi a Itàlia. Hi van fer un curs de dos mesos –que va tenir molt èxit i rellevància internacionals–, en el qual combinaven formacions de psicologia, música, arts plàstiques i altres disciplines (Pozzi, 2015). La seva estada a Itàlia es va allargar, va retornar breument a Barcelona el febrer de 1921 i a l'abril va marxar a Londres a donar un segons curs.

5.5.1. L'auditoria al Seminari-Laboratori de Pedagogia

Al centre de formació de Londres, Maria Montessori hi tenia una organització molt ben muntada i permanent amb molts col·laboradors que permetia impartir un curs cada dos anys i fer un bon seguiment de les escoles que es creaven. Allà, igual que havia passat als Estats Units, també hi havia divisió d'opinions en la seva aplicació i es va produir una partició en dos corrents entre els seus seguidors.

Mentrestant, amb Montessori fora de Barcelona, l'Institut d'Estudis Catalans –que ara era l'únic encarregat del Seminari-Laboratori de Pedagogia, i de resultes

de la crisi de confiança que hi havia amb Eugeni d'Ors— es preocupava de revisar el funcionament del Seminari de Filosofia, que encara gestionava, i de revisar també el de Pedagogia. En l'acta del 29 de gener de 1921, van dir que tenien dubtes del compliment del seu reglament i van decidir fer una auditoria a través del que ells anomenaven “enquesta” (Institut d'Estudis Catalans, 1921a). Els encarregats de fer aquell examen serien el senyor Jaume Turró i Pont, pel de Filosofia, i el senyor Lluís Segala Estadella, pel de Pedagogia²⁰. Es van posar a treballar i van anar exposant la feina que duïen a terme en les reunions de l'Institut.

A la reunió del 21 de febrer, Ors va assistir-hi molt ofès per aquella enquesta del Seminari de Filosofia que se li estava fent sense avisar i mostrant-se contrari al senyor Turró.²¹ En la mateixa sessió, es llegia una carta que havia rebut el senyor Segala de part del diputat Joan Casanovas i Maristany en la qual explicava que volia estar al dia dels resultats de la inspecció del Laboratori de Pedagogia. La resposta va ser negativa, ja que en aquell moment, malgrat que el senyor Segala havia començat a preparar l'enquesta, tenia dificultats per trobar documents i per coincidir amb la doctora Montessori, que sovint estava absent.

Fins al febrer de 1921, la doctora es trobava a Milà refent els cursos i, quan va tornar a Barcelona, estava molt dèbil i tenia greus problemes de salut relacionats

20 Ambdós eren diputats de la Mancomunitat i membres de l'Institut d'Estudis Catalans.

21 Va haver-hi un fort debat a la reunió, ja que Ors el volia recusar acusant-lo de parcial. A més, Turró volia dimitir; però no ho van acceptar, van votar i va seguir essent l'encarregat de l'enquesta. Bofill, que havia dimitit setmanes abans d'avaluar el Seminari de Filosofia, va ser un gran defensor de Turró que, a la sortida de la sala, va dir que havia rebut una nota anònima amb amenaces contra ell per tota aquella discussió.

amb el cor. Va haver de fer repòs absolut (Giorgi, 2021). Segurament per això, Montessori no va poder intervenir directament en tot aquell afer del seminari.

Finalment, a l'acta del 14 d'abril de 1921, el senyor Segala donava compte de l'enquesta feta al Seminari-Laboratori de Pedagogia (Institut d'Estudis Catalans, 1921b). El seminari feia temps que no funcionava perquè s'havia traslladat a la Casa de la Maternitat i allà no hi havia prou nens per fer l'assaig. A més, la doctora es trobava absent i es considerava una mostra de delicadesa esperar al seu retorn per començar oficialment l'enquesta. Tot i això, el senyor Segala va anar recollint informació i va fer una visita prèvia al laboratori, d'on va poder obtenir –gràcies al senyor Batlle i al doctor Alzina– totes les dades necessàries per formar-se un judici clar de com havia anat tot i de quina feina havien fet. A partir d'aquí, va passar a relatar la feina feta.

Sobre els treballs escrits, n'hi havia quatre de la doctora Montessori: un sobre els caràcters antropomòrfics en relació amb les jerarquies intel·lectuals dels nens de l'escola basat en observacions fetes a les escoles de Roma l'any 1903; un altre titulat "Els horitzons de la pedagogia"; un altre anomenat "Quin és el nen intel·ligent?", amb consideracions morals i pedagògiques de l'escola –dos capítols estaven extrets del seu llibre *L'antropologia pedagògica*–, i un sobre la importància de l'etnografia regional en l'antropologia pedagògica.

Hi havia dos treballs escrits pel mossèn Batlle: un eren notes sobre les tasques que ell havia realitzat al Laboratori de Pedagogia i un altre parlava de la instrucció religiosa i especialment de la preparació de la primera comunió –en el qual faltaven una segona part i les fotografies. El senyor Josep Barberà tenia un escrit sobre l'educació musical a Barcelona durant el 1920, i del senyor Joan Palau i

Vera hi havia el treball “Memòria dels treballs realitzats durant el curs 1918-1919 en el laboratori de pedagogia”, en el qual destacava la creació d’un material per a l’ensenyament de la geografia dins el mètode Montessori. Faltava revisar altres treballs fets pel doctor Alzina i el senyor Bordàs.

A continuació, passava a detallar aparells sorgits a partir de la iniciativa del Seminari-Laboratori de Pedagogia. Hi havia uns treballs fets sota la direcció del senyor Maluquer, una maqueta d’un planisferi construït amb una sèrie de figures artístiques per representar plàsticament la fauna i la flora del món o l’estat de la cultura d’una època determinada, i unes maquetes del mapa d’Espanya amb un fulletó il·lustrat imprès amb el títol de “Nocions de geografia experimental per a l’estudi de la Península Ibèrica”, on explicava la manera d’utilitzar-lo.

A més, hi havia un material del doctor Batlle en el qual havia concebut un formós pla d’instrucció religiosa format per unes hòsties i un aparell per estudiar la naturalesa perquè de la seva observació en sorgís un sentiment religiós. Hi havia també un aparell –sembla que del senyor Barberà– per a l’ensenyament de les primeres nocions musicals. Per indicació de la doctora, s’havia fet la reproducció en grans dimensions d’un nen nounat.²² També va parlar d’altres objectes que havien estat comprats i d’altres que encara estaven en proves i que encara no s’havien fet servir (Institut d’Estudis Catalans, 1921b).

En els resultats de l’enquesta, el senyor Segala esmentava que tota l’activitat del Seminari-Laboratori venia detallada d’una manera parcial en informes com

²² En els seus cursos, Montessori parlava de l’evolució física comparant les proporcions del cos humà entre els nounats i els adults.

el que li havia donat el senyor Batlle i que tenien previst agrupar-los i publicar-los, tot i que els frenava la manca de diners per fer-ho.

El senyor Segala explica que, quan es disposava a comprovar si s'havien anat complint totes les obligacions del contracte especial que havia signat la doctora Montessori i els altres membres –raó per la qual esperava que Montessori hi anés abans de partir a Londres a l'abril–, es va trobar de cop i per sorpresa que tot el personal del laboratori li presentava la dimissió en bloc amb l'entrega d'un document.

L'Institut d'Estudis Catalans va acceptar aquella dimissió en bloc, que prendria validesa oficialment el següent 1 d'octubre de 1921, i va decidir que, a causa de l'absència de la doctora, algú hauria d'assumir les gestions d'aquella renúncia. Mostrava també la pena d'haver perdut la confiança de la persona que en aquells moments estava influïnt tan positivament la cultura catalana i li expressava una gran admiració i afecte tant a ella com als seus col·laboradors (Institut d'Estudis Catalans, 1921b).

Els seminaris de Filosofia i Psicologia que liderava Eugeni d'Ors havien acabat desapareixent i, en canvi, el Seminari de Pedagogia el passaria a dirigir a partir de llavors el senyor Georges Dwelshauvers, un psicòleg d'origen belga molt vinculat amb la Mancomunitat. Posteriorment, el dictador Primo de Rivera va tancar el seminari i el va destituir per les seves idees. En defensa de Dwelshauvers, el 1924 Galí va impulsar una carta col·lectiva de protesta a tots els diaris de Barcelona, cosa que va indignar el règim, que va represaliar tots els signants –Homs era un d'ells.

5.5.2. La fi de la relació entre la doctora Montessori i la Mancomunitat

El 26 d'octubre de 1921, es feia efectiva la renúncia de Maria Montessori com a membre del Consell de Pedagogia anunciada ja el mes de maig. A les actes del Consellafegien que la doctora, des del mes de juny anterior, ja no anava a les reunions ni hi col·laborava, que des de l'agost de l'any anterior ja no era l'encarregada de l'escola de la Mancomunitat i que s'havia acceptat la seva dimissió, raó per la qual deixava de ser vocal tècnica del Consell de Pedagogia.

El distanciament entre la doctora i alguns dels seus primers col·laboradors es pot percebre en les opinions que s'expressarien més tard. Homs, en un article de 1952, ho atribuïa a la vanitosa enveja, a la incomprensió, que en l'assaig per als nens grans havia aparegut “un engendre en res semblant al projecte primitiu” i que Montessori llavors va decidir anar a Holanda (Homs, 1952).

Malgrat tot, Homs més tard diria que sempre n'havia estat un entusiasta i que sempre havia confiat en la bondat de la metodologia per a l'ensenyament a Catalunya. En el fons d'Eladi Homs hi ha un text poètic manuscrit, posterior a aquesta època, en el qual parla de l'educació i reivindica l'escola de la Mancomunitat i la rellevància de la proposta de Montessori i de la seva pedagogia científica per protegir els infants i així millorar la humanitat (Homs, n.d.-d).

Galí, per la seva part, havia estat molt crític amb el fet d'hipotecar l'ensenyament a un sol mètode oficial i de fer-lo evolucionar per als nens més grans. Ell buscava el pluralisme metodològic i va dir que els mateixos mestres havien acabat intervenint l'escola de la Mancomunitat per fer-se-la seva. Galí també va fer un judici negatiu del funcionament del Seminari-Laboratori de

Pedagogia. És curiós que, en un punt de la seva obra, anuncia que en farà una explicació extensa quan parli en detall d'aquell laboratori, però aquell apartat no es va arribar a publicar mai (Galí, 1980).

Així doncs, la col·laboració tan estreta que hi havia hagut entre la Mancomunitat de Catalunya i Maria Montessori acabaria definitivament aquell any 1921, tot i que gran part de l'opinió pública, molts personatges rellevants de l'època, les institucions catalanes i els ajuntaments seguien tenint simpatia per Montessori, no es va abandonar l'aplicació de la metodologia a les seves escoles i es van seguir fent formacions. De fet, tot aquell afer no es va fer públic i sembla com si hi hagués un pacte de silenci sobre tot allò que havia passat.

El mes de novembre de 1922, Galí proposava al Consell de Pedagogia tirar endavant aquella proposta de la doctora Montessori de fer un curs de formació per a personal de les escoles de beneficència de les quatre províncies, ja que calia millorar l'ensenyament dels pàrvuls a través de la metodologia Montessori. Es tractaria d'un curs normal Montessori de tres mesos –dos de teoria i pràctica i un només de pràctica–, amb conferenciantes com Joan Alzina Melis, que va fer cinc o sis xerrades sobre aspectes psicopedagògics; Higini Anglès, que va impartir una o dues classes de moral i religió; Dolors Canals, que en va fer una o dues d'aspecte pràctic, i Eladi Homs i Alexandre Galí, que van exposar metodologia. El preu va ser de 35 pessetes per totes les xerrades. Les pràctiques serien a la Casa de la Maternitat per a les estudiants religioses i a l'escola de la Mancomunitat per a les mestres seglars. El curs es va iniciar el 5 de febrer de 1923 amb catorze assistents i es va considerar un èxit (Diputació de Barcelona, 1922c).

Per la seva part, l'Ajuntament de Barcelona també seguia donant suport a les escoles Montessori, i l'any 1922, juntament amb el Ministeri d'Instrucció Pública, va crear el Patronat Escolar –amb més competències per a l'Ajuntament de Barcelona– i grups escolars –alguns seguint la metodologia Montessori, com el Grup Escolar Baixeras.

5.6. Després de la dimissió de Montessori

El 1921, l'any en què la doctora Montessori va dimitir de tots els seus càrrecs a Catalunya, també es va desvincular de la Societat Montessori de Londres a causa de les diferències de parer amb el principal líder del moviment, el senyor Kimmins. Aquest era molt contrari de lligar el mètode a un nom propi i s'apropava a les idees de Parkhurst dels Estats Units, que ja s'havia separat de la doctora el 1917. A Anglaterra, finalment, els col·laboradors de Montessori acabarien formant una altra associació Montessori amb els seus millors adeptes.

L'any següent, el 1922, Montessori rebia una invitació del ministeri italià –on Mussolini havia agafat el control– per fer un curs a Nàpols. Es feia evident el suport del nou Govern al seu mètode. Hi va anar la primavera de 1922 a donar unes xerrades i a la tardor hi va fer un curs auspiciat pel mateix Mussolini amb l'ajuda de Pyle per establir-hi un centre oficial i governamental de formació Montessori. Aquell mateix any la van nomenar inspectora oficial de les escoles italianes. Durant tot aquell any va viure intermitentment entre Itàlia i Amsterdam.

En aquell moment, Montessori tenia decidit no tornar a col·laborar més amb les institucions catalanes i va deixar la seva residència a Barcelona. Es té constància d'una carta que el seu fill Mario va enviar a Galí el 10 novembre de

1922 dirigida al Consell de Pedagogia des de Barcelona (Diputació de Barcelona, 1922d), en la qual l'informava que la doctora havia decidit deixar definitivament Barcelona i li demanava que recopilés i recollís records de la seva feina allà: treballs de nens d'escoles que portaven el seu nom, fotos, còpies d'articles i literatura sobre Montessori, etc. També sol·licitava una declaració oficial de l'opinió de les autoritats sobre el seu mètode i sobre la seva influència en les escoles i la pedagogia catalanes, una còpia de la música dels balls catalans de l'escola de la Mancomunitat i fotos per introduir-los en altres països. Volia que li ho fessin arribar a Itàlia, ja que pretenia exposar-so en un museu que volien fer. El Consell va accedir a les seves peticions i li ho van preparar.

Aquella marxa de Barcelona no va significar que la resta de la seva família la seguís. La dona de Mario i els seus fills continuarien vivint sempre a la ciutat catalana. El 1921 ja havia nascut el segon fill de Mario, a qui li van posar el mateix nom.

El 1927, Maria Montessori, veient que l'aposta amb Mussolini no convenia, va tornar a fixar la seva residència al carrer Ganduxer i a recuperar les relacions amb les amistats que tenia aquí. De fet, a partir de 1929, va tornar a estar molt activa donant xerrades a Catalunya i va tornar a fer de Barcelona el centre mundial del moviment Montessori fins a l'inici de la guerra civil el 1936.

Montessori després aniria a viure a Amsterdam i, a causa de la Segona Guerra Mundial, del 1939 al 1946 estaria a l'Índia, on desenvoluparia amb llibertat tot el seu programa per als nens de primària –allò que no va fer a Catalunya. Montessori va ser nominada diverses vegades per al premi Nobel de la Pau i va morir el 6 de maig 1952 als Països Baixos.

5.6.1. Eladi Homs i els projectes fora de l'escola

Homs estava implicat en les publicacions dels *Quaderns d'Estudi* i, de fet, va ser-ne director del juliol al desembre de 1921. Tal com hem dit, va ser secretari de la Comissió d'Educació General de la Mancomunitat del 1921 al 1922, i el 1921 va participar com a ponent en la comissió que pretenia reorganitzar els Estudis Normals, juntament amb Alexandre Galí, Manuel Ainaud i Jaume Bofill i Mates. Aquell any també es casaria amb Elvira Zimmer, una auxiliar de la Nova Biblioteca de Catalunya. Explica que sempre que anava a la biblioteca se la mirava però mai li deia res, fins que va veure que altres s'hi acostaven i va fer el primer pas per conèixer-la. Es van casar el 6 d'abril i van anar a viure a les Tres Torres, i després a una casa de pagès d'Horta (Homs Zimmer, 2020).

El 1922, Galí, per la seva part, aconseguia organitzar el projecte d'una nova revista més didàctica per als mestres que va anomenar *Butlletí dels Mestres*, de la qual Homs era un escriptor habitual. Galí i Homs, malgrat que sovint competien entre ells, continuarien compartint projectes almenys fins que Homs deixés l'escola Blanquerna durant la dictadura militar de Primo de Rivera.

5.6.2. L'Escola Graduada de la Mancomunitat

Després de la dimissió de Maria Montessori i de l'abandonament de l'assaig del mètode per als nens més grans fins als deu anys, l'escola seguia amb el lideratge d'Eladi Homs i d'Alexandre Galí com a principals impulsors. A l'edat de pàrvuls, es continuaria mantenint la metodologia Montessori, tot i que a partir de la dimissió de la doctora l'any 1921 van anar plegant Villuendas, Roig i Espelta. En canvi, a l'etapa d'elemental, els mestres provarien d'aplicar diferents idees en

pedagogia que podien tenir aspectes en comú amb el punt de vista Montessori però que n'estaven molt allunyades en molts altres aspectes, tal com hem vist anteriorment en la proposta de Galí.

L'enorme quantitat de material que el Seminari-Laboratori havia estat fabricant i adquirint per a aquell assaig ara estava en desús, i l'Institut d'Estudis Catalans i el Consell de Pedagogia van haver de concretar-ne el destí. En les reunions del mes d'abril, juny i octubre de 1922, van decidir fer donació d'aquells materials a altres escoles i estaments.

L'estiu de 1922, els pares de l'escola de la Mancomunitat, quan van conèixer la dimissió de Montessori, estaven preocupats i no volien que s'abandonés la seva metodologia a l'escola. Per això van escriure una carta al Consell de Pedagogia en la qual demanaven que el llegat de la doctora no es perdés. Aquell setembre, el Consell va decidir reunir els pares i Galí es va comprometre a seguir, en la major part possible, la metodologia (Diputació de Barcelona, 1922a).

Fins llavors Hom era el director de l'escola, però Galí tenia l'ambició de liderar ell mateix el projecte ja des que va entrar a la Mancomunitat el 1915. Finalment, el setembre de 1922 el Consell de Pedagogia va decidir nomenar Alexandre Galí delegat especial per a tots els assumptes de l'escola, estant per sobre d'Homs i assumint tasques de direcció (Diputació de Barcelona, 1922a). Tot i això, en la següent reunió del consell, ratificaven de nou Eladi Homs com a director (Diputació de Barcelona, 1922b).

En la reunió del 27 de setembre, es nomenava el professorat i el personal per a l'escola Montessori: Eladi Homs com a director, amb un sou de 4.000 pessetes; a primer de pàrvuls, Teresa Badia Oller, cobrant 2.500 pessetes; a segon de

pàrvuls, Flora Martínez Martinell, amb 2.500 pessetes; la renovació de Narcís Masó Valentí per a la segona classe d'elemental, cobrant 3.800 pessetes; com a auxiliar, Josefa Pou Godori, amb un sou de 2.500 pessetes; com a mestre de religió, Higini Anglès, amb 2.500 pessetes; com a mestre de música, Josep Barbarà i Humbert, amb 1.200 pessetes; com a professora de cant, Pilar Rufi, amb 600 pessetes; com a mestra de labors, Carme Bou, cobrant 900 pessetes; la senyoreta Estrella Mitjans Hernández, amb un sou de 1.800 pessetes, i com a mecanògrafa, Teresa Segura Dolem, amb 1.000 pessetes (Diputació de Barcelona, 1922b).

El juliol de 1923, Galí prendria possessió de la direcció de l'escola i Homs passaria a portar la classe dels nens grans, cobrant el mateix sou d'abans (Diputació de Barcelona, 1923a). Galí, en fer-se càrrec de l'Escola de la Diputació, consolidava la supressió de l'assaig del mètode Montessori a elemental. En aquell moment, també es decidia ampliar l'escola a secundària i enllaçar-la amb l'Escola Industrial, de manera que els nens que sortissin de l'escola poguessin seguir fàcilment els seus estudis allà. Aquells mesos l'escola Montessori canviaria el nom a Escola Graduada de la Mancomunitat, tal com podem veure en les actes del consell.

5.6.3. El final de l'escola de la Mancomunitat i els efectes de la dictadura de Primo de Rivera

Immediatament, el setembre de 1923 es va produir el cop d'estat de Primo de Rivera, amb el suport del rei i el pretext de restaurar l'ordre i posar fi a les múltiples protestes obreres, comunistes i anarquistes que hi havia arreu del país i també a les polítiques separatistes catalanes. Al principi, la Mancomunitat va

donar suport a la dictadura amb l'esperança de poder mantenir-se com a institució, però aviat es va constatar l'hostilitat d'aquell règim cap a les seves polítiques. A Catalunya, el nou règim va suposar un retorn a les polítiques centralistes i supressores de la llengua catalana i de les seves institucions pròpies. Qualsevol manifestació popular catalana quedava suspesa, com ara la bandera, l'himne, els símbols catalans i l'ús del català en actes oficials, en la retolació dels carrers i en els anuncis.²³

Durant els primers mesos, es van anar substituint els càrrecs dels organismes de la Mancomunitat, els quals es van gestionar amb la nova perspectiva: a les escoles significaria el retorn a una pedagogia tradicional, catòlica i castellana. Les actes del Consell de Pedagogia així ho constaten. L'acta del 17 de setembre de 1923 va ser la primera a fer-se en castellà, tot i que van fer traduir algunes actes anteriors. Hi ha cartes d'escoles que demanaven subvencions que eren denegades i persones que, per aconseguir favors del consell, havien de justificar la seva adhesió a la doctrina castellana i catòlica que s'anava imposant. També quedava clara la censura militar que havien de passar les noves publicacions a diaris, revistes i llibres. A més, el mes de novembre de 1923 es decideix la destitució definitiva a la Casa de la Maternitat dels delegats de la ponència d'educació, el senyor Bofill i la doctora Maria Montessori, que van ser substituïts per Francesc Martorell i Francesc de Abadal (Diputació de Barcelona, 1923b).

²³ Per a més informació consultar l'article online de la revista *Sàpiens Espanyolitzar Catalunya. L'estratègia de Primo de Rivera per substituir l'imaginari català* (Llorens, n.d.) o el llibre *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* de l'Editoria Proa, (Balcells et al., 1996)

L'escola de la Mancomunitat de moment seguia, però amb un control cada vegada més fort. El dia 10 de desembre de 1923, Galí deixava la direcció de l'escola i el substituïa Eladi Homs. A l'acta del 26 de març de 1924, Galí també abandonava el consell, on feia de secretari (Diputació de Barcelona, 1924). Galí, veient la situació política de la Mancomunitat, es va voler desmarcar de l'escola i del Consell per poder dedicar-se a gestionar l'inici d'una nova escola alternativa.

Al cap d'un mes es faria l'última acta, ja que el Consell de Pedagogia quedaria dissolt. Pel que fa a la Mancomunitat, el gener de 1924, Puig i Cadafalch dimetia com a president i, finalment, va quedar suprimida el març de 1925. El règim també va acabar eliminant aquell Patronat escolar que havia iniciat l'Ajuntament de Barcelona i l'Escola Graduada, que havia estat abans una escola Montessori de la Mancomunitat.

Amb el final de l'escola, Alexandre Galí, que feia temps que preparava una alternativa, va convèncer els mestres i moltes famílies de l'Escola Graduada per iniciar una mútua i fundar una escola. L'escola Blanquerna va començar l'octubre de 1924 fent molta propaganda i difusió. Galí, ara sí, tenia tots els elements per poder tirar endavant aquella escola somniada des de feia temps. Aquella escola va ser un referent d'èxit en l'aplicació de noves tendències educatives, fins que va ser suprimida el 1939 arran de la dictadura militar de Francisco Franco.

5.6.4. Eladi Homs després de 1923

Eladi Homs, després que perdés tots els seus càrrecs per l'afer Dwelshauvers, va sumar-se al projecte de Galí de l'escola Blanquerna i hi va estar fins al 1926. No sabem el motiu de la seva renúncia. Homs, però, continuava escrivint, especialment en defensa de la catalanització de l'escola.

El 1929 va proposar una experiència en un càmping educatiu al Centre Excursionista de Catalunya, com si fos del moviment de l'escoltisme. Ho va tirar endavant a Vallvidrera durant els mesos de juliol, agost i setembre, i fomentava l'autonomia dels nois en grups de sis com si fossin famílies. El 1930, amb la restitució de la democràcia, s'incorporava com a funcionari al Consell Informatiu de Pedagogia, que més tard, amb la Generalitat, esdevindria el Consell de Cultura. Bàsicament, feia feines al *Butlletí dels Mestres*, classes de català a diverses institucions i activitats a la Diputació. Allà hi va fer propostes per erradicar l'analfabetisme. En aquella època, el Comitè de la Llengua i l'Ensenyament del Català als Mestres encarregà a ell i a Artur Martorell un catàleg de llibres escolars.

Homs seguia en contacte amb la família Montessori i, de fet, va participar en la represa d'activitats de la doctora. Va formar part com a vocal de la Societat Montessori, organitzada el 1932 pel fill de Maria Montessori, que va ser molt activa: va organitzar un nou curs internacional a Barcelona el 1933, va impulsar una campanya mundial en defensa dels nens, va emetre programes de ràdio, va fomentar escoles arreu del país i va publicar una revista mensual. En aquest cas, Homs no n'era el gestor principal; devia ser un col·laborador més.

En esclatar la guerra civil l'any 1936, i mentre els seus fills s'exiliaven un temps a Alemanya, ell guanyà un concurs de la Generalitat per engegar un projecte d'alfabetització d'adults seguint idees de la doctora Montessori. Aquella iniciativa, a causa de la derrota republicana, no es tiraria endavant.

A partir de 1939, Homs va perdre tots els càrrecs i, com que no tenia estudis acabats, no li van reconèixer mèrits per poder treballar de mestre. Al seu fons també trobem un esborrany de carta de 1965 per a *El Correo Catalán*. Explica

que va llegir un article d'un altre cas semblant al d'ell i voldria exposar la seva situació. Diu que el canvi polític el va deixar materialment al carrer, que tenia les portes de l'ensenyament tancades per no disposar de cap diploma oficial per exercir al país i que la Universitat de Chicago, per no arriscar-se a un conflicte amb els inspectors espanyols, no va demanar l'homologació dels seus estudis (Homs, 1965).

Primer va haver de marxar a Gandesa, on va muntar una escola moderna que era una acadèmia que funcionava molt bé. El 1945 va haver de marxar i traslladar-se a Montblanc a causa del clima, que no era favorable per a la salut de la seva dona. Aquell any, el seu cosí Eduard Castells el va ajudar a publicar una sèrie de materials didàctics de lletres per a la lectoescriptura anomenada *Letrario Homs Olle*, de la qual es troba una còpia als seus arxius personals. A Montblanc anava alternant feines, com la de preceptor d'un nen del castell de Riudabella, però, com que no li pagaven gaire, van tornar a Barcelona el 1950.

A Barcelona, després de buscar molt, va trobar feina com a traductor d'articles i llibres i, més tard, va fer de mestre d'anglès a l'Acadèmia Condal del carrer Diputació i va treballar com a director tècnic a la Colonia Escolar de Analfabetos Virgen del Pilar. Aquells anys, a través d'algun contacte que va fer –Pilar Primo de Rivera i el falangista Joan Tusquets–, va presentar el seu mètode de lluita contra l'analfabetisme –prèviament assajat amb uns soldats– al ministre d'Educació Joaquin Ruiz-Giménez, que passava els estius a Sant Antoni de Calonge. Ell el va animar que ho presentés a un concurs nacional espanyol, però no va acabar aconseguint-ho.

Durant tots aquells anys encara seguia en contacte amb la jove de la doctora Montessori, Anna Christy, que s'havia divorciat de Mario M. Montessori el 1936 i que va continuar vivint a Barcelona. Al fons d'Eladi Homs hi ha una llista amb les adreces dels seus contactes i s'hi pot trobar la d'Elena Montessori (Homs, 1970). També trobem una correspondència amb l'editorial Editorial. Araluce contesta Homs a una petició que li feia de contactar amb Mario Montessori per parlar de recuperar la metodologia Montessori. Li dona l'adreça de Mario i li diu que Mario ja va rebre el seu missatge i que li contestarà aviat. Ell opina que li sembla bé el que proposa Homs, però que cal no ignorar que s'haurà de treballar molt per donar cos al mètode Montessori perquè a Espanya, amb tants anys de guerra, ha quedat molt debilitat (Araluce, 1946).

Homs va fer un escrit a la revista Destino sobre la doctora amb motiu de la seva mort el 1952 anomenat "Maria Montessori 'Barcelonina'". Li feia un homenatge i recordava els anys que havia col·laborat amb ella (Homs, 1952).

El 1952 va morir la seva dona, i el 1955, quan es va casar la seva filla petita Elvira, es va quedar sol a Barcelona, amb tots els fills casats. De tant en tant visitava el seu fill Conrad o la seva filla Elvira. Homs va morir en una vista temporal que va fer al seu fill Conrad a Rubí el 18 de març de 1973.

6. Noves aportacions a partir del fons documental d'Eladi Homs

En el relat de la tasca d'Eladi Homs i de la doctora Montessori durant aquells anys, he anat introduint moltes de les informacions rellevants extretes de la documentació analitzada i descrita d'Eladi Homs. Perquè el relat de la tesi tingués sentit, hi he anat afegint moltes altres informacions que he anat trobant de publicacions i, sobretot, de premsa i de documentació basades en els que en van ser protagonistes.

Hi ha apartats en què la majoria d'aportacions provenen del fons d'Eladi Homs, en canvi, n'hi ha d'altres que gairebé no en tenen i que el pes de la informació el sostenen altres fonts que també he anat consultant al llarg d'aquests anys. Vaig preferir incorporar aquestes altres fonts al relat per fer-lo el màxim de consistent i complet possible en benefici de la comprensió global de la temàtica tractada. Ara toca, però, discriminar una mica més entre el que ja estava publicat, el que prové d'arxius públics i el que aporten els arxius analitzats d'Eladi Homs.

Alguns documents confirmen el que ja es coneixia i, per tant, miraré de donar especial rellevància a aquelles dades noves o curioses que poden ser d'interès per als estudiosos d'aquesta temàtica. Tal com he explicat en els aspectes metodològics he organitzat aquesta anàlisi en dinou apartats diferents dels que hi ha al relat per tal d'adaptar-la més a les temàtiques específiques trobades als arxius d'Eladi Homs estudiats. Recordem que la majoria dels documents corresponen a la tercera caixa etiquetada com a "Montessori", que gairebé se centra en l'any 1916. Ha estat una llàstima no haver localitzat aquella possible caixa perduda on se suposa que hi hauria d'haver la documentació dels anys

transcorreguts fins a la dictadura de Primo de Rivera. Tot i això, podem trobar indicacions del que Eladi Homs feia aquells anys gràcies a altres fons documentals com els de Prat de la Riba, Bofill i Mates i d'altres, i a les actes de reunions del Consell de Pedagogia i de l'Institut d'Estudis Catalans.

En aquest apartat, doncs, i per evitar repetir fets ja detallats en el relat, em dedicaré a citar algunes fonts bàsiques que ens aporten dades d'aquella temàtica i a destacar els continguts trobats en la documentació d'Homs. Tal com he dit abans, alguns d'aquests continguts reforcen fets ja coneguts, però d'altres aporten detalls i informacions nous desconeguts pel gran públic fins ara.

En les meves referències a treballs anteriors, procuraré prioritzar tots aquells que provenen de fonts properes als fets, per exemple, la premsa o articles i escrits d'aquella època o de personatges que van viure-ho en primera persona.

En les biografies internacionals sobre la doctora Montessori, es parla molt poc de Barcelona, i és especialment alarmant la diferència d'informació que es dona sobre altres moments i llocs si ho comparem amb la importància que va tenir Barcelona en la seva vida i obra. Moltes de les dades d'aquests llibres estan extretes d'estudis anteriors i estan molt basades en les cròniques d'Alexandre Galí, qui va tenir, com a mínim, un rol no gaire imparcial en els esdeveniments d'aquells anys, o en el llibre d'Anna Maccheroni i altres opinions disperses de la doctora. Altres treballs que s'han fet aquí són més curiosos, ja que tenen en compte el context polític i social d'aquella època i molta documentació i premsa rellevant. D'aquests treballs en voldria destacar alguns: (Cañiguer Viñals, 2018) (González-Agàpito, 1986) i (Calvo Carrasco, 2012).

6.1. Eladi Homs, biografia i aspectes personals

En el relat heu trobat alguns detalls de la vida i de la tasca realitzada durant aquells anys. Sobre Eladi Homs se n'ha parlat bastant i, en la majoria de textos sobre la seva feina en educació d'aquells anys, se l'esmenta com un referent i es destaca especialment la seva aportació en l'inici de la pedagogia Montessori i la creació de les escoles d'estiu. En les cròniques de la història Montessori a Catalunya, però també de la renovació pedagògica i de la tasca de la Mancomunitat, hi apareix, però el trobem també en alguns treballs monogràfics més dirigits a la seva figura.

D'entre tots ells, podem destacar el llibre de l'editorial Eumo titolat *Articles pedagògics* (Homs, 2002). Aquesta publicació és bàsicament un recopilatori molt interessant de textos inèdits dels seus primers anys com a pedagog influent a Catalunya i conté també molta informació sobre la seva biografia.

Hi ha altres treballs i monogràfics de Josep Martí i Baiget. Un d'ells és *Eladi Homs i Oller, pedagog del Noucentisme, una vida al servei del mètode Montessori* (Martí i Baiget, 2020), un resum fet per mestres de l'Escola Eladi Homs de Valls a partir de les entrades al blog que va escriure Josep Martí. També va publicar *Eladi Homs i l'escola de mestres: textos per a reinterpretar una relació* (Martí i Baiget, 1986), una anàlisi de la correspondència que Homs va mantenir durant l'any 1910 amb els Bardina, Rucabado, Conangla... i el seu germà Emili.

Un altre article relacionat és "Eladi Homs, el meu Mestre", escrit per Josep Gomis i Martí amb motiu del cicle de conferències "Vallencs del segle XX", en el qual detalla especialment la relació que va tenir amb ell com a alumne seu a

Montblanc a partir de 1945. Cal fer una menció especial al fulletó editat el 1986 amb motiu al centenari del seu naixement, en el qual hi ha una breu cronologia i la reproducció d'un article seu de 1910 titulat "Democràcia i educació". Aquest mateix any 1986, l'Ajuntament de Valls també va publicar un còmic sobre Eladi titulat *El Chicago que va conèixer l'Eladi Homs (1907-1910)*.

En aquest apartat on esmento les publicacions més rellevants sobre la vida i obra de l'Eladi Homs també hi afegiré un llibre molt interessant, nou i poc conegut que és el que ha editat la seva filla Elvira Homs Zimmer anomenat *Història familiar*. En aquesta publicació familiar, d'edició privada, hi podem trobar records familiars, fotos i dades de la vida personal del seu pare Eladi(Homs Zimmer, 2020).

Les aportacions fetes arrel dels documents analitzats han estat molts. Tot allò relacionat amb la gestió feta, la seva manera de treballar i les seves opinions en relació a els temes que desenvolupava. Moltes d'aquestes informacions estan analitzades en els següents apartats. Com a curiositat, també voldria destacar el seu interès a aprendre alemany que mostra en una correspondència amb Leonor Serrano el 1914 (Serrano, n.d.), que ja explico en el relat. En aquella època, segurament ja coneixia la seva futura esposa, Elvira Zimmer, de família alemanya i auxiliar de la recentment inaugurada Biblioteca de la Mancomunitat, de la qual Eladi Homs va ser un dels impulsors.

6.2. L'arribada de les idees Montessori a Catalunya

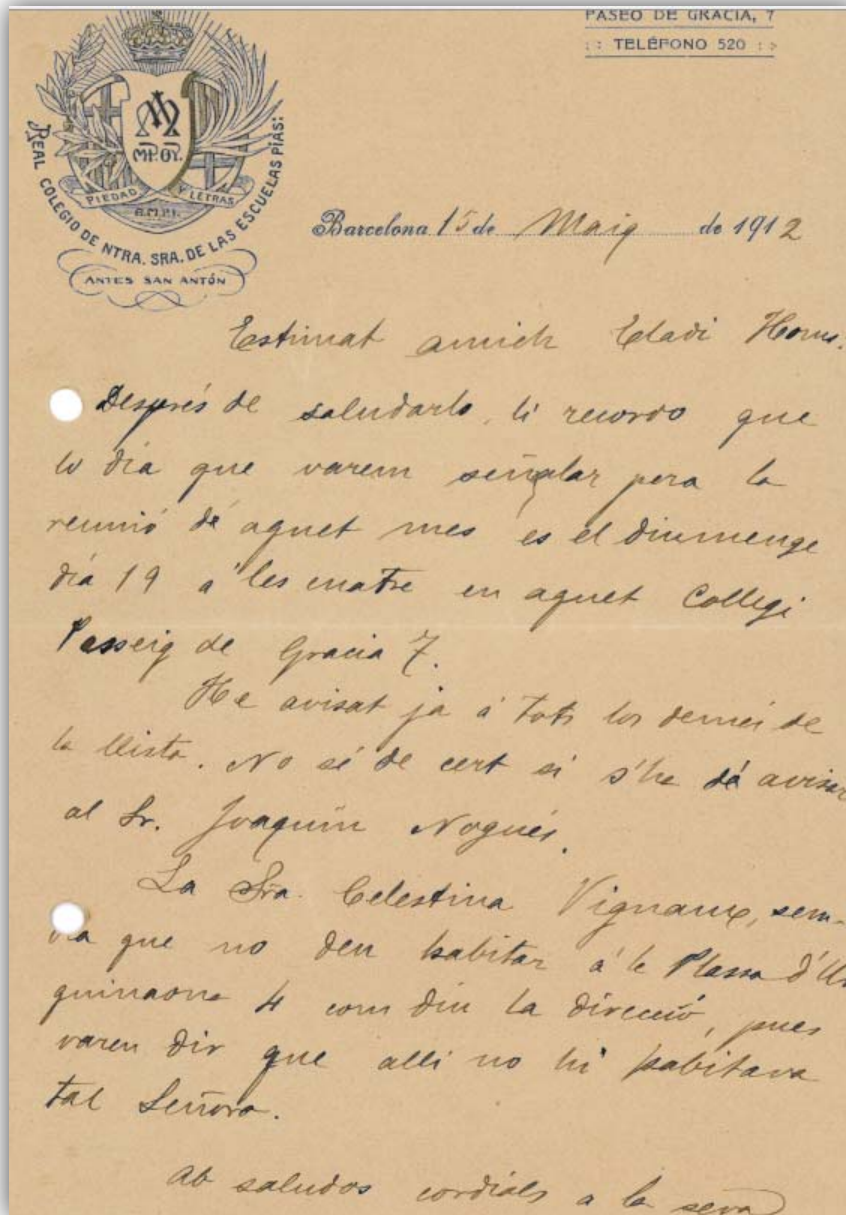
En la majoria d'articles i escrits sobre Montessori ja s'explica molt bé l'origen de l'arribada de les idees Montessori a Catalunya. Es coneix molt bé la que es considera primera publicació sobre Montessori a la revista *Feminal* (Alemany Borràs, 1911) i se solen citar molts altres articles a la *Revista de Educació*, la majoria d'escrits traduïts de l'anglès. Josep Martí Baiget però, també concreta dues publicacions anteriors: una de Reus aquell agost de 1911 o a una de Madrid al *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza* un any abans (Martí i Baiget, 2020).

El fet que les idees de Montessori lliguessin tan bé amb el pensament polític de la classe dirigent d'aquella època, i especialment amb el d'Homs i Prat de la Riba, està molt ben descrit en obres com *Eladi Homs Oller: la mirada internacional de l'escola catalana (1907-1917)* (Calvo Carrasco, 2012) o els treballs de José González-Agàpito, on diu, per exemple, que “Homs no podia deixar d'entusiasmar-se per aquest mètode que li ofería complir el seu desig de trencar amb les pràctiques tradicionals oferint una ‘pedagogia científica’, i alhora, el montessorianisme enllaçava, tant per la seva metodologia com pels seus pressupostos pedagògics, amb molts dels trets que el reformisme de la Lliga demanava a l'educació” (González-Agàpito, 1986).

Un tema que no ha sortit gaire en les publicacions és l'inici de la proposta que feia Homs a Prat de la Riba, resultat de l'encàrrec que aquest li feia en tornar de Chicago. Això ho veiem ben explicat per Eladi Homs al seu article “Una Normal Catalana” de 1931 (Homs, 1931a). Per tant, paral·lelament a l'entrada de les idees de Montessori, suposem que s'anava estudiant com fer aquella renovació

pedagògica a Catalunya, i sembla que el principal ideòleg era el mateix Eladi Homs per encàrrec directe de Prat de la Riba.

En els arxius treballats d'Homs trobem diverses comunicacions amb Prat de la Riba d'aquells anys, però no gaire esclaridores sobre els temes que hi tractaven. El que sí que aporta el fons documental estudiat és una carta de les Escoles Pies de Barcelona del 15 de maig de 1912, de les quals es desprèn que Homs organitzava reunions amb mestres com, per exemple, Celestina Vigneaux.

família, amari y disposi de son
 amic y servidor.

Pere Bernadàs
 Cristapi.

Imatge 36. carta de les Escolles Pies de Barcelona del 15 de maig de 1912 a Eladi Homs (Escoles Pies, 1912). Font: Fons Eladi Homs.

Sobre el protagonisme que Homs va tenir en aquells inicis, no hi ha hagut mai cap dubte en cap dels escrits ni documentació. Aquí només voldria destacar els treballs de Josep Martí i Baiget (Homs, 2002), González-Agàpito (González-Agàpito, 1986) i “La estancia de Maria Montessori en Barcelona” (Sáiz, 2005). Sobre els plans de la Diputació al voltant de la pedagogia Montessori que es van fer als inicis, destaquem de nou l'article d'Homs de 1952 (Homs, 1952).

L'altre aspecte a destacar en la majoria de treballs i articles és el d'atribuir a Palau i Vera la primera lectura del llibre de la doctora Montessori. Aquest fet el podem trobar sobretot en la gran obra de Galí, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900 a 1936*, en la qual destaca:

És molt probable que la primera persona que a Catalunya va tenir en les seves mans el llibre de la Doctoresa *Il metodo delta Pedagogia scientifica applicatto all'educazione infantile nelle Case dei Bambini*, publicat l'any 1909, fou Joan Palau Vera. Ens n'havia parlat a nos altres amb entusiasme cap a l'any 1911, estant tots dos a Terrassa, i ens havia manifestat el seu desig d'abandonar davant d'aquella evidència, tots els assaigs balbucejants i dedicar-se a fons a aquell mètode que oferia tantes seguretats (Galí, 1980).

També percebem aquesta opinió en els escrits de Palau i Vera a *Quaderns d'Estudi* (Palau i Vera, 1920), al llibret sobre l'escola pública de l'Ajuntament de Barcelona de 1933 (Ajuntament Barcelona, 1933) i en l'article que Eladi Homs que va fer amb motiu de la mort de la doctora el 1952 (Homs, 1952).

Però hi ha una altra versió no tan coneguda que podria haver estat paral·lela a aquesta, la del pare Casulleras, que podem trobar en escrits de la doctora. Ella atorgava el mèrit de la seva introducció a Catalunya directament a Prat de la Riba i al pare Casulleras en el pròleg del llibre en la versió italiana *La vita in Cristo La Santa messa spiegata ai bambini* (Montessori, 1970). També constatem que Prat

de la Riba hi va tenir un gran protagonisme en escrits com els de (Balcells, 2012), (Casassas Ymbert, n.d.), (Manent i Segiumont, 2001) i el mateix article de 1952 d'Homs (Homs, 1952).

A la revista *Quaderns d'Estudi*, Palau i Vera explica els inicis del Consell d'Investigació Pedagògica i el rol que hi va desenvolupar per iniciar l'assaig a la Casa de la Maternitat (Palau i Vera, 1920). També podem constatar a les actes de les reunions del Consell i de la Casa de la Maternitat que va ser la gestió d'Homs la que va impulsar aquell assaig i que fou qui va proposar Palau i Vera. Tot aquest afer es pot trobar en la majoria de les publicacions sobre el tema, com el llibre *Miquel Ferrà, el poeta Compromès* (Lladó, 2012). La junta de la Maternitat presenta a la Diputació el mètode i encomana a Joan Palau i Vera assajar-lo a pàrvuls (Montessori, 1970). Galí esmenta especialment la col·laboració entre Homs i Palau i Vera, que és la que ha transcendit més en el relat oficial d'aquells inicis (Galí, 1980).

6.3. Palau i Vera, les pensionades i els contactes amb Montessori i Maccheroni

També és molt conegut i consensuat el viatge de Palau i Vera a Roma per agafar idees per a l'escola de la Maternitat, la preparació paral·lela de les instal·lacions per part de la Diputació, la direcció i el seguiment que en feia Eladi Homs amb la supervisió constant de Prat de la Riba i Puig i Cadafalch, i el posterior assaig educatiu de Palau i Vera. Tot això ho podem trobar molt ben explicat en els escrits de *Quaderns d'Estudi* titulats "Un assaig d'aplicació del mètode Montessori a la Casa de la Maternitat de Barcelona" (Palau i Vera, 1920), que es publicarien amb motiu de la mort de Palau i Vera.

Tot això es reproduïx amb diferents versions en gairebé tots els treballs sobre aquesta temàtica. També hem vist, però, com alguns escrits atribueixen a Palau i Vera la iniciativa de fer aquell viatge i aquell assaig, cosa errònia, segons podem despendre dels documents consultats. La iniciativa va partir sobretot d'Eladi Homs després de la confiança que li va fer el Consell i especialment el mateix Prat de la Riba. Podem trobar un extens reportatge d'aquell viatge de Palau i Vera a Roma a la revista setmanal *Catalunya*, en el seu número del 3 de gener de 1914 (Palau i Vera, 1914). De tot aquest episodi no n'hem localitzat cap correspondència al fons d'Eladi Homs, però sí de la gestió de les pensionades per anar a Roma.

El tema de les pensionades també està molt ben documentat en les actes de les diferents institucions i en la premsa, que en va fer seguiment i difusió. Cal pensar que sobretot la Diputació, però també l'Ajuntament, ja estaven implicades de ple en la promoció del mètode a Catalunya. Quan van tornar, les pensionades van fer moltes xerrades arreu i van publicar diversos escrits, dels quals es troben documents i referències en diferents arxius i publicacions de l'època. Un exemple pot ser la memòria de Mercè Climent del curs a Roma de 1914 per a l'Ajuntament, que es pot consultar a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona. Tot i així, en els relats posteriors i els treballs sobre aquella època, no ho hem trobat gaire detallat ni explicat, ja que es menciona molt de passada.

El que sí que considero informació rellevant i nova són algunes informacions i alguns detalls de l'estada de les pensionades que podem saber gràcies a la correspondència analitzada d'Homs. Hi ha una carta llarga que Maria Villuendas envia a Homs des de Roma el 26 de març de 1914 –ja exposada al relat–, en què li explica la seva estada al curs. Potser val la pena detallar més aquesta carta per

la quantitat d'informació nova que conté. Primer de tot, es disculpa pel retard de la missiva. Villuendas ho deia afligida, ja que li havia arribat per la seva mare que Homs estava disgustat amb ella perquè no li escrivia. Li comentava que ja li havien escrit al principi –ella i Teresa Roig– i que van quedar que farien una carta cada una, i ara veia que aquell tracte la perjudicava a ella. Parlava que els primers dies van ser molt estressants i que ara ja començava a tenir més pau. Visitaven escoles de Roma per tal d'observar aules, tal com s'exigia en el curs. Explicava que escoltava les lliçons en italià i que ja les entenia, però que després també escoltava les traduccions en francès de Maccheroni –més semblant al català–, sobretot perquè feia més èmfasi i posava més exemples, passió i descobria coses noves. De Maccheroni també deia que era una artista en l'art de dirigir els nens. Li relatava que cada tarda es trobaven totes a la pensió de Vigneaux amb Serrano, que era molt amable, i llegien, comentaven i repassaven el llibre de la pedagogia científica. També assistien a conferències de la universitat –amb el pedagog Varisco. Parlava del pare Homs, el capellà que els acompanyava, que els feia molta companyia amb les seves afectuoses xerrades, però que en aquells moments estava malalt per no haver-se cuidat bé un refredat (Villuendas, 1914). El pare Homs segur que devia ser l'oncle d'Eladi Homs, Josep Calassanç Homs Recasens, un eminent i influent clergue que treballava a Roma en aquells moments.

Trobo interessant reproduir l'inici d'aquesta carta manuscrita, de cinc fulls, per tal de copsar l'estil comunicatiu que tenien.

Sr. D. Eladi Homs
 Barcelona.

Molt Sr. meu: Lo estava ale-
 que a Roma, sentint aquest goig intim que
 proporciona la consciencia tranquila, jaquent-
 ho disfrutar tan sols, les persones que amb
 criteri propi, coneixen el seu deure i saben què
 compleixen degudament; quan de prompte ve
 a trovarme la nova, per la meua mama
 dada, de que V. jaquis pensar, que no m'ha-
 ria dirigit encara directament per escrit a
 V. desde la meua arribada a Roma. La

Imatge 37. Part de la carta de Villuendas a Homs des de Roma el 1914 (Villuendas, 1914) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Leonor Serrano, inspectora d'educació, tenia l'encàrrec de dirigir el grup de pensionades, i sembla que era la més decidida. Conservem el discurs que va fer en la cloenda del curs a Roma gràcies als arxius AMI d'Amsterdam (Serrano, 1914a). Serrano, en un dels seus dos llibres sobre Montessori, explica amb molt de detall una entrevista que va fer aquells dies a la doctora i ja observa l'interès de la doctora en aquell moment per conèixer i venir a Catalunya (Serrano, 1915c).

També al fons d'Eladi Homs trobem tres cartes amb Leonor Serrano, a través de les quals ens aporta algunes dades: que ella era l'encarregada del grup de pensionades a Roma i la relació de la gran quantitat d'articles i xerrades que va fer l'any 1914 sobre Montessori. Hi detalla cinc articles, nou conferències, nou cursets i dues publicacions. Una és el primer llibre encarregat pel ministeri, que ve a ser un informe del curs i la traducció del llibre de la doctora *Manual practico de la Doctora Montessori* (Serrano, 1914c).

Datos sobre la propaganda pedagógica del método Montessori
 por
 Leonor Ferrans, Inspectora de 1.ª enseñanza de Barcelona, pensionada en Roma por el Ayuntamiento de esta ciudad, en 9 de Febrero de 1914; encargada por R. 1 del Ministerio de Instrucción Pública, de dirigir el grupo de maestras pensionadas en Roma, en 1.º de Abril de 1914.

Artículos { "María Montessori y la Pedagogía científica," Sociedad de la Inspección. Abril 1914. Madrid
"El Curso Montessori en Roma." "La escuela Moderna," 2 de Mayo de 1914. Madrid
"El concepto de la libertad biológica en el método Montessori,"

Imatge 38. Detall de l'inici de la carta de Serrano en la qual relatava la pràctica de propaganda sobre el mètode Montessori (Serrano, 1914c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Aquell any 1914, Serrano escrivia cartes a Homs i el convocava a reunions. En algunes d'elles, demanava a Homs que busqués suports per a un pla de millora dels edificis escolars. Veurem més endavant com en algunes d'aquestes reunions hi havia controvèrsia entre Homs i altres participants.

Sobre l'assaig a la Casa de la Maternitat, disposem de la detallada explicació a *Quaderns d'Estudi* feta pel mateix Palau i Vera (Palau i Vera, 1920), però també altres publicacions com el llibre de la mestra Anna Maccheroni (Maccheroni, 1947), el segon llibre de Leonor Serrano (Serrano, 1928) o l'obra de Galí (Galí, 1980).

L'escola de la Maternitat, més enllà d'aquell primer assaig, va continuar col·laborant amb el projecte Montessori, tant en l'elaboració de material com en el curs de 1916. Trobem més descripcions de l'escola de la Maternitat en els dos llibres de Maccheroni: *True Romance* (Maccheroni, 1947) i *Comme conobbi Maria Montessori* (Maccheroni, 1956), en els quals descrivia com era aquella escola de la Maternitat quan va arribar a Barcelona.

En altres llibres de la biografia de Maria Montessori podem descobrir anècdotes de nens de l'escola de la Maternitat, la majoria d'elles situades en el context del curs de 1916, on els alumnes feien observacions. Algunes d'aquestes biografies són les de Standing (Standing, 1959) o Rita Kramer (Kramer, 1976).

En el fons d'Eladi Homs l'escola de la Maternitat surt referenciada diverses vegades, ja que formava part de la logística del material Montessori, del curs de 1916 i de les publicacions que es farien al voltant d'aquella metodologia.

6.4. Anna Maccheroni i l'escola de la Mancomunitat

Sobre la vinguda de Maccheroni el que trobem més a la premsa del moment, a les actes del Consell d'Investigació Pedagògica i a altres documents són referències sobre les seves activitats aquell 1915 i sobre la seva bona acollida i acceptació per part del seu entorn proper.

Ella mateixa parla dels detalls de la decisió d'anar a Barcelona al seu llibre *Comme conobbi Maria Montessori* (Maccheroni, 1956) Diu que, mentre estava a Milà impartint un curs, acabaven de decidir la seva anada a Barcelona, i que l'1 de febrer tornava a Roma, on la doctora li va fer una bona benvinguda i li va regalar un quadre per donar-li coratge. Relatava: "Aquests van ser dies molt extraordinaris per a mi perquè estava a punt de marxar. Em va augmentar la meva sensibilitat" (Maccheroni, 1956).

Sobre la seva arribada, al fons analitzat hi ha una carta de Leonor Serrano a Eladi Homs en la qual li respon que, accedint als desitjos d'Anna Maccheroni, l'anirà a rebre al port i l'acompanyarà per Barcelona a la seva arribada (Serrano, 1915a). Com a curiositat, Serrano recorda a Homs que li ha d'escriure en català.

La Inspectora Sr. D. 057.
 primera de enseñanza Eladio Homs.
 de
 Barcelona
 Particular

Mi distinguido amigo.
 Gracias por la carta que tiene la bondad de
 remitirme. Puesto que así es el deseo de la Srta. Macche-
 roni, le agradecería si V. me avisara el día que llegue,
 para que pueda acompañarla y recibirla, en todo cuanto
 pueda serle útil.

Su affma s. s. y buena amiga
 Leonor Ferrano.

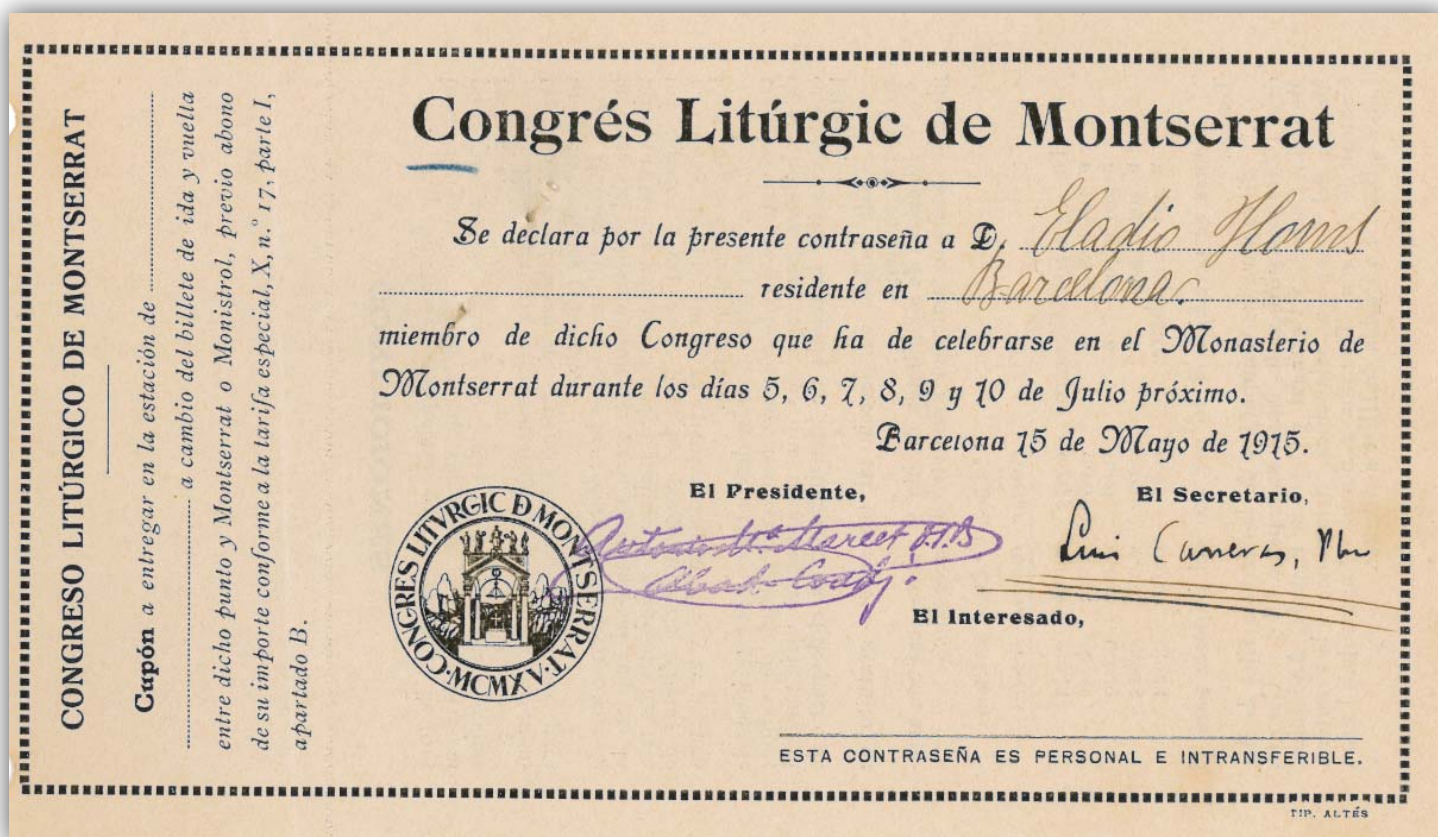
P.D. Me anunciaba V. en
 su última que siempre me escribiría en catalán.

Imatge 39. Part de la carta de Leonor Serrano a Eladi Homs el 1915 (Serrano, 1915a). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

De la seva arribada i dels seus primers passejos per Barcelona també en parla amb molta passió Maccheroni als seus dos llibres, abans esmentats. Sabem que enviava cartes apassionades a la doctora als Estats Units i que allò va fer que Montessori proposés al seu pare –que estava a Itàlia malalt– que anés a Barcelona a viure. Hi ha cartes detallades al llibre que recull aquella correspondència: “Maria Montessori writes to her father, letters from California, 1915” (C. Montessori, 2015).

Al llibre sobre Miquel Ferrà de Miquel Jaume i Campaner (Lladó, 2012) parlen de la seva relació amb l'Església i de com va participar com a ponent en el

congrés litúrgic internacional de Montserrat. Sabem que Homs també hi va intervenir com a congressista i al seu fons hi guarda dos cupons de congressista: un per al transport i un per a l'allotjament. Reprodueixo la imatge d'un d'ells com a curiositat (Congrés Litúrgic de Montserrat, 1915a).

Imatge 40. Cupó de transport (Congrés Litúrgic de Montserrat, 1915a) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Sobre aquell any, al fons estudiat també hi ha documents curiosos sobre les eleccions provincials que tenen a veure amb Anna Maccheroni. Per una part, hi ha el nomenament d'Eladi Homs com a interventor de les eleccions provincials del 14 de març pel districte tercer de Barcelona i també la proclamació de candidats —entre ells el senyor Bastardas, qui tornaria a sortir de diputat (19150308 *Homs Interventor a Eleccions Provincials (EH) Cert*, n.d.). Per l'altra,

tenim una nota no signada del diari *La Veu de Catalunya* sobre unes conferències que Maccheroni havia de fer i qüestionava si eren oportunes, ja que coincidien amb les eleccions. Una vegada més, es veu com hom relaciona el projecte de la Mancomunitat amb la política (*La Veu de Catalunya*, 1915).

Sobre l'escola de la Mancomunitat, Homs s'atribueix a ell, a Anna Maccheroni i a Prat de la Riba l'autoria de la seva creació. Al fons analitzat hi ha un text manuscrit en molt mal estat de 1924 on fa un repàs de l'escola Montessori. Hi diu que fa nou anys des de l'escola Montessori i en fa un balanç molt emotiu. Exposa que el 1915 ell, Maccheroni i Prat de la Riba la van crear amb molta il·lusió i que era la primera pedra d'un institut d'educació de gran volada, que esdevindria un exemple a Europa. Explica que no tenien cap pretensió política, que sols volien cercar déu dins l'infant. La nota no es pot llegir gaire bé. Aquí en reproduïxo un tros significatiu interessant (Homs, 1924).

Obra realitzada
~~esmentada en~~
 Nou anys dedicats a una tasca donant destí
 a parlar en nom de l'experiència en esta ob-
 tinguéda. Quan ^{en} l'any 1925 el senyor Prat de
 la Riva, la ^{professora} senyoreta Macheroni i el que sota-
 signa, crearem humilment l'Escola Montessori
 de la Deputació (avui Escola graduada de la Man-
 comunitat) en un punt d'un carrer esquerra de
 l'Eixample, no ens ^{empenya} ^{exaltament} cap passió ~~irreflexiva~~,
 ni ^{en} cap antagonisme racial ni cap odi ^{malvo-}
 lença a ningú, ^{en} ^{guiera} ^{sinó} un pur i simple desig
 d'encendre a casa nostra un fogar cultural
 semblant als que existien arreu. ~~no assigna-~~
 rem a la novella institució cap idealitat de
 combat. Aquella era una primera pedra
 d'un ^{arxipiat} Institut d'Educació de gran volada, o-
 rientat de cara a Europa, que, no s'ha arribat
 a bastir (per manca de delit), ~~no assigna-~~
 rem a la novella institució cap idealitat de
 combativa ni ens proposarem que d'ella existissin
 regeneradors de cap ordre social. Enamorats
 de l'home, imatge i semblança de Déu, ens dalia
 cercar-lo en l'infant, respectar-lo i ajudar-lo
 a ~~creixer~~.

Imatge 41. Part del text manuscrit d'Eladi Homs (Homs, 1924). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

A la caixa 2 del fons d'Eladi Homs també hi ha una carta molt reveladora sobre el seu protagonisme en tota aquella gestió. Es tracta d'una lletra del 14 d'agost de

1915 en la qual Eladi Homs escriu a Puig i Cadafalch per convèncer-lo de llogar un local al carrer Diputació per a la nova escola. Afegeix que allà també es podrà començar l'Escola de Pedagogia projectada. Li explica que Prat de la Riba no ho vol decidir i insisteix per convèncer Puig i Cadafalch de les bonances del mètode.

També esmenta que ell és qui porta el pes de l'empresa, que treballa moltes hores sense cobrar i que ell no té ni vol cap benefici en la venda de material. Amb tot, li demana que s'inverteixin els diners de la Diputació en aquell nou local (Homs, 1915a). Finalment, els fets corroboren l'èxit de la carta d'Homs, ja que el trasllat a un millor edifici es va fer, encara que no s'hi acabés engegant l'Escola de Pedagogia.

pis del carrer de la Diputació logrem precisament el que voste vol, el no fer obres, i estarem dignament allotjats.

L'Escola de Pedagogia. - Si, com esperem, en el pròxim presupost de la Diputació hi figura ja una consignació per a l'Escola de Pedagogia, al carrer de la Diputació s'hi podrien celebrar dignament les tasques durant el primer any, tot esperant altres locals disponibles. En efecte, s'hi podria disposar quan menys d'una aula per a 20 o 25 persones, que ja és prou De moment ja la Sra. Maccheroni voldria donar-hi durant l'octubre, novembre i desembre, un curs d'exposició del Mètode Montessori per als probables futurs alumnes de la Doctora, que els servis de preparació. Al pis del carrer de l'Universitat no cal pensar en semblants aventures.

El lloguer i la matrícula. - Obrint l'Escola Montessori al carrer de la Diputació, jo crec obtainible una matrícula així

Classe de pàrvuls		Classe elemental	
5 gratuïts	0.-	4 gratuïts	0.-
5 de 5 ptes	25.-	4 de 10 ptes	40.-
15 de 10 ptes	150.-	7 de 15 ptes	105.-
10 de 15 ptes	150.-	10 de 25 ptes	250.-
35 nens	325.-	25 nens	395.-

R e s ú m .

Pàrvuls	325 ptes. mensuals
Elementals	395 " "
Total	720 ptes. mensuals

Imatge 42. Font: Part de la carta d'Homs a Puig i Cadafalch (Homs, 1915a). Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Sobre aquella escola hi ha molta informació que es pot trobar tant en publicacions de l'època com en llibres i articles. Hi va haver dos trasllats en dos anys i, com acabem de llegir, Homs va poder aconseguir aquella ampliació primera de 1915 i hi havia molt interès a documentar i fer informes de cada any. Un exemple en són els *Resultats en l'aplicació del mètode Montessori a l'ensenyament elemental* que Maccheroni publicava el 1916 (Maccheroni, 1916e). Aquests informes, tant pedagògics com organitzatius i econòmics, es poden consultar en actes del Consell de Pedagogia, però també publicats a *Quaderns d'Estudi* –la revista pedagògica de la Mancomunitat.

Galí, en la seva obra, en fa una descripció (Galí, 1980), i també Homs, una descripció encara més petita en el seu article de 1952 (Homs, 1952). No s'ha publicat posteriorment gaire informació sobre aquells informes. Sí que podem trobar alguna informació aleatòria en alguns llibres i articles; per exemple, en els de Josep Martí.

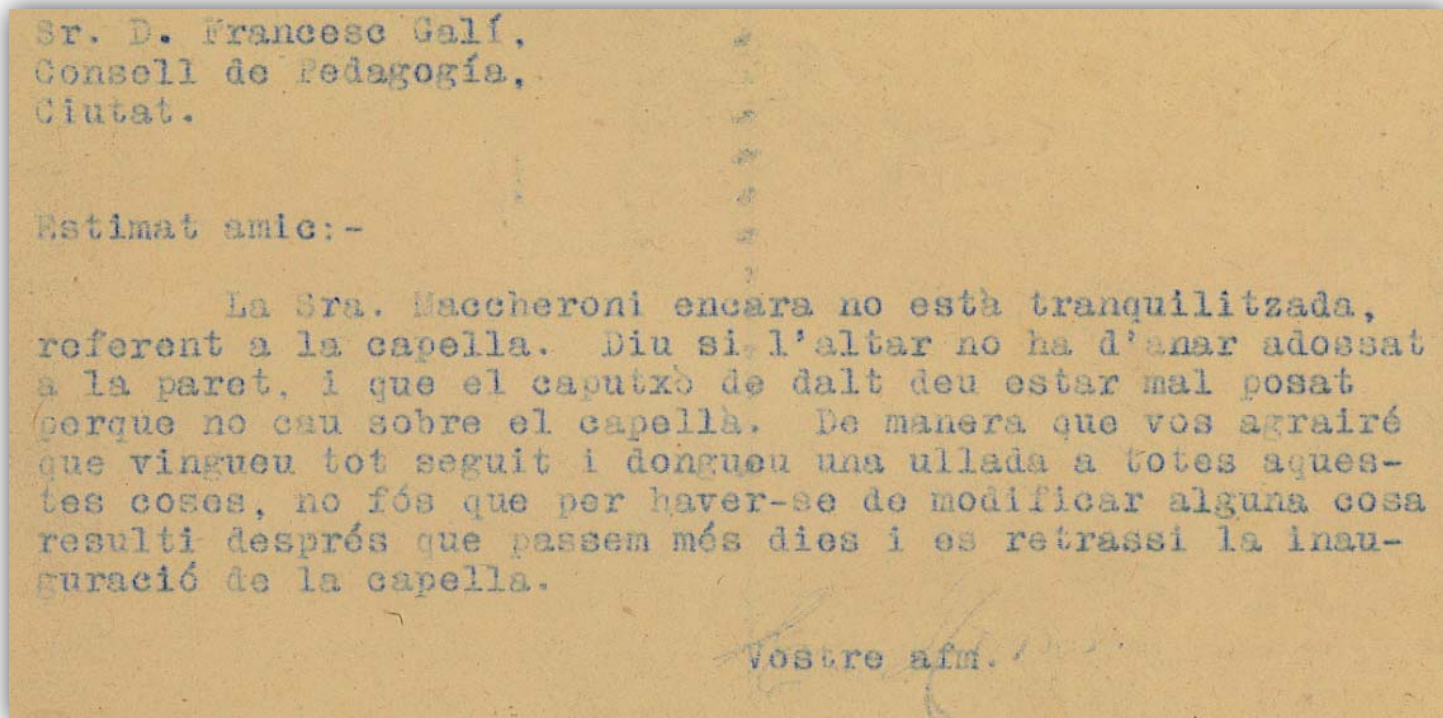
També se'n fa una descripció molt detallada en l'article ja mencionat del periodista del *Times Educational Supplement* el 1919 (Times, 1919). A més, hi ha dos articles interessants a destacar sobre la religió i l'hort de l'escola a *La Veu de Catalunya* (Anglès, 1922). Maccheroni, als seus dos llibres (Maccheroni, 1956 , 1947), explica força anècdotes de l'escola en les quals sol incloure els fills de Prat de la Riba.

Especial menció ha tingut en més articles i publicacions posteriors el primer assaig d'incorporar la religió catòlica a l'escola Montessori. Se n'han publicat llibres com l'editat a Barcelona (Montessori, 1935) i les seves posteriors versions i reedicions en altres llengües (Montessori, 1970), i articles com el de Marcello

Grifó (Grifo, 2008). També el treball fet en música el van voler explicar arreu del món. La doctora va exportar cançons i idees en alguns dels seus llibres, com *La auto-educación en la escuela elemental* (Montessori, 1919d).

Al fons d'Eladi Homs estudiat trobem una carta del 9 d'agost de 1916 en la qual Homs escriu a Maccheroni sobre el canvi de lloc de l'escola. Diu que l'escola de la Mancomunitat (C/Diputació, 262) s'ha quedat petita i que està buscant nou emplaçament, però per ara descarta canviar de casa, ja que una que hi havia al carrer Aragó i els convenia ja l'han llogada unes monges i era molt cara. Va fer un projecte que va passar a Puig i Cadafalch i Prat de la Riba per tal de posar les aules d'elemental a un local de Can Batlló i que el carrer Diputació quedés per a pàrvuls, i demana opinió a Anna Maccheroni sobre això (Homs, 1916bc).

També descobrim algunes dades anecdòtiques, com la necessitat de reparar l'altar de la capella de l'escola (Homs, 1916u) o les cròniques de l'escola –sobretot de la part religiosa– que feia Homs a Fedeli l'estiu de 1916.

Imatge 43. Carta de Homs a Francesc Galí del març de 2016 (Homs, 1916u). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Igualment, hi ha moltes referències a l'escola: quan hi arribaven paquets, quan convidaven la gent de visita o quan quedaven allà per algun afer. Cal pensar que la seu de l'escola també serà l'oficina d'Homs i la doctora Montessori i l'oficina principal del curs de 1916.

Tenim una carta del desembre de 1915 en la qual Homs explica que ell mateix està fent el pessebre a l'escola i que el senyor Gibert i el mossèn Anglès han estat ensenyant cançonetes noves de Nadal als nens (Homs, 1915e).

6.5. La decisió de venir de la doctora Montessori i la seva arribada

Sobre la seva vinguda a Catalunya, esmentaré alguna publicació rellevant. Al fulletó del curs de 1916 s'explica que la doctora va prioritzar venir a Barcelona per sobre d'altres llocs que li ho demanaven (Diputació de Barcelona, 1916b).

Al llibre *Maria Montessori writes to her father, letters from California, 1915* (C. Montessori, 2015), que és un recopilatori de correspondència entre la doctora i el seu pare durant aquells anys, s'informa que Eladi Homs –que era el responsable d'organitzar el curs Montessori i l'encarregat d'impulsar la promoció de les idees Montessori a Catalunya– tenia poc contacte amb la doctora, ja que les comunicacions amb els Estats Units eren molt deficientes. Diu que va ser molt difícil poder preparar res per avançat a causa dels compromisos creixents de la doctora als Estats Units. També detalla que el maig d'aquell any comptaven que la doctora arribaria al setembre, però finalment la seva arribada es va anar posposant fins al Nadal de 1915.

A la biografia *The light within: The story of Maria Montessori* (Smaridge, 1965), es posa de manifest que Montessori buscava un nou lloc on continuar assajant i desenvolupant el seu mètode a causa de la guerra. Espanya era neutral però comerciava amb els que feien guerra, una terra de pau per a la vida i el treball. També cita Anna Maccheroni: diu que ella de seguida es va sentir atreta pels catalans, que eren diferents en molts aspectes dels altres espanyols. Eren enèrgics, amables i receptius a les noves idees.

Maccheroni, en el seu llibre *True Romance* (Maccheroni, 1947), conta que, després de l'èxit de la doctora a Califòrnia amb l'aula model i les medalles que va

rebre, va venir a Barcelona. Explica que la va anar a trobar a Algesires, que van parar un dia o dos a Madrid i que després van anar a Barcelona.

Anna Fedeli, més tard, parla d'aquells inicis i de la vinguda de la doctora en un article publicat a la Universitat de Roma (Fedeli, n.d.). Diu que la doctora va anar a Espanya pel desig dels mestres de rebre el seu ensenyament directe i que va fer un curs amb prop de 200 mestres de Portugal, Anglaterra, els Estats Units i el Canadà.

El mateix Eladi Homs, al seu article de 1952, deia que va ser Maccheroni qui, amb les seves animades cartes, va aconseguir que la doctora desitgés venir a Barcelona. Afirmava que Montessori esperava als Estats Units que se la cridés per venir a Espanya i que aquí tot era satisfacció i esperança. Esmentava que el somni dels nostres inquiets pedagogs i educadors es convertiria en realitat (Homs, 1952). També va explicar l'afer del plor de la doctora al Palau de la Música i com arreu trobava acataments, reverències i salutacions afectuoses.

Dels detalls de la seva arribada en tenim molt pocs. El que sí que coneixem per algunes biografies de la doctora és l'afer del concert del Palau de la Música, quan la doctora es va emocionar en els primers dies de l'arribada a Barcelona. Tota l'altra informació que trobem al relat anterior sobre la seva arribada prové del fons d'Eladi Homs. No es coneixien els detalls de quan ni com va arribar, ni de quines persones i circumstàncies van envoltar aquell esdeveniment. La informació l'obtenim sobretot gràcies a quatre cartes que va enviar Homs a Maccheroni els dies 19, 20 i 21 de desembre a Madrid, on Maccheroni s'estava per rebre la doctora.

La vinguda de Maccheroni a principis d'any anticipava la de la doctora, però hi va haver molts dubtes i incerteses fins al final. En el fons analitzat d'Homs també trobem una carta del 20 de juny que envia a Parkhurst als Estats Units – la col·laboradora d'allà que li portava els afers de la doctora–, on diu que somiaven amb la difícil possibilitat de convidar la doctora. En aquell llarg text, Homs es presentava i aprofitava per explicar-li els plans que tenien amb Montessori (Homs, 1916a).

Tots aquests dubtes –ja explicats en el relat– els detectem també en les cartes a Maccheroni del desembre de 1915. En una d'elles mostra com alguns no confiaven en la seva vinguda: “La gent sembla que's va interessant al veure que s'ha tornat una realitat el que sols semblava una promesa vaga i llunyana (recordi que la Srta. Serrano ha vingut dient que la doctora no vindria)”. Homs també contava que semblava que la doctora, a última hora, tingués pressa per venir, i esmentava una carta que havia rebut de Londres (Homs, 1915b). Comentava que ella havia dit que el curs començava el 15 de gener però que ell ho havia aturat tot, entenent –al novembre– que abans hi havia d'anar Anna Fedeli per inspeccionar com estava tot.

En definitiva, havien de posar fil a l'agulla al curs de seguida. La carta original del senyor Bang, de Londres, que va fer pensar a Homs que ella tenia pressa també es troba al seu fons documental. En reproduïxo una imatge d'un tros significatiu. És curiós que ell encara no sap si Eladi és un home o una dona (Bang, 1915).

Eladio Homs,
Calle Urgell 187,
B a r c e l o n a .
(Spain).

Dear Sir or Madam,

On the 18th. inst., I sent you the following telegram which I herewith beg to confirm:

"Montessori m'a prie de faire propaganda pour Course Priere envoyer details Bang 20 Bedford Street."

Dr. Montessori has written to me telling me about the Course which she is giving in Barcelona commencing the 15th. January, and she has asked me to make all the propaganda I possibly can in order to procure as many English Students as possible.

Unfortunately, the time is very limited and the details of the Course the Dottoressa has given me, are very brief. I shall therefore be glad if you would send me by letter all available information as regards this Course. I know that it will last three months and that it will start on the 15th. January. I presume diplomas will be given? and as regards accomodation for the Students coming from abroad, I hope some arrangement has been made? If you will give me full particulars as regards such "Pensions de Famille", with terms, names and addresses, it will facilitate matters considerably and probably enable me to procure more students.

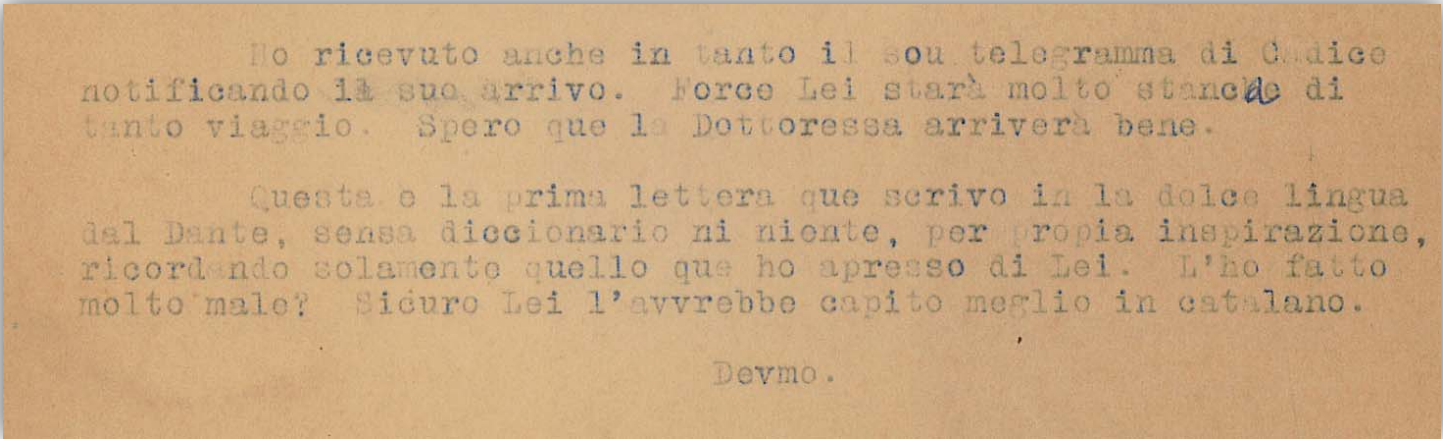
I have just had a cable from America from which I understand that the Dottoressa left New York on the 9th. inst. I therefore anticipate she will be in Barcelona about Christmas.

Imatge 44. Part de la carta del Sr Bang de Londres a Homs (Bang, 1915). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Un altre tema que hi apareix és el dels contactes que li va demanar que fes en la seva estada a Madrid abans d'arribar a Barcelona i que estan detallats en el relat. En aquesta mateixa carta, diu que acaba de rebre cinc postals diferents que li anuncien que ella i la doctora ja són a Madrid. També li explica que a l'escola han fet un pessebre i li aconsella que, a la tornada en tren, la doctora miri de dormir (Homs, 1915d).

Una altra curiositat en una d'aquestes cartes és que prova d'escriure per primera vegada en Italià sense ajuda de cap referència ni diccionari. En aquesta

lletra també li deia que la doctora devia estar molt cansada de tants viatges i que esperava que arribés bé (Homs, 1915c).

No ricevuto anche in tanto il suo telegramma di Codice notificando il suo arrivo. Forse Lei starà molto stanche di tanto viaggio. Spero que la Dottoressa arriverà bene.

Questa è la prima lettera que scrivo in la dolce lingua del Dante, senza diccionario ni niente, per propia ispirazione, ricordando solamente quello que ho apreso di Lei. L'ho fatto molto male? Sicuro Lei l'avvrebbe capito meglio in catalano.

Devmo.

Imatge 45. Font: Part de la carta del 19 de desembre de Homs a Maccheroni mentre estava a Madrid (Homs, 1915c). Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

El dia 21 va enviar una altra carta a Maccheroni en què li mostrava el seu entusiasme en saber que la doctora es trobava ja amb Maccheroni a Madrid. Deia que molta gent l'esperava i que la voldrien anar a rebre a l'estació a Barcelona (Homs, 1915e).

Sig. Anna Maccheroni,
Residencia de Estudiantes,
Madrid.

Benvolguda Signorina:-

Aquest matí hem rebut la nova tan esperada de l'arribada felís de la Doctora Montessori que ens ha omelert a tots de alegria. Per ara les profecies se van complint sense contratemps. Alabat siga Deu! Tothom sent forts desigs de saludar a la Doctora i bastantes persones desitgen ser a la estació el dia que arribi a Barcelona. De manera que li prego ens notifiqui el viatge amb la major anticipació possible, a fi de poguer comunicar la noticia als interessats.

Tingui present que si des de Madrid li convingués parlar amb nosaltres per qualsevol assumpte urgent hi ha el medi de la conferencia telefonica.

Aquest vespre tornarem a anar a l'estació per si arribava la Sig. Fedeli. No hem sapigut res més d'ella. Suposem que haurà trobat dificultats en fer immediatament el viatge per motius de la guerra. Adicionalment de nosaltres

Imatge 46. : Part de la carta del 21 de desembre de Homs a Maccheroni mentre estava a Madrid (Homs, 1915e). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

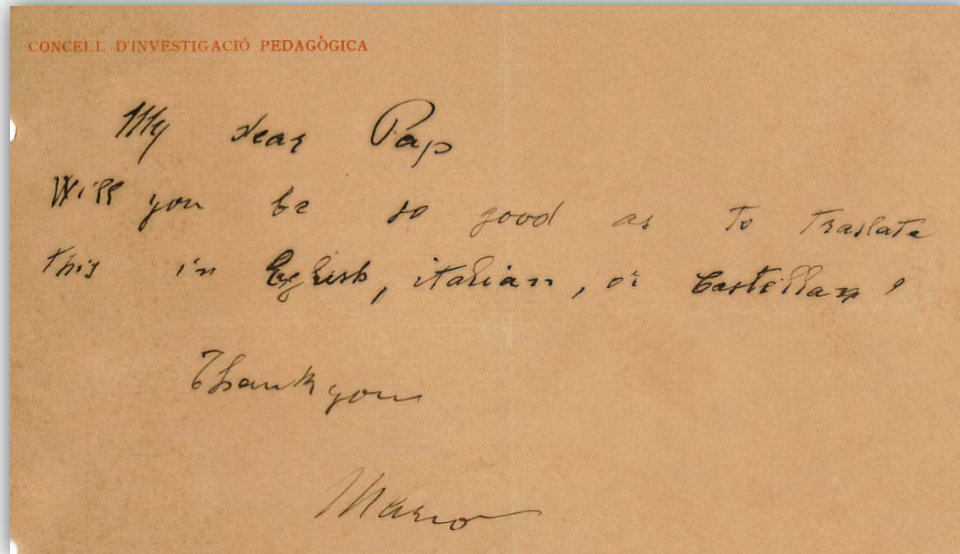
Altres dades que no es coneixien eren quins personatges estaven amb la doctora aquells dies, qui la va ajudar a fer el curs i quan va arribar. Queda clar que Maccheroni la va anar a buscar tota sola fins a Algesires i que van passar dues nits a Madrid abans d'arribar a Barcelona. També està confirmat que Adelia Pyle —que més tard es canviaria el nom per Mary Pyle—, dels Estats Units, no anava amb ella en aquest viatge, ja que la doctora li va demanar que vingués a ajudar-les amb el curs el 30 de desembre (Montessori, 1915d).

També sabem per diverses cartes d'aquells que estaven esperant la seva ajudanta, Anna Fedeli, que arribaria a Barcelona des de Roma abans que la

doctora. Homs va rebre els telegrams que Fedeli venia el dia 19 i la va anar a esperar al tren el dia 20 i, com que no va arribar, també hi va anar l'endemà. No sabem ben bé quin dia va arribar (Homs, 1915e).

D'ella també sabem que més tard marxaria a Roma gràcies a un resguard d'un paquet certificat que Homs enviava a Fedeli el 14 de febrer de 1916 (Homs, 1916p). Fedeli s'encarregava dels afers de la doctora a Itàlia, i constatem les seves dificultats de comunicació amb Montessori, per exemple, quan l'agost va aparèixer a l'escola de Barcelona esperant veure la doctora, que en aquells moments es trobava fora de Catalunya. Homs va haver d'acollir-la a casa seva per menjar i va haver de dormir a l'habitació de Maccheroni de l'escola. Aleshores Maccheroni estava a Hostalets d'en Bas. Homs ho explica a Maccheroni en una carta (Homs, 1916bb). A partir d'aquell moment, totes les referències que tenim d'ella en les cartes analitzades indiquen que estava a Itàlia.

Sobre el seu fill Mario, suposem que va arribar amb la doctora, ell era molt jove i tenim constància de la seva participació en el curs. Recordem la carta en la qual Homs explica a Fedeli que Mario portava de visita per Barcelona els estudiants estrangers del curs (Homs, 1916x). També disposem d'una carta sense data, però amb l'encapçalament del Consell d'Investigació Pedagògica –recordem que aquest Consell canviaria el nom a Consell de Pedagogia a finals de 1915–, en la qual demanava en anglès una traducció a algú a qui ell va anomenar Pap (M Montessori, n.d.).

Imatge 47. Nota sense data de Mario M Montessori (M Montessori, n.d.). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Una vegada a Barcelona, de seguida es van posar a preparar el curs. De totes aquestes gestions en trobem molta documentació. De fet, la caixa 3 dels arxius d'Eladi Homs es podria haver titulat "1916, el curs de 1916 i Maria Montessori". De totes aquestes gestions no disposem de bibliografia rellevant. El que sí que constatem en la premsa del moment és el fruit de la promoció del curs i de la proposta Montessori. Arreu sortien articles i anuncis sobre Montessori i el curs d'aquell any.

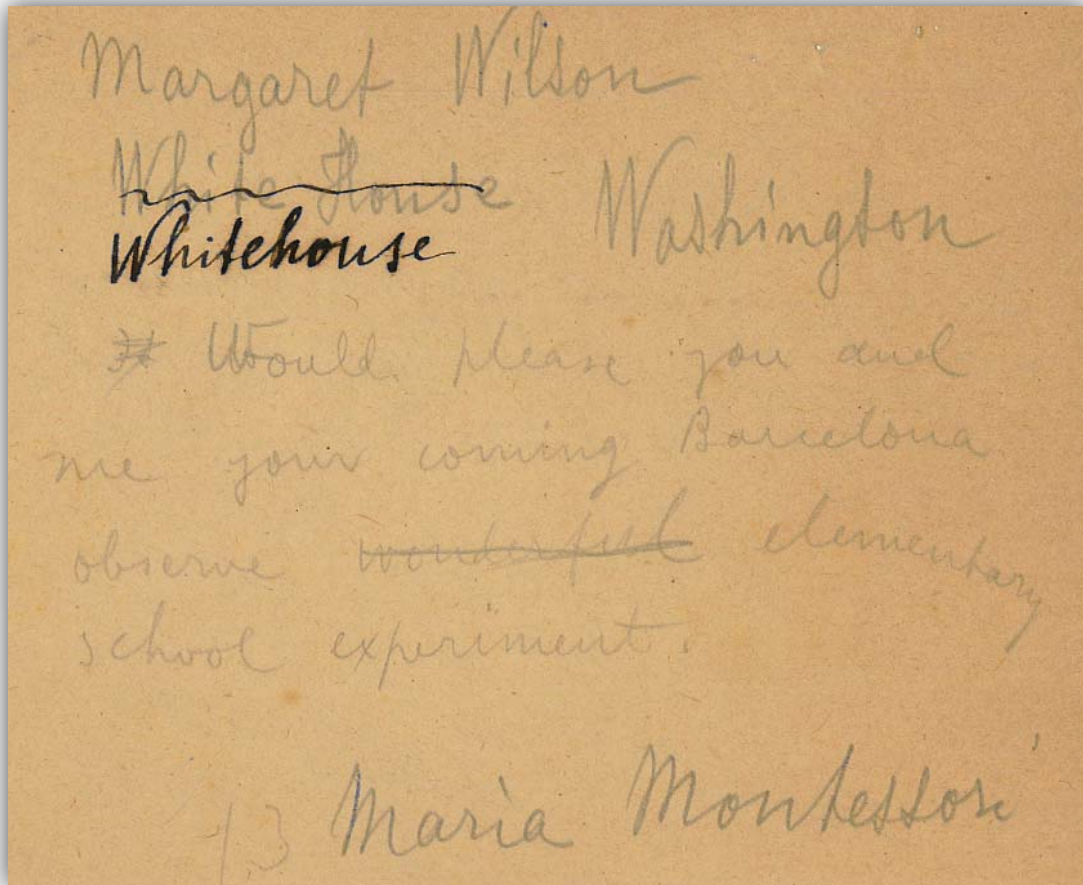
A l'hora de destacar algunes de les activitats que Homs va organitzar i de donar rellevància a alguna correspondència, ho faré agrupant-t'ho per temes. Aquests es materialitzen en els següents sis apartats, des del 6.6. fins al 6.11.

6.6. Contactes internacionals al voltant de la doctora Montessori

La doctora, des del moment que va decidir deixar Itàlia, estava decidida a internacionalitzar encara més les seves idees i allà on anava començava projectes i hi tenia algun representant. Una vegada va instal·lar-se a Catalunya, Homs va haver de contactar amb molts d'aquests gestors i col·laboradors, sobretot d'Itàlia, els Estats Units i Amèrica, però també de França.

A l'hora de promocionar el curs, a més dels països ja esmentats, també va contactar amb gent de Portugal, des d'on un tal Sarafana en demanava informació (Homs, 1916m), i amb Cuba, on tenia el seu amic Alfredo M. Aguayo per enviar-li prospectes del curs.

Una de les coses interessants a destacar és que la doctora insistís a demanar que la filla del president dels Estats Units vingués a Barcelona a veure ella mateixa com de bé funcionava l'escola (Montessori, 1915c). També va enviar un telegrama a Sara –la germana d'Adelia Pyle– a Nova York perquè trobés la manera de convèncer-la de venir (Montessori, 1915a, 1915b).

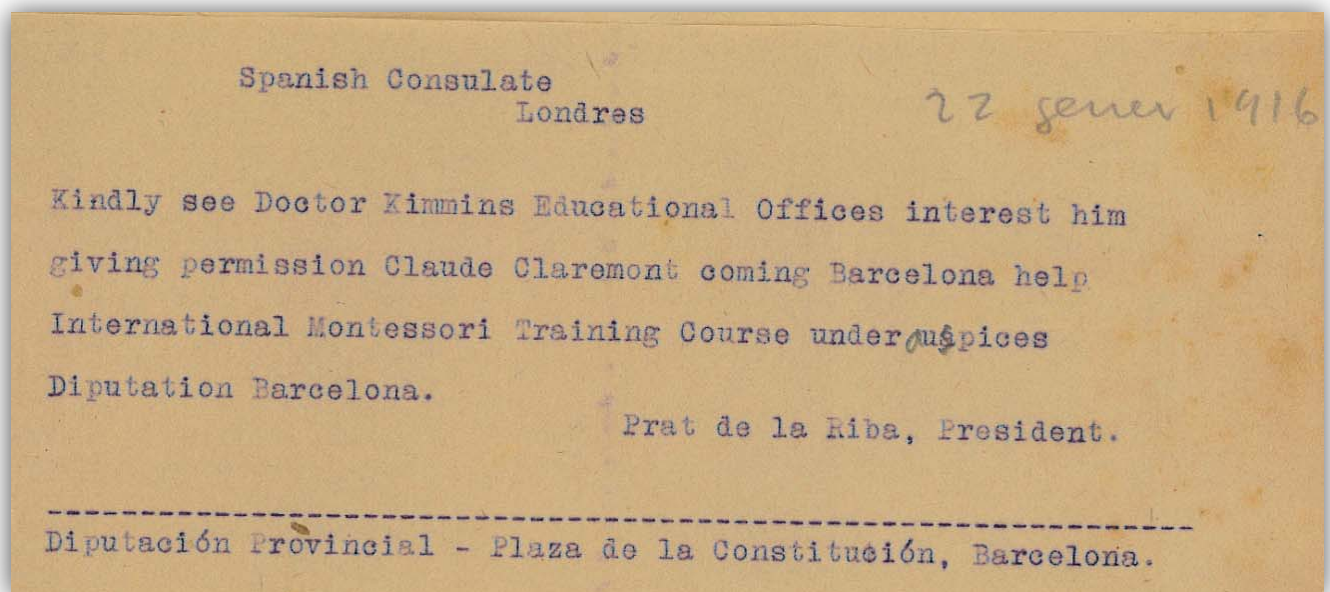
Imatge 48. Esborrany manuscrit per la doctora Montessori del telegrama que Homs havia d'enviar a Sara Pyle (Montessori, 1915c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Un altre cas que va generar moltes gestions i correspondència va ser el del col·laborador i amic de la doctora Claude Claremont, que més endavant lideraria els cursos Montessori a Anglaterra. Ella estava molt interessada que vingués a traduir el curs per als molts alumnes d'Anglaterra que suposadament havien de venir a Barcelona perquè s'havia ajornat el de Londres per la guerra. Comptabilitzem dinou documents entre cartes, esborranys i telegrams relacionats amb aquest afer.

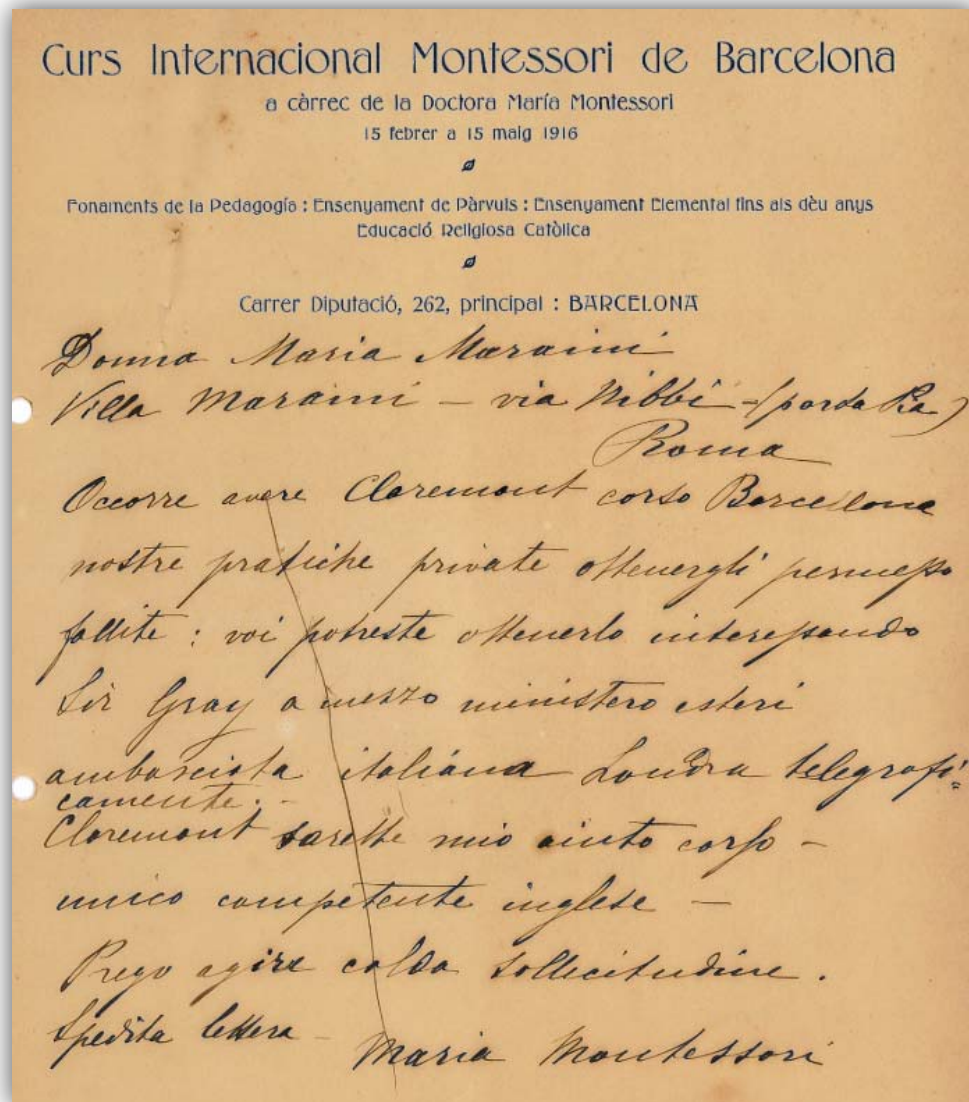
Un és de Prat de la Riba al consolat espanyol de Londres; un altre, també de Prat de la Riba per al doctor Kimmins (inspector en cap del Departament d'Educació de la LCC); quatre de la doctora Montessori a Claremont; un de la

doctora i un altre d'Homs a la Universitat de Londres; dos d'Homs al secretari Bang; un de Montessori al secretari Bang; dos de Montessori a Maria Maraini Guerrieri Gonzaga (una amiga seva de Roma); un de la doctora al doctor Kimmins; un d'Homs al cònsol espanyol a Londres; un d'Homs a Claremont, i tres notes manuscrites de la doctora que no se sap a qui anaven dirigides.

Dels que hi consta la data, el més antic és del 12 de gener, i el més nou, del 13 de febrer de 1916. A les cartes insistia molt perquè, als llocs on s'havia compromès —universitat i exèrcit—, se li deixés anar. A tall d'exemple, mostro la imatge d'un parell de missives.

Imatge 49. Carta del President Prat de la Riba a l'Educational Offices de Londres en què demana la presència de Claremont pel Curs 1916 (Prat de la Riba, 1916a). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 50. Carta de Montessori a Maria Maraini (Roma) sobre Clemonet (Montessori, 1916c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Les comunicacions en anglès d'Homs amb el senyor Bang de Londres també van ser moltes i per diversos temes. En comptabilitzem disset. La majoria són sobre propaganda del curs i, sobretot, per aconseguir inscripcions a Anglaterra. Bang era com la sucursal de Barcelona a Anglaterra i s'encarregava d'agrupar les inscripcions i enviar-les a Homs. Parlaven de les traduccions dels fulletons de propaganda a l'anglès, de copiar la propaganda que ja tenien a punt a Londres,

de convèncer Bang de les meravelles de venir a Barcelona i Espanya, d'assegurar la traducció a l'anglès del curs, de detalls de persones interessades per inscriure's i de la preocupació per l'ensenyament del catolicisme al curs.

Hi ha una carta a destacar del dia 4 de març de 1916 en la qual fa al senyor Bang una valoració molt positiva del curs i dels estudiants internacionals. També li explica que ha d'enviar els diners recollits directament a la doctora Montessori i li contesta la pregunta de si algú es pot afegir encara al curs. Li diu que sí, però pagant la meitat i sense obtenir el diploma. A més, l'informa que fins avui la doctora havia parlat dels nens de les *case dei bambini* i que a partir d'ara parlaria de l'escola elemental (Homs, 1916v).

Pel que fa a les comunicacions amb els Estats Units, a part de les ja esmentades amb la senyora Wilson, Homs es va comunicar amb la senyora Parkhurst en la carta ja citada del 20 de juny de 1916. En aquella lletra, Homs es presentava dient que li havien parlat molt bé d'ella i que compartia la mateixa passió per Montessori que ella. Li va fer un repàs de com van convidar la doctora a Barcelona li donava detalls del curs i de les relacions amb Madrid. Li feia diverses propostes, com les d'una revista internacional; li passava uns dibuixos que ella havia demanat i li demanava escrits sobre Montessori als Estats Units, a favor i en contra. No tenim constància de cap resposta a aquesta llarga carta, que ens servirà per detallar algun tema més endavant (Homs, 1916a).

Sobre Itàlia, a part de les llargues cartes que ja hem comentat amb Anna Fedeli, també hi ha altres comunicacions. Una és de part de la Società Nazionale Italiana-Montessori sobre la inscripció d'una estudiant en el curs de 1916 (Società Nazionale Italiana, 1916). Una altra ve de la Casa dels Italians de Barcelona per

una altra inscripció (Italiani, 1916). Una última carta l'envia la directora d'una escola de Milà on hi ha un centre de formació Montessori, i li demana tota la documentació possible –tal com ja li havia dit Fedeli– del curs, detalls, notícies, etc., per tenir-ho a la seva biblioteca. Diu que ha llegit el seu nom en un article “about the subject of the children’s education is developed” i li pregunta si ell n’és l’autor i li diu que Homs és afortunat de tenir a prop i escoltar la doctora (Inocenti, 1916).

Amb França hem trobat poques comunicacions. Tenim una carta del 20 de juny de 1916 a la llibreria Larousse de París on Homs escriu de part de la doctora demanant-los pressa per traduir el seu llibre, que en francès s’anomenaria *La Méthode de la Pédagogie Scientifique* (Homs, 1916aj). En una altra carta del mateix mes dirigida a Madame Petit de Lyon, directora d'una escola Montessori, Homs li pregunta com va el moviment Montessori a França, si la seva escola aplica el mètode amb èxit i com li va (Homs, 1916ag).

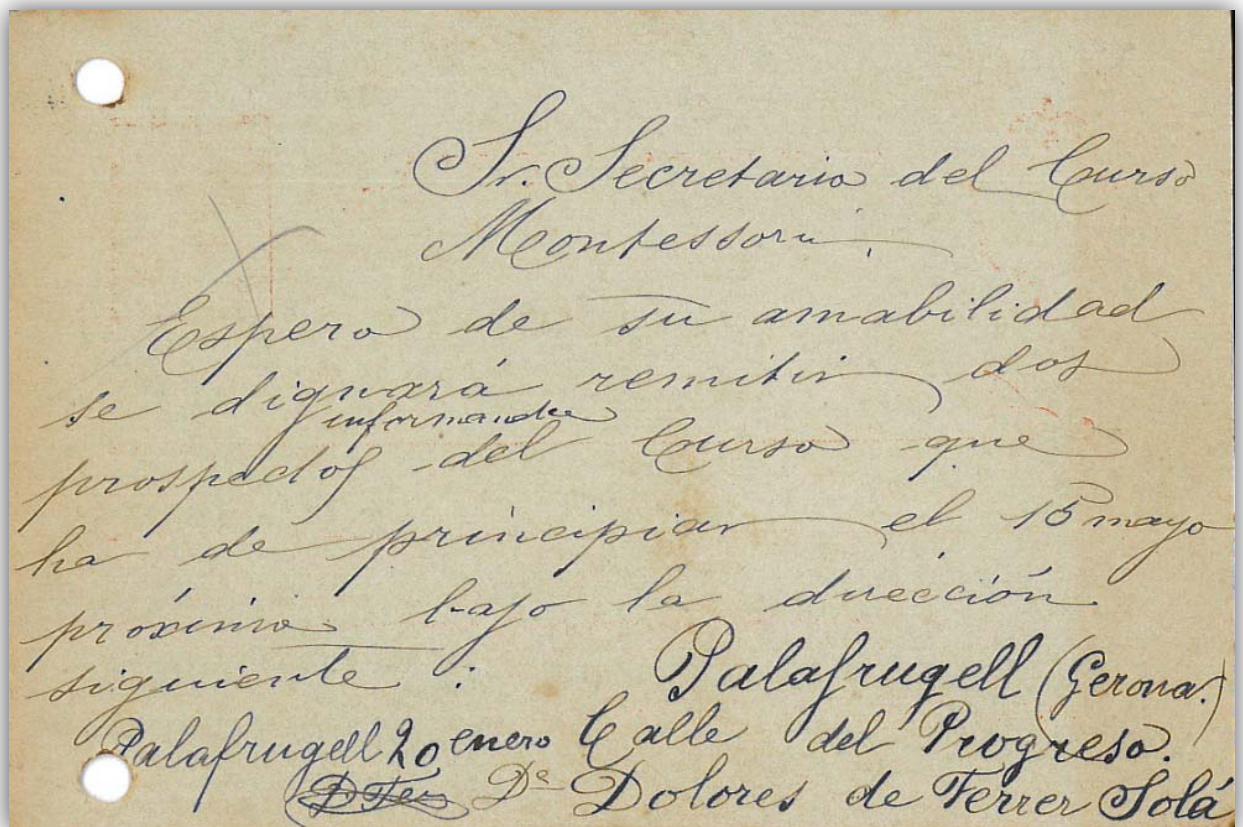
A part, també disposem de les cartes que Homs va enviar a la doctora a París l'estiu de 1916, en les quals li dona noves de com va tot per Barcelona.

6.7. Contactes i gestions amb diferents parts de Catalunya i Espanya per al curs Montessori

Eladi Homs va gestionar aquella promoció del curs intentant buscar alumnes arreu del territori català. Va escriure a moltes institucions d'arreu per presentar el programa, aportar articles i buscar suports que concedissin beques. Aquest fet no està gaire documentat als escrits sobre el curs. El que podem trobar són articles sobre Montessori en la premsa d'aquell any i cròniques locals en les quals s'explica que diferents institucions van aportar alumnes al curs.

Gràcies a les cartes del fons d'Eladi Homs podem oferir una llista de contactes que va fer en diferents llocs del territori de parla catalana per promocionar el curs. Geogràficament, citaré els llocs on hi ha alguna correspondència directa sobre el curs de 1916: Valls, Palafrugell, Palma de Mallorca, Girona, Tarragona, Sabadell, Lloret, Lleida i Tarragona.

A tall de curiositat, adjunto la imatge de la postal feta per una possible alumna de Palafrugell. En ella hi escriu la data del 15 de maig com a inici del curs.

Imatge 51. Tarja postal de Dolores de Ferrer Solá (Palafrugell) a EH en què demana prospectes pel Curs 1916 (Ferrer Solá, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

En aquell curs de 1916 hi va haver pocs estudiants de la resta d'Espanya i, a més, es va acabar fent només traducció de l'italià a l'anglès i al català. Es van passar també les transcripcions de totes les lliçons teòriques als estudiants, però

només en llengua catalana. Aquest fet va ser molt comentat a la premsa, però també en les esferes polítiques a Madrid i Barcelona.

Tal com hem vist al relat, la causa principal va ser l'oposició de l'administració de Madrid per permetre als mestres públics de fora de Catalunya assistir al curs. Els textos anteriors sobre aquesta època esmenten aquesta circumstància, com, per exemple, en el meu escrit *La història de Montessori i Barcelona* (Cañigüeral Viñals, 2018) o en l'article *La renovació pedagògica a Catalunya*, de Jordi Monés (1986). En els documents també queda clar que el curs estava organitzat per la Mancomunitat i que estava orientat específicament a la renovació educativa a Catalunya, però no es parla de si es van intentar aconseguir participants de la resta de l'Estat.

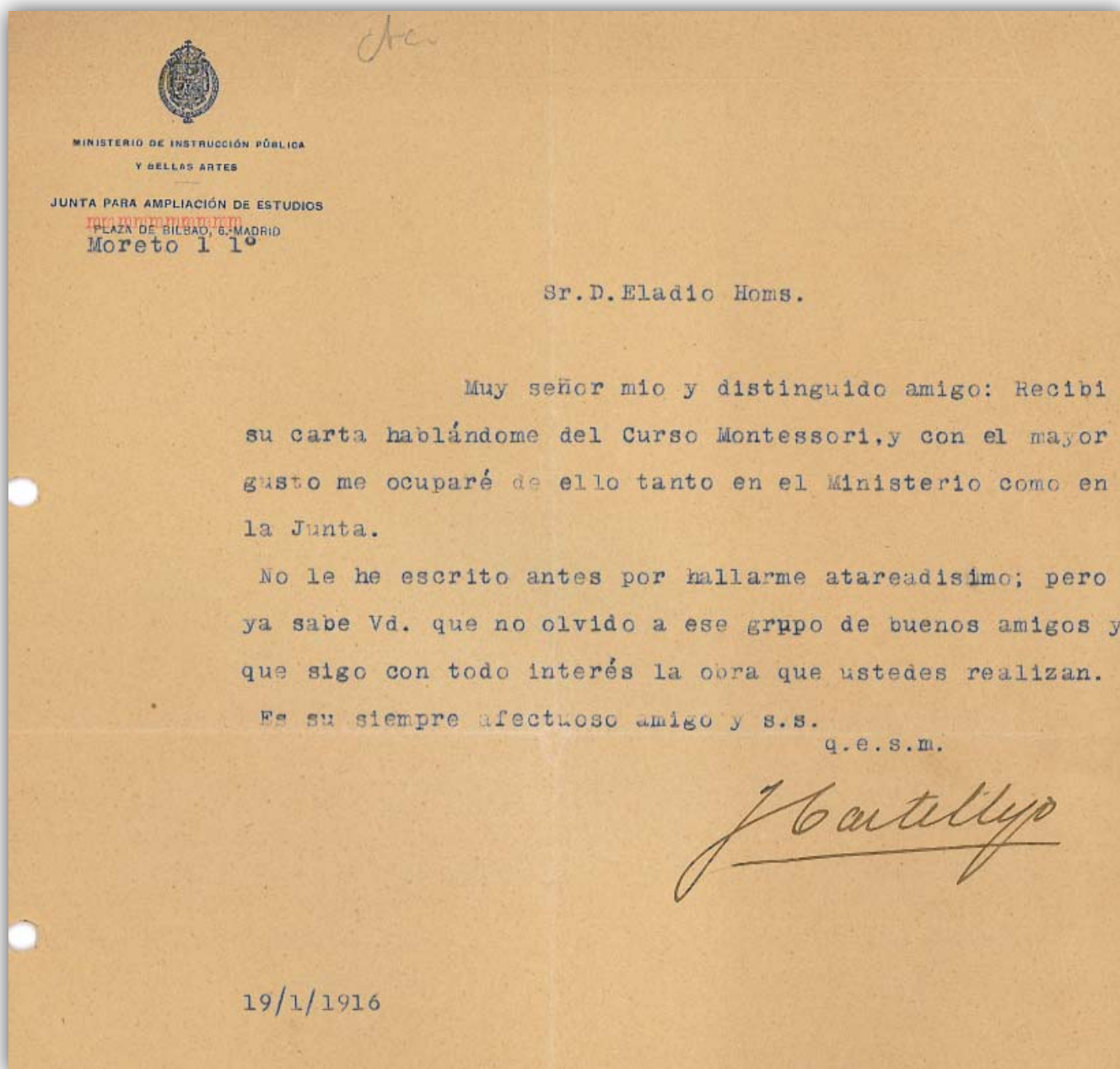
El que sí que podem aportar gràcies als documents analitzats d'Homs és el seu interès i treball perquè a la resta d'Espanya es compartís aquella regeneració de la pedagogia al voltant de la doctora Montessori. De l'aspecte ideològic i de moltes gestions fetes en aquest sentit en parlaré més endavant. Ara aportaré dades a partir de correspondència que va mantenir amb la resta d'Espanya específicament per promocionar i gestionar el curs de 1916. En l'àmbit de tot Espanya, trobem correspondència amb Madrid, Bilbao, Terol, Hernani, Ciudad Real i València, entre d'altres.

Hi ha una correspondència relacionada amb el senyor José Castillejo Duarte. Homs, en la carta dels personatges que la doctora havia de visitar el desembre de 1915 a Madrid, el descriu:

És secretari i ànima de la Junta de Pensiones (al extranjero) y Ampliación de Estudios. És un dels homes més cultes i benintencionats dintre les empreses culturals que hi ha a

Madrid. No obstant és un xic pessimista (degut més que res a l'ambient polític que l'envolta) i sembla com si sentís enveja de la volada que van prenent les institucions culturals de la Diputació de Barcelona. Ell ens coneix bastant als catalans i aparenta apreciar-nos molt. És amic meu i estem en bona relació. Acàs ell pugui facilitar la aflluència d'alumnes al curs de Barcelona. Fora molt convenient que el vegessin (Homs, 1915b).

Entre els mesos de gener i febrer hem localitzat quatre cartes, tres d'Homs i una de resposta de Castillejo. En la primera carta d'Homs, datada del 8 de gener, fa una descripció de les pretensions del curs i justifica que a la resta d'Espanya se'n faci promoció. La resposta de Castillejo del dia 19 contrasta amb la llargada de la primera carta d'Homs, i la reproduïm a continuació.

Imatge 52. Carta de J. Castillejo a Homs sobre Curs 1916 (Castillejo, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

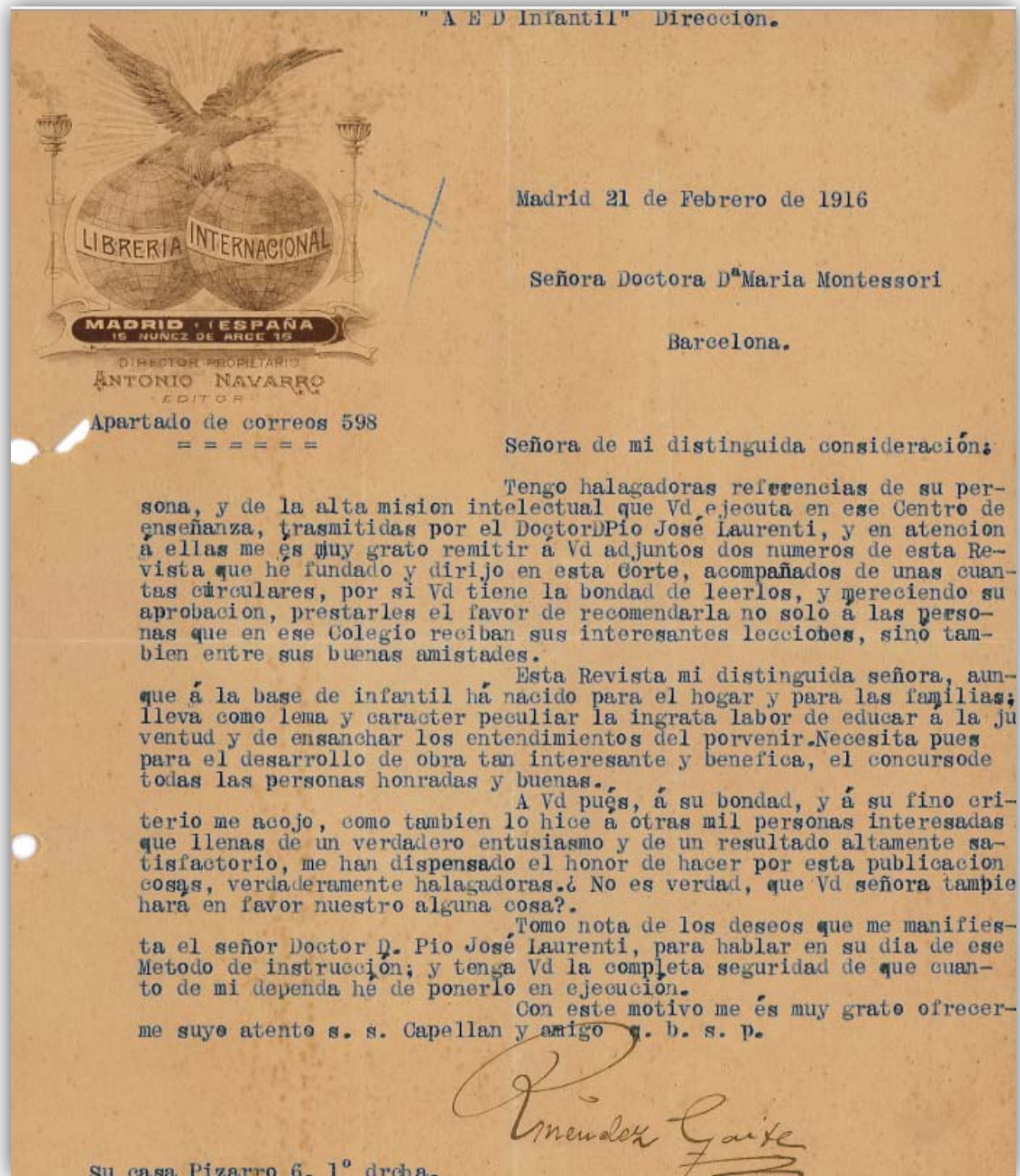
Homs diu que li escriurà de nou del dia 25 i que espera que puguin fer les gestions i comptar així amb companys de Madrid al curs. Afirmar que no dubta que el ministeri facilitarà als mestres absentar-se de les escoles per assistir a la formació. Els convida a visitar l'assaig de l'escola Montessori i li diu que el senyor

Eugenio Silvela ja la va visitar en els seus inicis. Demana si poden pensionar algú “ben preparat”, com el senyor Zulueta, per al curs (Homs, 1916l).

En no obtenir-ne resposta, li torna a escriure el 5 de febrer. Homs li comunica que la Mancomunitat ha atorgat vint beques i que una senyoreta particular, cinc. També li diu que “esperamos con interés de qué manera contribuirá el Estado” i li trasllada que ja han arribat estrangers per fer el curs. Esmenta que algunes mestres necessiten el permís del ministeri per assistir-hi i que els hauria de posar un substitut a l'escola. Diu que el rector està gestionant el permís i li demana que s'interessi pel tema i hi ajudi, ja que allò no costaria res al “Gobierno”. Li comenta que sap que s'han iniciat converses oficials amb la doctora perquè vagi a Madrid i que celebraria que anés bé, però que és “natural” que, si el Govern s'interessa per l'obra de la doctora, ho haurà de demostrar abans donant suport a aquest curs de Barcelona (Homs, 1916n).

També disposem d'altra correspondència amb Madrid sobre el curs, com la carta que envia al senyor Josep Carner un cop acabada la formació. Hi adjunta notes personals referents al curs de 1916 perquè les doni a Francesc Cambó o a qui cregui que n'ha de fer ús. Com a curiositat, esmenta que aquestes notes venen a ser un assaig de discurs per quan els electors de Valls el triïn per al Parlament català (Homs, 1916af).

Hi ha una altra carta de Méndez Gaite –l'editor de la revista *AED Infantil*– a la doctora en què li demana que recomani la seva publicació al curs de 1916. Homs li respon el 4 de març de part de la doctora dient que està molt enfeïnada i que ara no pot atendre la seva petició. Aprofita per informar-lo del proper llibre i de l'èxit que està tenint el curs.

Imatge 53. Carta de l'editor Méndez Gaité, de la revista AED Infantil, a Montessori Font: Imatge escanejada per la familia d'Eladi Homs. (Gaité, 1916).

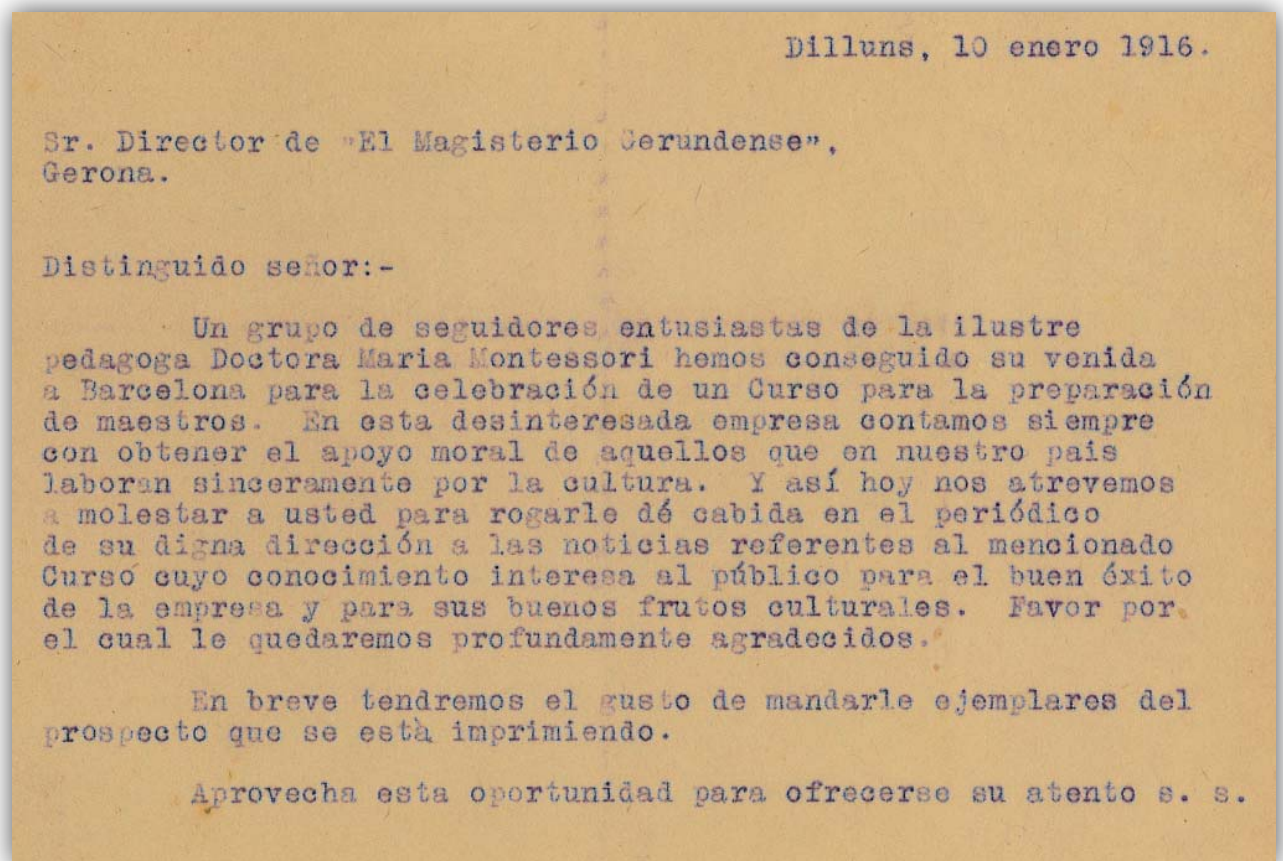
6.8. Promoció del curs de 1916

Tal com hem dit, la majoria de cartes anaven enfocades a promocionar el curs. Molta de l'estratègia de la Mancomunitat i, per tant, del reconeixement de la feina d'Homs per a aquella reforma educativa depenien de l'èxit d'aquell curs. En poc temps van enllestir els detalls organitzatius i, com que de seguida –al mes de febrer– començava el curs, calia posar tota l'atenció a difondre'l ràpidament. Les expectatives eren molt altes.

En altres escrits sobre el tema no s'esmenten detalls d'aquesta tasca més enllà d'articles que puguem trobar d'aquell any. Fruit de l'anàlisi del llegat d'Homs estudiat, podem assegurar que va treballar de valent escrivint moltes cartes. Les gestions se centraven bàsicament en dos àmbits: el gran públic, sobretot a través de la publicació d'articles i notícies, i les institucions, destinades a convidar persones rellevants i demanar beques i col·laboració per a l'organització i la difusió del curs.

En aquell moment era més difícil que ara fer enviaments massius del mateix correu a moltes persones o institucions. Havien de personalitzar i escriure cada carta per separat. De segur que la seva secretària, Montserrat Espelta, anava molt enfeïnada, ja que, a més, feia feines a l'escola. Sabem que li van pujar el sou durant aquells dies –50 pessetes més al mes–, tal com consta en l'acta del Consell de Pedagogia del 24 gener de 1916 (Diputació de Barcelona, 1916a). Podem veure com feien campanyes depenent del dia. Podem explicar, per exemple, que en un mateix dia –l'11 de gener– es van enviar 10 cartes iguals a persones que estaven al capdavant d'institucions perquè oferissin beques. Altres dies se'n van trametre més, però també descobrim altres dies frenètics com aquest.

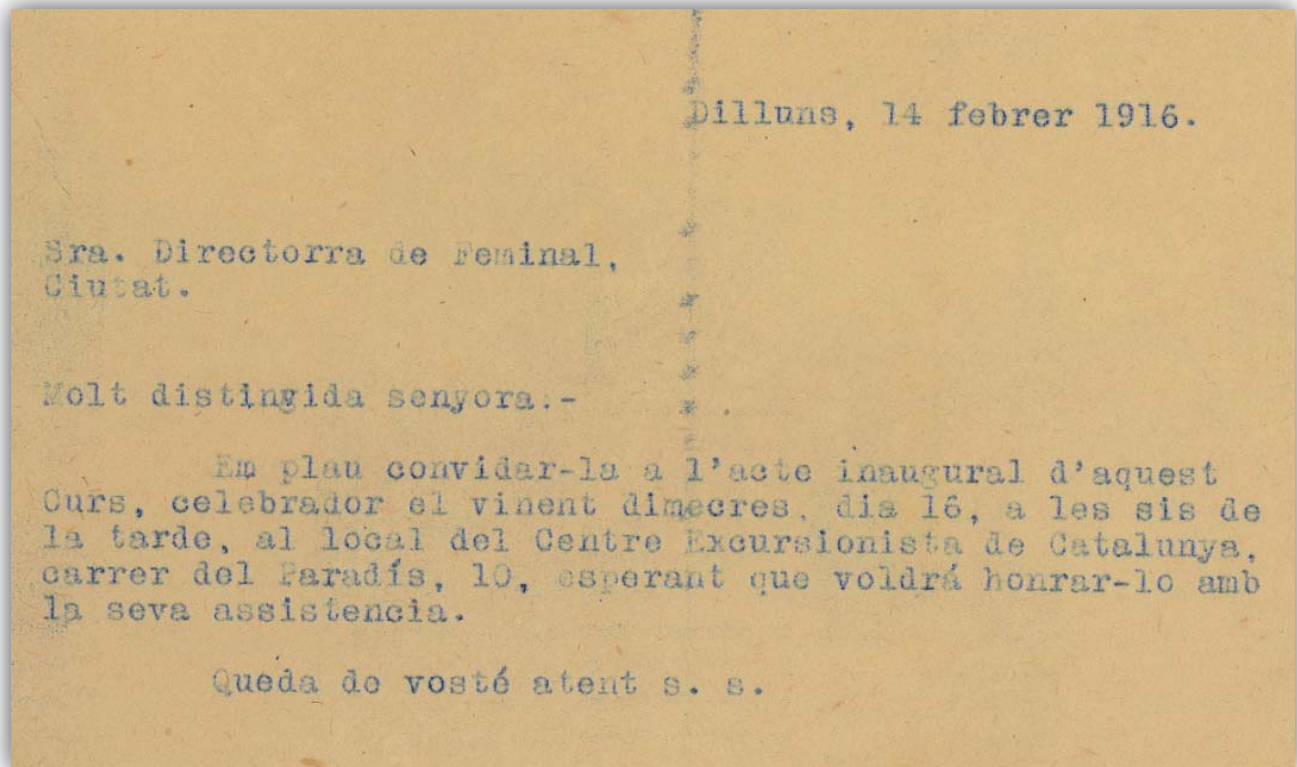
El 10 de gener comptabilitzem 24 cartes enviades; en algunes es demanava publicar propaganda i en d'altres s'adjuntava propaganda i se'n demanava difusió. D'aquestes cartes n'hi ha algunes de repetides –no gaires–, però la majoria són personalitzades o traduïdes al castellà. Un exemple és la que reproduïxo a continuació, de la qual se'n van remetre dotze còpies en castellà i dues en català a diferents mitjans de comunicació i institucions espanyoles i catalanes.

Imatge 54. Carta d'Homs al director del periòdic "Magisterio Gerundense" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916 (Homs, 1916g) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

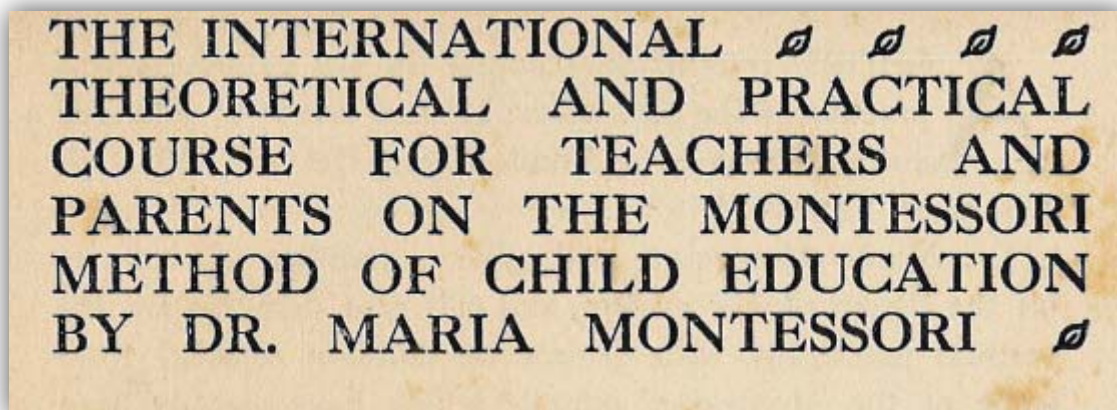
És curiós observar per dates el que anava escrivint cada dia. Així es pot veure com n'era d'organitzat.

El dia 14 de febrer trobem força cartes, totes per convidar a la inauguració del curs. En va enviar 39, gairebé totes iguals o semblants, algunes en català i altres en castellà. Com a curiositat, passarem a llistar-ne alguns dels destinataris: *El Diluvio*, *Diario de Barcelona*, *El Comercio*, *El Correo Catalán*, *Societat Econòmica d'Amics del País*, *Educación Hispanoamericana*, *El Monitor*, Enric Vila Marieges, dos directors de l'Escola Normal de Mestresses, *Estudios Franciscanos*, *Feminal*, *Foment del Treball Nacional*, Gremi de Prof. Particulars de C., Jaume Carner, inspector cap de Primera Ensenyança de Barcelona, inspectora de Primera Ensenyança de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Josep Puig i Cadafalch, junta de les cases de la Caritat i la Maternitat, junta Diocesana per a l'A.C., Junta Local de Primera Enseñanza, Junta Provincial de Primera Enseñanza, *La Publicidad*, *La Veu de Catalunya*, *Las Noticias*, Lliga Barcelonina d'H.E., Lliga de Senyores per l'A.C., la mestra nacional Montserrat Guinart, *Noticiero Universal*, *La Vanguardia*, Prat de la Riba, Valentín Carulla, Frederic Rahola, Hermenegildo Giner de los Ríos, Enrique Reig, bisbe de Barcelona i el doctor Enrich Pla. Alguns d'ells –n'hem trobat només tres– s'excusen més endavant que no podran assistir a la inauguració.

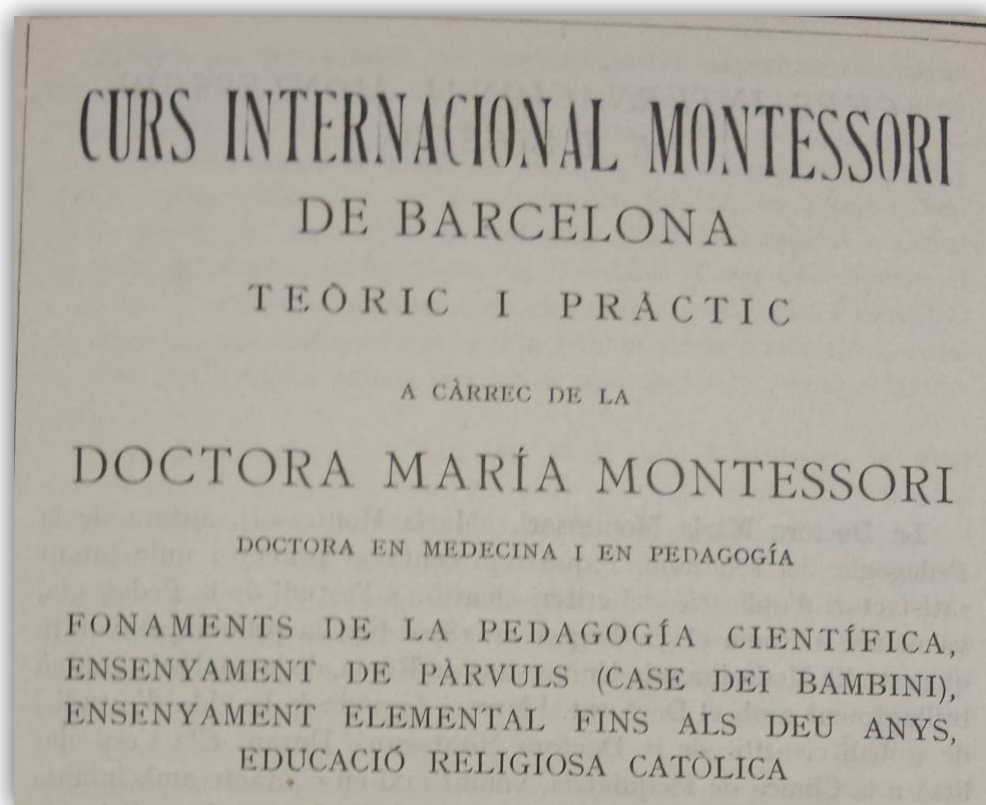

Imatge 55. Carta d'Homs a la revista Feminal en què els convida a la inauguració del Curs 1916 (Homs, 1916r). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Totes les gestions se centralitzaven a l'escola del carrer Diputació número 262. Aquesta era la seu oficial, anomenada "oficina d'informació" en el prospecte del curs. Aquest fullet es va fer ràpidament prenent com a model el que ja tenien preparat per al curs que s'hauria d'haver celebrat a Londres si no fos per l'esclat de la Primera Guerra Mundial.

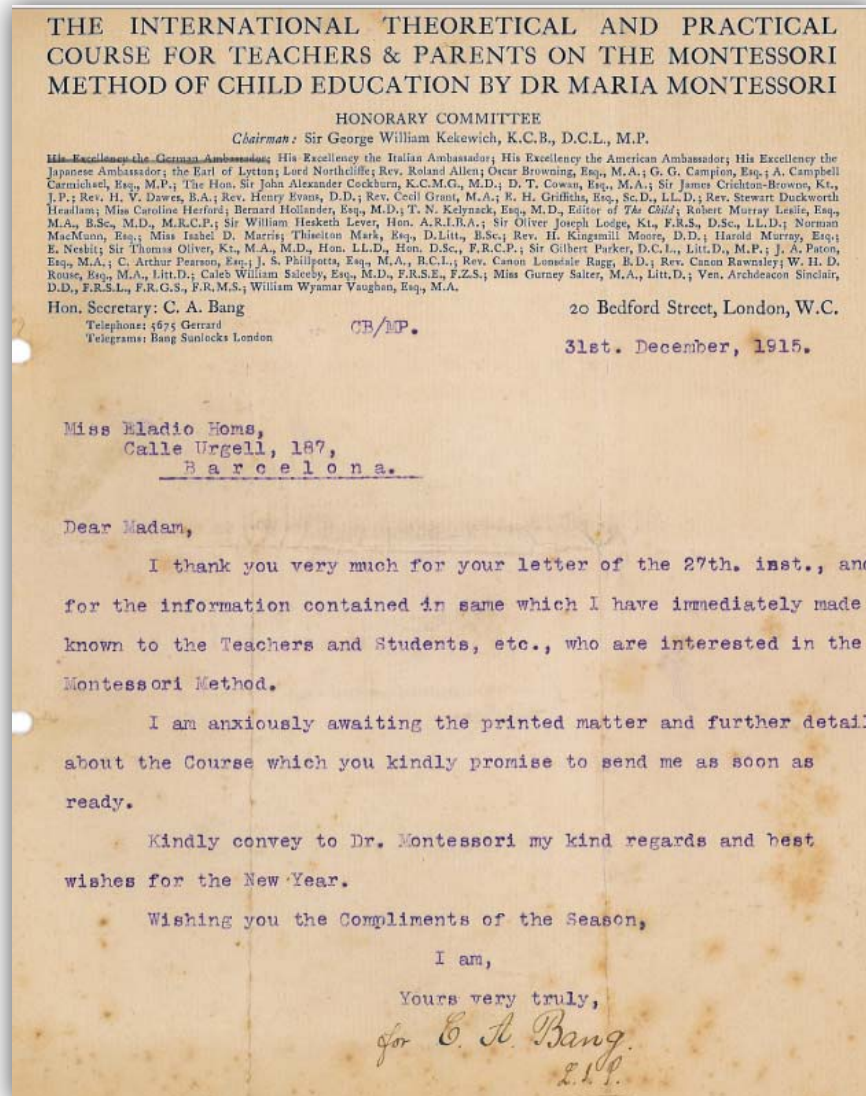

Imatge 56. Encapçalament de les cartes que Bang enviava a Homs on quedava clar que el curs de Londres estava preparat ja abans de la guerra (Bang, 1914). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs

Imatge 57. Encapçalament del fulltò del curs Internacional de Barcelona de 1916 (Diputació de Barcelona, 1916b). Font: Elaboració pròpia.

D'aquestes gestions, adjunto la reproducció d'una carta del senyor Bang en la qual li demana que li envii el prospecte del curs com més aviat millor.

Imatge 58. Carta de Bang (Londres) a EH sobre el Curs 1916 (Homs, 1916e). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Seria finalment el 19 de gener quan Homs li enviaria els prospectes acabats (Homs, 1916e).

6.9. Alumnes del curs de 1916

Un altre tema del qual els documents aporten informació important és sobre els alumnes que van assistir al curs. En els escrits i treballs previs al curs podem trobar alguns detalls de la quantitat i l'origen d'alguns estudiants. En l'article "La pedagogia, motiu d'enfrontament polític: el primer curs internacional Montessori de Barcelona" es xifren en 186 alumnes i 58 oients (Toran, Rosa / Cañellas, 1977).

Galí, per la seva part, en la seva gran obra de les institucions catalanes (Galí, 1980), diu que el curs de 1916 es va inaugurar a Barcelona amb gran solemnitat i amb 185 inscrits, entre ells alguns de Portugal, Itàlia, Anglaterra, Escòcia, Austràlia, el Canadà i els Estats Units. També detalla que la Mancomunitat havia concedit vint beques: setze a mestres nacionals –a raó de quatre per província– i quatre a professors particulars.

Gràcies a una carta d'Homs a Fedeli podem ratificar en part aquestes dades. El que ell precisa és que, de 100 alumnes previstos, al final se'n van apuntar 151 més 35 matricules gratuïtes que van fer com a favor; en total eren 186 alumnes que escoltaven les lliçons. A més, hi havia 50 oients no mestres –pares, etc. (Homs, 1916x)

En la bibliografia sobre aquesta temàtica, hem trobat que a l'article "Motiu enfrontament curs 1916" (Toran, Rosa / Cañellas, 1977) deien que les beques es van fer bàsicament per als alumnes de la Normal i els instituts de les escoles Montessori, i que només una minoria es reservava per als mestres nacionals. Sobretot les van aconseguir mestres de la Diputació. En alguns escrits s'afirmava que Prat de la Riba volia formar personal sense traves del passat per fer una escola catalana oposada a l'oficial i central –mestres nacionals. Finalment, es diu que

d'Espanya només hi van assistir uns alumnes de Pamplona i que la Lliga ho interpretava com a passivitat davant les inquietuds dels catalans.

A la premsa anglesa d'aquell moment, concretament al *Bedfordshire Times and Independent* (Londres) i a l'*Aberdeen Press and Journal* (Escòcia), hi podem trobar els noms de Matters Porter i Miss Musriel Matters com a participants del curs.

Al fons de la Diputació trobem un document que ens dona pistes sobre qui va participar en el curs. En l'acta del 19 juliol de 1918, la Mancomunitat atorgava material Montessori a onze professors que havien fet el curs el 1916 –després de la petició de més de 170 persones que ho havien sol·licitat. La llista d'aquestes mestres és: Adela Trayter (La Bisbal), Maria Pérez Ivars (Cadaqués), Maria del Carme Ambrós (Badalona), Francesca Colomer Brugué (Girona), Àngela Espina Guasch (Reus), Anna Perona Masllorenç (Tarragona), Magdalena Rossell (Terrassa), Antoni Ardèvol Morell (Ulldemolins), M. del Carme Ordi Farré (la Secuita), Trinitat Colomina Muràs (Arbeca) i Maria Rodon Oliu (Lleida).

Pel que fa a la llista d'alumnes, no he trobat cap informe oficial en el qual es detallin ni la quantitat ni els seus noms. Del que sí que disposem és de moltes cartes amb què Homs es comunicava amb alumnes per diversos motius: per inscriure's i per resoldre dubtes, preguntes, peticions, queixes o aspectes pràctics.

A partir de tots els arxius del fons analitzat, he recollit 98 noms en un llistat com a hipòtesi de possibles alumnes del curs a l'espera de confirmació quan s'aconsegueixi trobar el document oficial. Alguns ja els podríem donar com a segurs, ja que disposem dels fulls d'inscripció –especialment els que es van matricular a Londres– o altres evidències, però d'altres són per comunicacions

que van mantenir amb Homs abans, durant i després del curs. També podem intuir que alguns d'ells hi participaren només com a oients. De molts d'ells tinc recollides dades del seu origen, professió o relació amb altres estudiants o personatges coneguts de l'època. La llista és la següent:

Maria Dolores Bassó Oliver, Ernestina Corma, Francesca Bonnemaïson, Enriqueta Vallès, Josefa Vallès, Margarida Seguí, Laura Anaya, Júlia Mestre, Flora González, Elvira Gargollo, Josefa Darder, Jacinta Morell, Maria Prats, Josefa Sagrera, pare Laurent, Maria Rondon, Maria Baldó, Frutos González, Miquel Ferrà, mossèn Casulleras, el metge Joan Alzina i Melis, una religiosa de l'escola de Can Capes, sor Teresa Vázquez de Maó, A. M. mestra de Mahó, una mestra italiana de les escoles de Barcelona, Dolors Mallafré, Lluïsa Farràs, Miss Pleasance Napier, Miss Hildegard M. Gunn, Miss Hazel U. Penn Clarke, Miss Amy E. Penn Clark, Muriel Porter (Miss Muriel Mathers), Alice Mary Clarke, David R. McConnel, Miss George, Caroline Kenney, Sig. Assunta Mencaccini, Maria Candelaria Gracua, Enriqueta Ortega, Antonio Batlle i Mestre, Julio Monraset, José M. Mestre-Rander, Juan Crexells i Vallhonrat, una senyora de Santander, un professor portuguès (Ricardo Rosa y Alberty), una professora portuguesa, una professora subvencionada per l'Ajuntament de Pamplona, Julita Farnés, Mercè Tristany i Català, Victorina Vila de Godàs, Maria Josefa Potau, Maria Baldó, Carme Ambrós, Josefa Vila, Magdalena Rossell, Antoni Ardevol, Anna Perona Masllorens, Àngela Espina, Josefa Gil, sor Amparo Guevara, Joaquim Panadés, mossèn Parés, el doctor Font, Pilar Puig i Macià, Miquel Lopez, Antonia Llop, Dolors Montserrat d'Alà, un mestre del barri de la Sagrera, Pablo Martinez de Salinas, Teresa Torres Ullastre, mossèn Ramon Viñas, Maria Vendrell de Bañeras, Ramon Rucabado (oient), Inés de Vaudei, Indalecio

Castells, M. Mercè Montserrat Lleonart, M. de la Candelaria García, el doctor Aragó, Josep Font i Moror, Dolores de Ferrer Solá, la senyora Victorina Vila, M. Porqueres, R. Graell, Montserrat Guinart, Pablo Jalope, Joan Antoni Güell, Martoreu (oient), Pablo Martínez de Salinas, Adela Trayter, Maria Pérez Ivars, Maria del Carme Ambrós, Francesca Colomer Brugué, Àngela Espina Guasch, Anna Perona Masllorenç, Antoni Ardèvol Morell, M. del Carme Ordi Farré, Trinitat Colomina i Maria Rodon.

Com a curiositat, voldria plasmar que Lyndsey Jenkins, una investigadora d'Oxford, va contactar amb mi el 2017 per saber si Caroline Kenney, de la qual estava fent una recerca per escriure un llibre, havia estat alumna del curs. Ho va sospitar a través d'una comunicació posterior de la seva família:

Mary Kenney to Jessie Kenney 8th December 1964

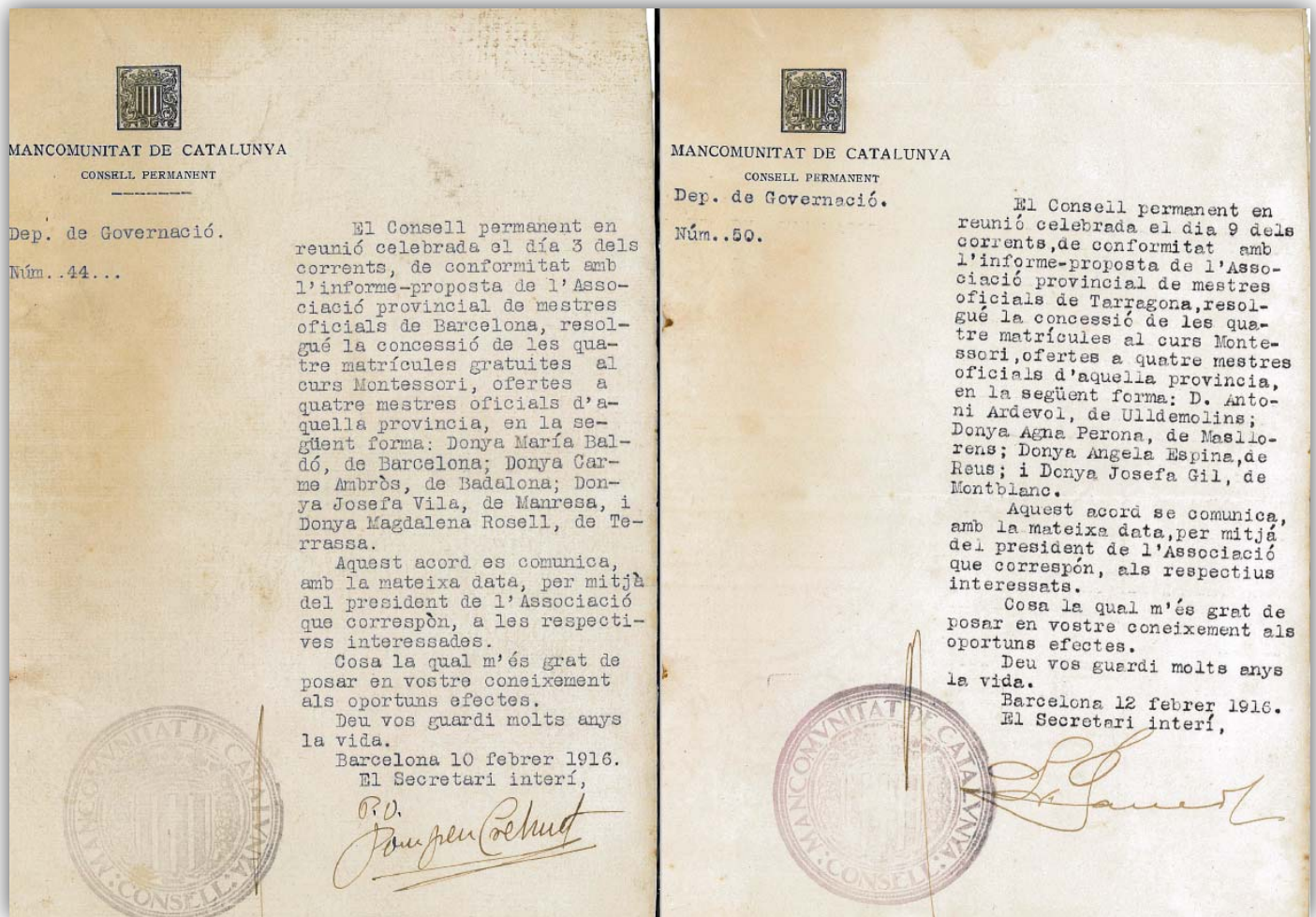
I have spent some time since whether I have kept a letter to me from Jane written I think in the early 1950's giving a most interesting account of how Caroline got herself first to Barcelona in 1915 when the first World War was well started and even more incredibly got herself back over the Pyrenees and through France in 1917 when the whole of Europe was at war. I know I kept it for years but perhaps when I retired and had to store all my things before going to Mull it got put on a large bonfire I had to make, but among Jane's things were a lot of my letter in which I mentioned in one her account of Caroline's remarkable journey through war ridden Europe. In one of Jane's letters was her allusion to teaching in country schools in Italy, many of them among the mountains in order to perfect her Italian – and during vacations I think, during her course with Dotoressa Montessori, in Rome.

Jo li vaig passar una còpia del telegrama enviat a Homs sobre el seu viatge a Barcelona (Kenney, 1916). Kitty (Caroline) Kenney és una de les més conegudes sufragistes que van lluitar pels drets de les dones a Anglaterra a principis del segle passat i Lyndsey ha escrit un llibre anomenat *Sisters and sisterhood : the Kenney*

family, class, and suffrage, 1890-1965 sobre ella i la seva germana (Jenkins, 2022).

També podem destacar la carta de l'Editorial Araluce a Homs on l'informa que ha aconseguit un alumne portuguès per al curs de 1916 i li demana que li facin el mateix descompte que si fos d'aquí (Editorial Araluce, 1916a).

D'altra banda, sí que disposem de moltes cartes que fan referència a les beques: persones que en demanaven, persones que havien quedat fora de la convocatòria, una llista d'acceptats, peticions de favor perquè Homs intercedís en alguna beca, etc. A l'arxiu estudiat hem trobat la comunicació oficial original de la Mancomunitat en la qual s'atorguen les beques als estudiants i hi consten els seus noms i la signatura original del secretari interí. Hi ha tres documents amb un total de dotze beques concedides. Són: Julita Farnés (Barcelona), Mercè Tristany i Català (Girona), Victorina Vila de Godàs (Lleida), Maria Josefa Potau (Tarragona), Maria Baldó (Barcelona), Carme Ambrós (Badalona), Josefa Vila (Manresa), Magdalena Rossell (Terrassa), Antoni Ardevol (Ulldemolins), Anna Perona Masllorens (Tarragona), Angela Espina (Reus) i Josefa Gil (Montblanc).

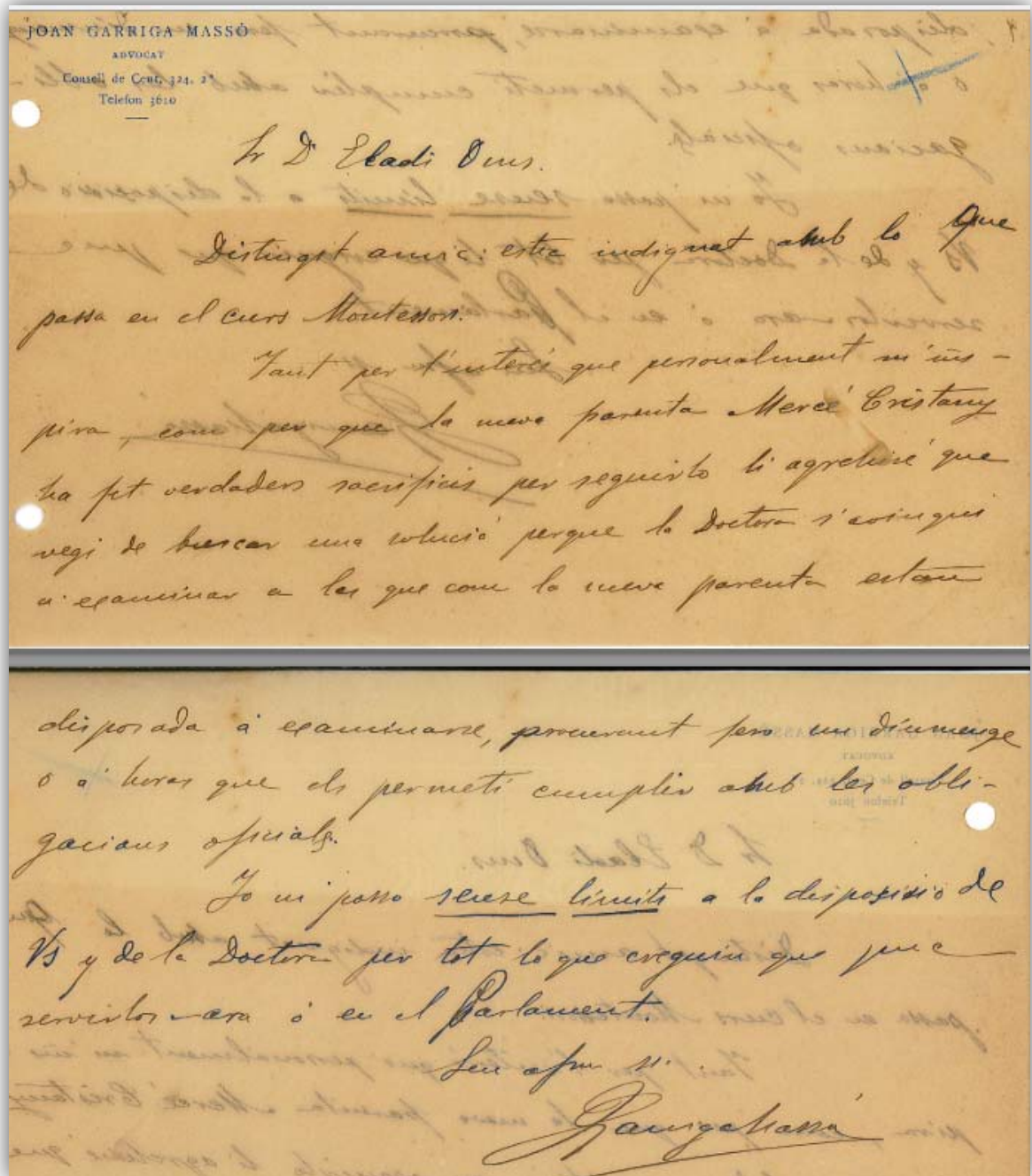

Imatge 59. Mostres de documents de la Mancomunitat de Catalunya en què es concedeixen beques per estudiants del Curs 1916 (Mancomunitat de Catalunya, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

La fidel amiga de la doctora Montessori Mary Pyle també va pagar cinc beques. Gràcies a les diferents cartes del fons d'Homs, podem confirmar els noms detallats al relat anterior.

Com a curiositat, tenim constància d'algunes cartes dels marits de les estudiants. Hi ha un senyor de Lleida, en Frederic Godàs,²⁴ que escriu a la doctora dient que la seva dona parla molt bé d'ella i que, com que són les festes d'allà, hi haurà uns dies que no anirà al curs (Godàs, 1916). N'hi ha una altra d'un marit queixant-se: es tracta del parlamentari i advocat Joan Garriga. Demana a Eladi Homs que la seva dona pugui fer un examen del curs de 1916 un diumenge. Està indignat amb el curs Montessori, ja que la seva dona, Mercè Cristany, ha fet molts sacrificis per seguir el curs i li prega que la seva "parenta" i altres alumnes es puguin examinar els diumenges o a hores que permetin complir amb les "obligacions oficials", i que estarà a la seva disposició "sense límits" d'ell i de la doctora per al que vulguin en el Parlament (Garriga, 1916).

²⁴ Frederic Godàs i la seva dona Victorina Vila van ser els fundadors del Liceu Escolar de Lleida

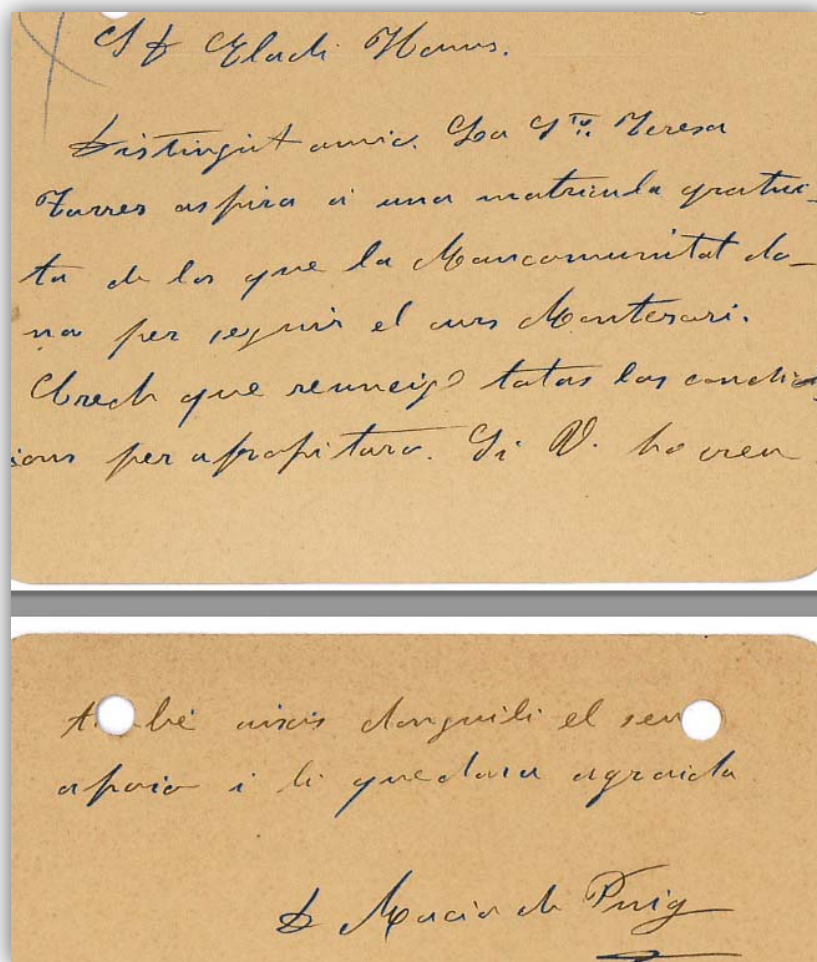

Imatge 60. Carta del parlamentari i advocat Joan Garriga a Homs (Garriga, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

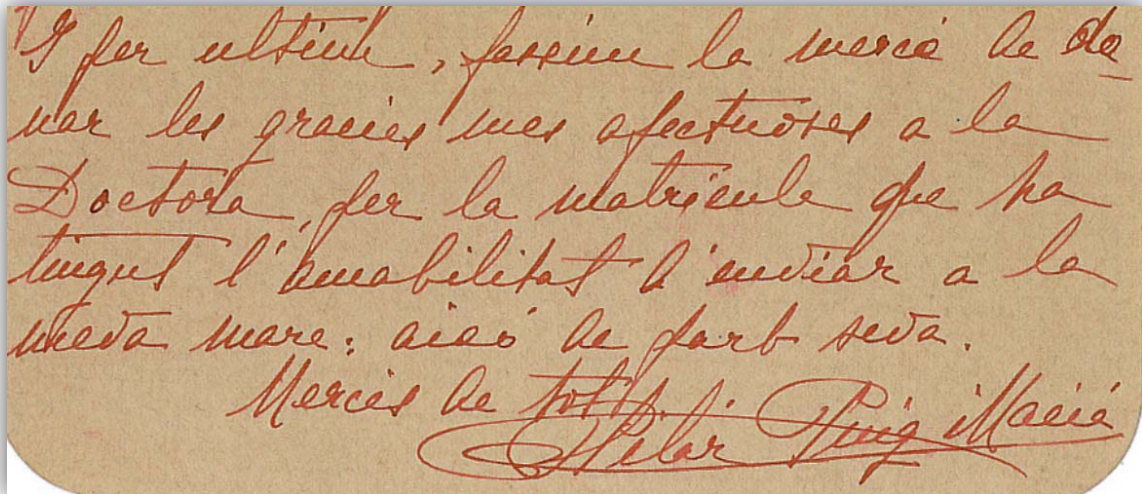
En aquestes cartes trobem altres peticions de favors i influència a Eladi Homs i la doctora al voltant del curs: peticions de beques fetes fora de termini, queixes per una mestra que no entra al curs –ni amb l'ajuda de la mediació i la pressió d'advocats–, problemes d'assistència o peticions especials, com la de la mare

superiora de les franciscanes, la qual informa que, degut a la vaga, les dues alumnes del convent no sortiran al carrer per prudència i deixaran d'assistir al curs dos dies (Sor Bernarda, 1916).

També recull la petició de la dona de Puig i Cadafalch, la filla de la qual – Pilar Puig i Macià– està fent el curs. Dolors Macià de Puig li demana si pot ajudar una amiga seva, Teresa Torres, a aconseguir una beca (Macià de Puig, 1916). Sembla que Homs ho va aconseguir, veient la nota de gratitud de la seva filla quan va escriure a Homs per haver fet el favor a la seva mare aconseguint una matrícula gratuïta per a la seva amiga Teresa Torres (Puig i Macià, 1916).

Imatge 61. Carta de Dolors Macià de Puig a Homs del 24 de gener de 1916 demanant una beca (Macià de Puig, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 62. Part d'una carta sense data on Puig i Macià i dona gràcies a Montessori per la matrícula gratuïta que li ha donat a la seva mare. (Puig i Macià, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Podem conèixer moltes més històries a través de cartes dels alumnes. Hi ha un alumne que fa unes pregàries perquè siguin utilitzades a l'escola de la Mancomunitat (Font, 1916), Rosa Sensat fa una petició perquè una amiga seva aconseguixi una beca (Sensat, 1916) i una mestra cubana resident a Reus vol saber si aquest títol li serviria per fer de mestra a Catalunya (Sanabria, 1916).

Sobre els alumnes, són curioses les sortides que feien Homs, Mario Montessori i les angleses, i que explicava a Fedeli en una llarga carta del 27 de març: “Hemos hecho algunas excursiones interesantes con Mario y las alumnas inglesas. Estas asisten al Curso en número de 6 y un caballero; hay también un portugués y una portuguesa...” (Homs, 1916x).

6.10. Detalls de la realització del curs

A la bibliografia sobre els detalls de la realització del curs, s'esmenta que hi ha un resum editat en català que es va fer per als alumnes, que mossèn Casulleres va impartir una lliçó sobre religió (Montessori, 1970) i algunes anècdotes de les observacions i pràctiques a les escoles de la Maternitat i la Mancomunitat. Galí (1980), a més, explica que els alumnes de l'escola feien les demostracions al curs, que l'acte inaugural i les sessions teòriques se celebraren a la sala d'actes del Centre Excursionista i que les sessions van durar fins al 15 de maig. Ens indica també que, després d'unes proves a la Casa dels Nens o a la Maternitat, es lliuraren els diplomes que capacitaven per a la pràctica del mètode, a més d'una cartilla amb els models d'enquestes i fitxes que comportava la seva tècnica (Galí, 1980).

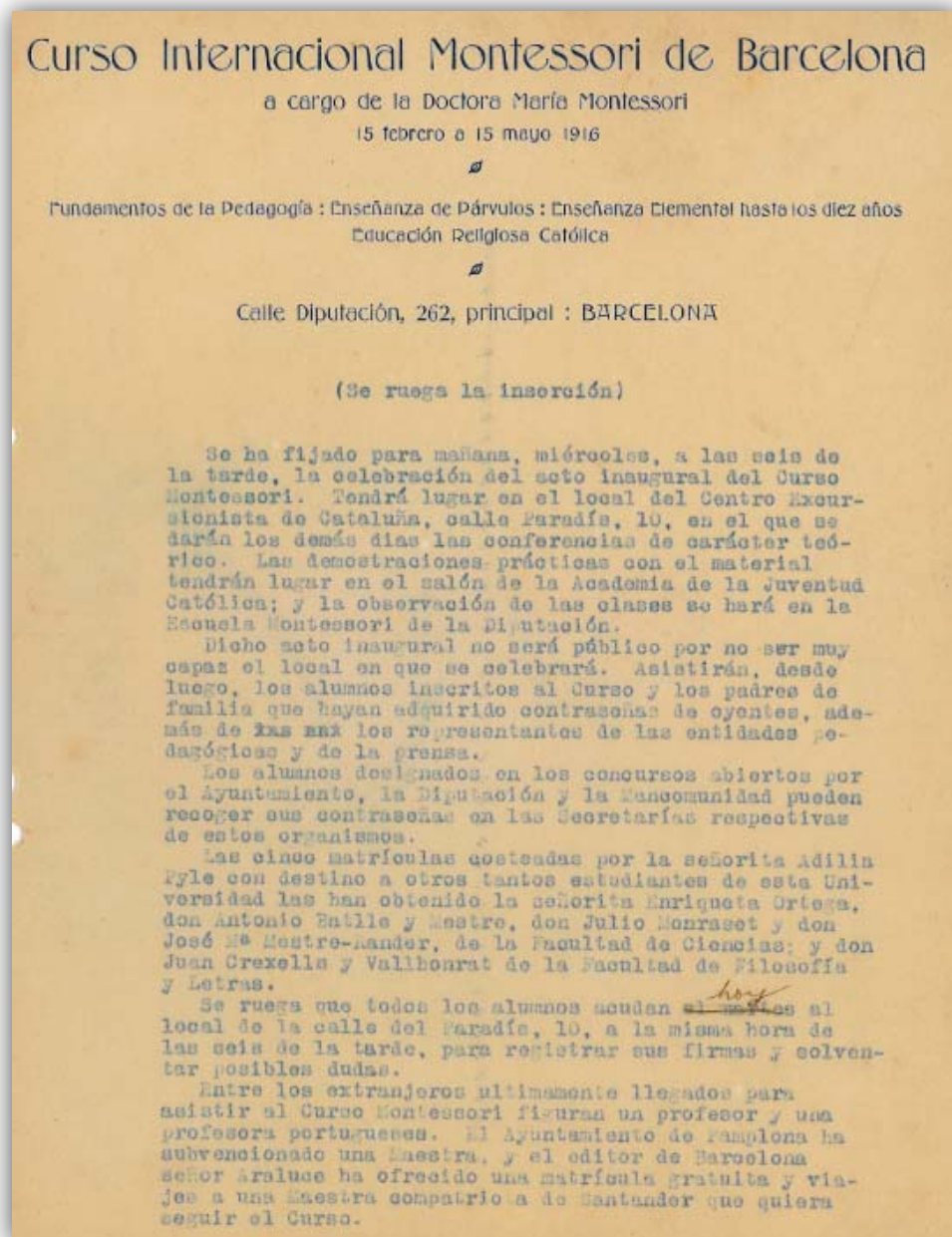
La mateixa Maccheroni, al llibre *True Romance* (Maccheroni, 1947), detalla diferents maneres com els seus nens de l'escola van ajudar en el curs. Explica situacions curioses amb estudiants i els nens de l'escola.

Standing, a la seva biografia, parla del model de nadó gegant que va fer servir el curs per comparar les diferents proporcions físiques mentre va creixent (Standing, 1959).

A la revista *Quaderns d'Estudi*, durant els números dels mesos de març, abril, maig i juny, van anar publicant resums de les lliçons teòriques de la doctora. A la mateixa revista, en el número del mes de juny, es dona la notícia sobre el final i dels exàmens. S'explica que es publicaran els resums de les lliçons i es fa un resum sobre els exàmens fets: s'hi van presentar 130 persones i es van fer proves orals i escrites (Diputació de Barcelona, 1916c). Detalls del curs com el preu i el

programa apareixen al prospecte editat el mes de gener i ja esmentat abans (Diputació de Barcelona, 1916b).

Al fons d'Eladi Homs trobem una espècie de circular mig oficial –per inserir en algun lloc– en la qual fa un resum de com queda la situació dels estudiants abans de la inauguració, els becats i detalls de la inauguració (Homs, 1916q).

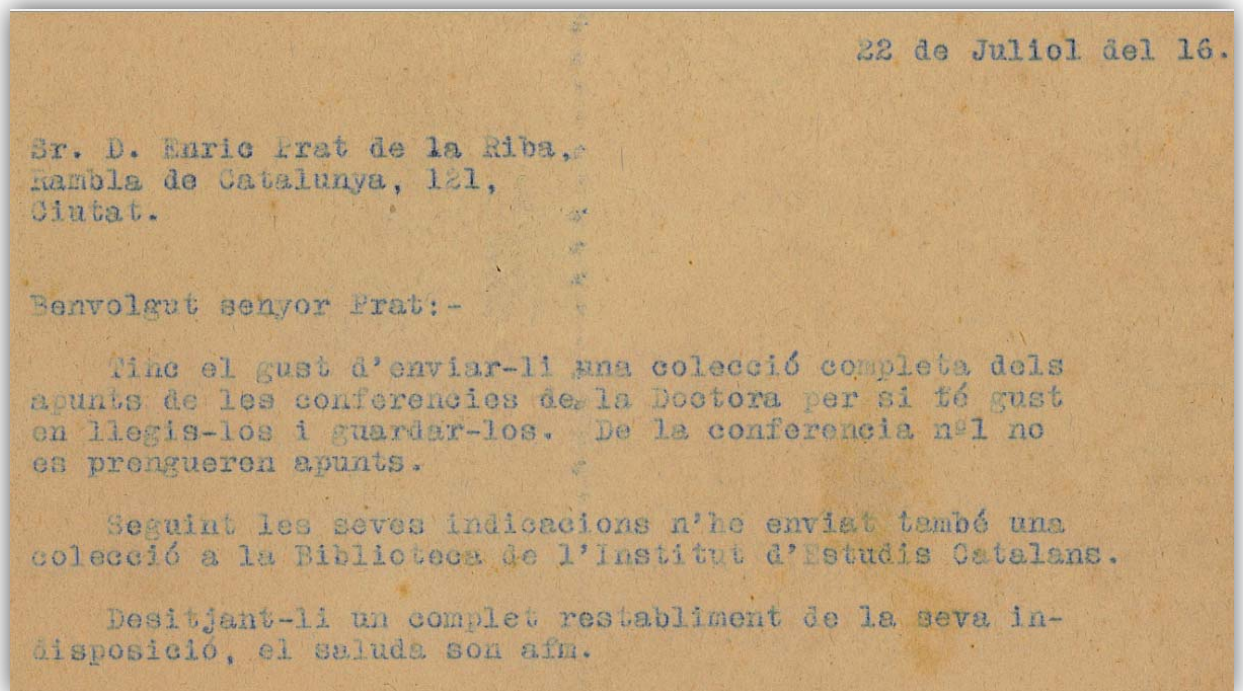

Imatge 63. Circular amb detalls extra sobre el Curs 1916 Curso internacional Montessori (Homs, 1916q). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

També disposem d'una llista amb els voluntaris que es van oferir per cooperar en tasques del curs i els horaris que tenien disponibles: Enriqueta Vallès, Josepa Vallès, Margarida Seguí, Laura Anaya, Julia Mestre, Flora González, Elvira Gargollo, Josepa Darder, Jacinta Morell, Maria Prats, Julita Farnés i Josepa Sagrera (Homs, 1916bf).

Sobre l'espai on es van fer les sessions, disposem d'una carta de José de Caralt, del Foment del Treball Nacional, a Eladi Homs en què li concedeix la seva sala d'actes (Caralt, 1916).

Una altra informació molt valuosa és el llibret on hi ha descrites en català les 38 lliçons de la doctora (Montessori, 1916d). D'aquest llibret en trobem referències a la correspondència analitzada. Sabem que a l'agost encara anaven sortint les lliçons i les anaven fent arribar als alumnes a poc a poc. Per exemple, veiem com una alumna demana a Homs que li envii alguna lliçó que li falta (Homs, 1916bg) o la carta que envia a Prat de la Riba amb el joc complet de lliçons en què li comenta que el primer dia no es van prendre notes (Homs, 1916au).

Imatge 64 Carta d'Homs a Enric Prat de la Riba en què li adjunta un resum complet del Curs 1916 . (Homs, 1916au). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Sobre el diploma, sabem que al juliol encara n'estaven fent proves, ho sabem per què va enviar una d'aquestes proves a Maccheroni a Hostalets d'en Bas, on s'estava recuperant (Homs, 1916am).

6.11. La religió al voltant de la tasca de Maria Montessori

La vinculació de l'assaig de la Mancomunitat i del curs de 1916 amb la religió catòlica està àmpliament documentada i és internacionalment molt coneguda. Els llibres de la doctòra sobre el tema van començar tots aquí, a través de l'assaig que va fer a l'escola de la Mancomunitat, com el llibre *La Santa Misa vívida por los niños* (Montessori, 1935) i la seva versió italiana (Montessori, 1970).

A més, s'han fet estudis i llibres sobre la seva manera de pensar i de lligar els seus pensaments d'educació en llibertat amb el catolicisme. Hi ha alguns articles

com “Un contributo pedagogico al rinnovamento dell’educazione litúrgica: Maria Montessori e l’esperienza di Barcellona” (Grifo, 2008) o “Germinabit: L’espressione religiosa in lingua catalana nel XX secolo” (Manent i Segiumont, 2001) i llibres com *La libertad y el pecado original* (Giorgi, 2021) que en parlen molt.

Tant a les biografies de la doctora com a la d’Anna Maccheroni, sol tractar-se el tema de l’escola de la Mancomunitat i la seva capella. A tall d’exemple, Standing explica a bastament com era la capella adaptada a la mida dels nens i també l’origen de l’entrada de les idees Montessori per part de religiosos catalans (Standing, 1959). També en parlen l’article de mossèn Anglès a *La Veu de Catalunya* de 1922 (Anglès, 1922) i els informes que fa Anna Maccheroni sobre l’escola a la revista *Quaderns d’Estudi* (Maccheroni, 1915b).

Més concretament del curs se’n parla a l’article “La pedagogia, motiu d’enfrontament polític: el primer curs internacional Montessori de Barcelona”, en el qual detallen que el partit de la Lliga manava a la Diputació i que, gràcies a una aliança a l’Ajuntament, van apostar per Montessori tot remarcant el seu aspecte catòlic. Això va ser font de conflicte amb els adversaris polítics contraris al catalanisme i a la influència de l’estament religiós a la societat (Toran, Rosa / Cañellas, 1977). També a Galí (Galí, 1980) i a la premsa del moment s’assenyala que al curs es van donar lliçons sobre religió.

En el fons documental d’Homs trobem molta correspondència relacionada amb clergues, escoles catòliques, pensament religiós i informació del que es feia a l’escola i al curs sobre religió. Esmentaré alguns temes tractats a tall d’exemple,

ja que potser un estudi profund del tema seria motiu d'un altre treball més específic.

Homs va fer molta promoció de la pedagogia Montessori entre l'ambient eclesiàstic català i a les escoles. Hi ha molta correspondència sobre això i estableix molts contactes. Hem vist abans que ja el 1912 contactava amb congregacions d'escoles religioses per tractar temes educatius.

De les moltes cartes a través de les quals divulgava el mètode a escoles i congregacions religioses en poso una d'exemple, la que envia al reverend de les escoles Pies de Mataró. A l'escrit li insisteix i li recrimina que encara no hagi inscrit cap religió al curs, que seria una llàstima que religiosos estrangers hi fossin i ells no, i el convida a visitar l'escola per acabar-lo de convèncer (Homs, 1916j).

Del seu pensament religiós n'obtenim informació en molts dels seus escrits a revistes i en moltes cartes del fons estudiat. Un exemple el tenim en la carta de 1915: mentre la doctora estava a Madrid, Homs li escrivia per explicar-li com l'havia emocionat una xerrada del doctor Carreras. Considerava que era ple de fe i intel·ligència, que semblava un poeta religiós i que, al final, el públic que omplia la sala havia cantat l'himne *Ubi caritas et amor* amb molt de sentiment (Homs, 1915c). Anteriorment, també hem vist que Homs va participar al Congrés Litúrgic de Montserrat amb Anna Maccheroni.

Al cap de pocs dies, Homs escrivia al prevere doctor Carreras per demanar-li una entrevista amb la doctora "per parlar de la forma en que alguns sacerdots d'aquí poguessin col·laborar en el curs Montessori aportant-hi el fruit d'investigacions històriques. L'història de l'iglesia, la vida dels Sants i etc. Doncs

ella no preté cap competència en la part tècnica de la Religió i solament se proposa tractar la metodologia” (Homs, 1915f).

Miquel d'Esplugues era un amic d'Homs i un referent en els entorns catòlics més progressistes. A l'arxiu hi ha alguna carta amb ell, però són d'especial interès les cartes d'Homs on parla d'ell a la doctora, a Fedeli i a Maccheroni explicant la bona acollida que estava tenint el mètode en els ambients catòlics catalans. Concretament, parlava de les seves xerrades al curs i de l'esborrany del nou llibre que s'havia de publicar aquell any –primer, en italià.

A la carta d'Homs a la doctora del 7 de juny de 1916, li explica que havia lliurat els esborranys del llibre al religiós doctor Carreras perquè li donés la seva opinió, però, com que no li va transmetre opinions gaire positives i deia que el curs havia estat superior i que publicar allò seria un retrocés, va decidir fer-los arribar també al pare Miquel d'Esplugues. Diu que ell sí que va fer molts elogis i felicitacions en nom del cristianisme. Esmenta que aquesta opinió és essencial per tirar endavant els seus projectes, ja que és un religiós amb molta reputació i influència: “Vet aquí, finalment un que ho ha entès!”. Miquel d'Esplugues veia en l'últim capítol una lluita entre l'esperit científic simple i l'espiritualisme religiós, com si la doctora entrés en una altra etapa de pensament. Continua la carta dient que enviarà aquestes opinions més detallades a Montessori, a Fedeli i al pare Casulleras (Homs, 1916aa).

A la carta del 10 de juny a la doctora, Homs li explica la trobada que va tenir amb Miquel d'Esplugues i que, del llibre que estava a punt de publicar-se, li encantava especialment el tros “Favola e religione... Essa deve entrade come il sole nel creato, non come la befana per la cappa del camino”, i que això valia més

que totes les propagandes d'educació religiosa que haguessin fet persones crítiques al mètode. Li dona consells de fragments a modificar sobre alletar el nen, la idea de l'infern, la concepció que els nens són perfectes... Diu que millor que parli amb ell quan torni de Mallorca (Homs, 1916ae).

També hi ha correspondència amb Enrique Reig, bisbe de Barcelona, qui dona permís a les religioses per assistir al curs de 1916 de part del seu secretari, Lluís Carreras (Carreras, 1916), i més tard agraeix la invitació a la inauguració del curs (Reig, 1916).

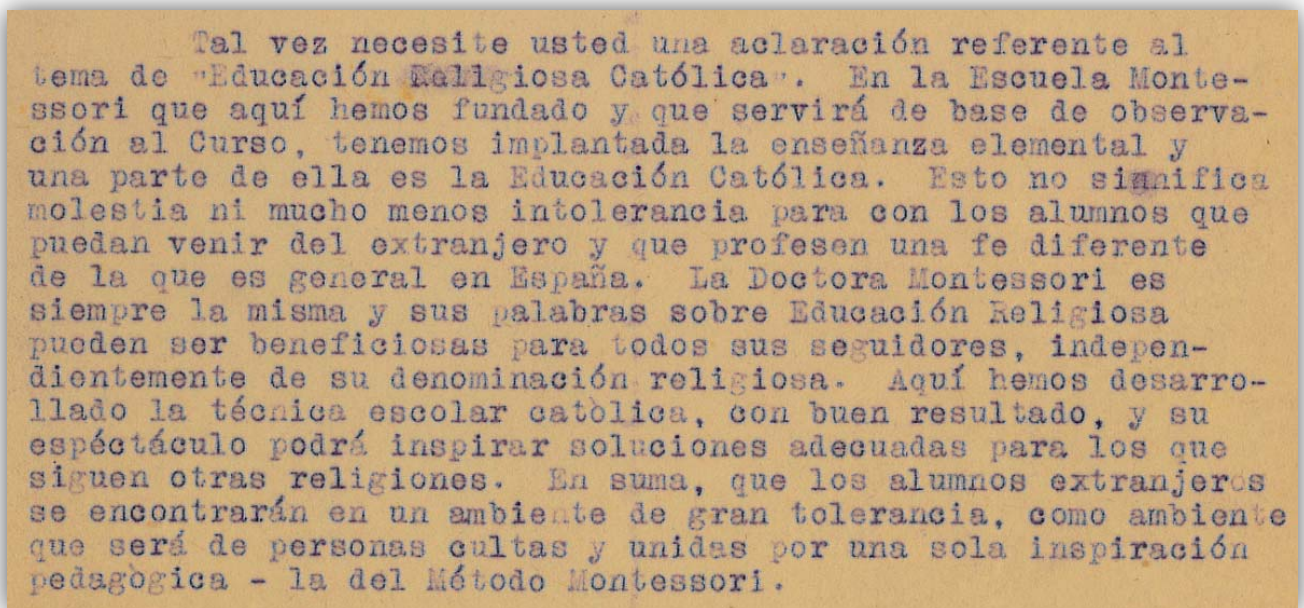
Una carta curiosa és la de la presidenta de la Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica a Montessori en què li demana que no cedeixi a pressions i que imparteixi religió durant el curs de 1916 perquè, si no, seria un disgust per a moltes dones de la ciutat (Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica, 1916).

També es veu com utilitzen tot el que es va dir al curs per convèncer les autoritats eclesiàstiques –italianes, en aquest cas. Hi ha una carta d'Anna Fedeli a Homs des de Roma en la qual li demana una còpia de l'última xerrada de moral i religió i altres conferències sobre el tema. Diu que aquests documents poden anar bé per convèncer les autoritats catòliques de Roma i demana permís per escriure'n resums (Fedeli, 1916a).

En la majoria de comunicacions que Homs mantenia amb Fedeli parlaven sobre temes espirituals i religiosos. Posaré d'exemple la carta del 8 de juny ja explicada detalladament a l'apartat 5.4.3 de la tesi. gràcies a les cartes sabem que Homs explicava a Anna Fedeli la com l'Església catòlica catalana estava cada vegada més al costat de la metodologia Montessori, donant-li suport per introduir-la a les escoles catòliques . També hi esmentava tot d'altres exemples ja esmentats en

l'apartat com els del mossèn doctor Aragó, que havia assistit al curs i deia que tots els sistemes educatius havien fracassat menys el Montessori. (Homs, 1916aa, 1916ab). En l'apartat 5.4.3. podeu llegir de nou el contingut més detallat d'aquestes interessants cartes.

Un altre aspecte a destacar és la polèmica citada al text: si el curs es feia amb l'estreta col·laboració de Londres, no tenia gaire sentit donar tanta importància a la religió catòlica, que contrastava amb l'anglicana. D'aquest tema veiem com Homs s'ha de justificar el dia 10 de gener davant Bang (Homs, 1916e). Vegeu el text a continuació:

Tal vez necesite usted una aclaración referente al tema de "Educación Religiosa Católica". En la Escuela Montessori que aquí hemos fundado y que servirá de base de observación al Curso, tenemos implantada la enseñanza elemental y una parte de ella es la Educación Católica. Esto no significa molestia ni mucho menos intolerancia para con los alumnos que puedan venir del extranjero y que profesen una fe diferente de la que es general en España. La Doctora Montessori es siempre la misma y sus palabras sobre Educación Religiosa pueden ser beneficiosas para todos sus seguidores, independientemente de su denominación religiosa. Aquí hemos desarrollado la técnica escolar católica, con buen resultado, y su espectáculo podrá inspirar soluciones adecuadas para los que siguen otras religiones. En suma, que los alumnos extranjeros se encontrarán en un ambiente de gran tolerancia, como ambiente que será de personas cultas y unidas por una sola inspiración pedagógica - la del Método Montessori.

Imatge 65. Part de la carta d'Homs a Bang (Londres) en que li parla sobre tolerància cap a alumnes estrangers no catòlics al Curs 1916 (Homs, 1916e). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

6.12. 1916, després del curs Montessori

De què van fer aquell any 1916 els actors principals del curs Montessori i de l'escola se'n sap molt poc. El que sí que està clar és que aquell estiu van buscar un nou lloc per ubicar l'escola i poca cosa més. Galí, en la seva obra, diu que, en acabar el curs, la doctora va anar a Amèrica (Galí, 1980). Homs, al seu article de 1952, explicava que el febrer de 1917 tornava a San Francisco per impartir més lliçons, mentre esperava que se la cridés des de Barcelona (Homs, 1952).

Galí també menciona que, després del curs, va néixer una agrupació d'Amics del Mètode Montessori que va existir alguns anys i que, durant l'Escola d'Estiu, els senyors Miquel Ferrà i Eladi Homs van donar un curs Montessori a benefici dels mestres de fora de Barcelona que no pogueren assistir al curs internacional (Galí, 1980). També es parla d'aquest curs a l'article sobre Miquel Ferrà (Lladó, 2012).

Ni en biografies ni en arxius he trobat els detalls d'on va anar la doctora aquell any. Sí que sabem que havia estat a Mallorca per la premsa d'allà (article a *La Voz de Menorca*, 1916) i pels escrits sobre Miquel Ferrà (Lladó, 2012), i que també havia estat a Milà el setembre per l'article "La Società Umanitaria e la diffusione del Metodo Montessori" (Pozzi, 2015). I també està ja publicat que "Maria Montessori va tornar abans del previst de Mallorca i van decidir que Mario tornaria als Estats Units a reprendre els seus estudis i que ella i Pyle anirien a passar l'estiu a París. Més tard, anirien també a Roma, Itàlia i a Estats Units i fins a finals de 1917 la doctora no tornaria a Barcelona" en el meu treball "La història de Montessori i Barcelona" (Cañiguer Viñals, 2018).

Sobre els detalls que van tenir els estudiants en acabat el curs, és conegut mundialment que li van regalar la cadira d'estil català on seia quan feia les classes. De la cadira hi ha moltes fotografies i se sap que n'estava molt orgullosa. No es coneixen, però, altres detalls com el del bust, que ha estat una descoberta recent a partir dels arxius estudiats i que no he constatat a cap altra publicació.

En una carta d'Homs a la doctora del 7 de juny, quan ella era a Mallorca, li explica que el diputat Garriga Massó l'havia visitat i que s'havia decidit constituir una junta Montessori –tal com es preveia en la propaganda del curs– perquè es dediqués a fundar escoles a Barcelona i Catalunya; però que Homs li havia contestat que allò, que es podia fer fàcilment, en aquell moment no era prioritari per a ell, ja que tenia massa feina amb el tema de l'institut, que era més urgent (Homs, 1916aa).

La doctora tenia ganes de visitar el país i s'oferia a anar per tot Catalunya. Durant la promoció i la realització del curs, van concertar diferents sortides, però, com que estaven enmig de la formació, ho van anar posposant fins que acabés. Pensem que aquells dies la doctora devia estar molt cansada, ja que acabava de tornar d'una gira trepidant als Estats Units i havia començat de seguida el curs. Montessori estava esgotada i, al final va decidir anar a Mallorca acceptant la invitació que li feien les amistats d'allà amb la intenció de descansar. Tots els altres actes es van haver d'anul·lar. Repassant la correspondència, podem enumerar l'anada a Lloret, la conferència a l'Ateneu Barcelonès, Valls, Terrassa, Manresa, Girona i Tarragona.

En una carta del 4 de març, Homs diu al seu amic Frederic Godàs:

Entitats pedagògiques i Ajuntaments importants de Catalunya a l'enterar-se de que la Doctora volia visitar les diferents encontrades de la nostra terra, s'apressen a convidar-la, oferint-li tota mena de facilitats i demanant-li en alguns casos que dongui una conferència pública per a les persones il·lustrades de la localitat. La doctora es proposa complaure aquestes demandants, i aixís es gairebé segur que anirà a Valls, a Terrassa, a Manresa, a Girona, a Tarragona, etc. Pensen vostès convida-la quan visiti Lleida? (Homs, 1916s).

Voldria destacar el cas de Tarragona. Comptem deu cartes en les quals es parla de la seva anada a la ciutat, on organitzaven una setmana Montessori. Aquesta estada la van posposar, reduir i, al final, cancel·lar.

Distingit amic:-

Contestant a la seva amable del 3 del que som li diré que, després de les campanyes de Nord Amèrica i d'aquí que han requerit d'ella un gran desplegament d'energies (especialment la del Nord Amèrica, on estigué encara més sola que aquí tractant-se de gent que parlaven, pensaven i sentien diferent), la Doctora Montessori se trova ara en la necessitat d'un repòs i d'una quietut gairebé absoluta, havent-se imposat la obligació de no fer res durant l'estiu a fi d'estar en condició de reprendre a la tardor el seu treball habitual. De manera que fins la conferència que creia podria donar a la Setmana Municipal, ara l'ha tingut de cancel·lar. Ella sent molt aquest contratemps (que, d'altra part, no és nou en la seva vida d'intensíssim treball) i espera un dia poder atendre tots els seus compromisos, sobretot els que, com el d'anar a Tarragona, tan plaents li son en temps normal.

Imatge 66. Carta d'Homs a Bernabé Martí del 20 de juny de 1916 en que li explica que Montessori no pot anar a Tarragona perquè requereix descans absolut (Homs, 1916ak). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Sobre l'estada a Mallorca, la informació nova que poden aportar els arxius treballats és que Homs, primer, li aconsellava llocs d'interès per visitar, però que després li van anar organitzant xerrades i compromisos que van acabar amb aquella ràpida fugida de la doctora, amb excusa inclosa, explicada ja en el relat.

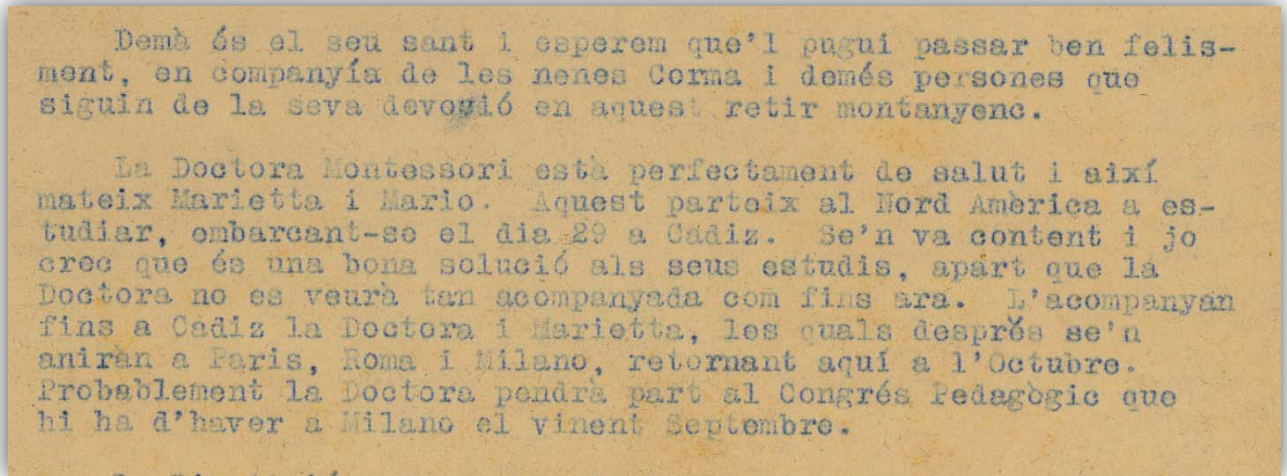
Això ho podem veure, primer, en la carta d'Homs a Montessori del 7 de juny:

“Espero que habrán tenido un buen viaje y que habrán llegado esta mañana sin novedad, encontrando a Mario en el puerto para guiarles a su hospedaje. Acabo de preguntar por teléfono a la compañía de los vapores y me han dicho que el “Jaime I” ha efectuado felizmente la travesía. No dudo de que la estancia en Mallorca les ha de ser agradable y que sobretodo Miramar y Soller les gustará mucho (Homs, 1916aa).

A la del dia 9 de juny diu: “Supongo que le gusta Mallorca y que se encuentra bien, reposándose, y que lo mismo les sucederá a miss Pyle y a Mario. Espero que éste no dejará de visitar el Torrent de Pareis” (Homs, 1916ad). L'endemà, dia 10, i després el dia 19 de juny, li va seguir enviant cartes sobre les novetats de la situació a Barcelona. Les altres cartes posteriors, dels dies 3 i 4 de juliol, les envia a Barcelona perquè ella ja havia marxat de Mallorca.

Sobre la seva fugida, recordem la carta ja explicada en l'apartat 5.4 del 15 de juny de sor Amparo Guevara, des del “Colegio Can Capes” (Mallorca), a Homs en la qual, entre altres temes, li diu: “Saludos a la Sta Maccheroni, casi no me atrevo a preguntarle por la Sra. Doctora; pues aquí nos ha dejado in nabis: si V. hubiese venido con ella tal como estaba anunciado, otra cosa hubiera sido” (Guevara, 1916). També podem deduir que la doctora encara estava a Mallorca –almenys fins al 19 de juny– abans que el 15 de juny s'excusés per marxar.

Els plans posteriors de la doctora, el seu fill Mario i Pyle els descobrim en una carta del 25 de juliol d'Homs a Maccheroni enviada als Hostalets, on ella reposava. Recordem que Marietta és Adelia Pyle, que es va convertir al catolicisme i es va canviar de nom. Sembla que tenien clar que la doctora, després d'anar a Milà, tornaria a Barcelona, cosa que finalment no es va produir, ja tornaria amb Mario i la seva dona a principis de 1918.

Imatge 67. Part de la carta d'Homs a Maccheroni el 25 de juliol de 1916 on li parlava dels plans de la família Montessori (Homs, 1916av). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Aquell 28 de juliol, Homs escriu a la doctora –que es troba en un hotel de París per abordar el congrés de Milà– per informar-la que ha demanat permís a Puig i Cadafalch per assistir-hi si es fa (Homs, 1916ax). No sabem si finalment Homs acaba anant a Milà, ja que no en tenim cap constància; però sí que està confirmada l'assistència de la doctora. Sabem que la doctora va seguir a París uns dies més perquè conservem una altra carta d'Homs a París del 4 d'agost (Homs, 1916bb).

El 1916 Anna Fedeli atenia els afers de la doctora a Itàlia, però no es devien comunicar gaire bé perquè va venir expressament des de Roma per visitar-la i no la va trobar. Això ho sabem gràcies a la carta del 4 d'agost a la doctora en la qual Homs li explica que Anna Fedeli està sola a Barcelona, que aquest matí, quan ha anat a l'escola, se l'ha trobat que acabava d'arribar, desolada i ansiosa, ja que no hi eren ni Maccheroni, ni Pyle, ni Mario ni la doctora. L'informa que, mentre

esperen que la doctora li digui què ha de fer, ella dormirà a l'escola al llit de Maccheroni i menjarà a casa d'Homs (Homs, 1916bb).

6.13. Els plans per a la tornada de la doctora Montessori

Ja a partir del mes de juny de 1916 Homs posava al dia la doctora sobre els plans del laboratori de pedagogia i de l'institut que volien impulsar comptant amb ella. A la carta que enviava a la doctora el 9 de juny li explica que han estat parlant amb Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Eugeni d'Ors, que estan redactant el projecte per presentar-lo a la Diputació i que creuen que l'aprovaran amb un pressupost.

Tal com ja s'ha esmentat a l'apartat 5.4.4 Maria Montessori seria nomenada directora. A l'octubre s'hi podria començar a treballar i a mirar edificis, i el gener de 1917 hi començarien a anar. L'actual escola seria la base de l'institut, que s'anomenaria Laboratori de Pedagogia Experimental per eludir les dificultats oficials de legalització des de Madrid, i constaria des de l'actual secció de puericultura fins als grans. Més endavant ja s'ocuparien dels nens anormals i orfes. Creu que tindrien 50.000 pessetes per fer-ho. Eugeni d'Ors també havia de tenir un laboratori de psicologia experimental més petit que el seu (16.000 pessetes), no en necessitava més. També diu que Francesc Cambó, el cap al Parlament de Madrid, havia fet un discurs sobre l'autonomia de Catalunya i que era un bon auguri (Homs, 1916ad).

A la carta que li enviava el 19 de juny, li explicava que d'Ors havia dit que, si ella accedia a establir-se a Barcelona per organitzar un centre de treball, allò no

tenia preu. Va dir que, de seguida que tingués tot el projecte definit amb el pressupost, li ho faria arribar (Homs, 1916ai).

Sobre aquest tema trobem una carta del 25 de juliol a Maccheroni en la qual li confirmava que ja ho tenien aprovat, però era una mica pessimista sobre el suport de Madrid.

"La Diputació va aprovar el pressupost extraordinari en que's consigna novament una partida per a un laboratori pedagògic i además prengué l'acord de crear aquest. La cosa està ara pendent d'aprovació del Govern. Poden succeir tres coses: que sigui tot aprovat, que sigui tot sospès o que sigui aprovat el pressupost i sospès pel Governador l'acord de creació. Tot és una incògnita i segurament ho serà durant un mes. Aquí s'ha fet tot el que humanament se podia fer. Estem segurs de que al capdevall guanyarem aquest plet com guanyarem tots els demás que Catalunya té entaulats amb el Poder Central; poden, no obstant retrassar-nos les coses alguns mesos. Jo ja no sento les inquietuts que un día havia sentit per aquestes coses iestic tranquil; perquè estic convençut que tota l'obra de la Doctora porta una direcció providencial i, posant-hi nosaltres els millors esforços, seràn aquelles coses que han de ser i no seràn les que no han de ser, malgrat les nostres il·lusions; i al final veurem que tot ha anat de la millor manera (Homs, 1916av).

Quedava clar que s'esperarien a l'aprovació de Madrid, que va arribar més tard. Tot i així, tal com dirà Homs en diversos escrits posteriors, el 1917 tota aquella esperança i tots aquells suports generats anirien desapareixent, en part, per la mort de Riba.

6.14. Les relacions dels projectes de la Mancomunitat de Catalunya amb el Govern a Madrid

El que trobem reflectit en alguns llibres o articles és que les relacions amb la resta d'Espanya no eren bones i que el projecte amb la doctora Montessori a vegades tenia punts de confrontació amb Espanya i Madrid. Fins i tot en la

biografia de Rita Kramer s'esmenta que la marxa de la doctora el 1922 va ser a causa de les pressions polítiques perquè assumís la causa independentista. A continuació plasmo la cita traduïda:

“En un ambient com aquest, no era d'esperar que un programa educatiu de reforma social com el de Montessori es deixés desenvolupar de manera independent sense pressions i interferències. Amb la intensificació de la lluita per la independència i els nous funcionaris succeint-se al poder sobre la base de noves promeses d'alliberar la regió del domini de Madrid, van començar a exigir que ella prengués una posició política al seu costat. L'ambient de Barcelona era molt emotiu, hi havia un estat d'excepció a la ciutat i es produïen execucions diàriament. Hi havia manifestacions constants i s'esperava que Montessori s'hi sumés i fes una declaració pública al costat dels catalans i de l'independentisme. Ella s'hi va negar. El motiu que va donar no va ser la falta de simpatia pels catalans sinó la insistència a no implicar-se en política en cap circumstància. L'única causa a la qual es va subscriure va ser la causa del nen. Aquest tema es va anar concretant. Les autoritats van entrar a l'escola mentre ella estava fora i van anunciar la seva intenció de fer alguns canvis. Montessori estava furiosa, continuava insistint que era políticament neutral i les demandes i ingerències de les autoritats li impedièren desenvolupar la seva feina amb la pau i l'ordre que necessitava. El suport oficial va ser retirat de l'institut i, tot i que Barcelona va romandre la seva seu fins a l'esclat de la guerra civil el 1936, va ser perquè s'havia convertit en la seva llar, no perquè hi hagués cap suport oficial per a la seva tasca durant els anys des del 1920 fins a l'establiment de la Segona República, més d'una dècada després (Kramer, 1976, p 296).

Vaig estar seguint el fil d'aquesta idea i fins i tot em vaig posar en contacte amb l'autora del llibre, que no em va poder donar cap referència concreta d'on l'havia tret. Deia que era dels arxius AMI, però vaig estar buscant i preguntant a Amsterdam i no vaig trobar res. A més, tal com hem pogut veure en el relat, en cap dels documents oficials disponibles s'esmenta cap pressió política a la

doctora. A vegades veiem explicacions d'actualitat política en cartes per a Anna Maccheroni, però no directament a la doctora. La interpretació política que feien alguns de la tasca de renovació pedagògica al voltant de la doctora sí que existia, i això ho podem comprovar en la premsa de l'època.

Un altre article sobre el tema que podem esmentar és “La política española ante la acción nacionalista en algunas regiones”, de Diego Pazos Garcia, a la revista *Nuestro Tiempo* (Pazos García, 1916). Hi diu que a Madrid, políticament, es veia aquell curs com una aposta de la Mancomunitat per fomentar l'ús del català en detriment del castellà, i allò també quedava molt malament davant els estrangers que hi van participar. Podem llegir en part d'un article aquesta visió:

En el gravísimo asunto de la enseñanza se ha puesto de manifiesto más de una vez, que lo mismo las resoluciones de la Diputación de Barcelona, que las iniciativas e intentos de la Mancomunidad catalana, rebosan hostilidad hacia todo lo español y acentúan la nota particularista hasta extremos menguados y regresivos ante todo espíritu imparcial. [...] El uso y la aplicación inoportuna y excesiva del idioma regional resulta pretencioso, ridículo y molesto para los que no participan de esas ideas, y en especial para los de fuera del país, que se les figura estar en territorio extranjero y á veces hostil (Pazos García, 1916).

També González-Agàpito, al text “Homs i Mancomunitat”, diu:

“Nogensmenys els sectors més integristes reaccionaren contra la implantació del metode..., Montessori es dirigía a crear un home que era ben distint del que volia la dreta lligada als interessos econòmics del centralisme. En efecte, «El Clamor del Magisterio», ataca ben durament la primera Escola d'Estiu, dedicada principalment a difondre el mètode Montessori i recull un resum de la conferència d'Eladi Homs on queda prou explicitat quin era l'objectiu del secretari del Consell d'Investigació Pedagògica a l'impulsar el metode. «Comentó que el método Montessori podia ser el comienzo de una pedagogía catalana añadiendo que la raza catalana es diferente a las otras por lo que necesita un método de

enseñanza también distinto. «El método Montessori -añadió- pone en condiciones al niño catalán para que se manifieste como és y constituye una base sólida para que se funde una pedagogía nacionalista; de una gran auto actividad, una fuerza que va contra el espíritu centralista de la educación y la enseñanza y dijo tratando de esto que el maestro cortado por el patrón centralista no tiene actividad propia, ni iniciativa y no puede peveer el estado de los individuos» (González-Agàpito, 1986).

Pedagògicament, la metodologia Montessori va patir crítiques des del primer moment a Madrid. En podem llegir una a l'article d'Ugo Spirito de 1921 titulat "El error fundamental del método Montessori" (Spirito, 1921).

Galí, en la ressenya que en fa al capítol dedicat als inicis de Montessori a Catalunya, dona la nota següent sobre la col·laboració del Govern espanyol:

"És dolorós consignar que a una empresa de tanta seriositat i d'importància tan vital per a la cultura, el Govern espanyol volgué aportar-hi únicament una col·laboració negativa. El senyor Ministre d'Instrucció Pública, nega al Rector de Barcelona primer i a la mateixa doctoresa Montessori després, el permís perquè poguessin deixar les seves escoles els mestres nacionals de diferents poblacions de Catalunya agraciats amb les beques de la Mancomunitat. Fou només quan un grup dels més prestigiosos diputats i senadors catalans de totes les idees polítiques li envià un enèrgic telegrama que el Ministre accedí, mes fent constar que no autoritzava l'assistència al Curs a cap mestre nacional de fora de Catalunya (Galí, 1980).

En altres escrits, com el d'Anna Fedeli, senzillament es deia que el catalanisme liderava aquesta campanya de renovació educativa sense esmentar el desig de confrontació amb la resta d'Espanya. Fedeli diu: "A Espanya el moviment Montessori va ser implantat de la causa Catalana on es concentraven les aspiracions més solides progressistes de la nació" (Fedeli, n.d.).

La realitat –deixant a banda les confrontacions polítiques que hi podia haver tant en el bloc nacionalista com en progressistes o conservadors– era que la innovació educativa que s'estava tirant endavant a Madrid des de feia anys, tot i anar en la mateixa línia, va veure amb mals ulls la proposta Montessori. Ho podem percebre en una cita del llibre *Historia y perspectiva actual de la educación infantil*: “Sobre Espanya deien que ‘desgraciadamente este foco no ha alcanzado vida intensa ni apenas ha trascendido al resto de la península, donde no pasarán de una docena las escuelas en las que se aplique el método Montessori’ (Sanchidrián Blanco y Ruíz Berrio, 2010, p.7). Allà els institucionalistes preferien Froebel i els jardins d'infància amb la doctrina krausista (Sanchidrián Blanco y Ruíz Berrio, 2010, p.218).

En la carta de sis pàgines que Homs va enviar el 19 de desembre a Maccheroni quan estava a Madrid per recollir la doctora, descobrim idees interessants sobre la visió que Homs tenia de la situació acadèmica i política de Madrid en aquell moment:

Tant si la doctora ve a Espanya passatgerament com si hi ve per a una acció intensa i continuada, convé que el pròxim Curs de Barcelona tingui tota la importància possible. Catalunya ha de ser la salvació espiritual i adhuc material de tota la Espanya. L'exemple de la Catalunya renaixent, forta en el treball, en la raó i en la virtut, serà cada dia més una sugestió per a tot allò que hi hagi de socialment viu en les nacionalitats que formen l'Estat Espanyol. Madrid, que és un centre artificial i corrumput de la nació malgrat les aparences, seria ara i sempre un mal medi de treball per a la doctora. En canmbi és el millor medi per a un anunci ràpid i eficaç de la seva personalitat i de les seves idees, per tal que Madrid és el centre periodístic i dels professionals de les idees. De manera que l'acció que es faci a Madrid serà un gran anunci del Curs per tot Espanya i fins i tot per a Catalunya. Convé ja des d'ara cridar l'atenció dels esperits sensitius de tot Espanya dedicats al conreu de la pedagogia i començar ja d'associar-lo idealment a la nostra obra de redempció humana i

nacional, per damunt de prejudicis polítics. Cal no més determinar si s'aprofita l'actual estada de vostès a Madrid per aquesta propaganda aferent, o per part d'ella, o bé si es creu millor tornar més tard a Madrid per fer-la. Això més ho ha de determinar l'estat físic i d'esperit en que es trobi la doctora. Amb tot, per al cas probable que la doctora se senti animada per a fer quelcom aquests dies a Madrid, jo em permeto esboçar a continuació una petita guia de treball... (Homs, 1915b)

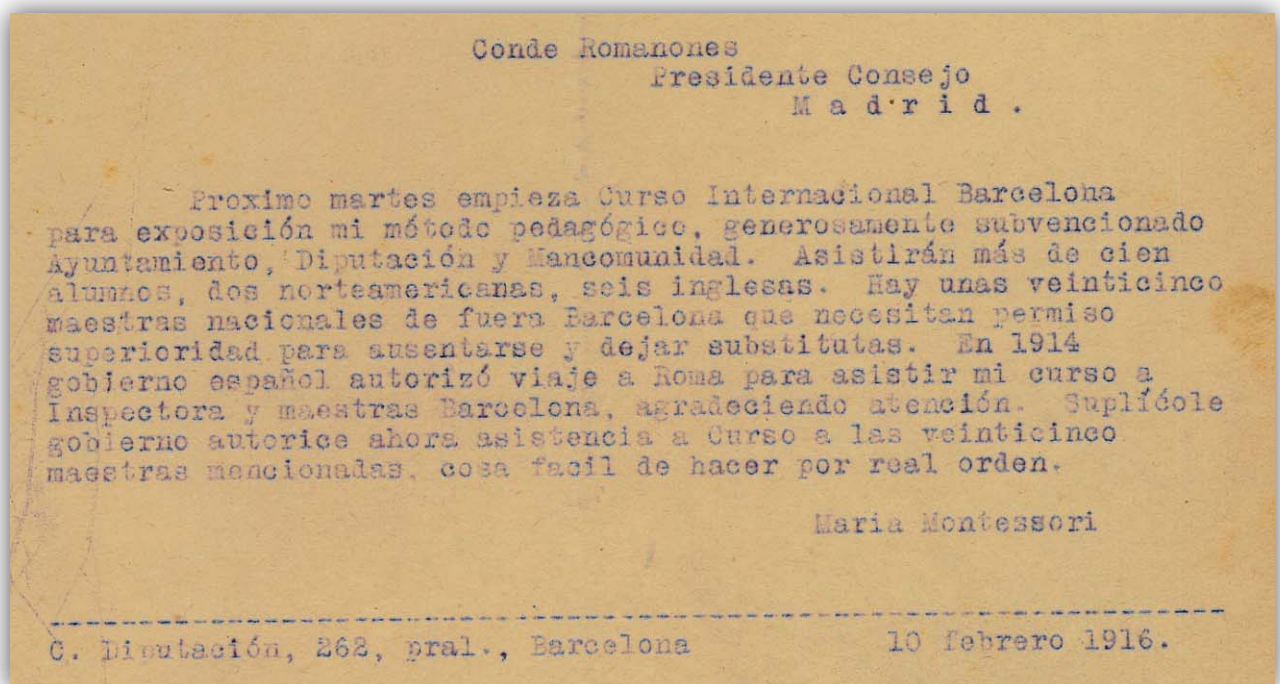
Després li passa a relatar els quinze contactes esmentats en el relat anterior. De cada personatge dona bastant informació; d'alguns escriu més de setze línies.

En la carta que Homs escriu a Castillejo, de Madrid, i en la qual li demana fer propaganda de curs de 1916 (8-1-1916), li diu que tota reforma d'ensenyament ha de començar per la preparació tècnica i cultural del mestre, i que per això té tant interès pel curs. També li comenta que, per problemes de comunicacions internacionals, estan anant molt de pressa organitzant i promocionant el curs, i que això és la causa per què no ha contactat abans amb ell. Li demana ajuda per fer la propaganda del curs. Diu que a Catalunya es coneix força Montessori, se l'aprecia i que les corporacions col·laboraran en el curs. I afegeix:

"Pero Madrid y el resto de España nos es bastante desconocido, culturalmente, por la razón que ya usted sabe - qua aquí tenemos que concentrarnos fatalmente en lo nuestro para lograr algun resultado. Descontando el interés que usted ha de sentir por este Curso Montessori español, ¿Podrá usted ayudarnos eficazmente?... Nosotros, que hemos comprobado prácticamente sus bellas teorías, tenemos una fe firme y definitiva en la pedagogía Montessori. Siendo así é interesandonos vivamente el porvenir cultural español, quisiéramos idealmente que recibieran las lecciones de la Doctora todos los profesores de Pedagogía de todas las Normales de nuestro país, todos los inspectores de primera enseñanza y todos los actuales alumnos de la Escuela Superior de Magisterio. ¿Qué podrá lograrse de todo este deseo ideal? Ustedes lo saben mejor que nosotros... (Homs, 1916c)

En la carta continua demanant que atorguin beques i insistint perquè vinguin representants oficials del Govern. Esmenta que vindran alumnes d'Anglaterra, dels Estats Units i de França, i que seria "bochornoso para España (para la España oficial)" que es deixés passar aquesta ocasió d'or sense fer absolutament res. Finalment, li demana una llista de persones i entitats a qui els pogués interessar la propaganda, que li ho agrairia infinitament. Es disculpa per l'extensió de la carta i se n'acomiada com a amic (Homs, 1916c).

Sobre l'oposició del Govern de Madrid per deixar assistir els mestres nacionals al curs, al fons d'Eladi Homs ja n'han sortit anteriorment algunes cites. Trobem també més correspondència per pressionar Madrid, fins i tot de la mateixa doctora al president "Conde Romanones" (Montessori, 1916a).

Imatge 68. Carta de Montessori al Conde Romanones, President del Consell de Madrid, en què demana autorització perquè puguin assistir al Curs 1916 vint-i-cinc mestres nacionals (Montessori, 1916a)

Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

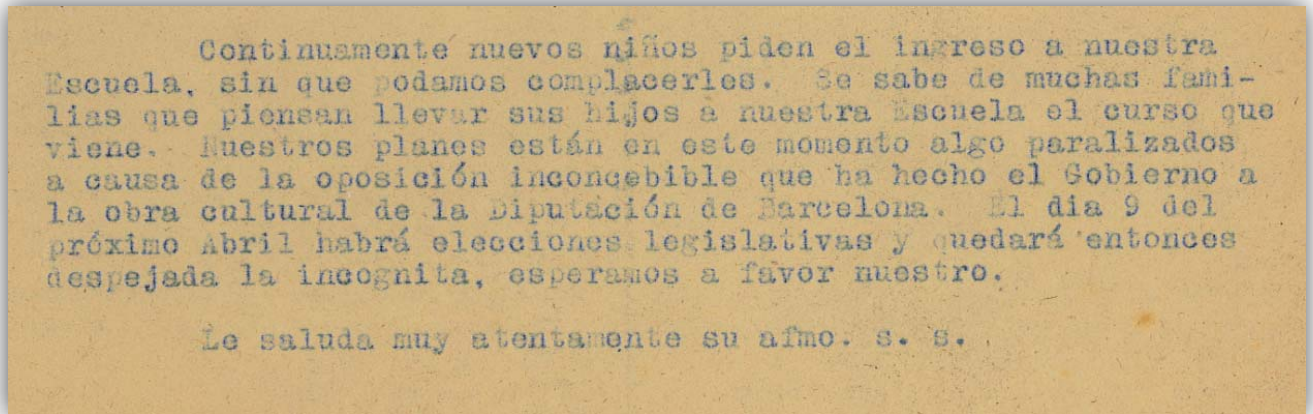
En la carta d'Eladi Homs a la doctora del 10 de juny, parla del discurs de Giner de los Ríos del dia anterior al congrés de Madrid. Diu que va fer una gran crítica

al curs Montessori per l'absència del castellà i que mirarien de rectificar-ho en diaris o al congrés: “De manera que una vez más, sufre usted persecución por Cataluña. Esto no ha de hacer más sinó que los catalanes nos sintamos más obligados a protegerla a usted y a quererla” (Homs, 1916ae).

Més tard, a la carta del 3 de juliol, li transmetia que el 29 de juny Puig i Cadafalch havia fet una conferència a Madrid sobre l'ensenyament a Catalunya en la qual havia desmentit les crítiques que en el curs s'havia deixat de racó el castellà. També diu que ho tracten en un article de *La Veu de Catalunya* (Homs, 1916ao).

Homs, en la carta que va fer a la representant de la doctora als Estats Units, valorava que el curs havia anat molt bé i que es tractava només del Govern de Madrid –en part per gelosia i en part per raons polítiques difícils d'explicar– qui no hi havia participat (Homs, 1916al).

També veiem com posen encara més traves als plans de la Diputació aquell principi de 1916, però que tenen l'esperança que les aliances polítiques canviïn a Madrid, tal com va acabar passant. En una carta d'Homs a Fedeli del mes de març, diu:

Imatge 69. Part de la carta de 27 de març de 1916 d'Homs a Anna Fedeli (Roma) sobre que estan paralitzats per el govern espanyol que fa oposició a l'acció cultural de la Diputació però que al 9 d'abril hi haurà eleccions legislatives i es veurà com queda la situació (Homs, 1916x). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

6.15. L'oposició a la tasca de la Mancomunitat en relació amb el mètode Montessori

Tal com hem vist abans, per motius religiosos i polítics, hi havia un ambient contrari a l'aposta de la Mancomunitat i de l'Ajuntament, que acabaria causant la marxa de la doctora el 1922. Sobre això se n'ha escrit i n'he trobat moltes referències i articles.

Josep Martí Baiget en el pròleg del llibre *Articles pedagògics* (Homs, 2002) explica que no tothom ho veia bé: implicava massa esforços i recursos de la Diputació, en contrast amb les penúries que passaven les escoles oficials. Parla dels articles i dels escrits paral·lels a les pensionades ja el 1914 en el *Clamor del Magisterio* i el *Monitor de primera enseñanza*. Dolors Canals l'u de setembre de 1914 en l'article al *Clamor del Magisterio* anomenat *Rèplica aclaratòria d'una montessoriana* escrivia: "Atmosfera d'hostilitat... en el món de la pedagogia... es tornen bromes, burles ironies de mal gust al passar a ser anònims en els diaris."

Reaccionaris, espanyolistes i també sectors professionals i polítics creien que la tasca del Consell i la Diputació era massa elitista i dretanitzada (Homs, 2002).

Rosa Toran i Cèlia Cañellas defineixen molt bé els dos bàndols enfrontats, cadascun amb els seus mitjans afins. Parlen del partit de la Lliga regionalista – dretà i reformista– i del Partit Radical. La Diputació disposava d'un suport total dels diputats, però, en canvi, l'Ajuntament estava dividit, ja que es criticava la concessió de beques. Diu que l'oposició a l'Ajuntament era anticlerical i defensava l'escola nacional pública, laica, castellana i republicana –havien engegat les escoles del bosc, les cantines...–, i s'oposaven a l'obra de la Lliga, elitistes que volien consolidar una alta cultura en contra de les classes populars. Assenyalen que d'Espanya només van assistir al curs uns pocs alumnes de Pamplona i que la Lliga ho interpretava com a passivitat davant les inquietuds dels catalans. Apunten també que el Ministeri d'Instrucció Pública, a part de posar pegues als mestres nacionals, després va impedir que obtinguessin cap títol oficial a part del d'assistència (Toran / Cañellas, 1977).

El mateix Homs escriuria el 1952 que, a l'any 1917 havia canviat el clima favorable a Maria Montessori i que la vanitosa enveja i la incomprensió ho van fer malbé tot. Deia que quan finalment va aparèixer un “engendre en res semblant al projecte primitiu”, la doctora ja havia decidit desenvolupar el seu centre d'Holanda, on li obrien els braços (Homs, 1952).

Alexandre Galí, en diversos punts de la seva obra sobre les institucions catalanes, es dedica molt a desprestigiar i a vegades mofar-se de la tasca d'Homs, en especial, i de la personalitat de la doctora i de la metodologia Montessori, en general. Tot i que en algun lloc escriu que s'esperarà a fer la crítica del mètode al

capítol destinat al Seminari-Laboratori de Pedagogia –que finalment no acaba redactant o publicant–,²⁵ trobem la seva opinió i les descripcions de la seva pròpia intervenció per desfer aquella tasca que van començar Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Eugeni d'Ors i el mateix Eladi Homs.

En plasmem alguns extractes del la segona part del llibre II ja que crec, són molt interessants de llegir. En ells Galí presenta el projecte Montessori com quelcom fet a esquenes dels mestres i presentat amb exagerada dramàturgia, com si es tractés d'un miracle de Lurdes. Llegireu el seu punt de vista irònic i crític sobre Maccheroni, Homs i Montessori. Esmenta que el propi Prat de la Riba abans de morir també compartia amb ll les opinions crítiques sobre el tarannà de la doctora. Acaba dient que quan ell es va fer càrrec de l'escola hi havia mancances en l'organització i en la formació dels alumnes però que malgrat tot aquella escola havia assolit cotes que mai cap altra escola havia assolit.

“La creació de l'Escola Montessori va remoure un món d'entusiasmes, de suspicàcies, de gelosies o enveges i d'ironies i insinuacions malèvoles, tot per la virtut d'una dissortada propaganda filla dels entusiasmes immoderats a què hem fet al·lusió en un altre lloc. Els recels que havia desvetllat l'entrada de cavall sicilià del Consell d'Investigació Pedagògica es van desfermar així que es va poder descobrir el punt feble per a escometre... L'aire taumatúrgic amb què el mètode ens havia arribat no era pas el més a propòsit per a conquerir l'adhesió d'un magisteri com el nostre d'un sentit essencialment pràctic i casolà, acostumat a veure que els més petits guanys es feien a

25 Vaig estar buscant en els escrits originals manuscrits de l'obra d'Alexandre Galí en la Biblioteca Nacional de Catalunya per si trobava la crítica no publicada en el capítol de Seminari-Laboratori de pedagogia però no la vaig poder trobar. Finalment sí que es pot veure aquest apartat però de forma molt breu i no fent aquells comentaris anunciats.

l'escola amb molt de treball i suor. Per temperament i per principi no creien en els miracles. I en ésser-los presentat el miracle com una mena d'acusació d'incapacitat van arribar a perdre el respecte a unes creacions que feien respecte a tot el món pedagògic civilitzat. Els excessos de les bones fades que vetllaren el naixement de l'Escola Montessori van provocar les mirades iracundes o sarcàstiques i alguna o altra burla de les males fades que rondaven l'ombra mentre els entusiastes ingenus exhibien les gràcies de la criatura nounada. Va arribar un moment que cada gest i cada moviment i cada paraula eren corejats." (Galí, 1979, p.52-53)

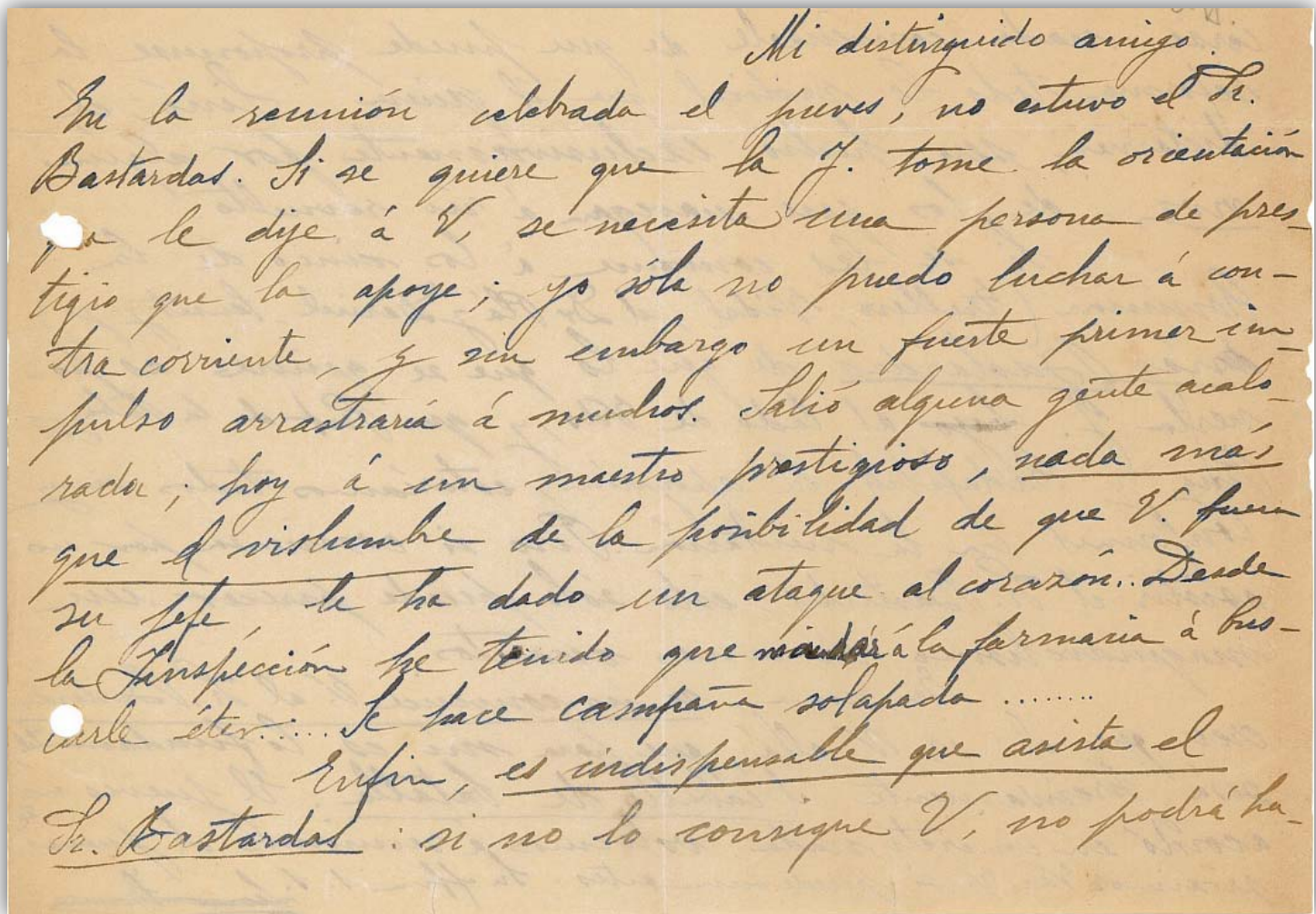
"I encara els mestres no veien els dintres de l'Escola. Semblava que s'esperés sempre com a Lourdes el moment del miracle. I el miracle era quan un noi jugant de sobte es trencava a escriure i amb les lletres soltes damunt del feltre escrivia: mama. Tota l'escola es commovia i les mestresses de totes les classes corrien per veure l'heroi i la seva gesta. Mes tard aquest engrescament es va atenuar, però sempre se n'hi trobaven senyals. Era en realitat l'ambient natural de la casa. En certa ocasió que les relacions de la doctressa i el Consell de Pedagogia passaven un moment de crisi, dins una *carrozza* i tot anant cap a l'Escola vàrem ésser honorats amb les confidències de la doctressa. En passar la porta reixada de la Diagonal, en la casa del fons es va obrir de bat a bat el balcó principal i tot el personal de l'Escola va sortir fent alegrois amb els braços i el rostre a la doctressa. Ella se'ns va girar enternida i va dir: «Ho veieu, senyor Galí, què seria la vida sense aquestes dolceses?»

No tothom, però, estava enecat en el Consell de Pedagogia. Prat de la Riba que tenia els seus fills a l'Escola, va veure de seguida que les coses en el seu conjunt no filaven prou bé. En una visita que li vàrem fer en el seu pis de la Rambla de Catalunya, en el curt interval que va transcórrer entre la seva tornada de Sitges i la seva anada a Castellterçol per a morir-hi (si la memòria no ens és infidel era un dels primers dies de juliol), em va demanar la meua opinió sobre l'Escola Montessori i després d'escoltar-me atentament em va dir amb una d'aquelles decisions definitives que el caracteritzaven: «Cuideu-vos-en!» Aviat era dit: cuideu-vos-en, quan ell ja semblava embolcallat amb l'ombra de la mort i hi havia tantes llegües de mal camí! Aquesta escena passava l'any 1917. Ell hauria pogut fer sortir, com deia alguna vegada, el Sant Crist gros. Però nosaltres no podíem fer res fins que ja no hi hagués

remei. La doctoresa estava a punt d'arribar d'Amèrica. Calia esperar el seu fracàs —puix hi va haver fracàs en moltes de les seves funcions— i la crisi de la Maccheroni i la fatiga o el fracàs de l'Homs; calia esgotar aquestes etapes i això no es va produir fins cinc anys després de la mort d'en Prat o sigui, com hem dit, pel setembre del 1922. (Galí, 1979, p.53-54)”

“Així, malgrat el treball acuradíssim de la majoria de les seves professores, l'Escola l'any 1922 quan nosaltres ens en vàrem encarregar en el seu conjunt, ni tenia una organització acabada ni resolva per tant el problema total de la formació i preparació dels seus alumnes. En un altre lloc hem parlat del fracàs de la institució quan va portar el seu primer equip a ingrés. I malgrat aquesta manca de definició i aquest fracàs extern, l'Escola Montessori en la seva constitució íntima havia assolit unes regions de perfecció on no havia arribat cap altra institució catalana: una distinció i una finesa sense ficció ni ensucrament en el tracte dels infants per la part del professorat i en els infants l'equilibri i l'ordre interns dels éssers que s'han desenvolupat segons la llei pregonada de la seva espiritualitat sense cap violència ni pertorbació. Fou damunt d'aquesta base ben consolidada que van treballar l'Escola Graduada i després l'Escola Blanquerna” (Galí, 1979, p.56).

En les cartes del fons d'Eladi Homs trobem alguns indicis d'aquesta oposició. Aquí plasmem una part de la carta original —ja esmentada en el relat— que tracta sobre una reunió el 1914 amb Leonor Serrano i d'altres, en la qual ella era molt contundent explicant l'efecte d'oposició que Homs causava entre alguns dels seus convidats a la reunió (Serrano, 1914d).

Mi distinguido amigo.
 En la reunión celebrada el jueves, no estuvo el Sr.
 Bastardas. Si se quiere que la J. tome la orientación
 que le dije a V, se necesita una persona de pres-
 tigio que la apoye; yo sola no puedo luchar a con-
 tra corriente, y sin embargo un fuerte primer im-
 pulso arrastraría a muchos. Talis alguna gente acala-
 rada; hoy a un maestro prestigioso, nada más
que el vislumbre de la posibilidad de que V. fuera
su jefe, le ha dado un ataque al corazón. Desde
 la Inspección se temido que mandará a la farmacia a bus-
 carle iter.... Se hace campaña solapada.....
Enfin, es indispensable que asista el
Sr. Bastardas; si no lo consigue V, no podrá ha-

Imatge 70. Part de la carta de Leonor Serrano a Homs. (Serrano, 1914d). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

És curiosa una carta del 12 de gener d'Homs a Rafel Nogueras, de la redacció de *La Vanguardia*, en què li transmet la sospita que algú està boicotejant el curs de 1916 perquè les informacions que s'han publicat estan equivocades, sembla que "deliberadament" (Homs, 1916i).

A la llarga carta del 8 de juny d'Homs a Fedeli, li explicava que aquí els únics que combatien Montessori eren els radicals antireligiosos. Tal com s'ha comentat abans, Homs va preguntar a Fedeli si en sabia alguna cosa o si tenia documents dels Estats Units a favor de Montessori per contrarestar-ho (Homs, 1916ab).

El dia 20 de juny va preguntar a Parkhurst, dels Estats Units, sobre això. Volia saber si hi havia algun text del Govern dels Estats Units contra Montessori, ja que algú ho anava escampant des de Madrid; d'aquesta manera, ell s'ho miraria i ho traduiria. Igualment, li va demanar si tenia escrits dels Estats Units a favor de la doctora per usar-los (Homs, 1916a).

6.16. La tornada de la doctora, la seva feina i la crisi de relacions amb la Mancomunitat

De tot aquest període que va des de 1917 fins a 1923, en el fons d'Eladi Homs no en tenim documentació rellevant, sols còpies d'alguns articles seus i un manuscrit molt genèric en què parla del passat. Malgrat això, en el relat anterior sobre la doctora, he allargat l'explicació dels afers amb Montessori fins al 1923.

Com a fruit de les meves investigacions, he trobat molts altres arxius i informacions noves que no es coneixien i les he volgut afegir per donar més consistència al relat de tota aquesta primera època de l'estada de la doctora Montessori a Catalunya i de la seva relació amb Eladi Homs. Justifico afegir tota aquesta part al relat per donar sentit i context global a la tasca d'Homs i a les aportacions fetes amb els seus documents estudiats. En aquest apartat, em dedicaré a destacar algunes publicacions i fonts d'informació que ens ajuden a entendre aquesta part de la història.

Se'n pot consultar un resum força actualitzat, amb noves troballes sobre la feina i els moviments de la doctora durant aquests anys i sobre les circumstàncies de la seva marxa de Barcelona el 1922, en el meu treball de recerca fet en català, castellà i anglès anomenat *La història de Montessori i Barcelona. L'excepcional*

història d'amor i d'afinitat entre Barcelona i la doctora Montessori (Cañigüeral Viñals, 2018).

A les bibliografies internacionals sobre Montessori gairebé no s'esmenta res d'aquesta època. El poc que es diu són generalitats, es relaciona amb altres projectes d'arreu del món o s'expliquen anècdotes amb nens a l'escola de la Mancomunitat.

La mateixa doctora parla d'aquells dies en un llibre que recull entrevistes seves, *The New Children, Talks With Dr. Maria Montessori* (Radice, 1920). S'hi explica que, “malgrat l'estat del món durant els anys de la guerra, la Dra. Montessori rebia contínuament cartes de persones de tot el món que li deien que, tot i que de moment podien fer poc, només esperaven l'oportunitat d'actuar. De Barcelona al 1918, expliquen que la petita escola havia crescut i va florir fins que en va sortir un institut. Un comentari interessant que fan és que en aquells moments la doctora Montessori havia vist com el seu treball s'estenia tan ràpidament que l'interès que li pren era gairebé una vergonya per a ella. Ella deia: ‘Jo també he de treballar... i no puc parlar tot el temps’” (Radice, 1920, p.165).

En la mateixa obra també es recull que a Barcelona es va provar de portar la metodologia a secundària, cosa que ara sabem que no va acabar passant d'un projecte frustrat. Diu que, “en una ciutat d'Espanya”, s'havien posat a disposició les instal·lacions per a qualsevol línia de recerca que la doctora considerés més valuosa.

Més tard, parla de l'assaig de la secundària a Barcelona i diu que a l'institut de Barcelona s'havia avançat en el mètode que es podia aplicar a les escoles d'ensenyament secundari. Relata que la doctora Montessori volia tenir en compte

tots els aspectes de l'educació: buscava col·laboradors que fossin mestres i professors de secundària que coneguessin bé les característiques psicològiques de cada edat i que, a partir d'aquí, experimentessin. Seguia dient que a Barcelona, igual que a l'escola del senyor Grant a Harpenden (Anglaterra), es durien a terme experiments en una direcció que esperava que aproximés l'educació secundària a una millor formació universitària, en la qual l'estudiant fos lliure per a la investigació i el treball i no per fer exàmens. Montessori era conscient que el treball en aquestes línies s'estava intentant a moltes escoles, tant a Anglaterra com al continent, i esperava amb ànsia l'arribada de qualsevol notícia sobre aquests experiments. Creia realment que no hi havia cap raó per la qual aquesta instrucció no hagués d'acabar substituint l'escolarització de les nostres escoles públiques, sense pertorbar ni l'ambient ni la tradició.

González-Agàpito, en el seu article sobre Homs i la Mancomunitat, no detalla gairebé res de la seva tasca al davant de l'escola de la Mancomunitat i de les seves relacions amb el moviment montessorianista després de 1916. Es limita a parlar, sobretot, de la seva tasca a les escoles d'estiu, de les publicacions i de la tasca relacionada amb els edificis escolars (González-Agàpito, 1986).

Alexandre Galí, a part de donar la seva opinió sobre el mètode i la seva acollida a Catalunya, també fa descripcions de l'escola de la Mancomunitat, així com una cronologia dels fets d'aquells anys. A més, són interessants algunes altres descripcions que fa de la doctora: "Per aquesta magnífica avinguda va entrar la doctoresa amb una carrossa de lloguer (encara no es feien servir gaire els taxis) a finals de 1917 quan va tornar d'Amèrica. Al llarg del costat dret del jardí, seguint la mateixa línia de l'actual Via Augusta i tapada per una espessa vorada de verd, passava la línia de tren de Sarrià" (Galí, 1980).

El 5 de gener de 1918, escriu:

“L’Institut d’Estudis Catalans crea, per encàrrec de la Diputació de Barcelona, el Seminari-Laboratori de Pedagogia i s’adjudica la direcció a la doctoresa Montessori, que havia tornat feia poc del seu viatge a Amèrica. En aquesta mateixa ocasió, la doctoresa es nomenada membre del Consell de Pedagogia i es posa l’Escola Montessori de la Diputació sota la seva direcció. Pel mes de juliol la senyora Josefa Roig publica en el *Butlletí de l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana* un article sobre el moviment montessorianu arreu del món i a Catalunya (Galí, 1980).

Sobre l’escola, assenyala que, a partir de 1918, la direcció va passar a les mans de Maria Montessori –juntament amb el Seminari-Laboratori de Pedagogia, ubicat a la Casa de la Maternitat. Va tenir aquests dos càrrecs fins a l’abril de 1921, quan va dimitir juntament amb el conseller tècnic del Consell de Cultura. La va rellevar Eladi Homs, que abans ja havia fet de delegat del Consell de Pedagogia a l’escola Montessori. Al començament del curs 1922-1923, Eladi Homs va ser substituït per Alexandre Galí i va passar a ser l’Escola Graduada de la Mancomunitat. Més tard, diu que l’escola va ser liquidada el 1924 per la dictadura, ja sense Anna Maccheroni ni Maria Montessori (Galí, 1980).

Sobre el treball i l’actitud de la doctora aquells dies, explica parla de les poques virtuts de la doctora per a dirigir i centrar-se en els nens de l’escola. Diu que Montessori mirava més cap a fora com buscant la seva pròpia glòria:

“Quant a les aptituds per a ensenyar de la doctoresa Montessori no podem emetre un judici tan categòric com ho hem fet amb la signorina Maccheroni. Pel que nosaltres vàrem veure a l’Escola de la Diputació el judici hauria d’ésser negatiu com ho ha d’ésser sense vacil·lacions quant a la seva aptitud per a dirigir. En aquells temps la doctoresa tenia l’atenció distreta: no mirava cap a dintre l’escola i l’infant sinó cap enfora, cap als efectes més espectaculars de la seva creació en el món en funció de la seva glòria.

Reservem la crítica sobre el mètode per a quan parlem del Seminari-Laboratori de Pedagogia que la doctoresa va dirigir. Aquí només creiem necessari fer esment dels efectes pertorbadors en la vida de l'escola de l'aplicació insistent de procediments poc madurs i del desencaix que havia de causar en el seu desenvolupament una direcció tan alta com la de la doctoresa que no dirigia, o que feia en la institució assaigs que per força havien de minvar la seva eficàcia(Galí, 1979, p.56).”

A la cronologia que elabora al seu llibre II en la tercera part afegeix que el mes d'abril de 1921, “la doctoresa dimiteix dels càrrecs de directora del Seminari-Laboratori de Pedagogia i de l'Escola Montessori, posada aleshores sota el règim de la Mancomunitat”. El 5 de febrer de 1923, a l'escola Montessori de la Mancomunitat, “es fa un curs sobre el mètode destinat especialment a les monges de les cases de Maternitat; es va admetre, però, un nombre reduït d'inscripcions per al públic en general. El curs va anar a càrrec dels senyors següents: Eladi Homs i Dolors Canals, sobre principis i pràctica del mètode; el doctor Alzina i Melis, sobre Psicologia i Filologia; Alexandre Galí, sobre el mètode i els corrents històrics de la Pedagogia; mossèn Higini Anglès, sobre Religió”(Galí, 1979b, p.153).

Les germanes Sáiz, en l'article “La estancia de Maria Montessori en Barcelona” sobre aquests anys, explica com va anar tot aquell afer que acabaria amb la dimissió de la doctora al capdavant del Laboratori-Seminari. Esmenta que no es coneixen les circumstàncies però que els problemes deirien venir pel deficient treball del seminar-laboratori, ja que no constaven treballs fets per ells:

El Laboratorio-Seminario de Pedagogía nace paralelamente al Laboratorio-Seminario de Psicología... La labor que debía desempeñar el Laboratorio era la de la investigación pedagógica, pero no se ha encontrado ninguna documentación escrita que refleje algún proyecto o trabajo desarrollado ensusena, por lo que no se hace extraño que la

Mancomunitat tache de ineficaces sus resultados (Mancomunitat de Catalunya, 1923). Causas que se desconocen y de las que sólo se apuntan hipótesis (encontramos algunas en la autobiografía institucional de Galí (1979), provocaran la dimisión en 1921 de todo el equipo (Mancomunitat de Catalunya, 1921b) y el 9 de diciembre de ese mismo año el I.E.C. acuerda suprimirla y designar una comisión para distribuir su material (Mancomunitat de Catalunya, 1921e) que será destinada a la Escuela Montessori, al Seminario-Laboratorio de Fisiología y al Servicio Meteorológico de Cataluña (Mancomunitat de Catalunya, 1922a) (el inventario de ese material puede consultarse íntegramente en la Crónica Oficial de la Mancomunitat de 1922, no la detallamos aquí por considerar que no es relevante para este artículo). La causa de esta supresión es la falta de eficiencia que comentábamos y la existencia “en Cataluña, dependientes de la Mancomunitat, organismos técnicos que responden a objetivos similares” (traducido del catalán, Mancomunitat de Catalunya, 1923); ... En su estancia en Barcelona Maria Montessori dirigió, además, como hemos señalado anteriormente, la Escuela Montessori (Mancomunitat de Catalunya, 1920) y fue “consellera tècnica” del “Consell de Pedagogia”, pero, también, sin que sepamos las circunstancias que lo produjeron, dimitió de todos esos cargos en el mismo momento en que lo hacía del Laboratorio. No obstante, la Mancomunitat aunque se cuestiona la gestión de Montessori en el Laboratori-Seminari de Pedagogia, no parece descontenta del método de la autora y sigue proponiendo (en diciembre de 1922) la preparación de cursillos para entrenar al personal de parvulario de los Establecimientos de Beneficencia (Mancomunitat de Catalunya, 1922b) (Sáiz, 2005, p.204-205).

Balcells, al llibre *L'Institut d'Estudis Catalans: una síntesi històrica* (Balcells, 2012), també dona la versió d'aquesta crisi on hi havia també involucrat Eugeni d'Ors i que acabaria portant a la dissolució del Seminari de Pedagogia. Explicava que la crisi d'Ors tenia origen en la discrepància entre ell –director d'Instrucció Pública en aquell moment– i el president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, per la reestructuració generada arran del traspàs de serveis competències de la Diputació de Barcelona a la Mancomunitat.

Es va decidir substituir la direcció unipersonal de la Instrucció Pública per tres persones (direcció col·legiada): Ors, ensenyament superior i universitari; Galí, ensenyament primari i secundari, i Rafael Campalans, ensenyament tècnic i professional. D'Ors no ho va acceptar i Puig i Cadafalch va provocar la seva dimissió-destitució. L'afer es va tractar com a depuració política o dubtes d'honradesa, discrepància ideològica. D'Ors en aquells moments semblava que s'apropava superficialment al sindicalisme –pistolers el 1919 i revolució bolxevic a Rússia...

El ple de l'IEC de l'abril de 1920 va destituir Ors del Consell de Pedagogia –ho va acabar fent Francesc Martorell– i amb això Ors trencava amb el catalanisme. El funcionament del Seminari-Laboratori de Pedagogia també va ser clausurat el 1921. Alexandre Galí, encarregat de l'ensenyament primari al Consell de Pedagogia, en va fer un judici negatiu en la seva obra de les institucions catalanes (Balcells, 2012).

Per la seva part, Josep Martí, en el pròleg del llibre *Eladi Homs, articles pedagògics*, assenyala:

Quan és nomenat director Homs, no van trigar a desfermar-se una altra vegada, les seves diferències de criteri pedagògic i organitzatiu amb Maria Montessori... A partir de 1917, la influència d'Homs decreix al si del Consell de Pedagogia, en benefici d'Alexandre Galí i del Mateix Eugeni d'Ors. La doctora Montessori que aleshores dirigia el laboratori de Pedagogia, hi havia d'ocupar la càtedra d'educació, però finalment no ho feu perquè no sintonitzava gaire amb la filosofia del projecte dels "Estudis Normals", i va ser Homs qui acabà fent-se'n càrrec, a petició de la "doctoresa". Homs incidí en la reorganització pedagògica de la Casa de la Maternitat i de la Casa de la Caritat de Barcelona i en la creació del Laboratori de Pedagogia d'inspiració montessoriana... Durant la dictadura del general

Primo de Rivera, Eladi Homs quasi s'eclipsà, pedagògicament parlant... (Homs, 2002, p.XX)

Sobre les raons del final de la col·laboració de Montessori amb la Mancomunitat, ja hem esmentat abans la versió poc documentada defensada per Kramer al seu llibre *Maria Montessori: A Biography* (Kramer, 1976). En un ambient tan difícil, no es podia esperar que es deixés desenvolupar un programa educatiu per a la reforma social com el de Montessori sense pressions ni interferències.

Amb la intensificació de la lluita per la independència i els nous funcionaris que se succeïen en el poder sobre la base de les noves promeses d'alliberar la regió del Govern de Madrid, van començar a exigir-li que adoptés una posició política al seu costat. L'ambient de Barcelona era molt emotiu, existia un estat d'emergència a la ciutat i hi havia execucions diàries. Hi va haver manifestacions constants i s'esperava que Montessori s'hi unís i fes una declaració pública a favor dels catalans i de la independència. Ella s'hi va negar. El motiu que va donar no va ser la manca de simpatia pels catalans, sinó la insistència a no implicar-se en la política en cap cas. L'única causa a la qual ella es va subscriure va ser la causa del nen.

Per obtenir la versió d'Eladi Homs, ens hem de mirar els escrits que va redactar més tard, com l'article de 1931 "Actualitats, records i esperances". Homs expressa que sent recança i remordiment pel mètode, però no descriu cap circumstància d'aquells fets. Explica que hi havia una "indiferència hostil d'un magisteri oficial atuït per la lletra i les descàrregues despietades del mant francirador monàstic". Afirmar que, malgrat tot això, Montessori se sentí estimada i respectada i va desitjar fer de Catalunya la seva veu. Després diu que

va venir la catàstrofe de la mort de Prat de la Riba. En l'article esmenta com va ser aquell final amb la doctora: “La doctora, feta una incòmoda provatura d'adaptació sota noves condicions que no eren les abellides, pegà volada a Anglaterra. La famosa pedagoga, decepcionada, abandonà Catalunya; i Catalunya, massa enquimerada per altres dèries, es mig oblidà del seu mètode pedagògic” (Homs, 1931b).

La majoria d'informació que he trobat per tal d'esbrinar detalls d'aquells dies –de les gestions, però sobretot de la localització de la doctora en tot moment i de les gestions que feia a Barcelona– ha estat a través d'actes del Consell de Pedagogia a la Diputació, de la premsa i revistes, d'actes de l'Institut d'Estudis Catalans i, sobretot, de correspondència personal –especialment la del fons del senyor Bofill i Mates.

A la premsa catalana, llevat d'alguns escrits sobre altres escoles Montessori o d'alguna experiència a l'escola de la Mancomunitat, no es tracta res gaire específic de Montessori. Podem destacar l'article d'Alexandre Galí titulat “La tasca de l'Escola Montessori”, en el qual fa una valoració positiva de l'escola. Assegura que els pares estan contents i demanen a les autoritats que van crear l'escola que la mantinguin. Afegeix que els alumnes en tenen molt bons records i que potser caldria publicar aviat un llibre que recollís tota l'experiència del centre (Galí, 1922).

Trobem també una altra publicació –ja esmentada abans– en la qual Higini Anglès aporta dos articles a *La Veu de Catalunya* titulats “L'ensenyament religiós a l'Escola Montessori” i “Iniciació al conreu de plantes”. Hi descriu com treballen els nens a l'escola amb aquests dos espais: l'hort i la capella (Anglès, 1922).

Sobre aquests anys també hi ha l'interessant article del *Times Educational Supplement* anomenat "With Dr. Montessori in Barcelona", del qual ja han sortit referències al relat i a les referències sobre l'escola en aquest mateix escrit. Aquí hi podem afegir els plans que exposava la doctora durant aquells dies de 1918. Parla de l'escola experimental que el Govern català ha facilitat a Montessori i que aquí es donen algunes de les circumstàncies ideals per dur a terme el seu experiment. La doctora diu que desitja complir la promesa d'anar a Anglaterra ara que la guerra s'ha acabat. Li interessa establir centres permanents d'entrenament arreu on va. Els seus plans per al futur inclouen establir un centre en algun lloc per formar una organització internacional Montessori i una revista o un butlletí Montessori on es recullin idees, debats, experiments reeixits, respostes a les crítiques i errors d'interpretació del mètode. Assegura que cal defensar la fàcil degeneració que sol produir-se quan el mètode està en mans de persones inexpertes (Times, 1919).

Als arxius de la Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC), de la Diputació i de l'Ajuntament de Barcelona, hi he trobat molta correspondència que ha aportat més informació que ajuda a entendre aquests anys de la doctora Montessori. De tots ells, destaco especialment el fons de Jaume Bofill i Mates de la BNC. Al fons hi ha correspondència del mateix Bofill i Mates, Eladi Homs, Alexandre Galí, Maria Montessori, Anna Maccheroni i Eugeni d'Ors. Sobre aquesta correspondència al relat ja n'he fet molt d'esment com a cites en aquesta part de la història. També hi ha documents del fons d'Higini Anglès que ens donen informació d'aquesta època. Queden molt clares les relacions entre Galí, Homs i Anna Maccheroni, i quines eren les aliances i complicitats entre els personatges d'aquesta època.

A causa de la gran quantitat d'informació, no m'atreveixo a destacar-ne cap, ja que el protagonisme el té el fons d'Eladi Homs i aquests documents es mereixerien ser objecte d'un altre treball d'investigació.

Les actes del Consell de Pedagogia de l'Institut d'Estudis Catalans també han proporcionat molta informació essencial per acabar de bastir la cronologia dels fets relatats en l'escrit anterior. Aquests documents també estan referenciats en el text i podrien ser objecte d'un altre estudi més exhaustiu a fer més endavant.

6.17. Materials i llibres

Dins de les tasques d'Eladi Homs com a secretari personal, gestor i promotor de l'obra educativa de la Mancomunitat, responsable de l'escola i organitzador del curs, va fer moltes gestions sobre materials i edificis. Va haver de decidir aspectes estètics, arranjaments, emplaçaments per a l'escola diverses vegades i organitzar la fabricació de molt material per a l'escola. Tot això a ell li agradava i fomentava els edificis escolars i la construcció de mobiliari i material didàctic. També era un gran amant dels llibres, de les biblioteques i de les editorials. Coneixem la seva participació en l'inici de la gestió de biblioteques a Barcelona i que, els últims anys de la seva vida activa, treballava fent traduccions per a editorials.

Els biògrafs d'Homs descriuen molt bé aquest vessant de la seva feina i la seva passió. González-Agàpito, a l'article "Eladi Homs i la Mancomunitat de Catalunya", en parla molt. Esmenta les seves pròpies publicacions i dedica una bona part del text a explicar el seu interès i treball al voltant de les construccions d'edificis escolars (González-Agàpito, 1986).

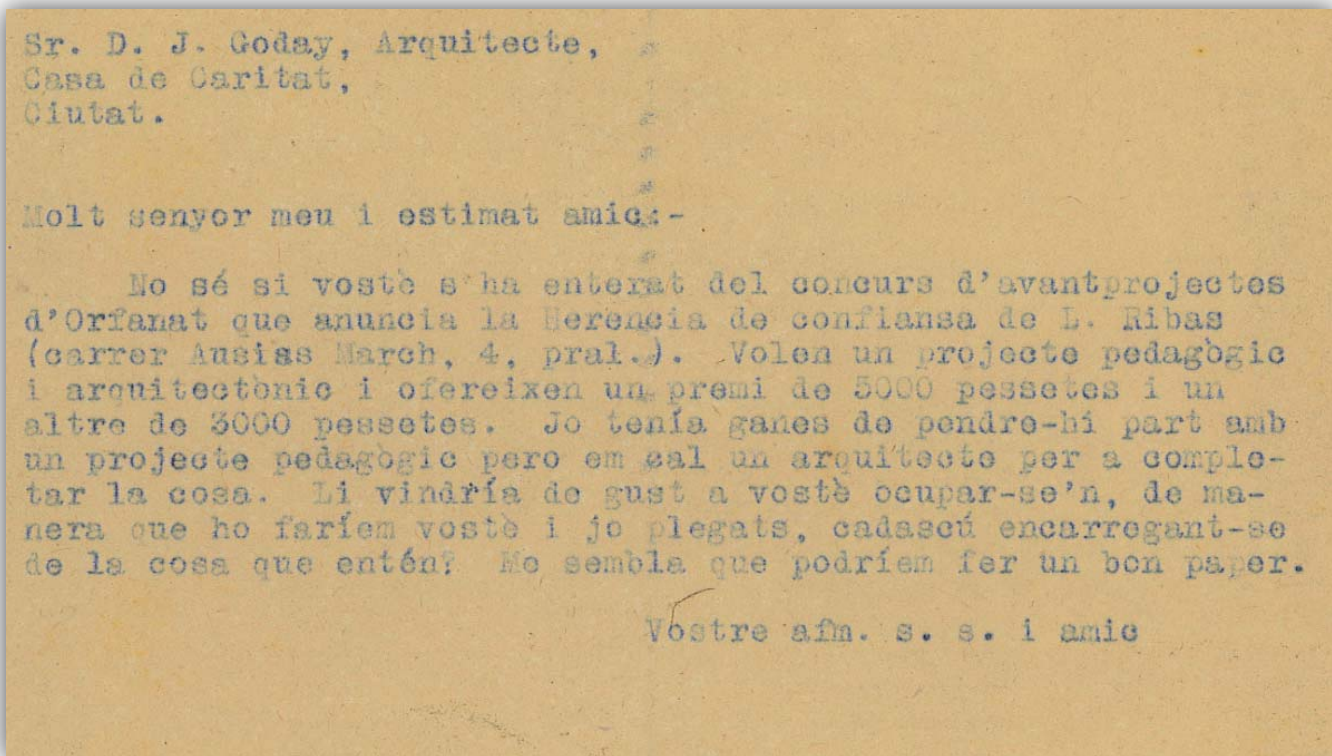
Sobre el tema de l'estètica en tota aquella generació, també en parla Standing. Al seu llibre descriu com anaven adaptant el mobiliari i l'edifici de l'escola per destacar-ne la funcionalitat i la bellesa (Standing, 1959).

Alexandre Galí, a la seva obra, diu que quan Montessori va arribar va lloar molt els mobles de l'escola. També assenyala que molt material montessorità era de fabricació catalana i que la majoria es construïa als tallers de la Casa de la Caritat (Galí, 1980).

A *Quaderns d'Estudi* s'hi poden llegir quines eren les empreses que fabricaven material Montessori, ja que disposaven d'espais per anunciar-se: Montcanut (ferro, fusta i material Montessori), Vda Moya (capses i material Montessori) i Ramon Tor (material escolar, mobiliari i material Montessori) (Mancomunitat de Catalunya, 1920).

En el fons d'Eladi Homs trobem referències de tots aquests temes.

Sobre edificis escolars conservem la carta del 19 de juliol d'Homs a l'arquitecte J. Goday, en què li proposa presentar-se junts a un concurs del projecte d'edificis escolars (Homs, 1916as).

Imatge 71. Carta del 19 de juliol d'Homs a l'arquitecte J. Goday (Homs, 1916as). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Unes informacions interessants que no coneixíem eren sobre el material que anaven transportant. Primer van portar material i altres objectes de Roma i, més tard, Maccheroni se'n va emportar a Londres.

Disposem de la nota de la Duana de Barcelona a Maria Montessori en què li demanen que autoritzi a algú per tal que vagin a recollir paquets procedents de Gènova. Recordem que Gènova era el port d'on venia el material de Roma en vaixell. És interessant la relació del material que va fer venir des de Roma: veurem que algun d'aquest material seria per a la capella de l'escola (Agència de Aduanas, 1916). Més tard, el dia 27, Homs, en una llarga carta enviada a Fedeli a la Villa Clemente Maraini (Roma), li deia: "Han llegado los seis bultos para la doctora,

pero todavía no los ha despachado la Aduana. Esperamos los objetos para la Capilla para hacer la inauguración” (Homs, 1916x).

MEMORANDUM

Vda. de Buenaventura Solá
COMISIONISTA
AGENCIA DE ADUANAS
BARCELONA PORT-BOU Y CERBERE
Dormitorio S. Francisco, 4 bis ☞ Teléfono, 484
Barcelona 20 de Marzo de 1916.

A Sra. D. M. Montessori

PRESENTE.

Muy Sra. mia: Adjunto le mando la autorización que le estimaré se sirva devolverme firmada, para que pueda yo efectuar el despacho en esta Aduana de los 6 bultos efectos que trae para V. el vapor «GIRALDA» procedente de Génova.

Debo advertirle que deberán adeudar derechos de entrada los cuadros y las alfombras que contienen los 4 primeros bultos y que vienen expresamente declarados con dichas denominaciones y en cuanto a los dos restantes bultos que se manifiestan como «enseres de casa» depende que hayan de pagar según la clase de objetos que sean.

Para disfrutar de franquicia de derechos sería preciso solicitarla de la Dirección general de Aduanas en Madrid. En espera

de sus instrucciones, queda de V. muy atta. affma. y S.S.

q. b. s. m.
P. P. DE V^{DA} DE B^{RA} SOLÁ

[Handwritten Signature]

Imatge 72. Carta de la Duana de Barcelona a Montessori en què autoritza l'entrada de 6 paquets (estris, catifes i quadres) procedents de Génova (Agencia de Aduanas, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Més tard li va arribar un altre paquet de Milà; però, com que era el mes d'agost de 1916 i la doctora estava fora, el cap del Servei Comercial de la Companyia de Ferrocarrils li demana que li faci arribar el paquet a ell: “Estando de viaje por el extranjero la Doctora doña Maria Montessori, para la cual esa compañía ha recibido de Milán un paquete postal a ella consignado, y habiendo quedado encargado de atender sus asuntos durante su ausencia, ruego a usted se sirva ordenar me sea entregado el paquete mencionado, a cuyo efecto se estampa al pie de la presente la garantía necesaria” (Homs, 1916bd).

Hi ha diverses cartes d'Homs amb l'empresa Moncanut on parlen de detalls de la fabricació de material Montessori i de com, una vegada assumida la seva fabricació, la mateixa Mancomunitat assumia els estocs de l'empresa per portar-los a la Casa de la Caritat.

La primera d'aquestes cartes que trobem és la de Ramon Tor (de la casa Moncanut), del desembre de 1915, en què li parla d'unes liquidacions i, en nom de Moncanut, li demana resposta a una carta per fer imprimir notes de preus i començar la propaganda per vendre el material (Tor, 1915).

A la carta d'Homs a Alfons Moncanut del mes de gener de 1916, li parla d'uns materials de música que vol adquirir el senyor Joan Escoda, que ha muntat una escola i vol material de música que fabriquen a Itàlia (Homs, 1916d).

Sr. D. Alfons Moncanut,
C. Aurora, 14,
Ciutat.

Molt senyor meu i amic:-

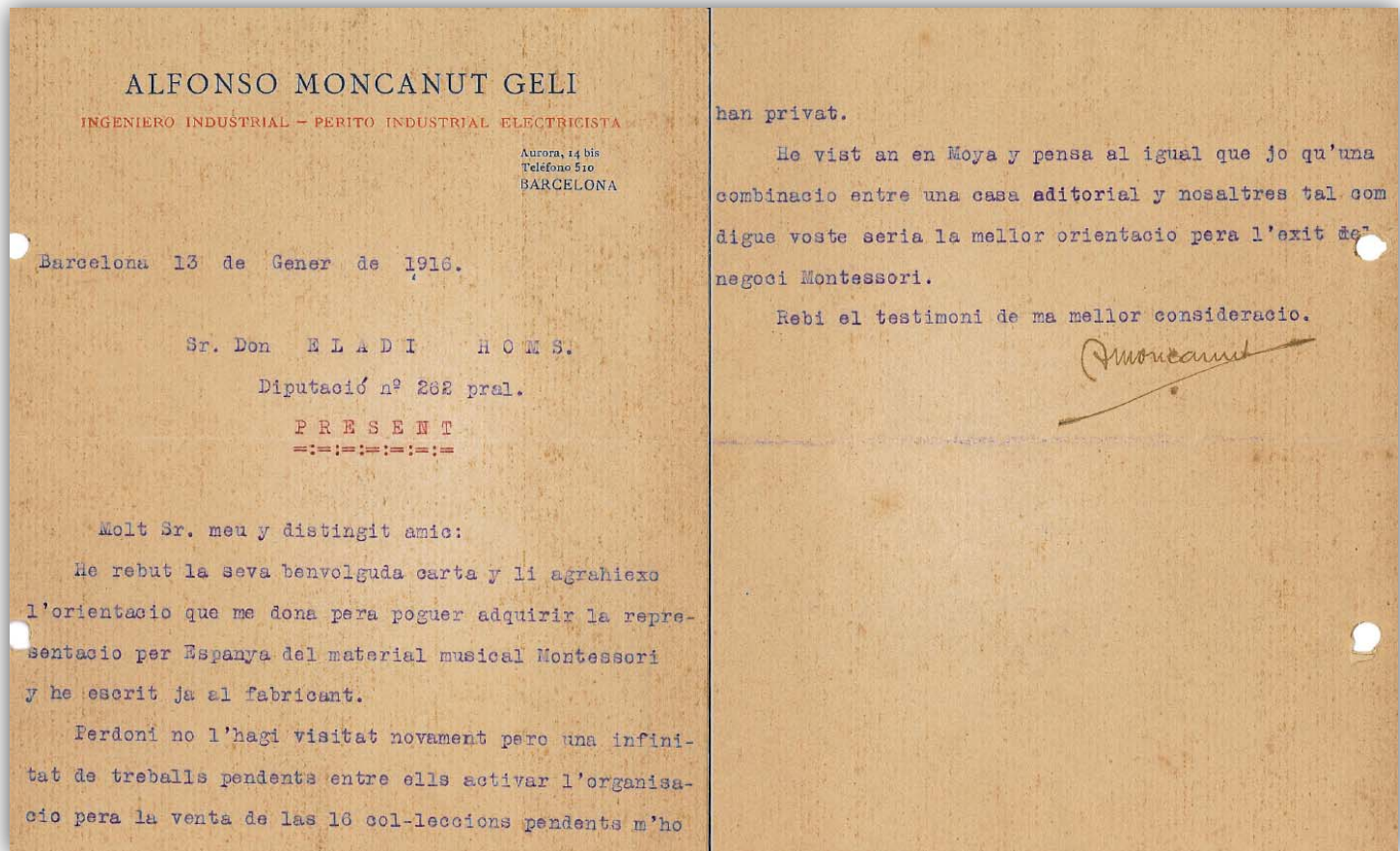
El senyor don Joan Escoda, carrer Major, 36, Terrassa, que ha montat una Escola Montessori bastant en serio, vol adquirir també el material musical que solamentael construeix la casa B. Fratelli Tronchi e Cia., 373 Viale XX Settembre, Pistoia, Italia. M'ha demanat l'adreça d'aquest fabricant per a fer-se venir el material per mediació d'alguna llibreria d'aquí, però jo li he dit que tal vegada vosté li podria enviar a buscar, doncs si s'encarrega del Material didàctic Montessori es natural que vulgui vendre inclús el musical. Faria be d'escriure a l'esmentada casa demanant condicions com a únic representant per Espanya.

No he pogut parlar encara amb la casa Eugés.

El seu afm. ss. s. i amic

Imatge 73. Carta d'Homs a Alfons Moncanut sobre uns materials de música que vol adquirir el senyor Joan Escoda, que ha muntat una escola Montessori. Li suggereix que es posi en contacte amb Itàlia per ser ell el representant aquí (Homs, 1916d). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Alfons Moncanut respon a Eladi Homs. Veiem com proposa implicar també a una editorial per establir una aliança en aquest "negoci" del material Montessori (Moncanut, 1916a).

Imatge 74. Carta d'Alfons Moncanut a Homs sobre temes de distribució de material Montessori (Moncanut, 1916a). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Finalment, amb l'allau de demandes de material Montessori que va començar a tenir, la Mancomunitat va decidir encarregar-se de la fabricació del material. La correspondència, a partir d'aleshores, va sobre aquesta liquidació a fer.

El 25 de maig, Homs escriu a Moncanut sobre el material Montessori fabricat. Diu que, a partir d'ara, se n'encarrega la Casa de la Caritat sota la direcció tècnica d'un enginyer i la pedagògica, d'un representant de la doctora Montessori. Homs li comunica que li volia explicar en persona però que no l'havia trobat, ja que estava indisposat. Li diu que li compren, si vol, tot el material que té, i demana que els faci arribar l'inventari i la factura (Homs, 1916z).

A la carta que Homs envia el 19 de juny a la doctora –que es troba a Mallorca–, li comenta que, a partir d'ara, ells s'ocupen del material i que Prat de la Riba els concedeix 20.000 pessetes per comprar material a fabricar a la Caritat. Diu que han autoritzat construir 25 jocs complets –pels quals cal comprar eines i materials necessaris– i que han demanat 300.000 perles a l'estranger (Homs, 1916ai).

El 3 de juliol envia una carta a Moncanut en què li detalla això: que ell mateix es farà càrrec de la venda de tot el material a les famílies de l'escola i que espera poder tenir tot el material encarregat com més aviat millor (Homs, 1916an).

Del dia 6 de juliol hi ha una nota de Moncanut a Homs en què li adjunta les notes del material Montessori que està a punt per ser recollit (Moncanut, 1916b). No hem trobat aquesta llista de material.

El dia 7 de juliol, Homs envia dues cartes a Moncanut. En una d'elles li demana que entregui a la persona que du la carta el material que va llistar el dia anterior i del qual ja havia rebut la factura (Homs, 1916aq). A l'altra carta li parla de la factura i de detalls de materials i preus (Homs, 1916ap).

7 Juliol 1916.

Sr. D. Alfons Moncanut,
Aurora, 14 bis,
Ciutat.

Molt senyor meu i amic:-

Li agracixo la seva carta d'ahir i les dues factures del material Montessori existent de que jo m'he ofert fer-me càrrec particularment. El no haver-me enviat vostè el material me dona a entendre que no li és avinent cuidar-se del transport; de manera que he donat ordre de que un carruatge, amb una carta meua, passi a buscar-lo per a portar-lo a qui a l'Escola. El comprovarem i l'ordenarem, posant-lo a punt de despaig.

En els seus apunts de la construcció d'aquests materials hi deuen tenir vostès anotat que els teixits i les pells dels telers per als exercicis de vida practica, aixís com també llur confecció, no els van pagar vostès: els vaig pagar jo i a mi se'm deuen. Me sembla recordar que importava en conjunt unes 100 pessetes. Es possible que hi hagi també algun altre material de teixits en aquestes condicions, perquè tot el que comprava el senyor Tor i vostès no pagaven o no's comprometien a pagar, generalment ho vaig pagar jo. Els prego ho tinguin present i si se'ls ofereixen dubtes ja miraré els comptes que tinc pagats.

Com li vaig indicar, crec que és imminent la venda de dues col·leccions completes del material i altres porcions d'ell, tot el qual me proposo fer-ho pagar al comptat tota vegada que sacrifico el benefici i no em mou per ara altre interès que despatxar la mercaderia i liquidar-la amb vostès i la Doctora. En quan toqui diners jo els distribuiré desseguit, que per a res els tinc de retenir en aquest cas. Molt malament m'haurien d'anar els càlculs si en tres mesos no em veia descompel·legat d'aquestes existències. Aquest seria el plaç mínim i crec que serà el real; mes jo li demano que, prudentment, fixem el plaç màxim del 31 de desembre de 1916 per a deixar-ho tot completa-

ment saldat i liquidat. Encara que restessin coses invengudes, jo trobaria el diner per a complir amb vostès aquest compromís. Espero, i li agrairé, que'm contesti afirmativament sobre aquest punt.

La factura que m'ha enviat està ben especificada i em servirà per a calcular els nous preus de venda rebuixats per al públic. Però ademés me convindria saber unes altres dades que em servirien a mi per a altres possibles combinacions de preus. Aquestes són: import total de vendes de material Montessori efectuades; Royalty o quantitat que correspon a la Doctora; Quin cost net total correspondria a l'import total de les vendes. Si vol pot fer dos estats, un en que s'especifiquin les factures o totals ja cobrats i un altre en que constin no més els pendents de cobrament, però sempre especificant els tres punts esmentats. Això ho poden fer en un moment i jo li agrairé que m'ho envii el més aviat possible.

Sense altre per avui, se reitera son afm. s.s. i amic

Imatges 75 i 76. Carta d'Homs a Alfons Moncanut sobre el transport dels materials Montessori que li han demanat de fabricar i sobre pagaments (Homs, 1916ap). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

I, per acabar la sèrie de cartes, l'última d'Homs, del 21 de juliol on Homs insisteix amb un pagament pendent que ha de rebre del Sr Moncanut i que encara queda material per a ser entregat:

Sr. D. Alfons Moncanut,
Aurora, 14 bis,
Ciutat.

Distingit senyor i amic:-

He rebut la seva atenta del 8 agraint-li el seu contingut.

Recordo haver pagat, ara deu fer potser un any, una factura a una tal Sra. Reull de 90 a 100 pessetes per confecció de les teles dels telers. Com que aquest valor s'havia de carregar sobre els preus de venda dels telers, el senyor Tor se devia quedar la factura després de jo pagar-la. Recordo molt bé que el senyor Tor va dir que al cobrar-se el gènere venut es liquidaria amb mi aquest compte.

Mercès per haver-me fet la remesa del material que vostè tenia en existència. Jo mateix l'he repassat i classificat i trobo algunes diferències amb la nota per vostè enviada, algunes en més i altres en menys. Per de prompte els 3064 tiratjes de formes geomètriques deuen haver quedat a casa en Moya. Digui'm si hem de fer-los anar a buscar nosaltres. Per a entendre'ns millor, he fet jo una nota de tot lo rebut la qual vostès podran confrontar amb la seva. Per si el volen repassar vostès mateixos, no he fet desar el material i està en una sala a la seva disposició.

Rebi el testimoni de la consideració de son afm. s.s. i amic

Imatge 78. Carta d'Homs a Alfons Moncanut sobre pagaments dels materials Montessori i sobre enviaments d'existències (Homs, 1916at). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Pel que fa a la gestió del material, també trobem una correspondència amb l'empresa anglesa encarregada del material Montessori a Londres: Philip & Tacey.

La primera que conservem és del 15 de març de 1916. Homs li parla sobre modificacions en materials didàctics i en un catàleg. També s'extreu de la carta que el senyor Philp havia estat a Barcelona amb ells (Homs, 1916t).

El dia 5 d'abril, Homs escriu a Philip & Tacey dient que havia rebut la seva carta del 22 de març per a la doctora. La doctora preguntava a Homs si segur que dins el sobre no hi havia diners. Homs es preguntava què podia haver passat. Deia que podia ingressar-ho a un dels bancs més solvents de Barcelona, on la doctora hi tenia un compte: el Banco de Barcelona.

A continuació, plasmo un esborrany manuscrit d'una carta d'Homs a Tacey (Londres) en què s'ofereix per traduir el catàleg de materials Montessori que ells venen a requeriment de la doctora. Suposem, per l'adreça d'Homs i pel que diu la nota posterior, que deu ser de 1936 (Homs, n.d.-c).

Dear Sirs:

Dr. Montessori asks me to write to you and arrange details for ~~you~~ ~~that~~ ~~the~~ translating into Spanish your "List of the Montessori Didactic Material."

I am thoroughly familiar with the Montessori Method and its material and I think I can make an accurate translation of your list. As to price, would one pound do? If you forward me two copies of your list I shall cut them out into sections and paste them on separate sheets ^{above the translation} that the printer will see at a glance which types he has to use. ~~If there is anything you~~ ~~would be good~~ a saving in time and effort if you would read over the list ^{before sending it to me} and ^{make any} amendments and suppressions for the ^{Spanish} translation. I am willing to read the proofs without any additional charge. I can do this translating for you in a couple of days after I receive your answer to this letter.

I beg to remain,

Yours truly

Eladio Homs,

Calle Castellnou 18, 1° 1^a

Sarrià, Barcelona,

Spain.

Imatge 79. Carta dels anys 30 en anglès d'Homs en resposta Tacey per traduir catàleg (Homs, n.d.-c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

També hem trobat un full d'informació de Philiy i Tacey que sembla de presentació de material didàctic Montessori. Hi diu que fa vint anys que és l'empresa autoritzada per fabricar tot el material d'infantil, primària i música. Anuncia una llista de materials i parla del catàleg i d'una foto. Sembla que podria ser el text que se li va demanar per traduir a la carta anterior (Tacey, n.d.). Com que s'esmenta que fa gairebé vint anys que en són els representants i sabem que van començar el 1918, podem pensar que Homs va demanar aquesta traducció a l'època de la república o a l'inici de la guerra civil, potser entre el 1933 i el 1936, abans que marxés la doctora.

Sobre l'edició de llibres i la col·laboració amb la impremta Araluce, el que ja es coneix són les obres que va publicar durant aquests anys sobre Montessori. En especial, cal destacar els tres llibres publicats per primer cop a Catalunya: *Psicoaritmética* (Montessori, 1934), *Psicogeometría* (M. Montessori, 1934b) i *El niño: el secreto de la infancia* (M. Montessori, 1937).

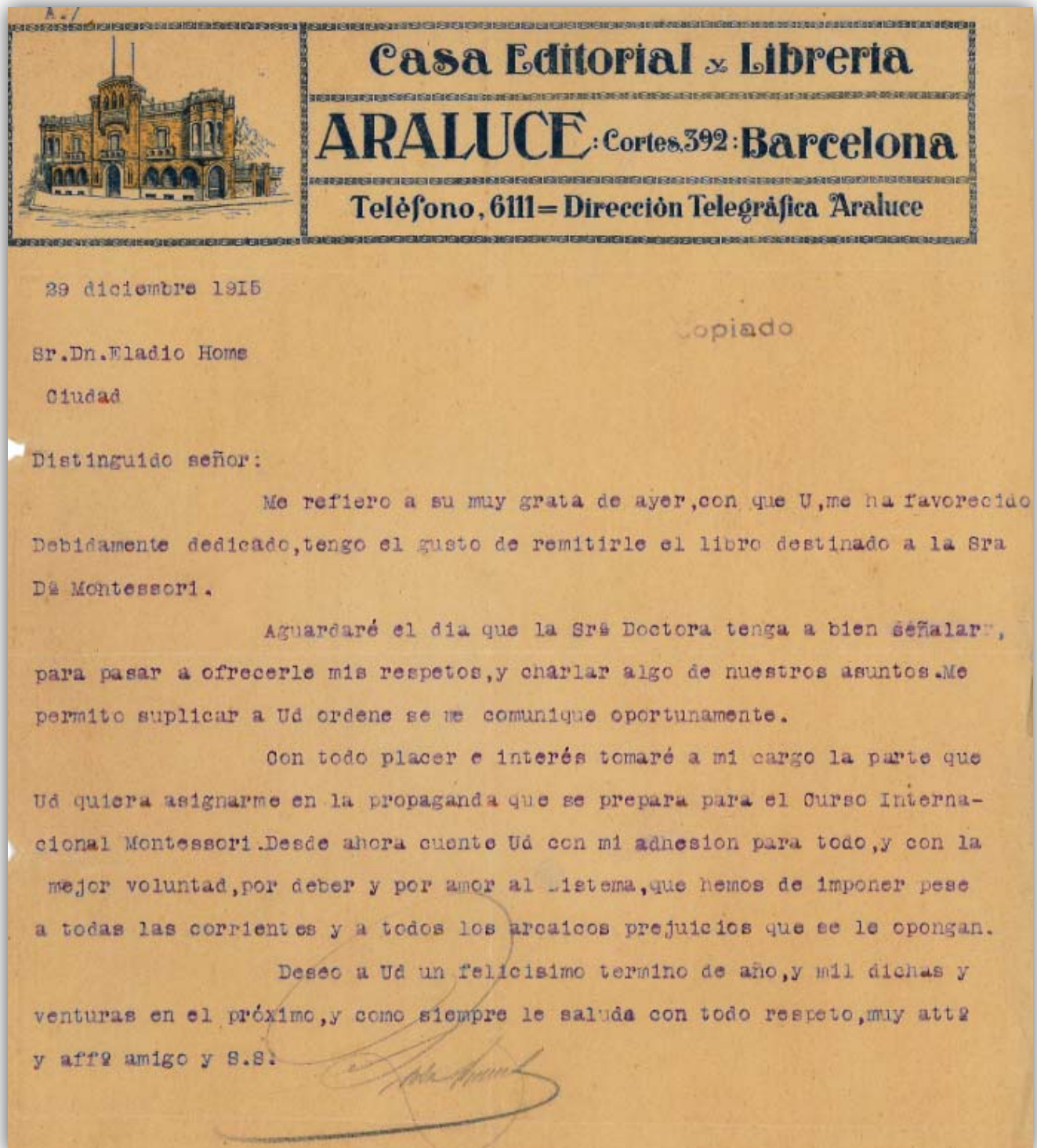
Abans, en l'apartat sobre religió, ja hem explicat que, durant l'estiu de 1916, quan s'estava a punt de portar a impremta el llibre *Autoeducazione nelle scuole elementari* a Itàlia, Homs en tenia un esborrany, que anava deixant llegir per demanar opinions, sobretot al seu amic Miquel d'Esplugues.

Amb la carta que Araluce envia a Homs el desembre de 1915, es comença una llarga i fructífera relació d'amistat de col·laboració de la família de la doctora Montessori amb el senyor Ramon d'aquesta empresa barcelonina. En aquesta primera carta es mostra disposada a col·laborar amb Homs en el que calgui, també en el curs de 1916

(Editorial

Araluce,

1915).

Imatge 80. Carta de l'Editorial Araluce a Homs. Parla d'un llibre que li dona la doctora, de que vol trobar-se amb ella, que espera poder imprimir la propaganda del curs i s'ofereixi suport logistic quan calgui al Curs 1916 (Editorial Araluce, 1915). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

A la primera carta d'Homs al senyor Ramon Araluce, el convoca a trobar-se per primer cop amb la doctora el dilluns 10 de gener de 1916 (Homs, n.d.-a). A partir d'aquí, se succeeixen una sèrie de cartes. En comptem quatre aquell gener, en les quals parlen bàsicament de publicacions, vendes i el curs.

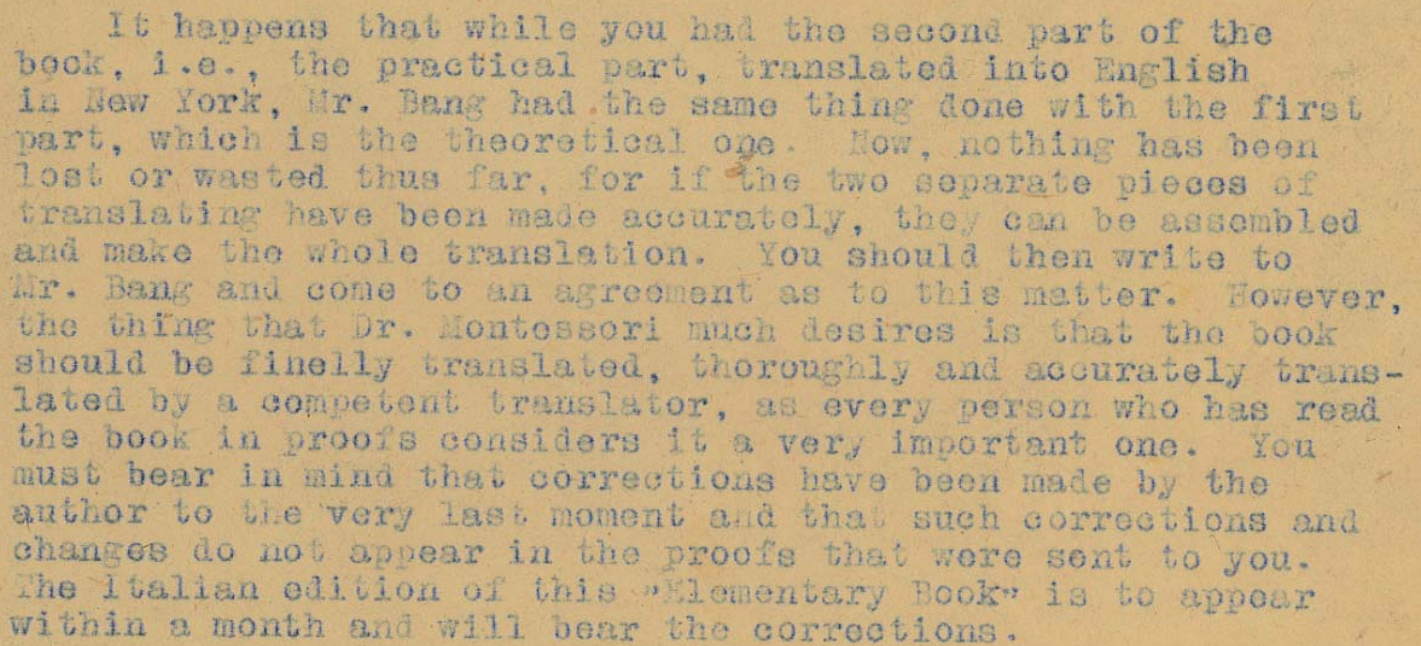
Per exemple, el 26 de gener, Homs li envia un rebut de 1.000 pessetes que Araluce va pagar a la doctora i li proposa que deixi alguns llibres a la porteria de l'escola per vendre a les visites i les famílies (Homs, n.d.-b). En una carta posterior, el senyor Ramon li parla d'un llibre que li dona la doctora, li diu que vol trobar-se amb ella i que espera poder imprimir la propaganda del curs, i s'ofereix per donar suport logístic al curs quan calgui (Editorial Araluce, 1916b). El dia 10 de febrer, Homs contesta Araluce sobre la proposta que li ha fet de promocionar el curs a Santander. També li dona pressa per uns encàrrecs que té sobre unes col·leccions de dibuixos i la cartilla biogràfica (Homs, 1916o).

Gràcies a la carta d'Homs a Montessori mentre ella era a Mallorca el 19 de juny, tenim referències de la feina que feia aquell any amb l'editorial i sabem que la Diputació –a través dels tallers de la Casa de la Caritat– publicaria alguns llibres. Aprofita per enviar a la doctora un llibre en francès, *Voyage sentimental* de Sterne (Sterne, 1801) , recomanat per ell, i li explica que la Diputació vol publicar obres seves en català, ja que sembla que Araluce no ho vol fer perquè creu que no es vendrien. També l'informa que imprimiran el llibret de catecisme i el de dibuixos i geometria a la Casa de la Caritat (Homs, 1916ai). Aquí també observem com Homs i Montessori compartien la passió per la lectura, ja que li parla d'un llistat de llibres que ell li ha recomanat.

En la carta d'Eladi Homs a Anna Fedeli (Roma), li explica que Araluce vol publicar la traducció de l'*Antropologia*, tal com ja ha fet amb el *Mètode*, i li demana els gravats originals del llibre –igual que van fer a Londres. També li comunica que Araluce vol publicar el de l'escola elemental, que està a punt de sortir en italià (Homs, 1916x).

L'última comunicació de què disposem és de 1946, en la qual Araluce contesta a Homs una petició de contactar amb Mario Montessori –de la qual parlarem més endavant (Araluce, 1946).

Sobre les gestions d'Homs en l'edició de llibres de la doctora, a part de la revisió del llibre ja esmentada, trobem algunes cartes a París, Londres i els Estats Units. En l'escrit d'Homs de part de Montessori a la llibreria Larouse de París del 20 de juny, els demana pressa per traduir el llibre d'*Il metodo della pedagogia scientifica applicat all'educazione infantile nelle case dei bambini* (Homs, 1916aj). Aquell 1 d'agost escriu una carta a la Morrow Company (Nova York) (Homs, 1916ba) i una al senyor Bang, de Londres (Homs, 1916ay), de part de la doctora perquè es coordinin en la traducció que s'han repartit del seu llibre *L'autoeducazione: Nelle scuole elementari* (Montessori, 1916e).

It happens that while you had the second part of the book, i.e., the practical part, translated into English in New York, Mr. Bang had the same thing done with the first part, which is the theoretical one. Now, nothing has been lost or wasted thus far, for if the two separate pieces of translating have been made accurately, they can be assembled and make the whole translation. You should then write to Mr. Bang and come to an agreement as to this matter. However, the thing that Dr. Montessori much desires is that the book should be finely translated, thoroughly and accurately translated by a competent translator, as every person who has read the book in proofs considers it a very important one. You must bear in mind that corrections have been made by the author to the very last moment and that such corrections and changes do not appear in the proofs that were sent to you. The Italian edition of this "Elementary Book" is to appear within a month and will bear the corrections.

Imatge 81. Carta d'Homs de part de Montessori a la Morrow Company (Nova York) sobre la traducció del seu llibre "Elementary" (Homs, 1916ba). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Homs també es preocupava de la venda i la distribució de llibres, tal com veiem en diferent correspondència, com per exemple en la petició de sor Amparo Guevara (Mallorca) (Guevara, 1916) en la resposta d'Homs que reproduïm a sota (Homs, 1916ah).

19 Juny 1916.

Rda. Sor Amparo Guevara,
Colegio de la Milagrosa, Can Capes,
Palma de Mallorca.

Molt senyora meva i distingida amiga:-

He rebut la seva atenta del 15 i tot seguit he fet enviar els llibres a les persones que m'indicava. S'han enviat exemplars enquadernats per no haver-n'hi en rústiga. Espero que els rebrán be, doncs s'han enviat enquadernats. Si es necessités enviar material puc també cuidar-me'n jo.

S'ha publicat la col·lecció de dibuixos preparatoris a la escriptura, que costa una pesseta. No velen ternir-la vostès?

El llibre del grau elemental no s'ha publicat encara. Quan surti ja els avisarem. Les proves d'aquest llibre les ha vistes el P. Miquel d'esplugues, que ha sigut nou anys Provincial dels Caputxins de Catalunya i ara es Director de la revista "Estudios Franciscanos" i en diu lo que podrà llegir en la reproducció de la carta que'm va enviar. Es un elogi perfecte. Faci el favor de ensenyar-ho al P. Casulleras, al que saludarà de part meva.

S'han publicat totes les conferències menys la 1, la 30 i la 38. Aquestes dugues darreres surtirán aviat.

Els Diplomes no estan impresos encara i per això no els hem enviat. Naturalment, que vostè i totes les seves companyes han merescut Diploma: no faltava més!

La Srta. Maccheroni agraeix els seus saluts. Sabem que la Doctora està necessitada de molt repos i de molta quietut i que un i altra els està obtenint.

Imatge 82. Carta de resposta d'Homs a Sor Amparo Guevara (Mallorca) en què li envia els llibres que demanava i li explica que sí que ha merescut el Diploma però que encara no l'han enviat (Homs, 1916ah). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Veiem com exercia de secretari personal de la doctora també en aquests temes personals de la seva biblioteca. En una carta del 24 de maig, Homs escriu a Lluís Gili, de la Llibreria Catòlica: parla d'uns llibres que van comprar per a Montessori

i que havia encarregat el senyor Carner. Homs voldria rebre la llista detallada a la factura abans de pagar-la (Homs, 1916y). Sobre aquesta comanda trobem dues cartes més en què es reclama el pagament de la factura.

Per la seva banda, coneixem que també encomanava llibres per a ell en la carta a Pau Schneider del 8 de juliol de 1916, en què li demana si li pot aconseguir el llibre *La educación en la campaña*, de J. Barcón Olesa (Juan Perrotti Editor, Buenos Aires) (Homs, 1916ar). També va sol·licitar el dia 3 de gener uns llibres a Josep M. Folch i Torres, que li enviava al cap de dos dies en un paquet (Homs, 1916a).

Després trobem algunes cartes en les quals envien a la doctora llibres i revistes per a promocionar la seva editorial, com és el cas de l'Editorial "Antoni Navarro" de Madrid (Gaite, 1916). Sobre aquest tema, també sabem que la filla de Puig i Cadafalch li demana llibres en italià de la doctora per a ella (Puig i Macià, 1916).

6.18. Altres aspectes a destacar

Una altra informació interessant és la trajectòria del fill de la doctora durant el 1916. En els escrits biogràfics i propers a la família Montessori, es pensaven que Mario s'havia quedat als Estats Units el 1915. Hem vist, però, com apareix referenciat diverses vegades que ja va venir des del principi a Barcelona. Sabem de la seva participació al curs, que va anar a Mallorca aquell estiu amb la seva mare i fins i tot quan va marxar als Estats Units.

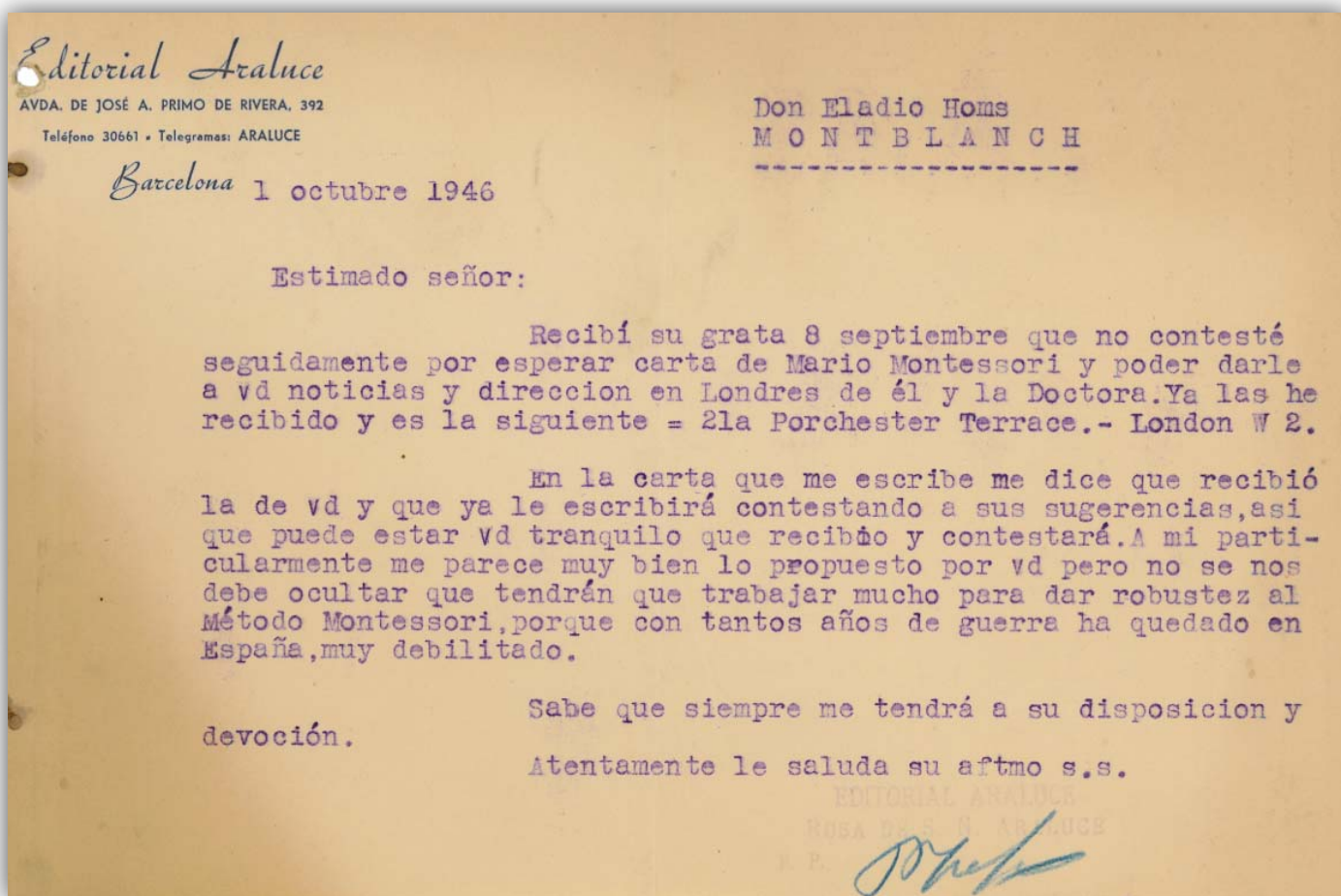
També tenim coneixement que aquell any encara presentava el seu fill com si fos el seu nebot per una referència que fa Homs d'ell en una carta on esmenta que Mario recollia els diners d'un pagament a la seva mare (Homs, 1916bb).

De Maccheroni també hem descobert moltes coses que no es coneixen gaire. Per exemple, que li agradaven els gossos, gràcies a un telegrama que li envia des d'Arenys de Mar en què li demana si pot portar o fer que li portin un gos (Maccheroni, 1916f).

També sabem que celebrava el seu sant el 26 de juliol per mitjà d'una carta d'aquell 25 de juliol en què Homs l'anima a recuperar-se amb aire, exercici, ocupació i bona alimentació –menys nitrogenada– als Hostalets d'en Bas (Homs, 1916av). En una altra carta del 16 de juliol, li esmenta que li fa arribar dues cartes i li diu que va rebre un ram de gardènies molt maco de part Jaume Elies. A més, li explica que va rebre un paquet allargat, que semblava un paraigua, de part del senyor Sans (Homs, 1916aw).

Tenim constància que al juny estava a Barcelona i que no es trobava bé gràcies a una carta a la doctora (Homs, 1916ae). Després coneixem la seva anada al Mas Espasenchs (Sant Esteve d'en Bas, els Hostalets) prevista per als mesos de juliol i agost, també gràcies a les cartes d'aquells dies (Homs, 1916bc) (Homs, 1916ao).

És interessant l'aportació que fa la carta d'Araluce (Araluce, 1946) de 1946 sobre l'intent d'Homs de recuperar el moviment Montessori el 1946 i del llarg article que va fer en homenatge seu. L'editorial Araluce contesta a Homs una petició de contactar amb Mario Montessori per parlar del tema de recuperar la metodologia Montessori. Li dona l'adreça de Mario i diu que aquest va rebre el seu missatge i que el contestarà properament. Ell opina en castellà que li sembla bé el que proposa Homs però que no cal ignorar que caldrà treballar molt per donar cos al Mètode Montessori, perquè a Espanya, amb tants anys de guerra ha quedat molt debilitat. (Homs, 1952).

Imatge 83. Carta d'Araluce a Homs de l'1 d'octubre de 1946 (Araluce, 1946). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

7. Conclusions

En aquest apartat de conclusions de la recerca que he dut a terme al voltant de l'Eladi Homs i la doctora Maria Montessori penso que he assolit els quatre objectius que m'havia proposat en l'apartat 1.2. de la tesi i que ha estat possible sobretot per la informació que he pogut treure de la caixa número tres del fons personal de l'Eladi Homs que aporta detalls importants sobre la temàtica tractada.

El procés de recerca dut a terme ha estat per a mi molt valuós des de diferents punts de vista: personals, d'adquisició de coneixements i destreses i de metodologia. Esmentaré aquells aspectes que fan referència a l'assoliment dels objectius de la tesi però també sobre la metodologia i sobre la consulta i tractament dels arxius.

El meu primer objectiu dels quatre que m'havia proposat era el de bastir un relat coherent i entenedor, incorporant les novetats extretes de les diferents fonts d'informació i del fons d'Eladi Homs. Entenc que la successió d'esdeveniments i les explicacions aportades permeten actualitzar el coneixement sobre la temàtica i el període de temps estudiat, de 1911 a 1923. En voldria destacar els detalls, les circumstàncies de la preparació i l'arribada de la doctora Montessori a Barcelona. També destaco tot allò que fa referència a les pioneres escoles Montessori de la Diputació de Barcelona. He pogut detallar la relació de personatges rellevants en la política i cultura d'aquella època a Barcelona, amb la doctora Montessori i la seva obra. He constatat també les complicades relacions polítiques entre diferents sectors i les tensions amb el govern central a Madrid.

Crec que és especialment rellevant el fet d'aportar informacions de fonts primàries que poden ajudar a entendre quines podrien haver estat les causes del desencontre entre la doctora Montessori i la Mancomunitat. Aquesta va ser sempre una de les meves motivacions en aquesta recerca i crec que amb el que he trobat s'aclareix molt aquell afer. Arrel d'aquestes informacions els motius que sembla que van portar a la doctora a marxar de Barcelona els podria resumir en tres. Un d'ells va ser la forta oposició al projecte que des de bon principi exercien personatges influents com el propi Alexandre Galí. L'altra el centraria en no haver aconseguit trobar algú de l'àmbit educatiu amb prou coneixement i formació de la seva metodologia per exercir un lideratge en el seu projecte de Barcelona. Quan ella hi posava tot el temps i energia la cosa rutllava però a l'haver d'anar tantes vegades a l'estranger a Barcelona el seu projecte es va anar desvirtuant i perdent força. Aquesta absència, combinada amb la manca d'una persona que li portés tots els afers amb suficient convicció i autoritat, crec que va esdevenir el tercer factor detonant de la seva dimissió.

Tinc l'esperança que aquestes dades i fets, fonamentats en la gran majoria en els testimonis directes de l'època, sigui una base útil per a futurs estudis i biografies que es facin gràcies a alguns dels recursos i fonts que he aportat a l'hora d'explicar el que va passar durant aquells anys.

El meu segon objectiu d'incidir en la tasca realitzada per l'Eladi Homs durant aquells anys també entenc que ha estat assolit: hem pogut relatar les seves gestions i intervenció ja des del moment de la gestació del projecte educatiu de la Mancomunitat. També desitjo, com és també el desig de la família d'Eladi Homs Oller, que l'entorn acadèmic i social també pugui valorar com es mereix aquest important pedagog. Homs va ser el gestor imprescindible que, no sols va iniciar

la renovació pedagògica de la Diputació i de la Mancomunitat, si no que hi va posar l'emoció, la passió, l'organització i el treball necessaris per iniciar-lo. Hem vist com va fer una tasca enorme aquells primers anys a favor de promocionar Montessori a Catalunya, Espanya i a la resta del món. Realment des del primer moment va considerar que aquella manera d'educar era la que més s'ajustava a la manera en que els humans es van desenvolupant i, malgrat ell mateix va ser víctima i part de la marxa de la doctora, fins al final de la seva vida va seguir pensant que aquella pedagogia era la millor per a l'educació dels infants.

Sobre el tercer objectiu d'analitzar la documentació personal i familiar d'Eladi Homs relacionada amb la seva tasca al voltant de la doctora Montessori he aportat noves dades. En l'apartat on comparava les noves aportacions del fons amb el que ja s'havia publicat o que ja es podia consultar en altres llocs, he posat de relleu moltes dades interessants per als estudiosos d'aquest tema. Aquestes informacions noves donen resposta al segon i tercer objectius i obren a més les portes a seguir investigant i a seguir el fil de personatges, institucions i esdeveniments, poc coneguts. Tot i la gran quantitat de fets i informacions, intentaré destacar-ne alguns:

- Sobre l'estada de les pensionades a Roma i la feina que van fer un cop van arribar a Barcelona. Per exemple no sabíem qui més hi va anar, les dificultats que tenien i l'acompanyament de l'oncle religiós d'Eladi Homs.
- Sobre les circumstàncies de l'arribada de la doctora Montessori a Barcelona, que no es coneixien. Els aspectes més pràctics del quan, qui i com de la seva arribada són interessants així com l'estratègia de promoció organitzada al voltant de la seva vinguda.

- Sobre el distanciament i fins i tot la bel·ligerància de Madrid envers la presència de Montessori a Barcelona, així com de la voluntat d'Eladi Homs d'evitar la confrontació.
- Sobre la capacitat de treball i d'organització d'Eladi Homs, per la gran quantitat de cartes que podia fer en un mateix dia. Hem vist que tenia contactes arreu i que feia servir diferents idiomes. Ell era molt capaç de gestionar adequadament tot tipus de situacions, des de les més pràctiques o econòmiques, fins als més filosòfiques o poètiques.
- Sobre el curs internacional de 1916, del que en teníem molt poques dades. Gràcies al fons estudiat podem fer una aproximació, pel fet de saber el nom de molts estudiants i saber aspectes de la seva organització, promoció i finançament.
- Sobre el pensament religiós en el mètode Montessori que també es fa palès gràcies al fons de l'Eladi Homs.
- Sobre les gestions que es varen fer per portar el col·laborador de la doctora Montessori, Claude Claremont a Barcelona, per fer venir la filla del president dels Estats Units, o per iniciar un curs en estreta col·laboració amb Londres.
- Sobre la qüestió del regal del bust de la doctora Montessori i els detalls de la seva realització. Aquesta peça es pot trobar encara al museu d'Història de Barcelona, juntament amb altre material Montessori fet a la Casa de la Caritat.
- Sobre la tasca de la Mancomunitat a l'hora de fabricar i distribuir material Montessori i de publicar llibres Montessori en català. També sabem detalls sobre materials de l'escola de la Mancomunitat i del seu origen. Homs va deixar constància de com es concretava aquell

projecte de renovació pedagògica amb els seminaris, laboratoris i amb l'aprovació del seu pressupost, així com el paper que havia de jugar la doctora.

- Sobre la dimissió de la doctora Montessori i les discrepàncies respecte dels plans de la Mancomunitat, la qual cosa evitarà errors que es repeteixen en diferents biografies.
- Sobre la polèmica entre professors i la Mancomunitat, amb Homs i Montessori, que no havien transcendit a la premsa de l'època, llevat de l'afer amb Eugeni d'Ors. Pel que fa al moviment contrari a Montessori i a la seva dimissió de la Mancomunitat només n'hem pogut trobar poques opinions posteriors, sobretot del propi Galí i en cartes personals analitzades d'altres fons. Per part d'Eladi Homs, sols alguna cosa s'ha pogut llegir entre paraules en algun escrit posterior. Homs sempre es va mantenir respectuós i discret, fins i tot amb els més fervents opositors a la seva tasca.

Respecte del quart objectiu que era el d'establir una cronologia contrastada amb documents històrics sobre la pedagogia Montessori a Catalunya dels anys 1911-1936 puc dir que l'he fet completa i exacta del que hi havia fins ara. Ha estat una tasca llarga que em va exigir un gran treball de síntesi i classificació. Estic satisfet del resultat i jo mateix l'estic utilitzant sovint per contrastar informacions i posar-les en context. Ara, la meua intenció ara és compartir-la a les xarxes en català, traduir-la en un futur en més llengües i convidar a col·laboradors a introduir-hi noves dades.

8. Epíleg

Voldria acabar confessant que he descobert com de plaent és investigar sobre el passat, parlar amb persones concretes, buscar en arxius, compartir informacions. Aquesta tasca de recerca històrica genera una gran satisfacció i emoció. Aquest fet fa que valgui la pena totes les hores i esforços dedicats. Vull remarcar l'aprenentatge que he fet en el maneig de tota la informació. He après a relacionar diferents conceptes , gràcies a aprofundir en tècniques de registre que he anat provant en la meva tesi. El fet de llegir molt, per de seguida fer-ne el resum, i guardar-ho d'una forma fàcilment accessible i mínimament classificada m'ha ajudat a no perdre'm en un allau de informació, gràcies també a les línies del temps i el gestor Mendeley.

He procurat aprendre també de la redacció escrita. El repte de la tesi doctoral ha estat un estímul transcendent en la meva vessant d'escriptor que de segur m'animarà a seguir millorant. Gràcies a aquesta tesi crec que he après molts aspectes bàsics a tenir en compte alhora d'escriure, de fet, ja estic aplicant aquests coneixements en els diferents articles, assajos i treballs acadèmics que vaig fent.

Un altre dels aspectes que vull aportar en aquest apartat de conclusions és sobre aprenentatges que he fet sobre la manipulació i gestió de documents antics. En les meves recerques anterior havia pogut accedir a diferents documents antics com la llibreta pedagògica de la Dolors Canals però no coneixia els procediments i consells que els bons arxivers o interessats en la temàtica han de saber.

A través de la meva cerca als arxius consultats (Arxiu de la Diputació de Barcelona, Biblioteca Nacional de Catalunya...) però sobretot a través de veure tot el procés que han anat seguint els documents inèdits d'Eladi Homs he pogut

vivenciar la importància que tenen aspectes com la conservació de l'ordre original dels arxius, la manipulació, l'escanejat i l'emmagatzematge adequat de qualsevol document. Ara valoro molt més el respecte que es mereixen vista la gran fragilitat de molt d'aquest material antic. També he après que molts dels documents que ràpidament molta gent llença quan fa endreça d'una casa vella realment poden ser subjecte d'un gran interès futur per part de persones que ara mateix no podem arribar a concebre. Aquesta setmana mirava amb tristesa com el meu germà anava cremant tots els arxius antics de l'empresa familiar i m'he adonat compte d'aquest fet. Jo mateix friso per trobar qualsevol resta de documents referents a aquells anys en relació a la pedagogia Montessori i potser mots ho veuen i acaben tirant-ho a les escombraries.

Vull reconèixer la tasca dels familiars d'Eladi Homs que s'esforcen a conservar de la millora manera possible el seu llegat. Han fet la millor feina per reivindicar la seva figura, no només conservant els seus arxius, sinó recuperant-los, conservant-los i escanejar-los per a posar al servei de qualsevol persona que, com jo, estigui interessat en aquella època tant important per a la pedagogia a Catalunya. Crec que Eladi Homs, igual que han fet altres, ha pogut transcendir més en la història gràcies a la conservació de les seves cartes i de conservar-les fins a la seva mort. Ara, una vegada compartits aquests documents en alguna institució pública, esperem que més persones s'animin a fer recerca i a compartir els seus resultats per tal de bastir més articles i històries de personatges i fets importants d'aquella època essencial per a Catalunya.

Acabar aquesta tesi per mi significa poder retornar quelcom del que he anat prenent de tanta gent durant aquesta anys. Ara puc deixar anar i compartir molta informació que espero pugui servei a d'altres persones que es van fent com jo,

interessar-se pel passat i per l'educació. En tot el procés he sentit molta ajuda, ànim i escalfor per part de molta gent i institucions. Realment sento que he de fer molt agraïments. La primera persona que vull esmentar és la Marta Vila Cargol, la meva parella que des de fa anys ha compartit i patit tantes hores de treball i recerca. Ella m'ha ajudat a llegir cartes i informacions i m'ha donat suport en tot el que he fet. Altres persones també m'han ajudat en tot aquest procés repassant informacions, corregint textos i en alguna altra feina i els ho vull agrair. Em refereixo a en Joan Vila Güell, la Mireia Canyigueral Vila i a l'Abdon Compta Solano.

De l'Antoni Tort Bardolet haig de dir que em va animar en la primera reunió on vam decidir que faria aquest doctorat i a partir de llavors m'ha estat posant facilitats i donant tot el suport i Consell que necessitava, gràcies. Ell és un dels meus directors de la tesi, i l'altre ha estat en Joan Soler Mata, expert en Història de l'Educació i pioner en la recerca sobre Montessori a Catalunya. Sempre hi ha estat quan l'he necessitat i la seva guia i ajuda ha estat indispensable per a poder acabar aquesta tesi. També vull agrair a Mª Carme Bernal i Creus el seu paper en la recuperació de la formació Montessori a Catalunya, com a una apassionada de l'educació. Amb tots les persones que he contactat de la Universitat de Vic he tingut una bona rebuda i ajuda i estic especialment content de la formació rebuda dins el seu programa de Doctorat.

Una persona a la que ja considero una amiga és l'Elvira Homs Zimmer, una persona molt activa, positiva i amb molta energia, que deu haver heretat del seu pare. Des del primer moment que va saber del meu interès per aquesta recerca, m'ha estat ajudant en tot, aconsellant i posant tota mena de facilitats a la meva tasca. De la seva família també haig de palesar el meu agraïment als primers amb

qui vaig tenir contacte i van ser tan amables d'ajudar-me: Francesc Homs Ferret, Oriol Homs Ferret i Rafael Homs Brustenga. També haig d'agrair a l'Àngels Homs Brustenga, encarregada de la digitalització de tots els documents i que va ser molt amable en atendre'm i passar-me els arxius. També agraeixo molt a l'Aina Sala Homs, besnéta de l'Eladi Homs, la seva feina feta digitalitzant els documents i la seva disposició a ajudar-me en qualsevol moment. Per últim gràcies també a en Jordi Prat Homs, fill de l'Elvira, per passar-me els arxius i per ajudar-me en el tema de la cessió dels documents.

En la meua recerca m'he anat trobant també amb molta gent i institucions als quals voldria agrair la seva ajuda. Una de les que més he fet treballar és la Carolina Montessori, besnéta de la doctora, responsable del seu llegat i publicacions i gran col·laboradora. Cal dir també que coneix perfectament el català, cosa molt útil en aquesta recerca que estic fent. Igualment haig d'agrair a la Associació Montessori Internacional i en especial a la gestora dels arxius i edicions Joke Verheul per la seva constant col·laboració i suport.

Un altre agraïment especial el mereix l'Antònia Canals i Tolosa, a la que considero una bona amiga i consellera des de que va ser la meua mestra a la Normal de Girona. A l'inici de la meua recerca em va estar ajudant molt i donant idees i consells. Malauradament hem de lamentar la seva mort aquest abril de 2022. La Roser Bonet Abelló també va ser una de les primeres col·laboradores i companyes de recerca igual que la Mireia Canyigüeral Vila. També haig d'agrair l'ajuda d'estudiosos en el tema com en Jep Martí i Baiget, al qual he hagut de consultar diverses vegades ja que és un dels estudiosos de la figura d'Eladi Homs, realment gràcies a ell es van poder aplegar i ordenar els seus arxius. Ell ha estat sempre responent les meves preguntes i s'ha interessat en ajudar en tot el que

calia. Una altre que m'ha ajudat en la recerca ha estat en Jordi Casanova Maturana, que ha havia fet una recollida d'informació sobre Montessori a Barcelona molts anys enrere i que em va compartir tota la seva feina.

També vull agrair la disponibilitat en els freqüents contactes a en Saulo Matute Montessori, un altre besnét de la doctora que viu a La Rioja i al nebot de la secretària d'Homs i mestra de l'escola Montessori, Josep Maria Espelta que també m'està donant informació i amb qui mantinc un contacte constant.

Hi ha altres persones i investigadors que m'han ajudat i a qui també voldria agrair la seva col·laboració. Són la M Carme Agulló, La M. de l'Esperança Amil, en Josep Oliveras i l'Albert Balcells entre d'altres.

També vull reconèixer la feina que fan les persones de les diferents associacions i institucions que m'han atès i ajudat tan amablement. Gràcies als que gestionen i m'han atès de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya, l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'Arxiu Municipal de Barcelona, el Museu Històric de Barcelona, la Ràdio associació, La sagrada Família, la Fundació Rosa Sensat, la Fundació Marta Mata, la Biblioteca de la UdG, l'Arxiu municipal Tossa de Mar, l'Ajuntament de Lleida i l'Ajuntament de Tossa de Mar.

En tot aquest llarg procés del 2015 fins ara he anat aprenent molt gràcies a l'assaig i error però també pels savis consells de moltes d'aquestes persones esmentades, amb molta més experiència i formació en la investigació que jo. Voldria també destacar les empaties i sinèrgies aparegudes en els contactes que anat tenint amb tots ells i que han permès iniciar una llista de contactes per a que es pugui fer un millor treball en xarxa en el futur.

Igual que estic satisfet de la gran quantitat d'informació que he pogut gestionar si que haig de destacar les mancances i límits en la meva recerca. Una d'elles ha estat la de no poder-me desplaçar tant com voldria per visitar persones, consultar més arxius i fonts originals. Jo he anat fent la meva recerca mentre treballava tot el dia de tutor de primària a l'escola i feia els meus estudis de formació com a Professor de mestres Montessori. A més des de febrer de 2020 ens va afectar el confinament per la pandèmia i molts dels contactes que havia fet s'han hagut de posposar indefinidament. Per altra part, la pandèmia ha portat un aspecte positiu que ha estat la disponibilitat d'algunes persones de fer trobades virtuals en videoconferències. D'aquesta manera he pogut contactar amb algunes persones d'altres països per parlar d'aquest tema.

Una altra dificultat o límit ha estat la de no trobar la caixa amb la correspondència de l'Eladi Homs que aniria del 1917 al 1925 i que ens hauria ajudat moltíssim per acabar d'entendre tots els fets d'aquells dies. Espero que algun dia aparegui.

En acabar d'escriure la tesi això sento més que mai la necessitat de seguir fent més recerca al voltant de tota aquesta època i personatges. Hi ha molts fons documentals ja accessibles que es pot seguir consultant, seguint el fil de més i més persones que van intervenir d'alguna manera en tots els fets estudiats. A més de segur que hi documentació i materials en domicilis particulars o en racons oblidats per recuperar.

Un dels temes que vull seguir investigant és els detall d'aquell projecte pedagògic que tinc localitzat al Fons de Jaume Bofill i Mates de la Biblioteca de Catalunya. En aquest mateix fons caldria llegir molta més correspondència i de

segur trobaríem més pistes que encara ens donarien una idea més clara del que va passar.

Amb aquesta primera anàlisi dels documents que comparteixo també crec que enceto noves línies de posteriors treballs i articles a fer: Els alumnes del curs 1916, les primeres escoles Montessori Catalanes, els materials i publicacions Montessori de la Mancomunitat de Catalunya, estudi dels locals i espais on van passar aquells fets, estudi de l'escola Montessori de la Mancomunitat, l'assaig de palau i Vera a l'escola de la Maternitat, les actes del Consell de pedagogia i el projecte Montessori... I si ampliem el tema Montessori a la segona vinguda de la doctora al 1929 hi ha moltíssim material a analitzar i a explicar tal com pot ser el curs de 1933 i tota la gestió que es va fer en aquell moment. Realment hi ha molts temes oberts per a estudiar i compartir en el futur i espero que això es pugui fer a través de la col·laboració i del treball en equip. Ara mateix estic fent contactes de persones interessades i miro d'encoratjar la compartició i coordinació en els nostres propis treballs.

A partir d'ara el repte més immediat pel que fa al llegat de l'Eladi Homs és ajudar a que es faci la donació dels arxius a l'Arxiu nacional de Catalunya o a la Biblioteca de Catalunya o poden garantir la seva custòdia i disponibilitat per al gran públic. Pel que fa a l'estudi de Montessori a Catalunya ja he dit que m'agradaria participar en un treball en equip més ampli amb més investigadors i interessats. Jo ara puc aportar la meva feina feta a través de posar a disposició el documents que he trobat, el meu anàlisi de la documentació i la línia del temps que cal seguir ampliant. Aquesta línia del temps cal seguir-se completant millorant els textos, afegint noves entrades, afegint imatges i fent la traducció a d'altres idiomes.

Un altre tema pendent és poder arribar a escriure un llibre sobre l'estada de Montessori a Barcelona. Crec que tenim ja molta informació contrastada per fer un llibre interessant i necessari sobre aquesta període tan desconegut a nivell mundial de l'obra i circumstàncies de l'estada de la doctora Montessori a Barcelona. De fet des de fa anys sento moltes opinions demanant saber més sobre aquesta època que aniria des del 1911 fins al 1936 i més enllà. Pensem que la doctora Montessori encara anava venint a Catalunya a desconnectar a la platja i a la muntanya i a veure a alguns dels seus amics. De fet la primera dona de Mario Montessori va viure sempre aquí i algun fill hi ha tingut residència durant molt temps. Aquest llibre està l'espera de trobar algun editor i de segur que tindria suficient interès si es fes almenys en català, castellà i anglès.

Aquest treball crec que no només interessa a la comunitat educativa d'aquí i que s'interessa per la història de Catalunya. Aquest relat pot ser d'interès a nivell mundial ja que la figura de la doctora Montessori i la seva aposta educativa s'està recuperant arreu. El fet que aquest treball s'hagi fet en català crec que és un valor i que ha d'animar a gent de tot el món a reconèixer el català com a una llengua tan important com altres en el món de la recerca.

9. Referències, bibliografia i fonts documentals

9.1. Referències

- 19150308 *Homs Interventor a Eleccions provincials (EH) Cert.* (n.d.).
- 19171220 *Acta Institut estudis catalans.* (1917).
<http://dx.doi.org/10.1016/j.cirp.2016.06.001><http://dx.doi.org/10.1016/j.powtec.2016.12.055><https://doi.org/10.1016/j.ijfatigue.2019.02.006><https://doi.org/10.1016/j.matlet.2019.04.024><https://doi.org/10.1016/j.matlet.2019.127252><http://dx.doi.org/10.1016/j.matlet.2019.127252>
- Agencia de Aduanas. (1916). 19160320 *Duana de Barcelona-Montessori (EH) C* (p. 2).
- Ajuntament Barcelona. (1933). *L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori.*
- Alatri, G. (2015). *Il Mondo al femminile di Maria Montessori* (1st ed.). Fefè.
- Albertí i Oriol, J. (2003). Eugeni d'Ors, 1919-1921. una antecedents. *Actes Del Dotze Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Universitat de París IV-Sobornne, 1919–1921.*
- Alemaný Borràs, J. (1911). Costures Modernes. *Feminal*, 54, 20.
- AMI. (1966). COMMUNICATIONS 1966-3 ESPECIAL ANNA MARIA MACCHERONI. *Communications*, 6.
- Anglès, H. (1922, September 16). L'ensenyament religiós a l'Escola Montessori - Iniciació al conreu de plantes. *La Veu de Catalunya*.
- Araluce. (1946). 19461001 *Editorial Araluce-EH (EH) C.*
- Article a la voz de Menorca. (1916). *La Voz de Mallorca*, n 3695 16 de juny de 1916.
- Balcells, A. (2012). *L'Institut d'Estudis Catalans*: una síntesi històrica (Institut d'Estudis Catalans (Ed.); 1st ed.).
- Balcells, A., Sabater, J., Pujol, E., & Pujol, B. P. (1996). La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia. In *Monografies / Proa*. Proa.
- Bang, C. A. (1914). 1914XXXX *prospecte general del curs Montessori de Londres de 1914 (EH) Doc.*
- Bang, C. A. (1915). 19151220 *Bang-Homs (EH) C.*
- Bang, C. A. (1916). 19141121 *Fulletó del curs previst a Londres (EH).*
- Bofill i Mates, J. (1918). 19181204 *Bofill- Ors C BC.*
- Bonet Abelló, R. (2017). *El mètode Montessori a Catalunya a través de revistes i publicacions periòdiques (1911-2014)*. <http://dspace.uvic.cat/handle/10854/5396>
- Calvo Carrasco, S. (2012). *Eladi Homs Oller: la mirada internacional de l'escola catalana (1907-1917)*. Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats En Filosofia i Lletres i En Ciències de Catalunya. <https://www.cdl.cat/eladi-homs-oller-la-mirada-internacional-de-l-escola-catalana-1907-1917>

- Cañigüeral Viñals, D. (2018). *LA HISTÒRIA DE MONTESSORI I BARCELONA L'excèpcional història d'amor i d'afinitat entre Barcelona i la doctora Montessori*. AMI Montessori.
- Caralt, J. (1916). *191601XX Foment del Treball-Homs (EH) C*.
- Carreras, L. (1916). *19160129 Carreras-Homs (EH) C*.
- Casassas Ymbert, J. (n.d.). *Prat de la Riba i la seva generació de creadors inquietos. Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats En Filosofia i Lletres i En Ciències de Catalunya*. <https://www.cdl.cat/prat-de-la-riba-i-la-seva-generacio-de-creadors-inquiets>
- Castillejo, J. (1916). *19160119 Castillejo-Homs (EH) C*.
- Congrés Litúrgic de Montserrat. (1915a). *19150515 Cupó de transport Congrés Litúrgic de Montserrat (EH) Cup*.
- Congrés Litúrgic de Montserrat. (1915b). *19150703 Cupó d'allotjament Congrés Litúrgic de Montserrat (EH) Cup*.
- D'Ors, E. (1918). *19180301Eugeni Ors-Montessori C BC*.
- Diputació de Barcelona. (1913a). *Acta de Constitució del Consell d'investigació Pedagògica 4/8/1913*.
- Diputació de Barcelona. (1913b). *Actes Caritat-Maternitat de l'any 1913*.
- Diputació de Barcelona. (1914a). *Acta Consell Pedagogia 2 de gener de 1914*.
- Diputació de Barcelona. (1914b). *Acta Consell Pedagogia 27 juliol de 1915*.
- Diputació de Barcelona. (1915a). *19151018 Acta Consell d'investigació Pedagògica*.
- Diputació de Barcelona. (1915b). *19151119 Acta Consell Investigació Pedagògica*.
- Diputació de Barcelona. (1916a). *19160124 Acta consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1916b). *Curso Internacional de Barcelona Teórico y práctico, prospecte*. Casa Provincial de la Caridad.
- Diputació de Barcelona. (1916c). *Resum curs Montessori 1916 a quaderns estudi*.
- Diputació de Barcelona. (1917). *Informe 1916-17 escola Montessori Diagonal 482 Ll. 2888 exp. 15 (p. 28)*.
- Diputació de Barcelona. (1918a). *19180308 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1918b). *19180911 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1918c). *19181011 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1919a). *19190411 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1919b). *19190521 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1919c). *19190623 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1920a). *19200609 Acta Consell Pedagogia*.
- Diputació de Barcelona. (1920b). *19200622 Acta Consell Pedagogia*.

- Diputació de Barcelona. (1920c). 19200630 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1920d). 19200804 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1920e). 19200922 Acta consell pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1922a). 19220913 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1922b). 19220927 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1922c). 19221108 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1922d). 19221122 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1923a). 19230718 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1923b). 19231119 Acta Consell Pedagogia.
- Diputació de Barcelona. (1924). 19240326 Acta Consell Pedagogia.
- Editorial Araluce. (1915). 19151229 Editorial Araluce-Homs (EH) C (p. 1).
- Editorial Araluce. (1916a). 19160121 Editorial Araluce-Homs (EH) C.
- Editorial Araluce. (1916b). 19160129 Araluce-Homs (EH) C (p. 1).
- Escoles Pies. (1912). 19120515 Escoles píes Bernadás-EH (EH) C.
- Fedeli, A. (n.d.). *Il Metodo Montessori. Il Metodo Montessori.*
- Fedeli, A. (1915). 19151219 Fedeli-Maccheroni (EH) Tel (p. 1).
- Fedeli, A. (1916a). 19160521 Fedeli-Homs (EH) C (p. 1).
- Fedeli, A. (1916b). 19160726 Fedeli-Montessori (EH) Tel (p. 1).
- Ferrer Solá, D. de. (1916). 19160121 De Ferrer Solá-Homs (EH) C.
- Font, J. (1916). 19160215 Font-Homs (EH) C.
- Foto del dinar de final del curs 1916. (1916). *Ilustración Artística.*
- Gaite, M. (1916). 19160221 Mendez Gaite-Montessori (EH) C.
- Galí, A. (1922). La tasca de l'Escola Montessori. *El Dia (Terrassa)*, N^o1301 26.09.1922, 4. <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/butAssAOEI/id/245/rec/29>
- Galí, A. (1925). *Mutua Escolar Blanquerna: Escola Montessori, Escola Graduada (prospecte).*
- Galí, A. (1978). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya Llibre II 1a part.* Fundació Alexandre Galí.
- Galí, A. (1979a). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900 a 1936 Llibre II 2a part.* Fundació Alexandre Galí.
- Galí, A. (1979b). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya Llibre II 3a part.* Fundació Alexandre Galí.
- Galí, A. (1980). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900 a 1936.* Fundació Alexandre Galí.

- Garriga, J. (1916). 191605XX Garriga-Homs (EH) C.
- Giorgi, F. De. (2021). *La Libertad y el Pecado Original*. San Pablo.
- Godás, F. (1916). 19160305 Godás-Montessori (EH) C.
- Gomis i Martí, J. (2001). Eladi Homs, el meu mestre. *Quaderns de Vilaniu*, 40, 31–38. <https://raco.cat/index.php/QuadernsVilaniu/article/view/107963>
- González-Agàpito, J. (1986). Eladi Homs i la Mancomunitat de Catalunya. *Quaderns de Vilaniu*, 10, 35. <https://raco.cat/index.php/QuadernsVilaniu/article/view/107727>
- Grifo, M. (2008). Un contributo pedagogico al rinnovamento dell'educazione litúrgica: Maria Montessori e l'esperienza di Barcellona. *Montessori, Opera Nazionale, di*, 86–89.
- Grifo, M. (2018). Maria Montessori e la Catalonia. Pedagogia sperimentale e interazione sociali a Barcellona (1913-1923). *Rivista Italiana Di Studi Catalani*, 8.
- Guevara, S. A. (1916). 19160615 Guevara-Homs (EH) C (p. 2).
- Homs, E. (n.d.-a). 19160108 EH-Araluce (EH) C.
- Homs, E. (n.d.-b). 19160126 EH-Araluce (EH) C.
- Homs, E. (n.d.-c). 1929XXXX Homs-Philip & Tacey (EH) C.
- Homs, E. (n.d.-d). 192xxxxx Manuscrit EH sobre educació i Montessori (EH) Ap.
- Homs, E. (1915a). 19150814 Hom - Puig i Cadafalch (EH) C.
- Homs, E. (1915b). 19151219 Homs-Maccheroni (EH) C.
- Homs, E. (1915c). 19151219 Homs-Maccheroni (EH) C.
- Homs, E. (1915d). 19151220 Homs-Maccheroni (EH) C.
- Homs, E. (1915e). 19151221 Homs-Maccheroni (EH) C.
- Homs, E. (1915f). 19151229 Homs-Carreras (EH) C.
- Homs, E. (1916a). 19160103 Homs-Folch i Torres (EH) C.
- Homs, E. (1916b). 19160103 Homs-Pujol (EH) C (p. 1).
- Homs, E. (1916c). 19160108 EH-Castillejo de Madrid demana fer propaganda curs 1916 (EH) C.
- Homs, E. (1916d). 19160108 Homs-Moncanut (EH) C.
- Homs, E. (1916e). 19160110 Homs-Bang (EH) C (p. 1).
- Homs, E. (1916f). 19160110 Homs-El Sitio (EH) C.
- Homs, E. (1916g). 19160110 Homs-Magisterio Gerundense (EH) C.
- Homs, E. (1916h). 19160112 Homs-La Vanguardia (EH) C.
- Homs, E. (1916i). 19160112 Homs-Nogueras (EH) C.
- Homs, E. (1916j). 19160114 Homs-Soler (EH) C.

- Homs, E. (1916k). *19160120 Homs-Bang (EH) C.*
- Homs, E. (1916l). *19160125 EH-J. Castillejo Madrid (EH) C.*
- Homs, E. (1916m). *19160203 Homs-Sarafana (EH) C.*
- Homs, E. (1916n). *19160205 Homs-Castillejo (EH) C.*
- Homs, E. (1916o). *19160210 Homs-Editorial Araluce (EH) C.*
- Homs, E. (1916p). *19160214 Certificat d'enviament d'una carta Homs-Fedeli a Roma (EH) Cert.*
- Homs, E. (1916q). *19160214 Esbós circular oficial Curs - Castellà (EH) Cír.*
- Homs, E. (1916r). *19160214 Homs-32 destinataris Varis (EH) C.*
- Homs, E. (1916s). *19160304 Homs-Godás (EH) C (p. 1).*
- Homs, E. (1916t). *19160315 Homs-Philip & Tacey (EH) C.*
- Homs, E. (1916u). *19160322 Homs-Galí (EH) C.*
- Homs, E. (1916v). *19160324 Homs-Bang (EH) C.*
- Homs, E. (1916w). *19160327 Homs-Fedeli (EH) C (p. 2).*
- Homs, E. (1916x). *19160327 Homs-Fedeli (EH) C (p. 2).*
- Homs, E. (1916y). *19160524 Homs-Gili (EH) C.*
- Homs, E. (1916z). *19160525 Homs-Moncanut (EH) C.*
- Homs, E. (1916aa). *19160607 Homs-Montessori (EH) C.*
- Homs, E. (1916ab). *19160608 Homs-Fedeli (EH) C.*
- Homs, E. (1916ac). *19160608 Homs-Fedeli (EH) C.*
- Homs, E. (1916ad). *19160609 Homs-Montessori (EH) C (p. 1).*
- Homs, E. (1916ae). *19160610 Homs-Montessori (EH) C.*
- Homs, E. (1916af). *19160615 Homs-Carner (EH) C (p. 1).*
- Homs, E. (1916ag). *19160616 EH-Madame Petit de Lyon (EH) C.*
- Homs, E. (1916ah). *19160619 Homs-Guevara (EH) C.*
- Homs, E. (1916ai). *19160619 Homs-Montessori (EH) C.*
- Homs, E. (1916aj). *19160620 Homs-Librairie Larouse (EH) C.*
- Homs, E. (1916ak). *19160620 Homs-Martí (EH) C.*
- Homs, E. (1916al). *19160620 Homs-Parkhurst (EH) C (p. 2).*
- Homs, E. (1916am). *19160703 Homs-Maccheroni (EH) C.*
- Homs, E. (1916an). *19160703 Homs-Moncanut (EH) C.*

- Homs, E. (1916ao). 19160703 Homs-Montessori (EH) C.
- Homs, E. (1916ap). 19160707 Homs-Moncanut (EH) C.
- Homs, E. (1916aq). 19160707 Homs-Moncanut recollir (EH) C.
- Homs, E. (1916ar). 19160708 EH-Pau Schneider (EH) C.
- Homs, E. (1916as). 19160719 Homs-Goday (EH) C (p. 1).
- Homs, E. (1916at). 19160721 Homs-Moncanut (EH) C.
- Homs, E. (1916au). 19160722 Homs-Prat de la Riba (EH) C.
- Homs, E. (1916av). 19160725 Homs-Maccheroni (EH) C.
- Homs, E. (1916aw). 19160728 Homs-Maccheroni (EH) C (p. 1).
- Homs, E. (1916ax). 19160728 Homs-Montessori (EH) C.
- Homs, E. (1916ay). 19160801 Homs-Bang (EH) C.
- Homs, E. (1916az). 19160801 Homs-Mencaccini (EH) C.
- Homs, E. (1916ba). 19160801 Homs-Morrow (EH) C.
- Homs, E. (1916bb). 19160804 Homs-Montessori (EH) C.
- Homs, E. (1916bc). 19160809 Homs-Maccheroni (EH) C.
- Homs, E. (1916bd). 19160810 Homs-Ferrocarrils (EH) C.
- Homs, E. (1916be). 1916XXXX La Doctora Montessori farà un curs a Barcelona - Homs - 00 (EH) Art. 2.
- Homs, E. (1916bf). 1916XXXX Llista de voluntaris ajudants del Curs 1916 (EH) Doc.
- Homs, E. (1916bg). 19160809 Homs-Vaudrei (EH) C.
- Homs, E. (1918). 19181208 Homs- Bofill C BC.
- Homs, E. (1920). 19200617 Homs - Bofill C BC.
- Homs, E. (1924). 1924xxxx EH Manuscrit repassant escola Montessori (EH) Ap.
- Homs, E. (1931a). 19311018 Article Homs Una Normal Catalana. *La Publicitat*, 18/10/1931, 1. https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1465857
- Homs, E. (1931b, September 24). Actualitats, records i esperances. *Mirador*, any III n° 138.
- Homs, E. (1952). 19520511 Maria Montessori "Barcelonina" - Homs - Destino (EH) Art. 4.
- Homs, E. (1965). 1965xxxx Eladi Homs-Correo Catalán (EH) Ap.
- Homs, E. (1970). 1970XXXX Llista de contactes amb adreces - Homs (EH) Ap.
- Homs, E. (2002). *Eladi Homs, Articles Pedagògics* (EUMO (Ed.); 1st ed.). Eumo.
- Homs Zimmer, E. (2020). *Història familiar* (1a ed.). Família Homs Zimmer.

- Inocenti, A. (1916). 19160619 *Innocenti-Homs (EH) C*.
- Institut d'estudis catalans. (1918a). 19181024 *Acta Institut estudis Catalans*.
- Institut d'estudis catalans. (1918b). 19181212 *Acta Institut Estudis Catalans*.
- Institut d'estudis catalans. (1919). *Seminari laborator de Pedagogia estatuts 23 Maig 1919*. 1–9.
- Institut d'estudis catalans. (1921a). 19210221 *Acta Institut estudis catalans*.
- Institut d'estudis catalans. (1921b). 19210414 *Acta Institut estudis catalans*.
- Italiani, C. degli. (1916). 19160214 *Scuole Italiane Pareggiate-Montessori (EH) C*.
- Jenkins, L. (2022). *Sisters and sisterhood□: the Kenney family, class, and suffrage, 1890-1965*.
- Jou i Olió, L. (1915). *Calendari Pedagògic*.
- Kenney, J. (1916). 19160311 *Kenney-Montessori (EH) Tel*.
- Kramer, R. (1976). *Maria Montessori, A Biography*. Perseus Publishing.
- La Veu de Catalunya. (1915). 1915xxxx *La Veu de Catalunya -Homs (EH) C*. 1915.
- La Veu de Catalunya. (1916). 19160703 Article Qui excluí la llengua castellana del Curs Montessori? *La Veu de Catalunya*.
- Lladó, F. (2012). Miquel Ferrà, el poeta compromès. In *Miquel Ferrà, el poeta compromès* (1a ed., p. 188). Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Consell Insular de Mallorca.
- Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica. (1916). 191602XX *Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica-Montessori (EH) C*.
- Llorens, C. (n.d.). *Espanyolitzar Catalunya. L'estratègia de Primo de Rivera per substituir l'imaginari català*. Sapiens. Retrieved May 28, 2022, from https://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-contemporania/espanyolitzar-catalunya-l-estrategia-de-primo-de-rivera-per-substituir-l-imaginari-catala_201168_102.html
- M Montessori, M. (n.d.). 1916XXXX *Montesano-? (EH) C*.
- Maccheroni, A. (1915a). 19150715 *Maccheroni - Prat de la Riba C BC*.
- Maccheroni, A. (1915b). Resultats en l'aplicació del Mètode Montessori a l'ensenyament elemental. *Quaderns d'Estudi*, Any 1 Núm.II Novembre 1915 / Any 1 Núm.III desembre 1915 / Any 1 Núm.IV gener 1916 / Any 1 Núm.IV Març 1916.
- Maccheroni, A. (1916a). 19160207 *Maccheroni: certificat sobre M. Espelta (EH) Res* (p. 1).
- Maccheroni, A. (1916b). 19161022 *Maccheroni - Prat de la Riba C BC*.
- Maccheroni, A. (1916c). 19161119 *Maccheroni - Prat de la Riba C BC*.
- Maccheroni, A. (1916d). 19161128 *Maccheroni - Prat de la Riba C BC*.
- Maccheroni, A. (1916e). 191611XX *Maccheroni - Prat de la Riba C BC*.
- Maccheroni, A. (1916f). 191XXXXX *Maccheroni-Homs (EH) Tel* (p. 1).
- Maccheroni, A. (1916g). Resultats en l'aplicació del Mètode Montessori a l'ensenyament

- elemental. *Quaderns d'estudi Any 1, II, III i IV*,.
- Maccheroni, A. (1917). 19170829 *Maccheroni - Bofill C BC*.
- Maccheroni, A. (1920). 19200204 *Acta Consell Pedagogia*.
- Maccheroni, A. (1947). *A True Romance: Doctor Maria Montessori as I Knew Her* (1st ed.). Darien Press Montessori Trust.
- Maccheroni, A. (1956). *Come conobbi Maria Montessori* (V. Dell'Infanzia (Ed.)). Vita dell'Infanzia.
- Macià de Puig, D. (1916). 19160124 *Macià de Puig-Homs (EH) C*.
- Mancomunitat de Catalunya. (1916). 19160210 *Mancomunitat de Catalunya: beques (EH) Res*.
- Mancomunitat de Catalunya. (1920). 192XXXXX "*Quaderns d'Estudi*"-Homs C.
- Manent i Segiumont, A. (2001). *Germinabit. L'espressione religiosa in lingua catalana nel XX secolo. [Reseña]*. Generalitat de Catalunya,. <https://dadun.unav.edu/handle/10171/16257>
- Martí i Baiget, J. (1986). *Eladi Homs i l'escola de mestres: textos per a reinterpretar una relació. Quaderns de Vilaniu, [En Línia], 1986, Núm. 10, p. 19, [Https://Www.Raco.Cat/Index.Php/QuadernsVilaniu/Article/View/107726](https://Www.Raco.Cat/Index.Php/QuadernsVilaniu/Article/View/107726)*.
- Martí i Baiget, J. (2020). *Eladi Homs i Oller, pedagog del Noucentisme, una vida al servei del mètode Montessori*. https://issuu.com/eladihomsenglish/docs/eladi_homs_i_oller__pedagog
- Moncanut, A. (1916a). 19160113 *Moncanut-Homs (EH) C*.
- Moncanut, A. (1916b). 19160706 *Moncanut-Homs (EH) C*.
- Moncanut, A. (1916c). 19160708 *Moncanut-Homs (EH) C*.
- Monés, J. i P.-B. (1986). *La renovació pedagògica a Catalunya. Quaderns d'Història, 10, 3*.
- Montessori, C. (2015). *Maria Montessori writes to her father, letters from California, 1915* (Montessori-Pierson Publishing Company (Ed.); 1st ed.).
- Montessori, M. (1915a). 19150127 *Montessori-Pyle (EH) C*.
- Montessori, M. (1915b). 19151227 *Montessori-Pyle (EH) Tel*.
- Montessori, M. (1915c). 19151227 *Montessori-Wilson (EH) C*.
- Montessori, M. (1915d). 19151230 *Montessori-Pyle (EH) Tel*.
- Montessori, M. (1916a). 19160210 *Montessori-Conde Romanones (EH) C*.
- Montessori, M. (1916b). 19160210 *Montessori - Comunicat autorització cobrament inscripcions (EH) Com*.
- Montessori, M. (1916c). 19160213 *Montessori-Maraini (EH) C*.
- Montessori, M. (1916d). *Curs Montessori 1916 lliçons BC*. Diputació de Barcelona.
- Montessori, M. (1916e). *L'autoeducazione nelle scuole elementari: continuazione del volume: Il metodo della pedagogia scientifica applicato all' educazione infantile nelle case dei bambini*. P. Maglione & C. Strini.

- Montessori, M. (1918a). 19181112 Montessori- bofill C BC.
- Montessori, M. (1918b). 19181211 Montessori- bofill C BC.
- Montessori, M. (1919a). 19190226 Montessori - Bofill C BC.
- Montessori, M. (1919b). 19191025 Montessori - Bofill C BC.
- Montessori, M. (1919c). 1919XXXX Montessori- Bofill C BC.
- Montessori, M. (1919d). *La auto-educación en la escuela elemental: continuación al método de la pedagogía científica aplicado a la educación de la infancia en las “case dei bambini” (casa de los niños)*. Araluce.
- Montessori, M. (1920a). 19200120 Montessori-Anglès C (FHA).
- Montessori, M. (1920b). 19200124 Montessori - bofill P BC.
- Montessori, M. (1920c). 19200205 Montessori- Bofill C BC.
- Montessori, M. (1920d). 19200502 Montessori - Bofill.
- Montessori, M. (1934a). *Psico Aritmética*. Araluce.
- Montessori, M. (1934b). *Psico Geometría*. Araluce.
- Montessori, M. (1935). *La Santa Misa vivida por los niños* (p. 143). Araluce.
- Montessori, M. (1937). *El niño: el secreto de la infancia*. Araluce.
- Montessori, M. (1970). *I bambini viventi nella Chiesa. La vita in Cristo. La Santa messa spiegata ai bambini*. Garzanti.
- Muntaner, J. M. i. (1997). *Estudis en honor de Joan Veny: Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny, vol. 1* (A. de Montserrat (Ed.)). Abadia de Montserrat.
- Palau i Vera, J. (1914). Una visita a les “case dei Bambini” de Roma. *Catalunya* □: *Revista Setmanal*, Núm. 322 3 gen. 1914, 13.
- Palau i Vera, J. (1920). Un assaig d’aplicació del mètode Montessori a la casa de la Maternitat de Barcelona. *Quaderns d’Estudi* N° 39 d’abril de 1920.
- Paradís, C. A. i. (1993). *Actes de les Primeres Jornades d’Estudi sobre la vida i l’obra de Caterina Albert i Paradís «Victor Català»* (Publicacions de l’Abadia de Montserrat (Ed.)). Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Pazos García, D. (1916). La Política española ante la acción nacionalista en algunas regiones. *Nuestro Tiempo*, 207, 281–320.
- Pomés i Vives, J. (2011). L’escola Montessori de Canet de Mar 1918-1939. *El Sot de l’Aubó* N°36, 3–11.
- Pozzi, I. (2015). La Società Umanitaria e la diffusione del Metodo Montessori (1908-1923). *Journal of Theories and Research in Education*, 10(2), 103. <https://doi.org/10.6092/issn.1970-2221/5359>
- Prat de la Riba, E. (1916a). 19160122 Prat de la Riba-Consulat Espanyol a Londres (EH) Tel.
- Prat de la Riba, E. (1916b). 19160122 Prat de la Riba-Kimmins (EH) C.

- Prospecte escola Montessori mancomunitat C Universitat març 1915.pdf.* (n.d.).
- Puig i Macià, P. (1916). *19160218 Puig i Macià-Homs (EH) C.*
- Radice, S. J. (1920). *The New Children: Talks with Dr. Maria Montessori.* Frederick A. Strokes Company.
- Reig, E. (1916). *19160216 Reig-Homs (EH) C.*
- Sáiz, M. & D. (2005). La estancia de María Montessori en Barcelona: La influencia de su método en la psicopedagogía catalana. *Revista de Historia de La Psicología*, 26(2-3), 200-212.
- Sanabria, A. (1916). *19160214 Sanabria-Homs (EH) C.*
- Sanchidrián Blanco, Carmen y Ruíz Berrio, J. (2010). *Historia y perspectiva actual de la educación infantil* (1a ed.). Graó.
- Sensat, R. (1916). *19160228 Sensat-Homs (EH) C.*
- Serrano, L. (n.d.). *192XXXXX Serrano-Homs (EH) C.*
- Serrano, L. (1914a). *19140617 Leonor Serrano, discurs a la cloenda del Curs Montessori a Roma AMI.*
- Serrano, L. (1914b). *19140727 Serrano-Homs (EH).*
- Serrano, L. (1914c). *1914xxxx Relació de les xerrades fetes per Serrano (EH) Ap.*
- Serrano, L. (1914d). *1914XXXX Serrano-Homs (EH) C.*
- Serrano, L. (1914e). *Planell de proposta de localització d'escoles a Barcelona.*
- Serrano, L. (1915a). *191501XX Serrano-Homs (EH) C.*
- Serrano, L. (1915b). *19150220 Serrano-Homs (EH) C.*
- Serrano, L. (1915c). *La Pedagogia Montessori.*
- Serrano, L. (1928). *El método Montessori.*
- Smaridge, N. (1965). *The light within: The story of Maria Montessori* (H. Books (Ed.); 1st Edit). World's Work.
- Sociedad El Sitio. (1916). *19160113 "El sitio"- Homs (EH) C.*
- Società Nazionale Italiana. (1916). *19160212 Società Nazionale Italiana-Montessori (EH) C.*
- Sor Bernarda. (1916). *1916XXXX Sor Bernarda-Homs (EH) C.*
- Spirito, U. (1921). El error fundamental del método Montessori. *Boletín de La Institución Libre de Enseñanza*, nº736 Any XLV 31.07.1921, Pag.1-7.
- Standing, E. M. (1959). *Maria Montessori: Her Life and Work* (1st ed.). Academy Library Guild.
- Sterne, L. (1801). *Le voyage sentimental.* Didot.
- Tacey, P. &. (n.d.). *19XXXXXX Text de materials Montessori fabricats per Philip & Tacey (EH) Doc.*
- Times, E. S. (1919). *With Dr Montessori in Barcelona. Times Educational Supplement.*

Tor, R. (1915). 19151222 *Tor-Homs (EH) C.*

Toran, Rosa / Cañellas, C. (1977). La pedagogia, motiu d'enfrontament polític: el primer curs internacional Montessori de Barcelona - Dialnet. *Perspectiva Escolar*, 15.

Vanguardia, L. (1914). Notícia sobre Serrano promocionant Montessori a la Reina. *La Vanguardia*, 3.

Varis autors. (2011). *Eugeni d'Ors, llums i ombres: cicle de conferències en el cinquantenari de la seva mort (1954-2004)* (1 COL·LECC). L'ARC DE BERA S.A.

Villuendas, M. (1914). 19140326 *Villuendas-Homs (EH) C.*

9.2. Bibliografia

- Ajuntament Barcelona. (1933). *L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori*.
- Alatri, G. (2015). *Il Mondo al femminile di Maria Montessori* (1st ed.). Fefè.
- Albertí i Oriol, J. (2003). Eugeni d'Ors, 1919-1921. una antecedents. *Actes Del Dotze Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Universitat de París IV-Sobornne, 1919–1921*.
- Alemaný Borràs, J. (1911). Costures Modernes. *Feminal*, 54, 20.
- AMI. (1966). COMMUNICATIONS 1966-3 ESPECIAL ANNA MARIA MACCHERONI. *Communications*, 6.
- Anglès, H. (1922, September 16). L'ensenyament religiós a l'Escola Montessori - Iniciació al conreu de plantes. *La Veu de Catalunya*.
- Article a la voz de Menorca. (1916). *La Voz de Mallorca*, n 3695 16 de juny de 1916.
- Balcells, A. (2012). *L'Institut d'Estudis Catalans□: una síntesi històrica* (Institut d'Estudis Catalans (Ed.); 1st ed.).
- Balcells, A., Sabater, J., Pujol, E., & Pujol, B. P. (1996). La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia. In *Monografies / Proa*. Proa.
- Bonet Abelló, R. (2017). *El mètode Montessori a Catalunya a través de revistes i publicacions periòdiques (1911-2014)*. <http://dspace.uvic.cat/handle/10854/5396>
- Calvo Carrasco, S. (2012). *Eladi Homs Oller: la mirada internacional de l'escola catalana (1907-1917)*. Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats En Filosofia i Lletres i En Ciències de Catalunya. <https://www.cdl.cat/eladi-homs-oller-la-mirada-internacional-de-l-escola-catalana-1907-1917>
- Cañigüeral Viñals, D. (2018). *LA HISTÒRIA DE MONTESSORI I BARCELONA L'excel·lent història d'amor i d'afinitat entre Barcelona i la doctora Montessori*. AMI Montessori.
- Casassas Ymbert, J. (n.d.). Prat de la Riba i la seva generació de creadors inquietes. *Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats En Filosofia i Lletres i En Ciències de Catalunya*. <https://www.cdl.cat/prat-de-la-riba-i-la-seva-generacio-de-creadors-inquiets>
- Diputació de Barcelona. (1913a). *Acta de Constitució del Consell d'investigació Pedagògica 4/8/1913*.
- Diputació de Barcelona. (1913b). *Actes Caritat-Maternitat de l'any 1913*.
- Diputació de Barcelona. (1916c). *Resum curs Montessori 1916 a quaderns estudi*.
- Diputació de Barcelona. (1917). *Informe 1916-17 escola Montessori Diagonal 482 Ll. 2888 exp. 15* (p. 28).
- Diputació de Barcelona. (1914-1924). *Actes Consell Pedagogia*.
- Fedeli, A. (n.d.). Il Metodo Montessori. *Il Metodo Montessori*.
- Galí, A. (1922). La tasca de l'Escola Montessori. *El Dia (Terrassa)*, N°1301 26.09.1922, 4. <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/butAssAOEI/id/245/rec/29>
- Galí, A. (1980). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900 a 1936*.

Fundació Alexandre Galí.

- Giorgi, F. De. (2021). *La Libertad y el Pecado Original*. San Pablo.
- Gomis i Martí, J. (2001). Eladi Homs, el meu mestre. *Quaderns de Vilaniu*, 40, 31–38. <https://raco.cat/index.php/QuadernsVilaniu/article/view/107963>
- González-Agàpito, J. (1986). Eladi Homs i la Mancomunitat de Catalunya. *Quaderns de Vilaniu*, 10, 35. <https://raco.cat/index.php/QuadernsVilaniu/article/view/107727>
- Grifo, M. (2008). Un contributo pedagogico al rinnovamento dell'educazione litúrgica: Maria Montessori e l'esperienza di Barcellona. *Montessori, Opera Nazionale*, di, 86–89.
- Grifo, M. (2018). Maria Montessori e la Catalonia. Pedagogia sperimentale e interazione sociali a Barcellona (1913-1923). *Rivista Italiana Di Studi Catalani*, 8.
- Homs, E. (1931a). 19311018 Article Homs Una Normal Catalana. *La Publicitat*, 18/10/1931, 1. https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1465857
- Homs, E. (1931b, September 24). Actualitats, records i esperances. *Mirador*, any III n° 138.
- Homs, E. (2002). *Eladi Homs, Articles Pedagògics* (EUMO (Ed.); 1st ed.). Eumo.
- Homs Zimmer, E. (2020). *Història familiar* (1a ed.). Família Homs Zimmer.
- Institut d'estudis catalans. (1921). *Actes Institut estudis catalans*.
- Jenkins, L. (2022). *Sisters and sisterhood : the Kenney family, class, and suffrage, 1890-1965*.
- Jou i Olió, L. (1915). *Calendari Pedagògic*.
- Kramer, R. (1976). *Maria Montessori, A Biography*. Perseus Publishing.
- La Veu de Catalunya. (1916). 19160703 Article Qui excluí la llengua castellana del Curs Montessori? *La Veu de Catalunya*.
- Lladó, F. (2012). Miquel Ferrà, el poeta compromès. In *Miquel Ferrà, el poeta compromès* (1a ed., p. 188). Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Consell Insular de Mallorca.
- Llorens, C. (n.d.). *Espanyolitzar Catalunya. L'estratègia de Primo de Rivera per substituir l'imaginari català*. Sapiens. Retrieved May 28, 2022, from https://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-contemporania/espanyolitzar-catalunya-l-estrategia-de-primo-de-rivera-per-substituir-l-imaginari-catala_201168_102.html
- Maccheroni, A. (1915b). Resultats en l'aplicació del Mètode Montessori a l'ensenyament elemental. *Quaderns d'Estudi*, Any 1 Núm.II Novembre 1915 / Any 1 Núm.III desembre 1915 / Any 1 Núm.IV gener 1916 / Any 1 Núm.IV Març 1916.
- Maccheroni, A. (1916g). Resultats en l'aplicació del Mètode Montessori a l'ensenyament elemental. *Quaderns d'estudi Any 1, II, III i IV*,.
- Maccheroni, A. (1947). *A True Romance: Doctor Maria Montessori as I Knew Her* (1st ed.). Darien Press Montessori Trust.
- Maccheroni, A. (1956). *Come conobbi Maria Montessori* (V. Dell'Infanzia (Ed.)). Vita dell'Infanzia.
- Mancomunitat de Catalunya. (1920). "Quaderns d'Estudi"-Homs C.
- Manent i Segiumont, A. (2001). *Germinabit. L'espressione religiosa in lingua catalana nel XX secolo*. [Reseña]. Generalitat de Catalunya,. <https://dadun.unav.edu/handle/10171/16257>

- Martí i Baiget, J. (1986). Eladi Homs i l'escola de mestres: textos per a reinterpretar una relació. *Quaderns de Vilaniu, [En Línia], 1986, Núm. 10, p. 19*, [Htts://Www.Raco.Cat/Index.Php/QuadernsVilaniu/Article/View/107726](https://Www.Raco.Cat/Index.Php/QuadernsVilaniu/Article/View/107726).
- Martí i Baiget, J. (2020). *Eladi Homs i Oller, pedagog del Noucentisme, una vida al servei del mètode Montessori*. https://issuu.com/eladihomsenglish/docs/eladi_homs_i_oller__pedagog
- Monés, J. i P.-B. (1986). La renovació pedagògica a Catalunya. *Quaderns d'Història, 10, 3*.
- Montessori, C. (2015). *Maria Montessori writes to her father, letters from California, 1915* (Montessori-Pierson Publishing Company (Ed.); 1st ed.).
- Montessori, M. (1916d). *Curs Montessori 1916 lliçons BC*. Diputació de Barcelona.
- Montessori, M. (1916e). *L'autoeducazione nelle scuole elementari: continuazione del volume: Il metodo della pedagogia scientifica applicato all'educazione infantile nelle case dei bambini*. P. Maglione & C. Strini.
- Montessori, M. (1919d). *La auto-educación en la escuela elemental: continuación al método de la pedagogía científica aplicado a la educación de la infancia en las "case dei bambini" (casa de los niños)*. Araluce.
- Montessori, M. (1934a). *Psico Aritmética*. Araluce.
- Montessori, M. (1934b). *Psico Geometría*. Araluce.
- Montessori, M. (1935). *La Santa Misa vivida por los niños*. Araluce.
- Montessori, M. (1937). *El niño: el secreto de la infancia*. Araluce.
- Montessori, M. (1970). *I bambini viventi nella Chiesa. La vita in Cristo. La Santa messa spiegata ai bambini*. Garzanti.
- Muntaner, J. M. i. (1997). *Estudis en honor de Joan Veny: Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny, vol. 1* (A. de Montserrat (Ed.)). Abadia de Montserrat.
- Palau i Vera, J. (1914). Una visita a les "case dei Bambini" de Roma. *Catalunya : Revista Setmanal, Núm. 322 3 gen. 1914, 13*.
- Palau i Vera, J. (1920). Un assaig d'aplicació del mètode Montessori a la casa de la Maternitat de Barcelona. *Quaderns d'Estudi N° 39 d'abril de 1920*.
- Paradís, C. A. i. (1993). *Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís «Victor Català»* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Ed.)). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Pazos García, D. (1916). La Política española ante la acción nacionalista en algunas regiones. *Nuestro Tiempo, 207, 281–320*.
- Pomés i Vives, J. (2011). L'escola Montessori de Canet de Mar 1918-1939. *El Sot de l'Aubó N°36, 3–11*.
- Pozzi, I. (2015). La Società Umanitaria e la diffusione del Metodo Montessori (1908-1923). *Journal of Theories and Research in Education, 10(2), 103*. <https://doi.org/10.6092/issn.1970-2221/5359>
- Radice, S. J. (1920). *The New Children: Talks with Dr. Maria Montessori*. Frederick A. Stokes
- Sáiz, M. & D. (2005). La estancia de María Montessori en Barcelona: La influencia de su método

- en la psicopedagogía catalana. *Revista de Historia de La Psicología*, 26(2-3), 200-212.
- Sanchidrián Blanco, Carmen y Ruíz Berrio, J. (2010). *Historia y perspectiva actual de la educación infantil* (1a ed.). Graó.
- Serrano, L. (1914a). *19140617 Leonor Serrano, discurs a la cloenda del Curs Montessori a Roma AMI*.
- Serrano, L. (1915c). *La Pedagogia Montessori*.
- Serrano, L. (1928). *El método Montessori*.
- Smaridge, N. (1965). *The light within: The story of Maria Montessori* (H. Books (Ed.); 1st Edit). World's Work.
- Spirito, U. (1921). El error fundamental del método Montessori. *Boletín de La Institución Libre de Enseñanza*, nº736 Any XLV 31.07.1921, Pag.1-7.
- Standing, E. M. (1959). *Maria Montessori: Her Life and Work* (1st ed.). Academy Library Guild.
- Sterne, L. (1801). *Le voyage sentimental*. Didot.
- Times, E. S. (1919). With Dr Montessori in Barcelona. *Times Educational Supplement*.
- Toran, Rosa / Cañellas, C. (1977). La pedagogia, motiu d'enfrontament polític: el primer curs internacional Montessori de Barcelona - Dialnet. *Perspectiva Escolar*, 15.
- Vanguardia, L. (1914). Notícia sobre Serrano promocionant Montessori a la Reina. *La Vanguardia*, 3.
- Varis autors. (2011). *Eugeni d'Ors, llums i ombres: cicle de conferències en el cinquantenari de la seva mort (1954-2004)* (1 COL·LECC). L'ARC DE BERA S.A.

9.3. Altres fonts documentals

A més dels llibres publicats i dels arxius ja descrits d'Eladi Homs, en la meua recerca he consultat molts articles, treballs i altres arxius. Dels arxius d'Eladi Homs llistaré aquí les fonts principals: algunes són primàries –considerades de primera mà de testimonis directes o generades en els moments dels fets– i d'altres, secundàries –que han reelaborat la informació a partir de les fonts primàries.

ARTICLES

Molts dels articles contemporanis al període estudiat provenen de diferents revistes i publicacions periòdiques dels mateixos dies dels fets o escrites per protagonistes d'aquells moments. Les principals publicacions consultades d'aquesta mena han estat: *La Veu de Catalunya*, *Feminal*, *La Voz de Menorca*, *Nuestro Tiempo*, *El Dia* (Terrassa), *La Publicitat*, *Mirador*, *Calendari Pedagògic*, *Quaderns d'Estudi*, *Correo Catalán*, *Catalunya: Revista Setmanal*, *Times Educational Supplement* i *La Vanguardia*.

Altres articles consultats són posteriors als fets, i clarament es tracta de fonts secundàries. Les principals publicacions les he consultat a: Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, *Quaderns de Vilaniu*, *Quaderns d'Història*, *Revista de Història de la Psicologia* i *Perspectiva Escolar*.

FONTS PRIMÀRIES: PROSPECTES

Algunes d'aquestes fonts primàries eren prospectes de propaganda i díptics, com per exemple el del curs internacional de 1916, els de cursos previs Montessori

a Londres, el de l'escola de la Mancomunitat, els de les escoles d'estiu i el dels actes en record d'Eladi Homs.

FONTS PRIMÀRIES: FOTOGRAFIES

Una part important de les fonts històriques són les fotografies. En el meu treball no he cregut oportú incloure'n gaires, però a la secció d'annexos n'afegeixo algunes que considero més rellevants.

He pogut localitzar fotografies d'aquella època. Moltes es trobaven en les publicacions consultades, llibres, articles i treballs. Altres fotografies provenen del fons familiar d'Eladi Homs o d'imatges proporcionades per familiars de persones protagonistes d'aquells dies, com en Josep Maria Espelta, la Maria Antònia Canals o la Carolina Montessori. Altres imatges han estat extretes dels arxius AMI a Amsterdam, dels arxius de la Diputació i de tots els altres arxius consultats.

En el meu treball també he fet servir les fotografies per mostrar alguns dels documents consultats i aspectes relacionats amb la metodologia. Adjunto també alguna de les fotografies que he fet jo mateix de les persones, llocs i objectes que han format part de la meva recerca.

FONTS PRIMÀRIES: ACTES

Les principals actes consultades han estat:

Diputació de Barcelona: actes del Consell d'Investigació Pedagògica.

Diputació de Barcelona: actes del Consell de Pedagogia.

Diputació de Barcelona: actes de la Casa Caritat-Maternitat.

Institut d'Estudis Catalans: actes i documents de l'Institut Estudis Catalans.

FONTS SECUNDÀRIES: TREBALLS DE RECERCA I INTERPRETATIUS

Aquí agruparé els principals treballs de recerca consultats, considerats fonts secundàries, i que també han estat molt importants per a la meua recerca.

Bonet Abelló, R. (2017). *El mètode Montessori a Catalunya a través de revistes i publicacions periòdiques (1911-2014)*. <http://dspace.uvic.cat/handle/10854/5396>

Cañigüeral Viñals, D. (2018). *LA HISTÒRIA DE MONTESSORI I BARCELONA L'excel·lent història d'amor i d'afinitat entre Barcelona i la doctora Montessori*. AMI Montessori.

Casassas Ymbert, J. (n.d.). *Prat de la Riba i la seva generació de creadors inquietos. Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats En Filosofia i Lletres i En Ciències de Catalunya*. <https://www.cdl.cat/prat-de-la-riba-i-la-seva-generacio-de-creadors-inquiets>

Giorgi, F. De. (2021). *La Libertad y el Pecado Original*. San Pablo.

García, D. P. (1916). "La política española ante la acción nacionalista en algunas regiones", (207), 281–320.

García, J. M. P. (2010). "María Montessori y otras aportaciones italianas". Dialnet. *Historia y perspectiva actual de la educación infantil*, 201–224. Retrieved from <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3244504>

Grifo, M. (2008). Un contributo pedagogico al rinnovamento dell'educazione litúrgica: Maria Montessori e l'esperienza di Barcellona. *Montessori, Opera Nazionale, di*, 86–89.

Grifo, M. (2018). Maria Montessori e la Catalonia. Pedagogia sperimentale e interazione sociali a Barcellona (1913-1923). *Rivista Italiana Di Studi Catalani*, 8.

Manent i Segiumont, A. (2001). *Germinabit. L'espressione religiosa in lingua catalana nel XX secolo. [Reseña]*. Generalitat de Catalunya,. <https://dadun.unav.edu/handle/10171/16257>

Martí i Baiget, J. (1986). Eladi Homs i l'escola de mestres: textos per a reinterpretar una relació. *Quaderns de Vilaniu, [En Línia]*, 1986, Núm. 10, p. 19, <https://www.Raco.Cat/Index.Php/QuadernsVilaniu/Article/View/107726>.

Martí i Baiget, J. (2020). *Eladi Homs i Oller, pedagog del Noucentisme, una vida al servei del mètode Montessori*. https://issuu.com/eladihomsenglish/docs/eladi_homs_i_oller__pedagog

- Muntaner, J. M. i. (1997). *Estudis en honor de Joan Veny: Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny, vol. 1* (A. de Montserrat (Ed.)). Abadia de Montserrat.
- Pomés i Vives, J. (2011). L'escola Montessori de Canet de Mar 1918-1939. *El Sot de l'Aubó* N°36, 3–11.
- Pozzi, I. (2015). La Società Umanitaria e la diffusione del Metodo Montessori (1908-1923). *Journal of Theories and Research in Education*, 10(2), 103. <https://doi.org/10.6092/issn.1970-2221/5359>
- Spirito, U. (1921). El error fundamental del método Montessori. *Boletín de La Institución Libre de Enseñanza*, n°736 Any XLV 31.07.1921, Pag.1-7.

FONTS ORALS I COMUNICACIONS

Gran part de la informació l'he obtingut a través de xerrades informals o de més formals. Algunes han estat preparades prèviament i s'han registrat, i d'altres han estat entrevistes. Els formats d'entrevistes i comunicacions orals han estat diversos: en viu, via telefònica i en conferències telemàtiques. També he tingut moltes comunicacions via correu electrònic o per altres programes de xarxes socials, com el Messenger, el Facebook o la missatgeria telefònica.

Les persones amb qui he fet més entrevistes i amb qui he tingut més comunicació han estat Elvira Homs Zimmer, Maria Antònia Canals, Carolina Montessori, Josep Martí i Baiget i Josep Maria Espelta.

Altres persones amb qui he tingut contactes esporàdics per a consultes més concretes han estat: Francesc Homs Ferret, Oriol Homs Ferret, Rafael Homs Brustenga, Àngels Homs Brustenga, Aina Sala Homs, Joke Verheul, Roser Bonet Abelló, Jordi Casanova Maturana, Saulo Matute Montessori, Mireia Canyigueral Vila, Maria Carme Agulló, Maria de l'Esperança Amil, Josep Oliveras i Albert Balcells.

BIBLIOTEQUES, MUSEUS, ARXIUS, ASSOCIACIONS I ALTRES INSTITUCIONS

El llocs principals als quals he accedit han estat: Museu d'Història de Barcelona, Arxiu de la Diputació de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Fons de Jaume Bofill i Mates de la Biblioteca de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya, Arxiu Municipal de Barcelona, Associació Montessori Internacional, Ràdio Associació, la Sagrada Família, Fundació Rosa Sensat, Fundació Marta Mata, Biblioteca de la Universitat de Girona, Biblioteca de la Universitat de Vic, Escola Italiana de Barcelona, Arxiu Històric Municipal de Tossa de Mar, Ajuntament de Lleida, Ajuntament de Tossa de Mar, Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Memòria Digital de Catalunya.

Aquí també vull esmentar la importància dels serveis de consulta en línia que moltes d'aquestes institucions posen a disposició del gran públic. Gràcies a això, he pogut accedir a moltes publicacions i documents. Cal esmentar també les hemeroteques públiques, com l'Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA) o l'Hemeroteca Digital de la Biblioteca Nacional d'Espanya. Igualment, per a articles editats de fora d'Espanya, he pogut accedir a les hemeroteques de publicacions, com la de la revista *Times Educational*.

ALTRES FONTS MATERIALS

Gràcies al Museu d'Història de Barcelona, a la Maria Antònia Canals, a l'Associació Marta Mata i, sobretot, al fons documental d'Eladi Homs, he localitzat molt material Montessori d'aquella època i mobiliari. Cal destacar el bust ja comentat que van fer els alumnes de la doctora Montessori amb motiu del curs de 1916.

9.4. Relació d'imatges de la tesi

Imatge 1: Imatge de la meua recerca a la seu de l'AMI, a Amsterdam, el febrer de 2016 amb un llibre de regal per a la doctora fet de part dels alumnes del curs internacional Montessori de 1933 a Barcelona. Font: Elaboració pròpia

Imatge 2. Exemple de la pàgina dedicada al mossèn Antoni Casulleras. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 3. Exemple d'una pàgina del document "recull informacions llegides DANI ACUMULATIU". Font: Elaboració pròpia.

Imatge 4. Exemple d'una pàgina del document amb el resum de les anàlisis de les cartes. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 5. Exemple d'una pàgina del document "NOVA LÍNIA DEL TEMPS D'ESDEVENIMENTS ACUMULATIU Montessori a Barcelona". Font: Elaboració pròpia.

Imatge 6. Exemple de les carpetes a on es guarden els documents i redactats. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 7. Visió del gestor Mendeley amb el llistat de documents. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 8. Visió del gestor Mendeley amb la imatge de l'arxiu original en PDF. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 9. Imatge del llençol on hi buidava les informacions per tal de relacionar-les millor. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 10. Aina Sala Homs manipulant els documents a l'empresa Marc Martí el febrer de 2018. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 11. La caixa 1 i el seu contingut. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 12. Imatge de l'organització de les carpetes i els dossiers de la caixa 1. Font: Elaboració pròpia

Imatges 13 i 14. Detalls de la llibreteta on enganxava retalls de premsa (caixa 8; però els arxius digitals, a la caixa 1). Font: Elaboració pròpia.

Imatge 15. Aspecte dels dossiers de la caixa 2. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 16. Imatge de l'organització de les carpetes de la caixa 2. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 17. Contingut de la caixa 4. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 18. Visió de l'organització dels arxius en format digital. Font: Elaboració pròpia.

Imatges 19 i 20. Imatges del contingut de la caixa 5. Font: Elaboració pròpia.

Imatges 21 i 22. Imatges del contingut de la caixa 6. Font: Elaboració pròpia.

Imatges 23 i 24. Continguts de la caixa 7. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 25. Contingut de la caixa 8. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 26. Descripció de com estan organitzats els arxius dins les carpetes "Manuscrits" i "Publicacions", pertanyents a la carpeta 4/5. Font: Elaboració pròpia

Imatge 27. Continguts de la carpeta "Eladi Homs textos", pertanyent a la carpeta 4/5. Font: Elaboració pròpia

Imatge 28. Continguts de la carpeta "Manuscrits", pertanyent a la carpeta 4/5. Font:

Imatge 29. Continguts de la carpeta "Publicacions", pertanyent a la carpeta 4/5. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 30. Les carpetes (dossiers) dels documents escanejats de la caixa 3 facilitats directament per la família Homs. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 31. Camps i exemples d'entrades de la base de dades de tots els documents en un document de Microsoft Excel. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 32. Exemples dels arxius en PDF corresponents a tots els documents analitzats del fons d'Eladi Homs. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 33. Aspecte de la línia del temps en el programa Preceden amb els títols de les capes abans de desplegar-se. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 34. Detall d'una part de la línia d'Eladi Homs a la línia del temps. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 35. Fitxa de mostra d'un esdeveniment amb els camps a omplir. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 36. carta de les Escoles Pies de Barcelona del 15 de maig de 1912 a Eladi Homs (Escoles Pies, 1912). Font: Fons Eladi Homs.

Imatge 37. Carta de Villuendas a Homs des de Roma el 1914 (Villuendas, 1914) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 38. Detall de l'inici de la carta de Serrano en la qual relatava la pràctica de propaganda sobre el mètode Montessori (Serrano, 1914c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 39. Part de la carta de Leonor Serrano a Eladi Homs el 1915 (Serrano, 1915a).
Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 40. Cupó de transport (Congrés Litúrgic de Montserrat, 1915a) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 41. Part del text manuscrit d'Eladi Homs (Homs, 1924). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 42. Font: Part de la carta d'Homs a Puig i Cadafalch (Homs, 1915a). Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 43. Carta de Homs a Francesc Galí del març de 2016 (Homs, 1916u). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 44. Part de la carta del Sr Bang de Londres a Homs (Bang, 1915). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 45. Font: Part de la carta de Homs a Maccheroni mentre estava a Madrid (Homs, 1915c). Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 46. : Part de la carta del 21 de desembre de Homs a Maccheroni mentre estava a Madrid (Homs, 1915e). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 47. Nota sense data de Mario M Montessori (M Montessori, n.d.). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 48. Esborrany manuscrit per la doctora Montessori del telegrama que Homs havia d'enviar a Sara Pyle (Montessori, 1915c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 49. Carta del President Prat de la Riba a l'Educational Offices de Londres en què demana la presència de Claremont pel Curs 1916 (Prat de la Riba, 1916a). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 50. Carta de Montessori a Maria Maraini (Roma) sobre Claremont (Montessori, 1916c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 51. Tarja postal de Dolores de Ferrer Solá (Palafrugell) a EH en què demana prospectes pel Curs 1916 (Ferrer Solá, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 52. Carta de J. Castillejo a Homs sobre Curs 1916 (Castillejo, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 53. Carta de l'editor mendez Gaite, de la revista AED Infantil, a Montessori Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs. (Gaite, 1916).

Imatge 54. Carta d'Homs al director del periòdic "Magisterio Gerundense" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916 (Homs, 1916g) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 55. Carta d'Homs a la revista Feminal en què els convida a la inauguració del Curs 1916 (Homs, 1916r). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 56. Encapçalament de les cartes que Bang enviava a Homs on quedava clar que el curs de Londres estava preparat ja abans de la guerra (Bang, 1914). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 57. Encapçalament del fulletó del curs Internacional de Barcelona de 1916 (Diputació de Barcelona, 1916b). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 58. Carta de Bang (Londres) a EH sobre el Curs 1916 (Homs, 1916e). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 59. Mostres de documents de la Mancomunitat de Catalunya en què es concedeixen beques per estudiants del Curs 1916 (Mancomunitat de Catalunya, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 60. Carta del parlamentari i advocat Joan Garriga a Homs (Garriga, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 61. Carta de Dolors Macià de Puig a Homs del 24 de gener de 1916 demanant una beca (Macià de Puig, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 62. Part d'una carta sense data on Puig i Macià i dona gràcies a Montessori per la matrícula gratuïta que li ha donat a la seva mare. (Puig i Macià, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 63. Circular amb detalls extra sobre el Curs 1916 Curso internacional Montessori (Homs, 1916q). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 64 Carta d'Homs a Enric Prat de la Riba en què li adjunta un resum complet del Curs 1916 . (Homs, 1916au). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 65. Part de la carta d'Homs a Bang (Londres) en que li parla sobre tolerància cap a alumnes estrangers no catòlics al Curs 1916 (Homs, 1916e). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 66. Carta d'Homs a Bernabé Martí del 20 de juny de 1916 en que li explica que Montessori no pot anar a Tarragona perquè requereix descans absolut (Homs, 1916ak). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 67. Part de la carta d'Homs a Maccheroni el 25 de juliol de 1916 on li parlava dels plans de la família Montessori (Homs, 1916av). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 68. Carta de Montessori al Conde Romanones, President del Consell de Madrid, en què demana autorització perquè puguin assistir al Curs 1916 vint-i-cinc mestres nacionals (Montessori, 1916a) Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 69. Part de la carta de 27 de març de 1916 d'Homs a Anna Fedeli (Roma) sobre que estan paralitzats per el govern espanyol que fa oposició a l'acció cultural de la Diputació però que al 9 d'abril hi haurà eleccions legislatives i es veurà com queda la situació (Homs, 1916x). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 70. Part de la carta de Leonor Serrano a Homs. (Serrano, 1914d).Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 71. Carta del 19 de juliol d'Homs a l'arquitecte J. Goday (Homs, 1916as). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 72. Carta de la Duana de Barcelona a Montessori en què autoritza l'entrada de 6 paquets (estris, catifes i quadres) procedents de Gènova (Agencia de Aduanas, 1916). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 73. Carta d'Homs a Alfons Moncanut sobre uns materials de música que vol adquirir el senyor Joan Escoda, que ha muntat una escola Montessori. Li suggereix que es posi en contacte amb Itàlia per ser ell el representant aquí (Homs, 1916d). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 74. Carta d'Alfons Moncanut a Homs sobre temes de distribució de material Montessori (Moncanut, 1916a). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatges 75 i 76. Carta d'Homs a Alfons Moncanut sobre el transport dels materials Montessori que li han demanat de fabricar i sobre pagaments (Homs, 1916ap). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 77. Carta d'Alfons Moncanut a Homs en què parla sobre uns pagaments ja fets que li reclama Homs (Moncanut, 1916c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 78. Carta d'Homs a Alfons Moncanut sobre pagaments dels materials Montessori i sobre enviaments d'existències (Homs, 1916at). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 79. Carta dels anys 30 en anglès d'Homs en resposta Tacey per traduir catàleg (Homs, n.d.-c). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 80. Carta de l'Editorial Araluce a Homs. Parla d'un llibre que li dona la doctora, de que vol trobar-se amb ella, que espera poder imprimir la propaganda del curs i s'ofereixi suport logístic quan calgui al Curs 1916 (Editorial Araluce, 1915). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 81. Carta d'Homs de part de Montessori a la Morrow Company (Nova York) sobre la traducció del seu llibre "Elementary" (Homs, 1916ba). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 82. Carta de resposta d'Homs a Sor Amparo Guevara (Mallorca) en què li envia els llibres que demanava i li explica que sí que ha merescut el Diploma però que encara no l'han enviat (Homs, 1916ah). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 83. Carta d'Araluce a Homs de l'1 d'octubre de 1946 (Araluce, 1946). Font: Imatge escanejada per la família d'Eladi Homs.

Imatge 84. Aula de l'Escola Montessori, 22 de gener de 1916.. Font: AFB. Frederic Ballell Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Imatge 85. Casa dels nens, C Aribau 155 1922-32 treball jardí Font: llibret L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori (Ajuntament Barcelona, 1933).

Imatge 86. Escola Municipal C Ataülf 12 1920-32 Font: . foto cedida per Antònia Canals.

Imatge 87. Escola Municipal Montessori 1930-34 del Font: Arxiu Fotogràfic de l'Ajuntament de Barcelona AFB; fons Josep Domínguez Martí; AFB1-001.

Imatge 88. Assaig de palau i Vera a la Casa de la Maternitat. Font: Revista Feminal de La Il·lustració Catalana n°90, setembre 1914.

Imatge 89. Foto d'Eladi Homs en la seva època a Chicago enviada per ell als seus amics. Font: Del llibre de la seva filla Elvira Homs Zimmer "Història familiar"(Homs Zimmer, 2020).

Imatge 90. Maria Montessori en el curs de 1933 amb una imatge de Francesc Macià. Font: Foto de Josep Bragulí.

Imatge 91. Maria Montessori i el seu fill Mario a Barcelona el 1933. Font: Imatge dels arxius AMI a Amsterdam.

Imatge 92. La cadira catalana preferida de la doctora, regals dels alumnes del curs 1916. Font Imatge dels arxius AMI a Amsterdam.

Imatge 93. Imatge del segon Curs Internacional a Barcelona del 1933. Font: Imatge dels arxius AMI a Amsterdam.

Imatge 94. Mary Pyle, Maria Montessori i Montserrat Espelta. Font: Imatge cedida pel nebot Josep Mª Espelta

Imatge 95. Consultant documents a l'Arxiu AMI, seu de l'Associació Montessori Internacional a Amsterdam. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 96. Material Montessori de les escoles de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona Font: Elaboració pròpia.

Imatge 97. Bust de la Doctora Montessori, regal dels alumnes del Curs del 1916. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona Font: Elaboració pròpia.

Imatge 98. Els arxius de l'Eladi Homs el primer dia que els vaig veure a la Impremta Marc Martí. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 99. Elvira Homs Zimmer i les caixes amb els arxius del seu pare, novembre de 2022. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 100. Treball combinant l'escrit en paper i amb l'ordinador Font: Elaboració pròpia.

Imatge 101. Elvira Homs Zimmer i l'autor d'aquesta tesi a Cerdanyola del Vallès el Novembre de 2021. Font: Elaboració pròpia.

10. Annexos

Formen part d'aquests annexos una unitat de llapis de memòria on s'hi poden trobar els mateixos arxius i els continguts no posats aquí en paper dels apartats 11.4. i 11.5. Vegeu aquí l'aspecte de les carpetes del llapis de memòria adjunt a la versió en paper de la tesi.

us Drive (D:) > DOCTORAT > usb doctorat				
Nom		Data de modificació	Tipus	M
ANNEX 11.1 Graella documents estudiats		13/3/2022 11:13	Carpeta de fitxers	
ANNEX 11.2 Cronologia- Línia del temps		13/3/2022 11:09	Carpeta de fitxers	
ANNEX 11.4 Índex original dels escàners ...		13/3/2022 11:08	Carpeta de fitxers	
ANNEX 11.5. Arxius en pdf TESI Eladi Ho...		13/3/2022 10:57	Carpeta de fitxers	

10.1. Graella amb la documentació analitzada del fons de l'Eladi Homs

nº	TÍTOL	RESUM	AUTOR	ANY	ETIQUETA
1	19160203 Guinart-Homs (EH) C	Carta de Montserrat Guinart a EH, que espera un permís per assistir al Curs 1916	Guinart, Montserrat	1916	caixa 3
2	1916XXXX Clarke (EH) Insc	Full d'inscripció al Curs 1916 de l'alumna Alice Mary Clarke		1916	caixa 3
3	19160110 Homs-Folch i Torres (EH) C	Carta d'EH a Josep Maria Folch i Torres, del Foment del Turisme, en què li adjunta propaganda del Curs 1916 i li demana ajuda en la difusió	Homs, Eladi	1916	caixa 3
4	19160208 Homs-López (EH) C	Carta d'EH a Miguel Lopez (Saragossa) en què li dona informació sobre el Curs 1916 i sobre el sistema Montessori	Homs, Eladi	1916	caixa 3
5	19160304 Homs-Méndez Gaité (EH) C	Carta d'EH a Méndez Gaité (Madrid) en què li explica que MM no podrà atendre'l i en què també l'informa sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

6	19160208 Homs-Orduña (EH) C	Carta d'EH a Matilde Orduña, mestra Nacional (Calafell), en què li explica que ha fet el que li havia demanat, que li agradaria que pogués fer el curs i que ja estan arribant alumnes d'altres països	Homs, Eladi	1916	caixa 3
7	19160218 ?-Homs (EH) C	18 gener 1916 carta a Homs sobre que han quedat amb la doctora Montessori. Signatura desconeguda			caixa 3
8	19151229 Editorial Araluce-Homs (EH) C	Carta de l'Editorial Araluce a EH. Parla d'un llibre que li dona la doctora, de que vol trobar-se amb ella, que espera poder imprimir la propaganda del curs i s'ofereixi suport logístic quan calgui al Curs 1916	Editorial Araluce	1915	caixa 3
9	19160118 Carner-Homs (EH) C	Carta de Josep Carner a EH sobre una trobada amb MM	Carner, Josep	1916	caixa 3
10	19151229 Homs-Folch i Torres (EH) C	Carta d'EH a Josep Maria Folch i Torres, del Foment del Turisme, en què li escriu l'adreça de Bang, on ha d'enviar propaganda	Homs, Eladi	1915	caixa 3
11	1973XXXX Esquela d'Eladi Homs - ? (EH) Art	Esquela d'Eladi Homs en un periòdic desconegut		1973	caixa 3
12	19160110 EH-Residència Caputxins (EH) C	EH-Residència Caputxins publicitant el curs 1916 (EH) C	Homs, Eladi		caixa 3
13	19160204 Homs-Viñas (EH) C	Carta resposta d'EH a Mossèn Ramon Viñas en què li dona informació del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
14	19160317 Homs-Ajuntament de Tarragona (EH) C	Carta d'EH a l'Ajuntament de Tarragona en què explica que MM hi anirà en acabar el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 2 dossier 8
15	19160110 Homs-La Vanguardia (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La Vanguardia" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
16	19170217 Nogués-Homs (EH) C	Carta de Juan Nogués, director de l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts de Barcelona, a EH en què li demana si dues mestres que no van poder fer el Curs 1916 poden anar d'oients a una conferència de MM	Nogués, Juan	1917	caixa 3
17	19XXXXXX Joaquin Panadés (EH) Targ	Targeta de Joaquin Panadés Ferré, mestre nacional de Sarrià			caixa 3
18	19150312 Factura taula (EH)	Factura d'una taula Mallorquina 12 març 1915		1915	caixa 3
19	19160127 Homs-Vendrell (EH) C	Carta d'EH a la mestra Maria Vendrell sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

20	1965xxxx Eladi Homs-Correo Catalán (EH) Ap	Manuscrit on es veu només un full. Carta a on, en llegir un article, ell s'anima a voler explicar el seu cas. Diu que el canvi polític el va deixar materialment al carrer, que té les portes de l'ensenyament tancades per no tenir cap diploma oficial per exercir al país. Diu que la Universitat de Chicago, per no voler arriscar-se a un conflicte amb els inspectors, no van demanar l'homologació dels seus estudis.	Homs, Eladi	1965	Caixa 4 dossier 7
21	19160224 Domenech-Homs (EH) C	Carta d'Octavi Domenech a EH sobre utilitzar el local de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica per fer-hi algunes conferències del Curs 1916	Domenech, Octavi	1916	caixa 3
22	1916XXXX Sol·licitud beca Teresa Torres (EH) Doc	Sol·licitud de beca escrita per Pilar Puig i Macià per al Curs 1916 de Teresa Torres Ullastres, mestra Superior de Primera Ensenyança. És una protegida amiga de la dona de Puig i Cadafalch.	Puig i Macià, Pilar		caixa 3
23	19160122 Homs-Clairemont (EH) C	Carta d'EH a Clairemont en què li insisteix que vagi al Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
24	1916XXXX Dades sobre el moviment Montessori - Homs (EH) Ap	Història breu del mètode Montessori (fins al 1916), notes d'EH	Homs, Eladi	1916	caixa 3
25	19151230 Montessori-Morrow (EH) Tel	Telegrama de MM a la Morrow Company (Nova York) en què especifica el dia d'inici del Curs 1916	Montessori, Maria	1915	caixa 3
26	1916XXXX Rovira i Virgili-Homs (EH) C	Carta d'Antoni Rovira i Virgili, de la Mancomunitat de Catalunya, a EH sobre la petició d'una mestra de Tarragona d'assistir al Curs 1916 com a oient	Virgili, Antoni Rovira i	1916	caixa 3
27	19160404 Homs - Ajuntament (EH) C	Homs a Ajuntament 4 abril 1916 que la doctora certifica que Homs porta economia del curs		1916	caixa 3
28	19160330 Homs-Olèrdola (EH) C	Carta d'EH al Marquès d'Olèrdola, Alcalde de Barcelona, sobre el cobrament de 5000 pessetes en concepte de matrícules pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
29	19151222 Tor-Homs (EH) C	Carta de Ramon Tor (de la casa Moncanut). S'ofereix a EH en què li parla d'unes liquidacions i també, en nom de Moncanut, li demana resposta a una carta per fer imprimir notes de preus i començar la propaganda	Tor, Ramon	1915	caixa 3
30	19160110 Homs-Hormiga de Oro (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La Hormiga de Oro" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
31	1915xxxx La Veu de Catalunya -Homs (EH) C	La Veu de Catalunya sobre les conferències de Maccheroni que coincideixen amb les eleccions de 1915. En aquestes eleccions Eladi Homs farà d'apoderat i en sortirà Bastardas de diputat provincial.	La Veu de Catalunya	1915	Caixa 1 dossier 16

32	19151229 Homs-Carreras (EH) C	Carta d'EH a Lluís Carreras sobre buscar algun religiós que pugui col·laborar amb el Curs 1916 i demanant una entrevista amb la doctora per parlar de la forma en que alguns sacerdots d'aquí poguessin col·laborar en el curs Montessori aportant-hi el fruit d'investigacions històriques. La història de l'iglesia, la vida dels Sants, etc. Doncs ella no pretén cap competència en la part tècnica de la Religió i solament es proposa tractar la metodologia	Homs, Eladi	1915	caixa 3
33	19160211 Homs-Janer (EH) C	Carta d'EH a Ignasi de Janer sobre matrícules del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
34	19160114 Soler-Homs (EH) C	Carta de Josep Soler, reverend de les Escoles Pies de Mataró, a EH en què demana informació del Curs 1916	Soler, Josep	1916	caixa 3
35	1955XXXX Fotos d'EH (EH) F	Fotos d'Eladi Homs, que era director tècnic, ensenyant a soldats analfabets. A través d'algun contacte que va fer (Pilar Primo de Rivera i el falangista Joan Tusquets) va presentar el seu mètode de lluita contra l'analfabetisme, assajat per ell amb uns soldats, al ministre d'educació de Franco Ruiz Giménez que passava els estius a Sant Antoni de Calonge. Ell el va animar a que ho presentés a un concurs nacional espanyol tot i que no ho va acabar aconseguint.		1955	caixa 3
36	19160229 Vila-Homs (EH) C	Carta resposta d' E. Vila, de l'Ajuntament de Barcelona, a EH sobre el Curs 1916, convidant-lo a la inauguració o a algunes lliçons. Felicita MM i li diu que ell va col·laborar en la seva obra des de l'ajuntament.	Vila, E	1916	caixa 3
37	19160404 Montessori-Ajuntament de Barcelona (EH) C	Carta en què MM resol que EH està autoritzat per recaptar l'import de les matrícules dels alumnes i, per tant, de cobrar les beques que paga l'Ajuntament a mestres de la ciutat	Montessori, Maria	1916	caixa 3
38	19160125 Giménez Fraud-Homs (EH) C	Carta d'Alberto Giménez Fraud, president de la Residencia de Estudiantes de Madrid, a EH en què explica que han penjat els cartells de propaganda que van rebre del Curs 1916	Gimenez Fraud, Alberto	1916	caixa 3
39	19160127 Homs-Massó (EH) C	Carta resposta d'EH a Rosa Massó en què parlen d'un canvi d'horari i sobre la proposta de Vigneaux d'obtenir 50 matrícules, a les quals Giner de los Rios i els radicals s'hi oposen i li demana si els poden convèncer	Homs, Eladi	1916	caixa 3

40	19160108 EH-Castillejo de Madrid demana fer propaganda curs 1916 (EH) C	Carta EH a Castillejo de Madrid on demana fer propaganda del curs de 1916. Diu que fa molt que no es comuniquen, que sap què està fent ell i que suposa que ell també deu saber sobre el curs Montessori. Li diu que tota reforma d'ensenyament ha de començar per la preparació tècnica i cultural del mestre i per això té tant d'interès pel curs. Li diu que per problemes de comunicacions internacionals estan anant molt de pressa organitzant i promocionant el curs i que això és la causa de perquè no ha contactat abans amb ell. Li demana ajuda per fer la propaganda del curs. Diu que a Catalunya es coneix força Montessori, se l'aprecia i que les corporacions col·laboraran en el curs i diu "Pero Madrid y el resto de España nos es bastante desconocido, culturalmente, por la razón que ya usted sabe - qua aquí tenemos que concentrarnos fatalmente en lo nuestro para lograr algun resultado. Descontando el interés que usted ha de sentir por este Curso Montessori español, ¿Podrá usted ayudarnos eficazmente?" "Nosotros, que hemos comprobado prácticamente sus bellas teorías, tenemos una fe firme y definitiva en la pedagogía Montessori. Siendo así é interesandonos vivamente el porvenir cultural español, quisiéramos idealmente que recibieran las lecciones de la Doctora todos los profesores de Pedagogía de todas las Normales de nuestro país, todos los inspectores de primera enseñanza y todos los actuales alumnos de la Escuela Superior de Magisterio. ¿Qué podrá lograrse de todo este deseo ideal? Ustedes lo saben mejor que nosotros..." continua demanant que atorguin beques i que vinguin representants oficials del govern. Esmenta que vindran alumnes d'Anglaterra, dels Estats Units i de França i que seria "bochornoso para España (para la España oficial)" que es deixés passar aquesta ocasió d'or sense fer res absolutament. Finalment li demana una llista de persones i entitats a qui els pogués interessar la propaganda, que li agrairan infinitament. Es disculpa per l'extensió de la carta i s'acomiada com amic. Diu que properament li enviarà prospectes del curs, on per primera parlarà de l'ensenyança als nens més grans i on es faran lliçons pràctiques i teòriques.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
41	19160524 Homs-Gili (EH) C	Carta d'EH a Lluís Gili, de la Llibreria Catòlica, en què demana factura dels llibres que van comprar per MM i que va encarregar el Sr Carner. Homs no sap de quins llibres es tracta i voldria rebre la llista detallada a la factura abans de pagar-la.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
42	1916XXXX Corma-Homs (EH) C	Carta d'Ernestina Corma a EH en què li pregunta si ha estat acceptada per una beca del Curs 1916	Corma, Ernestina	1916	caixa 3
43	191501XX Serrano-Homs (EH) C	Carta de Leonor Serrano a EH en què li respon que, accedint als desitjos de l'Anna Maccheroni, l'anirà a rebre al port i l'acompanyarà per Barcelona a la seva arribada. Li recorda a Homs que li va dir a l'última carta que l'escrivís en català.	Serrano, Leonor	1915	caixa 3

44	1916XXXX Martorell-Homs (EH) C !!	Carta de Francesc Martorell, de l'Institut d'Estudis Catalans, a EH, en què li explica que assistirà d'oient a totes les lliçons que pugui del Curs 1916	Martorell	1916	caixa 3
45	19160508 Roca-Montessori (EH) C	Carta de Josep Maria Roca, President de l'Ateneu Barcelonès, a MM en què li demana que faci una conferència de comiat	Roca, Josep Maria	1916	caixa 3
46	19160214 Homs-Giner de los Rios (EH) C	Carta de EH a Hermenegildo Giner de los Rios en què el convida a la inauguració del Curs 1916 i li dona les gràcies per les beques	Homs, Eladi	1916	caixa 3
47	19160213 Montessori-Claremont (EH) Tel	Telegrama de MM a Claude Claremont sobre gestions del Curs 1916	Montessori, Maria	1916	caixa 3
48	19160214 Carreras-Maccheroni (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a AM en què li adjunta la llista de sòcies que formen part de la matrícula col·lectiva d'oients i li demana més informació sobre dates	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3
49	19160707 Homs-Moncanut (EH) C	Carta d'EH a Alfons Moncanut sobre el transport dels materials Montessori que li han demanat de fabricar i sobre pagaments	Homs, Eladi	1916	caixa 3
50	19160203 EH-Revista El Cenacle (EH) C	Carta EH a revista el Cenacle demanant exemplar per fer escrit 3 febrer 1916	Homs, Eladi		caixa 3
51	19160124 Macià de Puig-Homs (EH) C	Carta de Dolors Macià de Puig a EH en què demana si pot ajudar a una amiga seva, Teresa Torres, a aconseguir una beca	Macià de Puig, Dolors	1916	caixa 3
52	19161229 Foment del Civisme de Mallorca-Homs (EH) C	Carta de Joan Estelrich, del Foment del Civisme de Mallorca, a EH sobre unes ajudes pel Curs 1916	Foment del Civisme de Mallorca	1915	caixa 3
53	19160405 Homs-Philip & Tacey (EH) C	Carta d'EH a Philip & Tacey (Londres)	Homs, Eladi	1916	caixa 3
54	19151227 Homs-Foment del Civisme de Mallorca (EH) C	Carta d'EH a Joan Estelrich, del Fomento del Civismo de Palma de Mallorca, sobre que va rebre d'ells un article que ha passat a La Veu, encara no publicat. Li agraden els articles que escriuen als seus diaris (els llegeixen Maccheroni i MM). Confia que es quedarà a treballar amb nosaltres (MM) ara que ja es sent identificada amb la nostra ànima i que diu que aquí és el millor terreny per a plantar-hi l'arbre que serà frondíssim de la seva extraordinària pedagogia. Li demana ajuda per fer propaganda pel curs (comença el 15 febrer) i que costarà 200 pessetes. Vol que hi participin 100 alumnes que escampin la civilitat arreu de la nostra terra. Vol que la terra germana de Mallorca hi envii molta gent i que els ajuntaments de Palma i Sòller i algunes societats subvencionin alguna mestra.	Homs, Eladi	1915	caixa 3

55	19160117 Homs-Cònsol General d'Espanya (EH) C	Carta d'EH al cònsol d'Espanya a Londres en què li demana permís perquè Claremont pugui fer d'auxiliar d'anglès durant el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
56	19160128 Massó-Homs (EH) C	Carta de Rosa Massó a EH en què li explica que, com que no van rebre resposta seva i no sabien a què atendre's, no van poder firmar la instància	Massó, Rosa	1916	caixa 3
57	19160719 Homs-Goday (EH) C	Carta d'EH a l'arquitecte J. Goday en què li proposa presentar-se junts al concurs del projecte d'escoles	Homs, Eladi	1916	caixa 3
58	19160114 Homs-Soler (EH) C	Carta d'EH a Josep Soler, reverend de les escoles Pies de Mataró, per insistir sobre la qualitat del mètode Montessori. Li recrimina que no envii estudiants al curs i li explica que el mètode Montessori és catòlic i li demana que visiti l'escola per poder donar la seva aprovació	Homs, Eladi	1916	caixa 3
59	19160309 Ventosa-Homs (EH) C	Carta de l'advocat S. Ventosa a EH sobre la visita de MM a Tarragona	Ventosa, S	1916	caixa 3
60	19160120 Homs-Panadés (EH) C	Carta resposta d'EH a Joaquin Panadés, mestre de Sarrià, en què li adjunta un prospecte del Curs 1916 i li parla de beques	Homs, Eladi	1916	caixa 3
61	19461001 Editorial Araluce-EH (EH) C	Editorial Araluce contesta a Homs una petició de contactar amb Mario Montessori per parlar del tema de recuperar la metodologia Montessori. Li dona l'adreça de Mario i diu que aquest va rebre el seu missatge i que el contestarà properament. Ell opina en castellà que li sembla bé el que proposa Homs però que no cal ignorar que caldrà treballar molt per donar cos al Mètode Montessori, perquè a Espanya, amb tants anys de guerra ha quedat molt debilitat.	Araluce	1946	caixa 3
62	19160111 Homs-Mestres (EH) C	Carta d'EH a Josep Mestres, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 2 dossier 8
63	19160620 Homs-Librairie Larouse (EH) C	Carta d'EH de part de MM a la Librairie Larouse de París en què demana pressa per traduir un llibre del Mètode de la Pedagogia Científica 19160620 Homs-Librairie Larouse (EH) C	Homs, Eladi	1916	caixa 3
64	194610XX Una "naturaleza educatriz" del hombre y de la sociedad - Homs - (EH) Art	Article mecanografiat d'Homs	Homs, Eladi	1946	caixa 3
65	19160102 Vendrell-Homs (EH) C	Carta de Maria Vendrell en què demana informació a la secretària del Curs 1916	Vendrell, Maria	1916	caixa 3

66	1911xxxx Nebot-Homs (EH) C	Nebot ahir li va donar a Prat de la Riba a la Diputació un àlbum seu anomenat projecte d'escola. Avui ha vist que hi faltava posar una làmina per l'àlbum. Li fa arribar a Homs per tal que quan pugui la posi amb les altres ja que aquesta completa els detalls que ha dibuixat acompanyant el seu projecte.			caixa 3
67	19160113 "El sitio"-Homs (EH) C	Carta del secretari de la Sociedad El Sitio de Bilbao a EH, en què li proposa possibles receptors de la propaganda del Curs 1916	Sociedad El Sitio	1916	caixa 1 Dossier 15
68	19150118 Castells-Homs (EH) C	Carta de Paulí Castells a EH sobre la nova il·luminació de l'Escola Elemental del Treball	Castells, Paulí	1915	caixa 3
69	19160304 Homs-Godás (EH) C	Carta d'EH Federico Godás, del Liceu Escolar de Lleida, per visitar MM. Entitats pedagògiques i Ajuntaments importants de Catalunya, a l'enterar-se de que la Doctora volia visitar les diferents encontrades de la nostra terra, s'apressen a convidar-la, oferint-li tota mena de facilitats i demanant-li en alguns casos que doni una conferència pública per a les persones il·lustrades de la localitat. La doctora es proposa complaure aquestes demandants, i així oficialitzà la seva visita a Valls, a Terrassa, a Manresa, a Girona, a Tarragona, etc.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
70	19160129 Araluce-Homs (EH) C	Carta resposta de l'Editorial Araluce a EH sobre temes varis (llibres i diners)	Editorial Araluce	1916	caixa 3
71	19160212 Batlle i Mestre-Pyle (EH) C	Carta d'Antoni Batlle i Mestre a Adelia Pyle en què li demana poder disposar d'una matrícula gratuïta de les que va pagar ella	Batlle i Mestre, Antoni	1916	caixa 3
72	19160310 Ajuntament de Tarragona-Homs (EH) C	Carta de l'Ajuntament de Tarragona a EH en què li demanen que MM s'acosti a Tarragona quan viatgi a Valls el dia 10 de març del 1916	Ajuntament de Tarragona	1916	caixa 3
73	19160125 Homs-Martorell (EH) C	Carta d'EH a Oriol Martorell, de l'Ajuntament de Barcelona, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
74	19150115 Basabe-Homs (EH) C	Carta de D. F. Basabe, Inspector Municipal de Primera Enseñanza (Bilbao), a EH en què li demana prospectes pel Curs 1916	Basabe, D. F.	1915	caixa 3
75	19160118 Fernández de Velasco-Montessori (EH) C	Carta d'Antoni Fernandez de Velasco, de la revista Summa (Madrid) en què li adjunta un exemplar de la publicació i li ofereix ajuda amb la propaganda del Curs 1916	Fernandez de Velasco, Antonio	1916	caixa 3
76	19160214 Homs-Prat de la Riba (EH) C	Carta d'EH a Prat de la Riba, president de la Mancomunitat, en què li dona les gràcies per la cooperació i el convida a la inauguració	Homs, Eladi	1916	caixa 3

77	19160313 Gili-Homs (EH) C	Carta Lluís Gili, de la Llibreria Catòlica Internacional, a EH en què li reclamen que pagui 22 pessetes per uns llibres que va comprar per MM	Gili, Lluís	1916	?;Carta ;Personatges il·lustrades
78	19160121 Editorial Araluce-Homs (EH) C	Carta de l'Editorial Araluce a EH en què expliquen que han contactat uns portuguesos pel Curs 1916 i li demana que li facin el mateix descompte que si fos d'aquí.	Editorial Araluce	1916	caixa 3
79	1915xxxx Prat de la Riba - Homs (EH) C	Carta Prat de la Riba a Homs per posar en contacte Joaquina Ferrés amb Agna Maccheroni per un projecte 1915	Prat de la Riba, Enric	1915	caixa 3
80	19160222 Carner-Homs (EH) C	Carta de Josep Carner, de La Veu de Catalunya, a EH, en què especifica on han d'enviar-li els honoraris de les lliçons que ha de cobrar	Carner, Josep	1916	caixa 3
81	19160112 Ruiz-Homs (EH) C	Carta de Ramón Ruiz a EH en què li explica que ha tingut imprevistos que l'han fet abandonar per uns dies les seves obligacions i li demana quan podrà anar a visitar l'escola Montessori	Ruiz, Ramón	1916	caixa 3
82	19160305 Godás-Montessori (EH) C	Carta de Federico Godás, del Liceo Escolar de Lleida (c/ del Blondel nº 67 Lérida Federico), a MM en què li explica que no li serà possible de saludar-la personalment. Godás (marit de dona que assisteix al curs i que després de Carnaval es reincorporà) convida a MM a que la visiti a Lleida. Ell no pot venir demà a veure MM i proposa venir el 25 i 26 de març que son festes per venir a saludar a la Sra. Montessori. Firma Francisco Godás	Godás, Federico	1916	caixa 3
83	19160105 Folch i Torres-Homs (EH) C	Carta de Josep Maria Folch i Torres, del Foment del Turisme, a EH en què li passa publicacions	Folch i Torres, Josep Maria	1916	caixa 3
84	19160314 Freixas-Homs (EH) C	Carta d'Antonieta Freixas, Directora de la Normal de Mestres de Tarragona, a EH sobre la visita de MM	Freixas, Antonieta	1916	caixa 3
85	19160728 Homs-Maccheroni (EH) C	Carta EH a AM (Hostalets d'en Bas), sobre cartes que li envia el 28 juliol 1916 i que ha rebut a Barcelona. Explica que va rebre un ram de flors de Jaume Elies i que es va quedar MM quan encara estava aquí. El Sr Sans va portar a AM un caixa llarga que semblava un paraigua o una "sombrella". MM va marxar el dia 25 de juliol a París molt animada. Li diu que ell anirà el setembre a Milà.	Homs, Eladi	1916	caixa 3

86	19140326 Villuendas-Homs (EH) C	Hi ha una carta llarga de Maria Villuendas a Homs des de Roma en què li explica la seva estada al Curs Montessori. Primer de tot es disculpa pel retard de la carta. Villuendas ho deia apenada, ja que li havia arribat per la seva mare que Homs estava disgustat amb ella perquè no l'escrivia. Li explicava que ja l'havien escrit al principi (ella i Teresa Roig) i que van quedar que farien una carta cada una, però que no va acabar sient així. Parlava de que els primers dies van ser molt estressants per la feina i que ara ja començava a tenir més pau. Visitaven escoles per fer les observacions pel curs. Explica que escoltava les lliçons en italià i ja les entenia però que després també escoltava les traduccions en francès de Maccheroni (més semblant al català), i sobretot per què feia més èmfasi i posava més exemples, passió i descobria coses noves. De Maccheroni també deia que era una artista en l'art de dirigir als infants. Li comentava també que cada tarda es trobaven totes a la pensió de Vigneaux amb Serrano, que és era molt amable i llegien, comentaven i repassaven el llibre de la pedagogia científica. També assistien a conferències de la universitat amb el pedagog Varisco. Parlava del Pare Homs, el capellà que els acompanyava, que els feia molta companyia amb les seves afectuoses xerrades però que en aquells moments estava malat per no cuidar-se bé un refredat. Aquell Pare Homs de segur devia ser l'oncle de d'Eladi Homs, un eminent i influent clergue que treballava a Roma en aquells moments. Josep Calasanç Homs Recasens.	Villuendas, Maria	1914	caixa 3
87	1916XXXX Montessori-Fedeli (EH) C	Carta manuscrita de MM a Anna Fedeli (Roma) en què explica que no han arribat unes coses a Gènova i que ho investigui	Montessori, Maria	1916	caixa 3
88	19160204 Homs-Rosa (EH) C	Carta d'EH a Ricardo Rosa y Alberty (Lisboa) en què li adjunta un prospecte del Curs 1916 i li explica que han rebaixat el preu de les matrícules als portuguesos	Homs, Eladi	1916	caixa 3
89	19160127 Carreras-Homs (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a EH en què tornen prospectes del Curs 1916	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3
90	1929+XXXX Mario Montesano-Homs (EH) C !!	Carta de Mario Montesano a EH en què li demana si coneix algú que pugui traduir al castellà un catàleg de material Montessori	Montesano Montessori, Mario		caixa 3
91	19160212 Monroset-Pyle (EH) C	Carta de Juli Monroset (Lleida) a Adilia Pyle en què li sol·licita una matrícula gratuïta per assistir d'alumne al Curs 1916	Monroset, Juli	1916	caixa 3
92	19160111 Homs-Bartrina (EH) C	Carta d'EH a Francesc Bartrina, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

93	19160125 Homs-Sastre (EH) C	Carta d'EH a Trinitat Sastre (Sabadell) en què li adjunta un prospecte del Curs 1916 i li parla sobre beques	Homs, Eladi	1916	caixa 3
94	19160110 Homs-Monitor de la Primera Enseñanza (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El Monitor de la Primera Enseñanza" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
95	19160114 Puijganer-Homs (EH) C	Nota en una targeta, probablement de Francisco Puijganer, a EH en què li demana un prospecte del Curs 1916	Puijganer, Francisco	1916	caixa 3
96	19151230 Montessori-Pyle (EH) Tel	Telegrama de MM a Adilia Pyle (Nova York) en què li diu que la necessita per ajudar a organitzar el Curs 1916	Montessori, Maria	1915	caixa 3
97	19160209 Carreras-Maccheroni (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a AM sobre temes d'oients al Curs 1916	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3
98	19151220 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH sobre el Curs 1916. Diu que ha de començar el 15 de gener i que van tard.	Bang, C. A.	1915	caixa 3
99	1916XXXX Homs-? (EH) C	Carta Homs en italià a algú (masculí) on hi lloa el llibre de la Dra. Montessori en temes de religió. Paper oficial amb encapçalament que diu Maria Montessori - Diputació de Barcelona	Homs, Eladi	1916	caixa 3
100	19160110 Homs-Magisterio Gerundense (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "Magisterio Gerundense" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
101	19160214 Esbós circular oficial Curs - Castellà (EH) Cir	Esbós de la circular en castellà amb detalls sobre la inauguració del Curs 1916, resolució de beques i alguns noms d'alumnes	Homs, Eladi	1916	caixa 3
102	19160215 Centre Excursionista-Homs (EH) C	Carta del Centre Excursionista a EH pel tema del local per la inauguració del Curs 1916	Centre Excursionista	1916	caixa 3
103	19XXXXXX Adreça d'una editorial de París - ? (EH) Ap	Nota amb el nom: El Nadal i l'adreça de l'editorial catòlica Le Maison de la Bonne Pressa a París.			caixa 3
104	19160112 Montessori-Bang (EH) Tel	Telegrama de MM al Sr. Bang (Londres) demanant que Claremont vagi a Barcelona pel tema del Curs 1916	Montessori, Maria	1916	caixa 3
105	19160310 Martí-Homs (EH) C	Carta de Bernabè Martí (Tarragona) a EH en què parla sobre el fet que MM vagi a Tarragona	Martí, Bernabè	1916	caixa 3
106	19160218 Carreras-Maccheroni (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a AM sobre un problema amb una oient de la Normal de Girona	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3

107	19160520 EH-president Ateneu Barcelonès (EH) C	Diu que MM necessita descansar i que no pot fer la conferència	Homs, Eladi		caixa 3
108	1959XXXX Llibret de l'Ottavo Congresso Internazionale Montessori (EH) Cir	Llibret de l'Ottavo Congresso Internazionale Montessori, celebrat a San Remo el 1959		1959	caixa 3
109	19160111 Homs-Argemí (EH) C	Carta d'EH a Lluís Argemí, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
110	19151227 Montessori-Wilson (EH) C	Carta de MM a Margaret Wilson, filla del president dels Estats Units Woodrow Wilson, perquè vagi a veure una escola a Barcelona	Montessori, Maria	1915	caixa 3
111	19160129 Orduña-Homs (EH) C	Carta de Matilde Orduña a EH en què li demana si pot influenciar el president de l'Associació Provincial de Tarragona perquè li doni una beca pel Curs 1916	Orduña, Matilde	1916	caixa 3
112	1916XXXX La Doctora Montessori farà un curs a Barcelona - Homs (EH) Art	Article d'Eladi Homs sobre Montessori i el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	Caixa 4 dossier 12
113	1916XXXX A. Penn Clarke (EH) Insc	Full d'inscripció al Curs 1916 de l'alumna Amy E. Penn Clarke		1916	caixa 3
114	19151231 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH sobre el Curs 1916	Bang, C. A.	1915	caixa 3
115	19160215 Kirchner-Pyle (EH) C	Carta de Matilde Kirchner a Adilia Pyle en què li expressa la seva tristesa per no haver estat acceptada al Curs 1916 tot i els seus mèrits (per falta d'influència, diu) i on demana si li pot pagar la matrícula	Kirchner, Matilde	1916	caixa 3
116	19160110 Homs-Aguayo (EH) C	Carta d'EH al seu antic amic Alfredo M. Aguayo (La Habana) en què li envia propaganda sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
117	19160110 Homs-Poble Català (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El poble català" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
118	19XXXXXX Ainaud-Homs (EH) C	Carta postal d'Ainaud des de París a EH en què li respon positivament a la demanda de fa temps de portar uns joves per anar a alguna escola	Ainaud, M		caixa 3
119	1914xxxx Relació de les xerrades fetes per Serrano (EH) Ap	Relació de les xerrades fetes per Leonor Serrano sobre Montessori l'any 1914.	Serrano, Leonor	1914	caixa 3
120	19160110 Homs-Galí o Rubí (EH) C	Carta d'EH a Galí o Rubí sobre la logística de fer propaganda del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

121	19160706 Moncanut-Homs (EH) C	Carta d'Alfons Moncanut a EH en què li envia les notes del material Montessori, que està a punt per recollir	Moncanut, Alfons	1916	caixa 3
122	19520511 Maria Montessori "Barcelonina" - Homs - Destino (EH) Art	<p>Eladi Homs a Article Destino 771 1952 diu que el 1914 Palau i Vera acabava de patir el gran desengany del seu col·legi Mont d'Or després d'haver consumit en ell tantes il·lusions de joventut. En moments de contrareacció desesperada havia preconitzat un rigorisme prusià en l'educació dels nens com quelcom realment eficaç. Diu que mor el 1914 per una epidèmia de TIFUS i que solia llegir revistes estrangeres assabentant-se així del llibre de pedagogia científica. El va fer enviar i el va llegir d'una sola tirada. Per ell era "assombrós" però ho creia exagerat i amb imaginació femenina. Tenia ganes d'anar-ho a veure. Li van subvencionar la diputació anar-hi pel seu desig i va tornar fervorós creient i amb el permís de MM per traduir el llibre. Tot el contrari que volia fer a Mont d'Or. A la Maternitat amb el capellà Dr. Federic Clascar van ser la sensació pedagògica de la ciutat i admiració dels que ho visitaven. L'arranjament del local (arquitecte Francesc de P. Nebot) Després d'iniciar a la Maternitat a El va sentir que a Roma es feia la continuació a Primària i Palau i Vera va suggerir que es gestionés de venir a Maccheroni i MM va apreciar el gran interès i la va cedir. Va haver grans entusiastes a Catalunya pel sistema. Maccheroni va arribar amb honors quasi d'ambaixadora, a nivell particular i oficial. Maccheroni va parlar amb Gaudí al seu estudi de la Sagrada família. En principi havia d'anar a la casa de la Maternitat però va dir que aquell tipus de nens no podien ser aptes per una escola de qualitat superior, que havien de ser nens que havien d'haver viscut amb pares... Per això la diputació va organitzar l'escola de la Mancomunitat. Nens de classe mitjana però digna, serviria de base per futurs estudis pedagògics més grans: havia fracassat l'Escola de mestres (últim curs 1909-1910, per temes d'economia, poc suport govern, noucentista ni de catòlics ni de la nova tendència més científica no tant intuïtiva, romàntica i personalista, s'exilia voluntàriament a Amèrica). Prat de la Riba (diputació) volia fer seva la renovació pedagògica, va encarregar a Eladi Homs (tornat d'EUA) establir, tal com diu Dewey al seu llibre "Escuela y la sociedad" un model d'escola de pàrvuls, primària i secundària. Ho volien començar amb un parvulari i a mesura que anessin creixent s'anirien ampliant els graus superiors, els mestres haurien d'estudiar i anar solventant les dificultats. De Maccheroni diu que tenia un geni especial amb els adults però que amb els nens es transformava en habilitíssima artista, i que podia influenciar els nens per treballar molt. Va ser Maccheroni qui amb les seves animades cartes desitgés venir a Barcelona. Pi i Sunyer va ser gran amic de la Dra. Montessori. L'Escola de la Mancomunitat era un encant, cada moble projectat per Francesc de A. Galí. Amb una capella sumptuosa amb</p>	Homs, Eladi	1952	caixa 3

parets tapissades de Damasc. Higini Anglès era el capellà, Joan Gibert Camins professor de música, Aureli Campmany ensenyava balls populars. Van quedar molt bé davant els estrangers al curs 1916. Diu que MM esperava a EUA que se la cridés per venir a Espanya, que aquí tot era satisfacció i esperança. De moment tenien un admirable parvulari de la gran institució pedagògica planejada que amb el temps havia de ser un potent far de llum per l'ensenyança a Catalunya amb les escoles estatals, privades, religioses. MM consentia en convertir aquesta institució en el centre mundial més important de la seva pedagogia, venint els estrangers, especialment mestres d'AMÈRICA Llatina. Però al febrer de 1917 Torna per més lliçons a St. Francisco, i ella esperava que se la cridés des de Barcelona, però no va ser així. Està bastant a EUA. Diu que mentrestant aquí havia canviat el clima favorable a MM i que la vanitosa enveja i la incomprensió ho va fer malbé tot. Diu que quan finalment va aparèixer un "engendre en res semblant al projecte primitiu" la doctora ja havia decidit desenvolupar el seu centre d'Holanda on se li obrien els braços. (1920 dona lliçons, al 1922 Maccheroni hi és molt i al 1924 curs de 4 mesos) Tot i que seguia venint de tant en tant a Barcelona on hi havia la seva família. Amb "l'avalancha purificadora de Primo de Rivera" al confondre política i cultura es va eliminar aquell possible institut Montessori. Temps després a Barcelona hi ha un renaixement de comprensió i recolzament a Montessori, l'ajuntament amb la comissió de cultura amb Manuel Ainaud, però va morir prematurament el 28 de desembre de 1932. Van fer només el 2n curs internacional 1933 amb molt èxit. MM volia fer un curs Hispano Americà però en aquest moment encara no s'havia fer. Diu que a Holanda van saber tenir una visió previsor de les necessitats culturals de MM, MM va ser a temporades barcelonina, ciutadana de Barcelona. Diu que la història interna seria més interessant que falta espai per explicar-la i que no és l'ocasió. Diu que com una cançó popular catalana. Va guanyar el magnànim cor de la destacada dona de ciènci. Al 1915 quan MM va arribar per Nadal arreu trobava acataments, reverències i salutacions afectuoses. Va assistir a la missa del gall de Ntra. Sra. de Pompeia i va combregar amb companyia dels seus íntims, després va assistir a un concert de nades populars de l'Orfeo català, asseguda al mig del pals de la Diputació, era l'objectiu de les admiratives mirades dels assistents. Les veus netes i la música la commovien profundament. Amb les melodies del Cant dels ocells MM es va emocionar, la cantant Andrea Fornells al reiterar exquisidament per tercer cop el seu dolç i melancòlic solo MM es va desbordar en plors d'alivi que no va poder sufocar en un primer moment i va haver de retirar-se al'antepalco, Va plorar juntament amb els altres. Això volia dir que se l'havien fet seva. Maccheroni la va voler disculpar per la seva "debilitat sentimental" ja que havia cridat l'atenció dient que el seu ànim estava consentit per la mort recent del seu

		<p>pare i que sense pare sentia un gran consol sabent-se estimada per un poble sensible als valors espirituals i que comprenien el significat humà de la seva obra, ells l'estimaven i ella els corresponia. Eladi un cop va invitar MM a veure unes escoles pensant que li agradaria... quan podia era sociable i complaent però altres vegades no, solia refusar invitacions de persones que amb afecte la volien obsequiar. Tampoc contestava la majoria de cartes que rebia ja que era superior a les seves forces. Va fer un comentari al seu fidel deixeble que sempre l'acompanyava: "Molts que no m'han entès s'imaginin que sóc una romàntica sentimental que només somnio en veure nens, en fer-los petons, en explicar-los contes... i que he de visitar totes les escoles per contemplar-los mirar-los i donar-los caramels... En general em molesten (fastidien), jo sóc un rigorós investigador científic, no un literat ideòleg com Rousseau, que busca descobrir en el nen a l'home, guaitar (atisbar) en ell el veritable esperit de l'home, el disseny del creador: la veritat científica i religiosa. Per a això aplico el meu propi mètode d'estudi que respecta la natura humana. Jo no he d'ensenyar res als nens, són ells els que, deixats en un ambient propici, m'ensenyen, em revelen secrets espirituals, si no han ja estat deformades les meves ànimes. No sóc metge, ni un psicòleg, ni molt menys una mestra; sóc una humanista que mira científicament i religiosament a l'home en la seva totalitat," "Molts que no m'han entès s'imaginin que sóc una romàntica sentimental que només somnio en veure nens, en fer-los petons, en explicar-los contes... i que he de visitar totes les escoles per contemplar-los mirar-los i donar-los caramels... En general no és així, jo sóc un rigorós investigador científic, no un literat ideòleg com Rousseau, i busco descobrir en el nen a l'home, guaitar (atisbar) en ell el veritable esperit de l'home, el disseny del creador: la veritat científica i religiosa. Per a això aplico el meu propi mètode d'estudi que respecta la natura humana. Jo no he d'ensenyar res als nens, són ells els que, deixats en un ambient propici, m'ensenyen, em revelen secrets espirituals, si no han estat ja deformades les meves ànimes. No sóc metge, ni un psicòleg, ni molt menys una mestra; sóc una humanista que mira científicament i religiosament a l'home en la seva totalitat," A MM i als catalans seguidors que l'acollien els unia el cristià humanisme alhora científic i artístic... per això es van poder estimar.</p>			
123	19160207 Padrós de Jou-Homs (EH) C	Carta de Mercè Padrós de Jou a EH sobre la propaganda que va rebre del Curs 1916 i sobre la beca que ha sol·licitat a l'ajuntament	Padrós de Jou, Mercè	1916	caixa 3
124	1916XXXX Montessori-Pyle (EH) Tel	Telegrama de MM a Adilia Pyle (Nova York) en què li diu que la necessita aviat per organitzar el curs	Montessori, Maria		caixa 3
125	19160125 Homs-La Maternitat (EH) C	Carta d'EH al President de les Cases Provincials de Caritat i de Maternitat i Expòsits sobre el Curs 1916. Demana que apuntin a mestres al curs	Homs, Eladi	1916	caixa 3

126	19160616 Maccheroni-Homs (EH) C	Carta en italià resposta d'AM (Sant Privat d'en Bas) a EH en què explica que no l'ha escrit abans perquè no es troba bé. Des de Mas Espassenchs San Estevan de Bas Hostalets. Diu que té una mica de febre. Diu que ha llegit a un diari (la naci3n) que s'ha aprovat totalment el projecte. Ella desitja que sigui cert per l'èxit de l'obra de la doctora i pel seu país	Maccheroni, Anna	1916	caixa 3
127	19160112 Homs-Nogueras (EH) C	Carta d'EH a Rafel Nogueras, de la redacci3n de "La Vanguardia", en què li transmet la sospita que algú està boicotejant el Curs 1916, perquè les informacions que s'han publicat estan equivocades i sembla que "deliberadament"	Homs, Eladi	1916	caixa 3
128	1916XXXX Circular Extra Curs - Castellà (EH) Circ	Circular amb detalls extra sobre el Curs 1916 Curso internacional Montessori (se suplica la inserci3n)	Homs, Eladi	1916	caixa 3
129	19160619 Innocenti-Homs (EH) C	Carta d'Ada Innocenti, directora de l'Scuola Umanitaria de Milan, a EH, en italià sobre el Curs 1916. Demana tota la documentaci3n possible, tal com ja li havia dit Fedeli, del curs, detalls, notícies, etc.; per tenir-ho a la seva biblioteca. Diu en anglès que ha llegit el seu nom en un article "about the subject of the children's education is developed" i li pregunta si ell n'és l'autor. Diu que ella a Milà és directora d'una petita escola. Li diu que Homs és afortunat de tenir a prop i escoltar la doctora.	Inocenti, Ada	1916	caixa 3
130	19120923 J. Estrany-EH (EH) C	Carta de J. Estrany. Metge, Electricista- Barcelona demanant l'adreça de Mercè Climent 23.09.1912		1012	Caixa 1 dossier 16
131	19160619 Homs-Guevara (EH) C	Carta resposta d'EH a Sor Amparo Guevara (Mallorca) en què li envia els llibres que demanava i li explica que sí que ha merescut el Diploma però que encara no l'han enviat	Homs, Eladi	1916	caixa 3
132	1916XXXX McConnel (EH) Insc	Full d'inscripci3n al Curs 1916 de l'alumne David R. McConnel		1916	caixa 3
133	19160113 Moncanut-Homs (EH) C	Carta d'Alfons Moncanut a EH sobre temes de distribuci3n de material Montessori	Moncanut, Alfons	1916	caixa 3
134	19160120 Homs-Mas (EH) C	Carta resposta d'EH a Andreu Mas en què li adjunta el prospecte del Curs 1916 i parla de temes vari3s de pedagogia i política	Homs, Eladi	1916	caixa 3

135	19151219 Fedeli-Maccheroni (EH) Tel	Telegrama de Fedeli (Roma) a AM (Barcelona) en què li diu que ho està preparant tot i viatja de seguida	Fedeli, Anna	1915	Contactes internacionals ;Telegrama
136	19160110 Homs-Magisterio Tarraconense (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El magisterio Tarraconense" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
137	19160212 Soler-Homs (EH) C	Carta de Josep Soler, reverend de les Escoles Pies de Mataró, a EH en què explica que no pot enviar mestres al Curs 1916 però que està interessat en la pedagogia	Soler, Josep	1916	caixa 3
138	19160315 Homs-Philip & Tacey (EH) C	Carta d'EH a Philip & Tacey (Londres) sobre modificacions en uns materials didàctics	Homs, Eladi	1916	caixa 3
139	19160119 Mas-Homs (EH) C	Carta d'Andreu Mas a EH per demanar informació sobre el sistema Montessori, perquè vol muntar escoles populars amb aquest sistema a La Sagrera, el seu barri	Mas, Andreu	1916	caixa 3
140	19160609 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a MM en què li explica el projecte d'Institut-Laboratori de Pedagogia Experimental. MM està a Mallorca amb Adelia Pyle i Mario descansant. Aconsella a Mario visitar la cala del torrent de Pareis. Li explica el projecte de l'institut que han estat dissenyant amb Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Eugeni d'Ors. Estan redactant el projecte per presentar a la Diputació i creuen que ho aprovaran amb un bon pressupost i MM seria nomenada directora. A l'octubre s'hi podria començar a treballar, mirar edificis i al gener 1917 començar-hi a anar. L'actual escola seria la base de l'institut, que s'anomenaria laboratori de pedagogia experimental per eludir les dificultats oficials de legalització des de Madrid. Constarà de l'actual secció de puericultura fins als grans. Per més endavant ja s'ocuparan dels infants "anormals i orfes". Creu que tindran 50.000 pessetes per fer-ho. Comenta que Eugeni d'Ors tindrà un laboratori de psicologia experimental més petit que el seu (16000 ptes) i que no en necessitarà més. També diu que Francesc Cambó, el cap al parlament de Madrid ha fet un discurs sobre l'autonomia de Catalunya i li semblen bones notícies.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
141	19160204 Homs-Perés (EH) C	Carta resposta d'EH a Carme Perés (Alguaire, Lleida) en què li envia un prospecte del Curs 1916 i li especifica que el Diploma, de moment, no té validesa legal	Homs, Eladi	1916	caixa 3
142	1915XX26 Puig-Homs (EH) C	Carta de Francisco Puig a EH en què li reclama diners. Diu que també s'ha adreçat a Prat de la Riba	Puig, Francisco	1915	caixa 3

143	1916XXXX Montessori-Pyle (EH) Tel	Telegrama de MM a Adilia Pyle (Nova York) en què li pregunta sobre la seva arribada	Montessori, Maria	1916	caixa 3
144	19160527 Gili-Homs (EH) C	Carta de Lluís Gili, de la Llibreria Catòlica Internacional, a EH en què explica que ja havia enviat la factura per cobrar els llibres de MM	Gili, Lluís	1916	caixa 3
145	19160125 Betorz-Homs (EH) C	Carta de Humberto Betorz a EH en què demana prospecte pel Curs 1916	Betorz, Humberto	1916	caixa 3
146	19160322 Homs-Ribó (EH) C	Carta resposta d'EH a Adela Ribó (Igalada) en què parlen sobre la possibilitat de matricular-se al Curs 1916 un cop començat	Homs, Eladi	1916	caixa 3
147	19160610 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a MM sobre una trobada amb Miquel d'Esplugues, del Convent dels Caputxins, per recollir les proves del llibre de "La Escuela Elemental" que ell tenia per llegir i comentar, i sobre actualitat política. El Pare Miquel d'Esplugues va recollir les proves del llibre d'Elemental de MM, que li envia la carta detallada. Li encanta especialment el tros "Favola e religione" (Essa deve entrade come il sole nel creato, non come la befana per la cappa del camino) això val més que totes les propagandes d'educació religiosa que han fet persones crítiques al mètode. Li dona consells de trossos a modificar sobre alletar el nen, la idea de l'infern, que els nens son perfectes, etc. Diu que millor que parli amb ell quan MM torni de Mallorca. Explica que al congrés de Madrid Ginés de los Rios (antic participant de l'ajuntament de Barcelona) va fer gran crítica al curs M pel castellà i que ho rectificaran en diaris i al congrés. "De manera que una vez más, sufre usted persecución por Cataluña, Esto no ha de hacer más sinó que los catalanes nos sintamos más obligados a protegerla a usted y a quererla". Diu que AM ja es troba millor.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
148	19160122 Ruiz-Homs (EH) C	Carta de Miguel Ruiz, redactor en cap de "El Pueblo Manchego" (Ciudad Real), a EH en què li envia un exemplar del seu número mensual i li demana si és possible una rebaixa del preu de matrícula pel Curs 1916	Ruiz, Miguel	1916	caixa 3
149	19670612 Octavi Saltor-EH (EH) C	Contesta una carta d'Homs on demana influència per feina. Ell diu que és un deixeble seu, el descriu com a predilecte de Puig i Cadafalch i que tan va influir en l'articulació del Consell de Pedagogia i en altres institucions de la Mancomunitat. Comenta que li sap molt greu veure'l reduït a la mínima vivència activa i que sent vergonya de la situació. No el pot ajudar ja que des de 1939 no està en la funció pública. Diu que mirarà de contactar gent com Ramon Cunill i parla de la Generalitat. Espera que abans de morir vegi una mica de resurrecció de la tasca educativa que ell va fer.			caixa 4 dossier 11
150	19160110 Homs-Jou (EH) C	Carta d'EH a Llorenç Jou (Suïssa) en què li demana que l'ajudi amb la propaganda del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

151	19160205 Homs-Castillejo (EH) C	Carta d'EH a J. Castillejo en què li demana ajuda per aconseguir un permís de Madrid de cara al Curs 1916. Esmenta que Castillejo el va contestar el 19 de gener i que des de la resposta d'Homs del dia 25 no ha rebut cap notícia d'ell. Li comunica que la Mancomunitat ha atorgat 20 beques i 5 matrícules a una senyoreta particular. Diu: "esperamos con interés de que manera contribuirá el Estado" i li diu que han arribat ja estrangers pel curs. Esmenta que algunes mestres necessiten el permís del ministeri per assistir al curs, que els hauria de posar un substitut a l'escola. Diu que el rector està gestionant el permís i li demana que s'interessi pel tema i ajudi ja que allò no li costaria res al "Gobierno". Diu que també sap que s'han iniciat converses oficials amb la doctora per tal que vagi a Madrid, i que celebraria que anés bé, però que és "natural" que el govern s'interessi per l'obra de la doctora i que ho hagi de demostrar abans recolzant aquest curs de Barcelona.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
152	1916XXXX Mathers (EH) Insc	Full d'inscripció al Curs 1916 de l'alumna Muriel Mathers		1916	caixa 3
153	19160703 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a MM (que està a Barcelona) en què li explica detalls del post Curs 1916, entre d'altres temes. EH espera que no tingui massa calor i que estigui bé de salut. Envia proves de la xerrada que va donar MM sobre moral i sobre el diploma a donar. També envia la carta de París sobre la traducció al francès del mètode. Els ex alumnes del curs 1916 s'han trobat diumenge 2 de juliol per parlar del curs, volen fer una revista mensual recollint idees i novetats de Montessori, EH ha consultat Miss Parkhurst sobre això. Per l'escola de Rubí han nomenat la germana de Vigneaux i Sta Terris. El 29 de Juny Puig i Cadafalch feia conferència a Madrid sobre l'ensenyament a Catalunya i desmentia les crítiques que en el curs s'havia deixat de racó el castellà. També es diu a un article de La Veu de Catalunya. Diu que AM ha anat a passar els mesos de juliol i agost a Hostalets després de veure le metge.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
154	19150122 Comunicat d'acceptació de la dimissió d'Eladi Homs - Diputació de Barcelona (EH) Com	Comunicat de la Diputació de Barcelona en què es comunica al Govern Civil de Barcelona la dimissió d'Eladi Homs com a Oficial de Secretaria de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona	Diputació de Barcelona	1915	caixa 3
155	19160110 Homs-Noticiero Universal (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El Noticiero Universal" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
156	19160807 Vaudrei-Homs (EH) C	Carta d'Inés de Vaudrei a EH en què li demana la lliçó 37 del Curs 1916	De Vaudrei, Inés	1916	caixa 3

157	19160307 Rucabado-Homs (EH) C	Carta de R. Rucabado a EH en què agraeix la invitació rebuda per assistir al Curs 1916 però en demana dues més, i en que també li dona gràcies per la labor amb els mestres bilbains, entre altres temes personals	Rucabado, R.	1916	caixa 3
158	191XXXXX Montessori (EH) - ? (Londres) C	Carta de Montessori a ? (Londres) en què explica que necessita que Claude Claremont viatgi a Barcelona	Montessori, Maria		caixa 3
159	191XXXXX Montessori (EH) C	Carta de MM a remitent desconegut en què demana per Claremont	Montessori, Maria		caixa 3
160	19160703 Homs-D'Esplugues (EH) C	Carta d'EH a Miquel d'Esplugues, del Convent de Caputxins de Sarrià, sobre la xerrada d'educació moral del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
161	1916XXXX Montesano-? (EH) C	Nota de Mario Montesano a potser el seu pare Giuseppe Montesano (posa, estimat pare "Pap") perquè tradueixi alguna cosa a l'anglès, l'italià i el castellà. Sobre aquesta nota ara, Carolina Montessori dubte que sigui pel seu pare ja que no hi tenia cap relació des dels 14 anys.	M Montessori, Mario		caixa 3
162	191XXXXX Montessori-? (EH) C	Carta de Montessori a ? (Londres) en què explica que necessita que Claude Claremont viatgi a Barcelona	Montessori, Maria		caixa 3
163	19151227 Montessori-Pyle (EH) Tel	Telegrama de MM a Sara Pyle (Nova York) en què li demana si pot fer servir la seva influència perquè Margaret Wilson vagi a Barcelona	Montessori, Maria	1915	caixa 3
164	19160110 Homs-La Publicidad (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La publicidad" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
165	19160216 Carreras-Maccheroni (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a AM sobre un canvi amb una oient al Curs 1916	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3
166	1916XXXX Napier (EH) Insc	Full d'inscripció al Curs 1916 de l'alumna Miss Pleasance Napier		1916	caixa 3

167	19160607 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a Maria Montessori (Palma) en què li explica que Miquel d'Esplugues, del Convent dels Caputxins, ha llegit les proves del llibre "La Escuela Elemental" de MM sense el permís d'ella. Parlen del viatge a Mallorca i de la seva arribada, on Mario els va rebre i els porta a l'hotel. Diu que els agradarà Mallorca sobretot Miramar i Sòller. EH va quedar trist per la seva marxa però avui la bona notícia de que Miquel d'Esplugues ha enviat la seva carta amb opinió en italià del llibre de MM d'Elemental amb molts elogis i felicitacions en nom del cristianisme. Aquesta opinió és essencial per tirar endavant els seus projectes. Li explica que va ser EH qui li va passar les proves sense demanar-ho a MM ja que les tenia el Mn. Dr. Carreras, les havia llegit per sobre i tenia opinions no massa bones. Veia a el últim capítol una lluita entre l'esperit científic simple i l'espiritualisme religiós, com si MM entrés en una altra etapa de pensament. EH respecta al Mn. Carreras però vol una altra opinió suggerida per ell mateix, P Miquel d'Esplugues que era el millor per llegir-lo. Li va demanar i explicar opinió de Carreras. Proposen que MM l'ensenyi al P Casulleras. EH li envia una còpia de l'opinió a Sra. Fedeli a Roma. EH anirà a casa de Miquel i tindrà propostes de canvis. Un dia el poden anar a veure quan torni de Mallorca. El diputat Garriga Massó ha visitat avui a EH decidit a constituir una Junta Montessori que es dediqui a fundar escoles a Barcelona i Catalunya, es pot fer fàcilment però EH té feina amb el tema de l'institut que és més urgent ara. Ha arribat una carta de Miss Pyle d'EUA que envia a Palma." Espero que habrán tenido un buen viaje y que habrán llegado esta mañana sin novedad, encontrando a Mario en el puerto para guiarles a su hospedaje. Acabo de preguntar por teléfono a la compañía de los vapores y me han dicho que el "Jaime I" ha efectuado felizmente la travesía. No dudo de que la estancia en Mallorca les ha de ser agradable y que sobretodo Miramar y Soller les gustará mucho."	Homs, Eladi	1916	caixa 3
168	1916XXXX ?-Homs (EH) C	Carta de la dona de Llorenç Jou (?), que ha anat a Ginebra (Suïssa) a treballar durant 10 mesos, pensionat per l'Estat, a EH amb paraules d'agraïment		1916	caixa 3
169	19160210 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH sobre la inscripció de 5 estudiants pel Curs 1916	Bang, C. A.	1916	caixa 3
170	19151222 Maccheroni-Homs (EH) Tel	Telegrama d'AM a EH en què explica que no poden arribar de Madrid aquella tarda i que ho faran l'endemà	Maccheroni, Anna	1915	caixa 3
171	19160115 Ollé-Gené (EH) C	Carta de Joan Ollé, mestre de Reus, a J. Gené, secretari de la Diputació Provincial de Tarragona, en què li demana informació sobre el Curs 1916, preu i requisits d'inscripció	Ollé, Juan	1916	caixa 3

172	19150515 Cupó de transport Congrés Litúrgic de Montserrat (EH) Cup	Cupó a favor d'EH vàlid per un bitllet d'anada i tornada de Barcelona fins a Montserrat o Monistrol en motiu del Congrés Litúrgic de Montserrat	Congrés Litúrgic de Montserrat	1915	caixa 3
173	19160212 Carreras-Maccheroni (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a AM en què li demana com s'han de donar les contrasenyes a les oients del Curs 1916	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3
174	191606xx D'Esplugues-Homs (EH) C	Carta en italià de Miquel d'Esplugues a EH en què li dona l'opinió sobre el llibre de "La Escuela Elemental" de MM. No se l'ha pogut mirar gaire però creu que no ha de fer canvis però li fa dues observacions molt insignificants. Li lloa el seu meravellós esperit i la profunditat cristiana. Diu que és una revelació i un gaudi que no s'esperava.	D'Esplugues, Miquel	1916	caixa 3
175	19160123 Serés-Homs (EH) C	Carta de Manuel Serés (Sevilla) a EH en què li demana informació sobre el Curs 1916	Serés, Manuel	1916	caixa 3
176	19160313 Carulla-Homs (EH) C	Carta de Valentín Carulla, de la Universitat Literària de Barcelona, a EH en què demana si una alumna està matriculada al Curs 1916	Carulla, Valentin	1916	caixa 3
177	19160122 Gimeno-Homs (EH) C	Carta de Salvador Gimeno, de l'Abadía de València, a EH en què demanen informació del Curs 1916	Gimeno, Salvador	1916	caixa 3
178	19160214 Scuole Italiane Pareggiate-Montessori (EH) C	Carta del president de l'Scuole Italiane Pareggiate de Barcelona a MM en què li recomana una mestra, Assunta Mencaccini per inscriure-la al Curs 1916	Italiani, Casa degli	1916	caixa 3
179	19160126 EH-Araluce (EH) C	Carta d'EH a Araluce enviant rebut de les 1000 pessetes rebudes per MM a través del seu nebot i demana llibres per vendre a l'escola.	Homs, Eladi		caixa 3
180	1924xxxx EH Manuscrit repassant escola Montessori (EH) Ap	Manuscrit d'EH que consta de tres fulls, un en molt mal estat. Diu que fa 9 anys des de l'inici de l'escola i en fa un balanç molt emotiu. Diu que el 1915 ell, Maccheroni i Prat de la Riba la van crear amb molta il·lusió i que era la primera pedra d'un institut d'educació de gran volada i d'exemple a Europa. Diu que no tenien cap pretensió política, que era sols cercar Deu dins l'infant.	Homs, Eladi	1924	Caixa 4-5 manuscrits
181	19160215 Galí-Homs (EH) C	Carta d'Alex Galí, del Consell d'Investigació Pedagògica, a EH sobre un canvi d'alumne i sobre cobrar pel Curs 1916	Galí, Alex	1916	caixa 3
182	19150130 Cunill-Homs (EH) C	Carta de R. Cunill, de la Mancomunitat, a EH en què li diu que han de parlar un tema amb Enric Prat de la Riba	Prat de la Riba, Enric	1915	caixa 3

183	19160809 Homs-Maccheroni (EH) C	Carta d'EH a AM (a Sant Esteve d'en Bas) en què li proposa un canvi de lloc de l'escola. El 9 d'agost de 1916 AM estava malalta a Mas Espasenys a Sant Esteve d'en Bas. Comunica que no troba local per l'escola nova i proposa separar infantil i portar elemental a un altre lloc. MM està a Paris de descans dels dos anys intensos viscuts. Al 9 d'agost tenien projectat fer un institut o laboratori pedagògic però estaven pendents de l'aprovació per part de Madrid. L'escola de la Mancomunitat (C/Diputació 262) s'ha quedat petita i EH busca un nou emplaçament (el 5 octubre de 1916 aniran a torre Grasses) però ara EH descarta canviar de casa ja que una que hi ha al carrer Aragó que tenien ullada ja l'han llogada unes monges i era no entrava en el seu pressupost. EH ha fet un projecte que traspassa a Puig i Cadafalch i Prat de la Riba de posar les aules de Elemental a un local de Can Batlló i que al C/Diputació s'hi situï pàrvuls. Es demana opinió a AM sobre això.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
184	19160111 Homs-Guasch (EH) C	Carta d'EH a Anselm Guasch, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
185	19160126 Homs-Mascaró (EH) C	Carta d'EH a Carme Mascaró, de la Casa de la Caritat, sobre religió al Curs 1916 i en què la convida a visitar la seva escola	Homs, Eladi	1916	caixa 3
186	19160317 Homs-Martí (EH) C	Carta de EH a Bernabè Martí Bofarull (Tarragona) en resposta, en què explica que MM no hi pot anar en aquell moment i que al juny ho tornarà a intentarà	Homs, Eladi	1916	Carta;caixa 3 caixa 3
187	19151227 Homs-Bang (EH) C	Carta d'EH a Bang (Londres) sobre el Curs 1916. Fa propaganda de Barcelona, Espanya i del curs. En detalla la durada.	Homs, Eladi	1915	caixa 3
188	19120515 Escoles Pies Bernadàs-EH (EH) C	Aquesta època estava en contacte amb escoles catòliques i organitzava reunions (maig i juny identificats), parla de que els visiti i que els fa una proposta. Homs li demanava que convoqués un reunió amb Vigneaux i altres i ella li diu que no pot trobar la nova adreça de Celestina Vigneaux.		1915	Caixa 1 dossier 16
189	19160204 Homs-Par (EH) C	Carta resposta d'EH a Alfons Par, president de l'Associació Wagneriana, en què el convida a visitar l'escola i en què parlen també d'educació musical i de la possibilitat que es matriculin al Curs 1916 bons músics joves	Homs, Eladi	1916	caixa 3
190	191601XX Par-Homs (EH) C	Carta d'Alfons Par, president de l'Associació Wagneriana, a EH en què li ofereix ajuda en el tema del Curs 1916 i li demana visitar una escola	Par, Alfons	1916	caixa 3

191	191605XX Garriga-Homs (EH) C	Carta del parlamentari i advocat Joan Garriga a EH en què li demana que la seva dona pugui fer un examen del Curs 1916 un diumenge. Està indignat amb el curs Montessori. La seva dona Mercè Cristany ha fet molts sacrificis per seguir el curs. Li prega que la seva "parenta" i altres alumnes es puguin examinar els diumenges o a hores que permetin complir amb les obligacions oficials. I que estarà a la seva disposició pel que vulguin en el parlament.	Garriga, Joan	1916	caixa 3
192	19160111 Homs-España (EH) C	Carta d'EH a Josep Ma. España, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
193	19160110 Homs-Bang (EH) C	Carta d'EH a Bang (Londres) en què li envia cartells i li parla sobre tolerància cap a alumnes estrangers no catòlics al Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
194	1916XXXX Montessori-Fedeli (EH) C	Carta de MM a Anna Fedeli (Roma) en què explica que no han arribat unes coses a Gènova	Montessori, Maria	1916	caixa 3
195	191601XX Foment del Treball-Homs (EH) C	Carta de José de Caralt, del Foment del Treball Nacional, a EH en què li concedeixen la seva sala d'actes pel Curs 1916	Caralt, José	1916	caixa 3
196	19160111 Homs-Prat de la Riba (EH) C	Carta d'EH a Enric Prat de la Riba, President de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
197	19160122 Prat de la Riba-Consolat Espanyol a Londres (EH) Tel	Telegrama de Prat de la Riba al Consolat Espanyol de Londres demanant que donin permís a Claremont per viatjar a Barcelona	Prat de la Riba, Enric	1916	caixa 3
198	19160110 Homs-Il·lustració Catalana (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La Il·lustració Catalana" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
199	19160124 Jalope-Homs (EH) C	Carta de Pablo Jalope (Valls) a EH en què li demana informació del Curs 1916	Jalope, Pablo	1916	caixa 3
200	192xxxxx Manuscrit EH sobre educació i Montessori (EH) Ap	Parla de l'educació a l'estil de Maria Montessori i fent referència a Catalunya; la millora de la humanitat protegint els infants i de la pedagogia científica. Aquest document es troba juntament amb l'altre escrit on es parla de l'escola Montessori de la Mancomunitat del 1924	Homs, Eladi		caixa 4-5 manuscrits
201	19160103 Homs-Pujol (EH) C	Carta d'EH a Francesc Pujol, del Palau de la Música, en què confirma haver rebut la devolució dels diners del Concert de Nadal i agraeix les atencions de l'Orfeó cap a MM	Homs, Eladi	1916	caixa 3

202	19160208 Homs-Martinez de Salinas (EH) C	Carta d'EH al mestre Pablo Martinez de Salinas (Teruel) en què li adjunta un prospecte del Curs 1916 i li explica detalls sobre matrícules d'oients	Homs, Eladi	1916	caixa 3
203	19160616 EH-Madame Petit de Lyon (EH) C	Carta EH a Madame Petit de Lyon sobre la seva escola a Madame Petit, directora de l'escola maternal, rue croix rouge Lyon París. Li pregunta com va el moviment Montessori a França, si la seva escola aplica el mètode amb èxit i com va el funcionament	Homs, Eladi	1916	caixa 3
204	19160317 Homs-Freixas (EH) C	Carta d'EH a Antonieta Freixas, directora de la Normal de Mestres de Tarragona, en què parlen de la futura visita de MM a Tarragona	Homs, Eladi	1916	caixa 3
205	191601XX Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH en què li explica que ha enviat una carta a MM sobre el Curs 1916 i que no li contesta	Bang, C. A.	1916	caixa 3
206	19160214 EH-Centre Excursionista (EH) C	Carta EH a Centre Excursionista sobre local on fer curs 1916 14 febrer 1916	Homs, Eladi		caixa 3
207	191XXXXX Maccheroni-Homs (EH) Tel	Telegrama de AM (Arenys) a EH (Barcelona) en què li demana si pot portar un gos	Maccheroni, Anna	1916	caixa 3
208	19160215 Prat de la Riba-Homs (EH) C	Carta d'Enric Prat de la Riba, president de la Diputació i de la Mancomunitat, en què li parla d'una trobada sobre beques amb Mossèn Casulleras	Prat de la Riba, Enric	1916	caixa 3
209	19160122 revista-Homs (EH) C	Carta d'una revista a EH en què li demanen informació sobre el Curs 1916 per publicar		1916	caixa 3
210	1916XXXX Piñar-Homs (EH) C	Carta de Ramón Piñar (Rocallaura, Lleida) a EH en què li demana informació sobre les dates del Curs de 1916 per tal de buscar un substitut i preguntar sobre el pagament	Piñar, Ramon	1916	caixa 3
211	19160122 Montessori-Kimmins (EH) C	Carta de MM a l'Educational Offices de Londres en què demana la presència de Claremont pel Curs 1916	Montessori, Maria	1916	caixa 3
212	19160214 Homs-Rahola (EH) C	Carta d'EH a Frederic Rahola en què el convida a la inauguració del Curs 1916 i li agraeix les gestions que ha fet per ajudar-los	Homs, Eladi	1916	caixa 3
213	19680519 Frederic Rahola Homs (EH) C				Caixa 4 dossier 7
214	191601XX Cunill-Homs (EH) C	Carta de R. Cunill, de la Mancomunitat de Catalunya, a EH en què li diu que no pot concedir-se-li matrícula del Curs 1916 a una alumna per haver presentat la sol·licitud fora de termini	Cunill, R	1916	caixa 3

215	19160203 Homs-Sarafana (EH) C	Carta d'EH a Sebastian Sarafana (Figueira de Foz, Portugal) sobre propaganda del Curs 1916 i en què li diu que els han rebaixat el preu de la matrícula als portuguesos	Homs, Eladi	1916	caixa 3
216	19160118 Pinedo-Homs (EH) C	Carta de Vicente Pinedo a EH en què li demana que si necessiten que siguin els mestres qui demanin la subvenció per al Curs 1916 que comptin amb ell	Pinedo, Vicente	1916	caixa 3
217	19160110 Karr-Homs (EH) C	Carta de Carme Karr de la Il·lustració Catalana a EH en què li demana d'entrevistar MM per la revista Feminal	Karr, Carme	1916	caixa 3
218	19160210 Montessori-Conde Romanones (EH) C	Carta de MM al Conde Romanones, President del Consell de Madrid, en què demana autorització perquè puguin assistir al Curs 1916 vint-i-cinc mestres nacionals	Montessori, Maria	1916	caixa 3
219	19160801 Homs-Morrow (EH) C	Carta d'EH de part de MM a la Morrow Company (Nova York) sobre la traducció del seu llibre "Elementary"	Homs, Eladi	1916	caixa 3
220	1916XXXX Circular oficial Curs - Castellà (EH) Cir	Circular en castellà amb detalls sobre la inauguració del Curs 1916, resolució de beques i alguns noms d'alumnes	Homs, Eladi	1916	caixa 3
221	1916XXXX Ortega-Pyle (EH) C	Carta d'Enriqueta Ortega a Adilia Pyle en què li sol·licita una de les matrícules gratuïtes per assistir al Curs 1916 Adjunta mèrits	Ortega, Enriqueta	1916	caixa 3
222	19160615 Guevara-Homs (EH) C	Carta de Sor Amparo Guevara, del Colegio Can Capes (Mallorca), a EH en què li demana llibres Montessori i també li pregunta si no ha merescut el Diploma del Curs 1916.	Guevara, Sor Amparo	1916	caixa 3
223	191606XX Lloret-Homs (EH) C	Carta del senyor Lloret a EH en què li demana que MM faci una conferència durant la setmana municipal, al juliol	Lloret, J	1916	caixa 3
224	19160207 Maccheroni: certificat sobre M. Espelta (EH) Res	Document d'AM en què certifica que Montserrat Espelta treballava a l'escola	Maccheroni, Anna	1916	caixa 3
225	1915XXXX Prat de la Riba-Homs (EH) C	Nota de Prat de la Riba a EH en què li demana un informe	Prat de la Riba, Enric	1915	caixa 3
226	19160125 Homs-Folch i Torres (EH) C	Carta d'EH a Lluís Folch i Torres perquè apunti gent al Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

227	19160409 Fedeli-EH (EH) C	Carta d'Anna Fedeli a EH sobre la traducció d'uns llibres: Antropologia pedagògica. Parla de l'edició Italiana, de EUA i espanyola. Li comenta que s'espera per la resposta sobre alguns clixés. Sobre l'edició italiana del llibre de l'escola elemental, s'espera que surti pel maig. Hi ha una nota manuscrita afegida explicant més sobre l'educació italiana.	Fedeli, Anna	1916	Carta
228	19160319 Ribó-Homs (EH) C	Carta d'Adela Ribó, mestra d'Igualada, a EH en què pregunta si l'han admès al Curs 1916 i, si és que sí, quines són les condicions	Ribó, Adela	1916	caixa 3
229	1915XXXX Prat de la Riba - Homs (EH) tarj	Tarja en que li demana a Homs un informe		1915	caixa 3
230	19160126 Castells-Homs (EH) C	Carta d'Indalecio Castells (Valls) a EH en què demana una beca per un mestre de la seva ciutat pel Curs 1916	Castells, Indalecio	1916	caixa 3
231	19160103 Folch i Torres-Homs (EH) C	Carta de Josep Maria Folch i Torres, del Foment del Turisme, a EH sobre un enviament de publicacions i prospectes sobre el Curs 1916 a Bang (Londres)	Folch i Torres, Josep Maria	1916	caixa 3
232	19160216 Reig-Homs (EH) C	Carta d'Enrique Reig, bisbe de Barcelona, a EH en què li agraeix la invitació a la inauguració del Curs 1916	Reig, Enrique	1916	caixa 3
233	1914XXXX prospecte general del curs Montessori de Londres de 1914 (EH) Doc	Document en anglès amb tota la informació del curs Montessori que s'hauria d'haver fet a Londres el 1914 i que no es va fer per culpa de la Primera Guerra Mundial	Bang, C. A.	1914	caixa 3
234	19160103 Homs-Jou (EH) C	Carta d'EH a Llorenç Jou (Barcelona) en què li demana ajuda pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
235	19160206 Vazquez-Maccheroni (EH) C	Carta de Sor Teresa Vazquez (Maó) a AM en què explica que haurà de faltar uns dies al Curs 1916 i li fa preguntes al respecte	Vazquez, Sor Teresa	1916	caixa 3
236	19160214 Certificat d'enviament d'una carta Homs-Fedeli a Roma (EH) Cert	Certificat d'enviament d'una carta d'EH a Anna Fedeli (Roma)	Homs, Eladi	1916	caixa 3
237	19120604 Borrás-Homs (EH) C	Carta de Joan Borrás, de la Revista de Educación, a EH en què li mana la pressa per acabar el número de maig	Borrás, Joan	1912	caixa 3

238	19160121 Casulleras-Homs (EH) C	Carta de Mossèn Antoni Casulleras (Mallorca) a EH en què explica que està preparant unes xerrades a Mallorca amb adreça Sacerdotes de la Misión de San Vicente de Paul Misión nº 9 Palma de Mallorca Antonio Casulleras al Sr. Homs. Prepara unes conferències a L'Escola Normal de Mestresses i al Fomento del Civismo a Mallorca i demana escrits i llibres per preparar-se per fer la xerrada. Pensa visitar a MM i enviar al curs a dues filles de la Caritat, però com va tard el curs no ho farà ara.	Casulleras , Antoni	1916	caixa 3
239	19160111 Homs-Pereña (EH) C	Carta d'EH a Alfred Pereña, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
240	19160304 Homs-Sanabria (EH) C	Carta d'EH a Ana Sanabria (Reus) en què li parla del prospecte que ja li havia enviat i li explica que el Diploma del Curs 1916 no té efectes oficials, però que per exercir a l'estat s'ha d'examinar en una Escola Normal	Homs, Eladi	1916	caixa 3
241	19160215 Font-Homs (EH) C	Carta de Josep Font, alumne del Curs 1916, a EH en què li adjunta unes pregàries que ha compost pels infants	Font, Josep	1916	caixa 3
242	19160619 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a MM (Mallorca) tot fent plans de futur i parlant sobre el material que cal fabricar. Envia a MM un llibre en francès per llegir a Mallorca "Voyage sentimental" de Sterne, recomanat per EH. EH i Eugeni d'Ors han estat preparant el projecte d'institut i Eugeni diu que si MM accedeix a establir-se a Barcelona per organitzar un centre de treball tindrà tot el suport i financiació. Explica que van visitar l'escola monges de clausura de Calella amb el permís del bisbe. Els va rebre AM ja que EH no hi era. Prat de la Riba posa 20000 pessetes pel material a fabricar a la Caritat. Han autoritzat construir 25 jocs complets, comprant eines i materials necessaris. Han demanat 300000 perles a l'estranger. La diputació també pot publicar obres en català ja que l'Editorial Araluce no considera que es venguessin bé les edicions. Comenten també que faran el catecisme a la casa de la Caritat, on hi imprimiran dibuixos i geometria. Per tot això, EH s'encarregarà de fer els contractes adequats amb Caritat i Araluce i es demanaran a Miquel d'Esplugues les correccions del llibre.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
243	19160131 Perés-Homs (EH) C	Carta de Carmen Perés (Alguaire, Lleida) a EH en què demana informació i detalls sobre el Curs 1916	Perés, Carme	1916	caixa 3
244	1970XXXX Llista de contactes amb adreces - Homs (EH) Ap	Llista de contactes i adreces vàries, entre elles la dona de Mario M Montessori.	Homs, Eladi	1970	caixa 3

245	19160810 Homs-Ferrocarrils (EH) C	Carta d'EH al Cap del Servei Comercial de la Companyia de Ferrocarrils en què li demana que li faci arribar a ell un paquet provinent de Milan propietat de MM.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
246	1916XXXX Nota en italià (EH) Ap	Maria Montessori se refere al evangelio de Lucas. La sala de la tumba es el edificio que alberga la tumba, así que supongo que escribió "Para una sala de una tumba", pensando en una inscripción dentro de una tumba. El texto italiano dice: "La generosità verso i bambini dimostra in pratica il detto cristiano: date e voi sarà dato; riceverete in cambio una misura pigiata, scossa e colma. Per un vano d'una tombale" En castellano: Lo mínimo que tenemos para dar a los niños es todo lo que tenemos. La generosidad hacia los niños demuestra en práctica el dicho cristiano: dad y se os dará; recibirás a cambio una medida prensada, agitada y llena. Por una sala de lápida Carolina Montessori sobre la nota diu: No estoy segura de que la nota a lápiz sea la letra de Montessori. Según yo, ha sido escrito por otra persona.		1916	caixa 3
247	19160125 Homs-Ortiz de Jansà (EH) C	Carta d'EH a Carme Ortiz de Jansà, Mestra de Granadella (Lleida) en què li envia un prospecte del Curs 1916 i li parla de beques	Homs, Eladi	1916	caixa 3
248	19161219 Fedeli-Maccheroni (EH) Tel	Telegrama de Fedeli (Roma) a AM (Barcelona) en què li dona la benvinguda la nova terra	Fedeli, Anna	1916	caixa 3
249	19160115 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH en què demana detalls del prospecte, en quin idioma s'impartirà el Curs 1916 i si hi haurà traducció a anglès	Bang, C. A.	1916	caixa 3
250	19160201 Resguard de correus Bang (EH) Res			1916	caixa 3
251	1916 Marques Olerdola - Homs (EH) C	30 març 1916 carta Homs a Marques Olerdola demanant diners del curs		1916	caixa 3
252	19160127 Homs-Monjonell (EH) C	Carta d'EH a Montserrat Monjonell (Terradas) en què li envia un prospecte del Curs 1916 i li explica que alguns ajuntaments ofereixen beques	Homs, Eladi	1916	caixa 3
253	19160207 Kirchner-Pyle (EH) C	Carta de Sara Kirchner i Catalán a Adilia Pyle en què li sol·licita una de les matrícules gratuïtes per assistir al Curs 1916	Kirchner, Sara	1916	caixa 3
254	19160108 Homs-Moncanut (EH) C	Carta d'EH a Alfons Moncanut sobre uns materials de música que vol adquirir el senyor Joan Escoda, que ha muntat una escola Montessori. Li suggereix que es posi en contacte amb Itàlia per ser ell el representant aquí	Homs, Eladi	1916	caixa 3

255	1967xxxx EH-Govern civil Esberrany Petició ajuda estatal (EH) Ap	Esberrany de carta pel Govern civil. Descriu amb detall la seva situació personal precària i la de la seva família, comentant que depèn dels fills i parla de la feina feta els últims anys. L'abril de 1968 rep una carta i dos comprovants de pagaments de 320 pessetes que li accepten cobrar.			caixa 4 dossier 7
256	19160114 Homs-Serrano Propaganda curs 1916 (EH) C	Carta d'EH a Leonor Serrano en què li adjunta prospectes del Curs 1916 i li demana col·laboració	Homs, Eladi	1916	caixa 3
257	1916XXXX Monjonell-Homs (EH) C	Carta de Montserrat Monjonell (Terradas) a EH en què demana informació del Curs 1916	Monjonell, Montserrat	1916	caixa 3
258	19160320 Duana de Barcelona-Montessori (EH) C	Carta de la Duana de Barcelona a MM en què autoritza l'entrada de 6 paquets (estris, catifes i quadres) procedents de Gènova	Agencia de Aduanas	1916	caixa 3
259	19160216 Carulla-Homs (EH) C	Carta de Valentin Carulla, Rector de la Universitat Literària de Barcelona, a EH en què li diu que no podrà assistir a la inauguració del Curs 1916 però que hi enviarà un representant	Carulla, Valentin	1916	caixa 3
260	191601XX Martinez-Homs (EH) C	Carta de Pablo Martínez (Teruel) en què demana a EH detalls sobre el Curs 1916 i li pregunta si pot assistir-hi d'oient	Martinez, Pablo	1916	caixa 3
261	19160110 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH sobre 50 preinscrits al Curs 1916 i en què també demana detalls varis, entre d'altres en quin idioma s'impartirà el curs	Bang, C. A.	1916	caixa 3
262	19160114 Ortiz de Jansá-Homs (EH) C	Carta de Carmen Ortiz de Jansá (Granadella, Lleida) a EH en què li demana informació i detalls sobre el Curs 1916	Ortiz de Jansá, Carmen	1916	caixa 3
263	19160122 Prat de la Riba-Kimmins (EH) C	Carta del President Prat de la Riba a l'Educational Offices de Londres en què demana la presència de Claremont pel Curs 1916	Prat de la Riba, Enric	1916	caixa 3
264	19160703 Homs-Maccheroni (EH) C	Carta d'EH a AM en què li explica que ha trobat una carta per obrir dirigida a MM.	Homs, Eladi	1916	caixa 3

265	19160725 Homs-Maccheroni (EH) C	Carta d'EH a AM (Sant Esteve d'en Bas) sobre el projecte de laboratori, els plans de MM, política i sobre l'escola d'estiu. MM està a Barcelona perfectament de salut amb Mario i Marietta. Mario marxarà. AM està malalta i EH li aconsella aire, exercici, ocupació i una bona alimentació menys nitrogenada. EH diu que espera que aprovin a Madrid el projecte de laboratori pedagògic que la Mancomunitat ja n'ha aprovat el pressupost. EH comenta que començarà el curs d'estiu sobre Montessori i que li cal fer una bona revisió. A l'escola no hi ha novetats.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
266	1955XXXX Document d'ordenació jeràrquica de la Colonia Escolar de Analfabetos Virgen del Pilar (EH) Doc	Document de la Colonia Escolar de Analfabetos "Virgen del Pilar" de Barcelona, on va treballar EH durant l'època franquista i hi feia de director tècnic. Deu ser des del 1950 al 1961 en l'època que va estar a Barcelona.	Inspecció n Provincial de Enseñanza Primaria		caixa 3
267	19160322 Homs-Galí (EH) C	Carta d'EH a Francesc Galí sobre arranjar l'altar de la capella de l'escola	Homs, Eladi	1916	caixa 3
268	19160112 Panadès-Homs (EH) C	Carta de Joaquín Panadès, mestre de Sarrià (Barcelona) a EH. Demana informació, sobre el curs si és per primària que es vol inscriure	Panadés, Joaquin	1916	caixa 3
269	19160110 Homs-La Tribuna (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La Tribuna" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
270	19160721 Homs-Moncanut (EH) C	Carta d'EH a Alfons Moncanut sobre pagaments dels materials Montessori i sobre enviaments d'existències	Homs, Eladi	1916	caixa 3
271	19160127 Homs-De Ferrer Solà (EH) C	Carta d'EH a Dolores de Ferrer Solà (Palafrugell) sobre el curs i sobre la possibilitat que l'Ajuntament de Palafrugell li concedeixi una beca	Homs, Eladi	1916	caixa 3
272	19160210 Mancomunitat de Catalunya: beques (EH) Res	Documents de la Mancomunitat de Catalunya en què es concedeixen 12 beques per estudiants del Curs 1916 del departament de governació de la Mancomunitat i es fa un acord signat de donar matrícules gratuïtes pel curs 1916 a: Julita Farnés, Barcelona; Mercè Tristany i Català, Girona ; Victorina Vila de Godàs, Lleida ; Maria Josefa Potau, Tarragona ; Maria Baldó, Barcelona; Carme Ambrós, Badalona; Josefa Vila, Manresa; Magdalena Rossell, Terrassa; Antoni Ardevol, Ulldemolins Tarragona; Agna Perona Masllorens Tarragona; Angela Espina, Reus; Josefa Gil, Montblanc.	Mancomunitat de Catalunya	1916	caixa 3
273	19160121 Ramon D'AlòsMoner-Homs (EH) C	Carta de Ramon d'Alòs-Moner i de Dou, de la secció Historico-Arqueològica de l'IEC, en què ofereix una bíblia en francès per l'escola de la Mancomunitat	D'Alòs-Moner, Ramon	1916	caixa 3

274	19150130 esborrany d'acceptació de la dimissió d'Eladi Homs com a Secretari de l'Escola Superior d'Agricultura (EH) Com	Comunicat del Govern Civil de Barcelona en què accepten la dimissió d'Eladi Homs com a Oficial de Secretaria de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona	Govern Civil de Barcelona	1915	caixa 3
275	19160331 Schrader-Homs (EH) C	Carta de Laura Schrader (Londres), secretària de Bang, en què explica que Bang és a Copenhague i que escriurà a MM des d'allà	Schrader, Laura	1916	caixa 3
276	19160129 Carreras-Homs (EH) C	Carta de Lluís Carreras (Sabadell) a EH en què explica que el Bisbe dona permís a les religioses per assistir al Curs 1916. Diu que no posarà cap dificultat per assistir al curs.	Carreras, Lluís	1916	caixa 3
277	19160208 Certificat d'assistència de Francisca Canals i Ferrer al Curset Preparatori (EH) Cert	Document que certifica que Francisca Canals i Ferrer ha assistit al Curset de preparació al Curs Internacional Montessori de novembre i desembre de 1915		1916	caixa 3
278	1916XXXX Montessori-Universitat de Londres demanant a Claremont (EH) Tel	Telegrama de MM a la Universitat de Londres en què demana que donin permís a Claude Claremont, dispensant-lo del seu curs per poder viatjar a Barcelona i ajudar a preparar el Curs 1916	Montessori, Maria	1916	caixa 3
279	1929+XXXX Homs-Philip & Tacey (EH) C	Carta d'EH a Tacey (Londres) en què s'ofereix per traduir el catàleg de materials Montessori a partir de 1929	Homs, Eladi		caixa 3
280	1916XXXX H. Penn Clarke (EH) Insc	Full d'inscripció al Curs 1916 de l'alumne Hazel U. Penn Clarke		1916	caixa 3
281	19160112 Homs-La Vanguardia (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La Vanguardia" quant a la publicació de notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
282	19150127 Montessori-Pyle (EH) C	Carta de MM a Sara Pyle (Nova York) perquè l'ajudi a convèncer Margaret Wilson, filla del president dels Estats Units Woodrow Wilson, d'anar a Barcelona	Montessori, Maria	1915	caixa 3
283	19160216 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH sobre la inscripció de Penn Clarke i sobre com tractar les inscripcions al Curs 1916	Bang, C. A.	1916	caixa 3
284	19160320 Homs-Tarruella (EH) C	Carta d'EH a Ignasi Tarruella, de la Diputació, en què li reenvia documents administratius sobre matrícules del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
285	19160210 Homs-Editorial Araluce (EH) C	Carta d'EH a l'Editorial Araluce sobre el Curs on sembla que li ha proposat promocionar el curs a Santander. Li demana pressa per uns encàrrecs que té sobre unes col·leccions de dibuixos i de la cartilla biogràfica.	Homs, Eladi	1916	caixa 3

286	19160228 Sensat-Homs (EH) C	Carta de Rosa Sensat a EH en què li demana un favor per una mestra anomenada Paula Borrás	Sensat, Rosa	1916	caixa 3
287	19160324 Homs-Bang (EH) C	Carta d'EH a Bang (Londres) sobre temes varis del Curs 1916. Fa una valoració positiva i descriu com ha anat el curs. Li diu també que ha d'enviar els diners recollits directament a la doctora Montessori. Diu que fins ara havia parlat del nens de Case dei bambini i que ara parlaria de l'escola elemental. També li contesta la pregunta de si algú es pot afegir encara al curs i diu que sí, pagant la meitat, però sense obtenir diploma.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
288	19150703 Cupó d'allotjament Congrés Litúrgic de Montserrat (EH) Cup	Cupó a favor d'EH vàlid per allotjar-se a Montserrat en motiu del Congrés Litúrgic de Montserrat	Congrés Litúrgic de Montserrat	1915	caixa 3
289	19160204 Homs-Sastre (EH) C	Carta resposta d'EH a Trinitat Sastre sobre la inscripció al Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
290	19160216 Pla i Deniel-Homs (EH) C	Carta d'Enrich Pla i Deniel a EH en què declina amablement la invitació a la inauguració del Curs 1916 perquè té compromisos	Pla i Deniel, Enrich	1916	caixa 3
291	19160117 Montessori-Claumont (EH) Tel	Telegrama de MM a Claude Claremont en què insisteix perquè vagi al Curs 1916	Montessori, Maria	1916	caixa 3
292	19160127 Homs-Guinart (EH) C	Carta EH a Montserrat Guinart, oferint substituta per assistir al curs 1916 27-1-1916.	Homs, Eladi		caixa 3
293	191512XX Coll-Homs (EH) C	Carta del professor R. Coll i Serra a EH en què el felicita per l'any nou i li demana que envii a AM i MM la seva "més fervent adhesió a la seva Obra"	Coll i Serra, R	1915	caixa 3
294	19160103 Homs-Bang (EH) C	Carta d'EH a Bang (Londres) sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
295	19160202 Lopez-Homs (EH) C	Carta de Miguel Lopez (Saragossa) a EH en què demana informació sobre el Curs 1916 i el sistema Montessori	Lopez, Miguel	1916	caixa 3
296	19160728 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a MM (París) sobre un permís per anar al congrés de Milà. 28 juliol 1916 MM està a París a l'hotel de Londres-Milà 8 Rue Sainte Hyacinthe París. EH li desitja que hagi anat bé el viatge. EH diu a MM que Puig i Cadafalch està d'acord amb la seva anada al congrés de Milà i que EH també hi vagi si finalment es fa, ho dirà l'Humanitària.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
297	19160620 Homs-Lloret (EH) C	Carta resposta d'EH a Isidre Lloret en què li explica que MM no podrà donar la conferència de la Setmana Municipal del mes de juliol perquè ha de reposar	Homs, Eladi	1916	caixa 3

298	19160804 Homs-Montessori (EH) C	Carta d'EH a MM (París) en què li explica que Anna Fedeli està sola a Barcelona, i que ell està llegint un llibre seu [de MM] EH ha trobat que acabava d'arribar Anna Fedeli a l'escola, desolada i ansiosa ja que no hi eren AM (Hoteles d'en Bas), ni Mario (EUA), ni MM ni Marietta (París). Diu que estan escrivint a MM per consultar la seva situació i que de moment es quedarà un temps a Barcelona, dormirà a l'escola al llit de AM i menjarà a casa d'EH. EH està llegint per primer cop el llibre d'elemental de MM i li encanta, està preparant-se per donar lliçons al curs d'estiu.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
299	19160103 Homs-Folch i Torres (EH) C	Carta d'EH a Josep Maria Folch i Torres, del Foment del Turisme, en què li demana un parell d'exemplars de Barcelona-Atracció per tenir al pupitre	Homs, Eladi	1916	caixa 3
300	19160307 Sensat-Homs (EH) C	Carta de Rosa Sensat a EH en què li agraeix la gestió en favor de Paula Borràs	Sensat, Rosa	1916	caixa 3
301	19160620 Homs-Parkhurst (EH) C	En ella Homs es presentava dient que li havien parlat molt bé d'ella i que compartia la mateixa passió Montessori que ella. Li va fer un repàs de com van convidar la doctora a Barcelona, i que el curs que ja havien acabat havia tingut tant d'èxit, que eren 150 estudiants i 37 convidats per doctora (amics del moviment Montessori d'aquí, col·laboradors, patrons i de la Mancomunitat...). També li comentava que només el govern de Madrid, en part per gelosia i en part per raons polítiques no fàcils d'explicar, no va participar. Li parlava de la necessitat imperiosa de fer un butlletí mensual internacional. Proposava tirar-lo endavant ell mateix en castellà i anglès i concretava aspectes pràctics de com fer-lo. Li demanava què li semblava tot plegat. També li oferia de part de la doctora Montessori uns dissenys impresos que li havia demanat a EUA i en donava més detalls. Li demanava també si hi havia algun text del govern EUA contra M ja que algú Madrid ho anava escampant dient i així ell ho miraria i ho traduiria i també li demanà si tenia escrits d'EUA a favor per usar-los ell.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
302	19160218 Puig i Macià-Homs (EH) C	Carta de Pilar Puig i Macià a EH en què li demana llibres i també quins són els dies de pràctiques. Pilar Puig i Macià Li demana els llibres de MM en italià. Li demana les hores de les pràctiques i observacions del grup A (el seu) ja que el 17 de febrer no ho va entendre. No ho va llegir dels papers de la porta ja que anava amb la seva mare. Li dona gràcies a MM per la matrícula gratuïta que li ha donat a la seva mare. Aquest matrícula pot ser la que demanava insistentment com a beca per l'amiga Teresa Torres.	Puig i Macià, Pilar	1916	caixa 3

303	191410XX Ainaud-Homs (EH) C	Carta d'Ainaud a EH en què li demana les adreces d'aquells joves que podrien admetre en concepte d'ayos, li agraeix la visita d'ahir. Demana disculpes que no hagi enviat abans l'article, per excés de feina al principi de curs. Des de l'escola Mont d'Or.	Ainaud, M	1914	caixa 3
304	19160203 Rubiés-Homs (EH) C	Carta d'Ana Rubiés, mestra de Girona, en què demana a Homs com solucionarà el tema de la llicència per poder-se absentar de la feina per fer el Curs 1916	Rubiés, Ana	1916	caixa 3
305	19160214 Circular oficial Curs - Castellà (EH) Cir	Segona circular en castellà amb detalls sobre la inauguració del Curs 1916, resolució de beques i alguns noms d'alumnes	Homs, Eladi	1916	caixa 3
306	19160110 Homs-Ideal Pedagógico (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El Ideal Pedagógico" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
307	191602XX Fornés-Homs (EH) C	Carta de Julita Fornés (es pot observar a la segona pàgina, transparent), una candidata a una beca pel Curs 1916 a EH en què li reclama una de les matrícules de la Diputació en no ser admesa a les beques de la Mancomunitat.	Fornés, Julita	1916	caixa 3
308	19160620 Centre Excursionista-Homs (EH) C	Carta del vicepresident del Centre Excursionista de Catalunya a EH en què el conviden a una conferència del Dr. Joan Alzina	Centre Excursionista de Catalunya	1916	caixa 3
309	19160525 Homs-Moncanut (EH) C	Carta d'EH a Moncanut sobre el material Montessori fabricat. Diu que a partir d'ara se n'encarrega la Casa de la Caritat amb la direcció tècnica d'un enginyer i la pedagògica d'un representant de MM. Li volia explicar en persona però no l'ha trobat, estava indisposat. Li proposen comprar-li tot el material que té, i que els passi l'inventari i factura.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
310	19160125 EH-J. Castillejo Madrid (EH) C	Carta EH a J. Castillejo Madrid demanant la gestió del ministeri del curs 1916. Carta curta de que ha rebut la seva resposta del dia 19 i agraint l'interès pel curs. Diu que espera que puguin fer les gestions i comptar així amb companys de Madrid al curs. Diu que no dubte que el Ministeri faciliti als mestres absentar-se de les escoles per a assistir al curs. Els convida a visitar l'assaig de l'escola Montessori i diu que ja el Sr Eugenio Silvela la va visitar en els seus inicis. Demana si poden pensionar a algú "ben preparat" com el Sr Zulueta per al curs.	Homs, Eladi	1916	caixa 2 dossier 8
311	19160719 Villuendas-Homs (EH) C	Carta de Maria Villuendas a EH sobre on va deixar l'àlbum de geometria, un material Montessori que va retornar	Villuendas, Maria	1916	caixa 3

312	1916XXXX Sor Bernarda-Homs (EH) C	Carta en una targeta de Sor Bernarda, Mare Superiora de les Religioses Franciscanes de la Immaculada Concepció de Poble nou, a EH, sobre una absència de dos dies al Curs 1916	Sor Bernarda	1916	caixa 3
313	19160111 Homs-Inglès (EH) C	Carta d'EH a Martí Inglès, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
314	19160322 Homs-Carulla (EH) C	Carta resposta d'EH a Valentin Carulla, Rector de la Universitat Literària de Barcelona, en què parlen sobre una alumna	Homs, Eladi	1916	caixa 3
315	19160322 Homs-Rucabado (EH) C	Carta d'EH a Ramón Rucabado en què li adjunta una targeta d'oient per assistir al Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
316	19160111 Folch i Torres-Homs (EH) C	Carta de Josep Maria Folch i Torres, del Foment del Turisme, a EH en què li explica que tenen poc temps per fer propaganda fora d'Espanya	Folch i Torres, Josep Maria	1916	caixa 3
317	19XXXXXX Esqueles - ? (EH) Art	Esqueles en periòdics desconeguts d'Elvira Zimmer Rodríguez-Rubí, Emilia Comaposada i Vendrell (esposa de Pau Vila), Maria Villuendas i Dolcet i Josep Puig i Cadafalch		1969	caixa 3
318	19160108 EH-Araluce (EH) C	Carta EH a Araluce que MM vol parlar amb ell el proper dilluns 10 gener 1916	Homs, Eladi		caixa 3
319	19151219 Fedeli-Maccheroni (EH) Tel	Telegrama de Fedeli (Roma) a AM (Barcelona) en què demana que li expliqui les notícies de MM	Fedeli, Anna	1915	caixa 3
320	19160125 Guinart-Homs (EH) C	Carta de Montserrat Guinart a EH en què li demana si li poden trobar una substituta per així poder assistir al Curs 1916	Guinart, Montserrat	1916	caixa 3
321	19160213 Montessori-Maraini (EH) Tel	Telegrama de MM a Maria Maraini (Roma) en italià en què li demana si pot ajudar perquè Claremont obtingui permís per viatjar a Barcelona	Montessori, Maria	1916	caixa 3
322	191601XX Cunill-Homs (EH) C	Carta de R. Cunill, de la Mancomunitat de Catalunya, a EH en què li recorda que pensi en la tarja per la senyora Guimerà	Cunill, R	1916	caixa 3
323	191602XX Circular oficial Curs - Català (EH) Cir	Circular en català amb detalls sobre la inauguració del Curs 1916, resolució de beques i alguns noms d'alumnes	Homs, Eladi	1916	caixa 3
324	19160125 Uriz-Homs (EH) C	Carta de Josefa Uriz, de l'Escola Normal de Mestres de Girona, en què insisteix perquè AM faci una xerrada a Girona	Uriz, Josefa	1916	caixa 3
325	19160703 Homs-Moncanut (EH) C	Carta d'EH a Alfons Moncanut, de l'Empresa Moncanut en què explica que ell mateix es farà càrrec de la venda de tot el material per les famílies de l'escola i que espera poder tenir quan abans tot el material encarregat.	Homs, Eladi	1916	caixa 3

326	19160212 Società Nazionale Italiana-Montessori (EH) C	Carta de la Società Nazionale Italiana a MM en qu� li parlen d'una alumna, Assunta Mencaccini, que s'ha inscrit al Curs 1916	Società Nazionale Italiana	1916	caixa 3
327	19160110 Homs-El Progreso (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El progreso" en qu� li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
328	19160311 Kenney-Montessori (EH) Tel	Cablegrama de Jane Kenney en què explica que Caroline Kenney ha sortit de Washington cap a Barcelona pel Curs 1916	Kenney, Jane	1916	caixa 3
329	19160113 Homs-Bang (EH) C	Carta d'EH a Bang (Londres) en què parla sobre la traducció d'un article que parla del Curs 1916, sobre un telegrama referent a Claremont i li adjunta un prospecte	Homs, Eladi	1916	caixa 3
330	19160620 Homs-Martí (EH) C	Carta d'EH a Bernab� Martí en què explica que MM no pot anar a Tarragona perquè requereix descans absolut	Homs, Eladi	1916	caixa 3
331	19160213 Montessori-Claremont (EH) C	Carta força incomprendible de MM a Claude Claremont. Sembla dir que està interessada que hi vagi i que espera que si	Montessori, Maria	1916	caixa 3
332	191607XX Carreras-Homs (EH) C	Carta de Lluís Carreras, de la Revista Popular, a EH sobre les cites religioses que demanava MM	Carreras, Ll.	1916	caixa 3
333	19160304 Homs-Ventosa (EH) C	Carta d'EH a l'advocat Ventosa (Tarragona) en qu� es queixa que una mestra no ha entrat al Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
334	19160122 Llop-Homs (EH) C	Carta d'Antonia Llop, mestra, a EH sobre el concurs de beques pel Curs 1916	Llop, Antonia	1916	caixa 3
335	19160221 Sarafana-Homs (EH) C	Carta de Sebastian Sarafana (Figueira de Foz, Portugal) a EH en què demana informació del Curs 1916	Sarafana, Sebastian	1916	caixa 3
336	19151219 Homs-Maccheroni (EH) C	Carta d'EH a AM (Madrid) sobre 16 contactes que han de fer amb MM. Diu que li escriu explicant coses sobre Madrid i que en una propera carta explicar� coses sobre els projectes a Barna, però que no hi ha pressa. Diu que a Madrid la va rebre la Sta Herrera i amigues i a Cadis el cosí d'EH Victor Castells. Espera que AM i MM hagin ja parlat dels catalans i aclarit malentesos. Diu que tan si MM ve de forma passatgera com més continuada cal que el curs tingui molt èxit per què Catalunya sigui la salvació espiritual i material de tota Espanya. Diu que Madrid és un centre artificial i corromput de la nació, malgrat les apariències i que seria un mal lloc per treballar la MM però el millor lloc per promocionar-se amb els periodistes i que cal que ho aprofiti per anunciar el curs. Parla de la importància de promoure Montessori per Espanya tal i com el curs de 1916. Els diu que aprofitin que estan all� per fer promoció o si prefereixen venir abans a Barcelona i anar a Madrid més endavant. Si MM s'animi EH li esbossa la guia de treball: No calen conferències si està cansada, depèn d'ella si vol. Sinó,	Homs, Eladi	1915	caixa 3

més endavant abans del curs, MM pot anar a Madrid a fer-les (una a l'ateneo, a l'escola superior de magisteri i una altre de caràcter catòlic). / Descripció de contactes a fer:1- Maria de Maeztu (directora residència on estarà MM) mestra de la normal, i feminista, bé tenir aliats... 2- Director diari "El debate" jove que va venir a l'escola de caràcter catòlic (no recorda el nom) que relacionat amb religió diu que ell l'escriurà.3- Eugenio Silvella, fill de gran polític, ex subsecretari d'instrucció pública. Va visitar escola amb Puig i Cadafalch.4-Capitan Teodoro Iradier, ajudant del rei que va anar a Roma a veure el mètode amb Leonor Serrano, pot facilitar entrevista amb el rei.5- Luis de Zulueta. Professor de la Normal i escriptor a diaris, català i fidel, cordial republicà, radical, amic de Cossío, Castillejo i Ortega i Gasset5- José Castillejo. Responsable de subvencions per estudis a l'estranger, culte i pessimista, envejós de Catalunya.6- Manuel B Cossic. Director museu pedagogia. El més important en pedagogia, successor de Giner de los Rios (mort), íntegre, atractiu, laic enemic dels catòlics, seguidor Krausisme, pessimista, certa gelosia a catalunya.7- Escola superior de magisteri. On es va formar Serrano. En hores baixes. Estaria bé que totes les alumnes vinguessin a fer el curs...8- Rafael Altamira. Ex director primera ensenyança, Va estar a EUA on era MM. Influent, polític, laic i pessimista.9- Royo Vilanova. Director primera ensenyança (càrrec molt nou). Sense qualitats, implacable enemic de Catalunya. El necessitem per permisos a mestres per venir al curs i per sunvencions.10- Sr Burrell. Ministre instrucció pública, el mateix... 11- Sr Ortega Gasset. Com Eladi Ors a Madrid jove amb talent dirigeix diari intel·lectual i tracta bé els catalans.12- Rufino Blanco. Mestre de la normals, director diario universal. Catòlic pedagog, respectat, influent, creu que M no és catòlic, important per convèncer els catòlics.13- Ramon i Cajal. Científic cèl·lules nervioses, bo de visitar-lo.14- Dr. Pittaluga, Va visitar escola Barna amb el director de "el Debate", i AM li va regalar un exemplar de el mètode...15- Zenobia Camprubí. Va visitar l'escola amb la Sta Lack i família de Puig i Cadafalch i ha estat a EUA, (escriptora). Ben tractada a Barna i podrà acompanyar a MM per Madrid.16- Colegio internacional. De nenes de EUA al mateix Carrer Fortuny. / EH acaba de rebre 5 postals de que AM i MM acaben d'arribar a Madrid. Avui han fet un pessebre a l'escola. EH anirà a la conferència de l'advent. / Que MM aprofiti a dormir al tren per venir a Barna "Tant si la doctora ve a Espanya passatgerament com si hi ve per a una acció intensa i continuada, convé que el pròxim Curs de Barcelona tingui tota la importància possible. Catalunya ha de ser la salvació espiritual i adhuc material de tota la Espanya. L'exemple de la Catalunya renaixent, forta en el treball, en la raó i en la virtut, serà cada dia més una sugestió per a tot allò que hi hagi de socialment viu en les nacionalitats que formen l'Estat Espanyol. Madrid, que és un centre artificial i corrumput de la nació malgrat les aparences, seria ara i

		sempre un mal medi de treball per a la doctora. En canvi és el millor medi per a un anunci ràpid i eficaç de la seva personalitat i de les seves idees, per tal que Madrid és el centre periodístic i dels professionals de les idees. De manera que l'acció que es faci a Madrid serà un gran anunci del Curs per tot Espanya i fins i tot per a Catalunya. Convé ja des d'ara cridar l'atenció dels esperits sensitius de tot Espanya dedicats al conreu de la pedagogia i començar ja d'associar-lo idealment a la nostra obra de redempció humana i nacional, per damunt de prejudicis polítics. Cal no més determinar si s'aprofita l'actual estada de vostès a Madrid per aquesta propaganda aferent, o per part d'ella, o bé si es creu millor tornar més tard a madrid per fer-la. Això més ho ha de determinar l'estat físic i d'esperit en que es trobi la doctora. Amb tot, per al cas probable que la doctora se senti animada per a fer quelcom aquests dies a madrid, jo em permeto esboçar a continuació una petita guia de treball..." "Sr Ortega i Gasset - És una mena de Sr. d'Ors de			
337	19160209 Maymó-Pyle (EH) C	Carta de Pedro Maymó en nom del seu fill, Fernando Maymó, a Adilia Pyle en què li sol·licita una de les matrícules gratuïtes pel Curs 1916	Maymó, Pedro	1916	caixa 3
338	19160210 Montessori - Comunicat autorització cobrament inscripcions (EH) Com	Comunicat de MM en què decreta que EH és el secretari del Curs 1916 i, per tant, té autorització per cobrar les inscripcions dels alumnes	Montessori, Maria	1916	caixa 3
339	19160304 Homs-Rucabado (EH) C	Carta d'EH a Ramón Rubacado sobre anar algun dia a escoltar una xerrada de MM durant el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
340	19160214 Homs-32 destinataris Varis (EH) C	32 Cartes d'Eladi Homs a remitents varis en què els convida a la inauguració del Curs 1916 al local del Centre Excursionista de Catalunya: Diari el Diluvio, Diario de Barcelona, Diario del Comercio, El Correo Catalán, Econòmica d'Amics del país, Educación Hispano Americana, Em Monitor, Enric Vila Marieges, dos directors de l'Escola Normal de Mestresses, Estudios Franciscanos, Feminal, Foment del Treball Nacional, Gremi de Prof. Particulars de C., Jaume Carner, Inspector Cap de Primera Ensenyança de Barcelona, Inspectora de Primera Ensenyança de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Josep Puig i Cadafalch, Junta de les Cases de Caritat i maternitat, Junta Diocesana per a l'A.C., Junta local de Primera Enseñanza, Junta Provincial de Primera enseñanza, La Publicidad, La Veu de Catalunya, Las Noticias, Lliga Barcelonina d'H.E., Lliga de senyores per l'A.C., D ^a Montserrat Guinart (Mestra Nacional).	Homs, Eladi	1916	caixa 3
341	19160125 Homs-Abadia de València (EH) C	Carta d'EH a l'Abadia de València en què envia propaganda del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

342	19XXXXXX Text de materials Montessori fabricats per Philip & Tacey (EH) Doc	Full d'informació de Philiy i Tacey sembla de presentació sobre el Material didàctic Montessori. Hi diu que fa 20 anys que és l'empresa autoritzada per fer tot el material, d'infantil, primària i de música. Anuncia una llista de materials i parla del catàleg i sobre una foto. Sembla un text per a ser traduït, potser en resposta a la carta on parlen de traduir el texts d'Homs.	Tacey, Philip &		caixa 3
343	19160113 Director Liceu-Homs (EH) C	Carta del director del Liceu García Goy a EH en què li demana un prospecte sobre el Curs 1916		1916	caixa 3
344	19160214 Sanabria-Homs (EH) C	Carta d'Ana Sanabria, mestra cubana resident a Reus, a MM sobre si li cal revalidar el seu títol per poder fer el Curs 1916	Sanabria, Ana	1916	caixa 3
345	1916XXXX Montessori-Pyle (EH) C	Carta de Maria Montessori a Adilia Pyle (Nova York) en què la renya per no concretar quan arribarà	Montessori, Maria	1916	caixa 3
346	19150220 Serrano-Homs (EH) C	Carta de Leonor Serrano a EH sobre l'escola Montessori. Carta Leonor Serrano a EH sobre una mestra, Da Catalina Vich, que desitja informar-se sobre la creació, d'escoles Montessori de la Diputació. És mestra propietària de Gayá, província de Barna.	Serrano, Leonor	1915	caixa 3
347	19160219 Carreras-Maccheroni (EH) C	Carta de Vicenta Carreras, secretària de l'Institut de la Dona, a AM sobre un pagament de 50 pessetes per la inscripció de dues oients al Curs 1916	Carreras, Vicenta	1916	caixa 3
348	19160418 Laurenti-Maccheroni (EH) C	Carta de Pio José Laurenti a AM en què li demana que deixi observar l'escola Montessori a un pare	Laurenti, Pio José	1916	Carta;caixa 3
349	1915XXXX Galí-Homs (EH) C	Carta de Francesc Galí a EH en què li explica que no pot anar-hi amb el fotògraf, ja que té febre	Galí, Francesc	1915	caixa 3
350	193XXXXX Mario Montessori-Homs (EH) C	Mario amb adreça al carrer Ganduxer (nova casa de la doctora als anys 30 a Barcelona) en que li demana a Homs traduir el catàleg de Londres de material Montessori de Tacey.	Montessori, Mario		caixa 3
351	19160114 Monserrat-Sans (EH) C	Carta de José Monserrat (Valls) a Albert Sans sobre que l'Ajuntament pagui la matrícula del Curs 1916 a algun alumne fill de Valls	Monserrat, José	1916	caixa 3
352	19160120 Homs-Bang (EH) C	Carta d'Eladi Homs a Bang (Londres) en què reclama l'ajuda de Claremont al curs per les traduccions a l'anglès, entre d'altres temes	Homs, Eladi	1916	caixa 3
353	1916XXXX Crexells Vallhonrat-Homs (EH) C	Carta de Joan Crexells Vallhonrat a EH en què demana una de les matrícules gratuïtes d'Adelia Pyle i explica la seva trajectòria	Crexells, Joan	1916	caixa 3
354	19160110 Homs-El Liberal (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "El liberal" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

355	19150308 Homs Interventor a Eleccions provincials (EH) Cert	Hi ha nomenament d'interventor de les eleccions provincials del 14 de març i proclamació de candidats entre ells el Sr Bastardas que tornarà a sortir de diputat (ja des del 1911). Homs interventor al districte tercer de Barcelona.			caixa 2 dossier 3
356	19520508 Esquela i columna mort MM - Homs - (EH) Art	Esquela i columna d'EH en un periòdic desconegut sobre la mort de MM	Homs, Eladi	1952	caixa 3
357	19160122 Montessori-Claremont (EH) Tel	Telegrama de MM a Claremont Claremont en què explica que els consolats estan en contacte pel tema del Curs 1916	Montesso ri, Maria	1916	caixa 3
358	19160110 Colegio Divina Pastora-Homs (EH) C	Carta de la Superiora del Colegio de la Divina Pastora (Sarrià) a EH en què demana informació dels terminis de matrícula	Colegio de la Divina Pastora	1916	caixa 3
359	1916XXXX Cunill-Homs (EH) C	Carta de R. Cunill, de la Mancomunitat de Catalunya, a EH en què li explica que el ministre dona permís per l'absència de mestres nacionals pel Curs 1916	Cunill, R	1916	caixa 3
360	19160408 Ajuntament de Barcelona-Homs (EH) C	Carta de l'Ajuntament de Barcelona a EH en què li expliquen que la setmana entrant pagaran les 10.000 pessetes del Curs 1916	Ajuntame nt de Barcelona	1916	caixa 3
361	191602XX Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica-Montessori (EH) C	Carta de la presidenta de la Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica a MM en què li demanen que no cedeixi a les pressions i que imparteixi religió durant el Curs 1916 perquè sinó seria un disgust per moltes dones de la ciutat	Lliga de Senyores per l'Acció Catòlica	1916	caixa 3
362	19160214 Homs-Carulla (EH) C	Carta d'EH a Valentin Carulla, Rector de la Universitat Literària de Barcelona, en què li agraeix la cooperació i el convida a la inauguració del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

363	19151220 Homs-Maccheroni (EH) C	<p>Carta de EH a AM a Madrid sobre Fedeli, esdeveniments varis i vinguda de MM el 20 de desembre 1915. Confirma les dues cartes enviades ahir dia 19 a la residència. Diu que són les quatre de la tarda i que mentres esperen el telegrama dient que la doctora ja ha arribat bé i contenta, li parlarà sobre els moviments de la Signora Fedeli. Prèviament, ja li parlava a Maccheroni que Fedeli es pensava que MM ja havia arribat i li donava la benvinguda. Diu que han rebut també el primer dels altres seus dos telegrams adjunts on demana notícies de l'arribada de la doctora i mentre Homs li estava escrivint una resposta sobre que tot just avui arribava la doctora a Cadis, rep un altre telegrama de Fedeli on diu que es posa en camí cap a Barcelona (expedit des d'Itàlia el dissabte 18 de desembre). Li estranya aquesta urgència i pensa que potser hi pot haver hagut un malentès. Li explica també d'un telegrama rebut des de Londres del senyor Bang del que entén que una de les raons de la pressa sobtada de la doctora era que es pensen que ja estava preparant tots els detalls del curs i per això volia arribar a la data anunciada del 15 de gener. Homs diu que per contra, al rebre notícies negatives de la doctora el dia 1 de novembre van suspendre la propaganda. Pensava que potser vindria abans Fedeli a inspeccionar com estava tot i així avisar la doctora. Diu que en comptes d'un curs poden oferir-li un institut, que és quelcom millor, i el curs es pot fer també, amb sols un retràs de quinze dies o tres setmanes. Diu que la Sra. Serrano comentava que MM no vindria. Molta gent vol saber quan arribaran a Barcelona en tren per rebre'ls amb cotxe (Sta Terris , Sr Carner, Sr Vantolrà de Rubí, Casulleras). Significa molt la coincidència del Nadal amb l'arribada de MM i és optimista. Diu que AM ha esdevingut un símbol d'apostolat... i que ha tingut sort de rebre tanta acceptació i ajuda.</p>	Homs, Eladi	1915	caixa 3
364	19151219 Homs-Maccheroni (EH) C	<p>Carta d'EH a AM (Madrid) en Itàlia amb moltes incorreccions. Primer explica que acaba de tornar d'una xerrada del Dr. Carreras plena de fe i intel·ligència, com un poeta religiós. Diu que al final el públic, que omplia la sala, ha cantat l'himne Ubicaritas i amor amb molt sentiment. Li guarda un exemplar. Parla d'un telegrama rebut de Fedeli, que s'ha permès obrir-lo per si era quelcom urgent i que no l'ha contestada, esperant que ella o la doctora ho fessin un altre dia. També diu que ha rebut el seu telegrama de que han arribat, que estarà molt cansada de tant viatge i que espera que la doctora arribi bé. Acaba dient que aquesta és la primera carta que escriu en italià (la dolça llengua de Dante) sense diccionari, sols per pròpia inspiració i recordant el que ha après de Maccheroni. Pregunta si ho ha fet molt malament i que segur que ella l'hauria entès millor si fos en català.</p>	Homs, Eladi	1915	caixa 3

365	19160110 Homs-El Sitio (EH) C	Carta d'EH al President de la Sociedad Cultural "El Sitio" (Bilbao) en què li adjunta prospectes del Curs 1916 i li demana si els pot ajudar amb la publicitat	Homs, Eladi	1916	caixa 3
366	19140727 Serrano-Homs (EH)	Carta de Leonor Serrano a EH en què parla sobre les xerrades que ha fet a l'Ajuntament, on ha conegut gent com el Sr Estanys. Li diu que sembla que ha tingut una millor rebuda ja que s'han apuntat molts alumnes al curs d'estiu. Li demana liderar i recolzar la defensa de fer edificis escolars nous per les escoles públiques. Tenen l'esperança que en un any tinguin l'autonomia escolar des de Madrid ja que Bofill ho recolze. Li parla sobre l'organització d'una reunió a casa seva. El convida a anar-hi si veu clar que s'entendrà amb la els participants com ara: Sensat, Baldó, Mancunill, Gonzalo Morón i Tudó i els mestres Udina, Jou, Letjós i Casero.	Serrano, Leonor	1914	caixa 3
367	19160209 Ardèvol-Homs (EH) C	Carta d'Antonio Ardèvol a EH sobre la matrícula gratuïta al Curs 1916	Ardèvol, Antonio	1916	caixa 3
368	19160324 Carulla-Homs (EH) C	Carta de Valentin Carulla, rector de la Universitat Literària de Barcelona, a EH sobre una alumna matriculada al Curs 1916	Carulla, Valentin	1916	caixa 3
369	19160615 Homs-Carner (EH) C	Carta d'EH a Josep Carner en què li adjunta notes personals (assaig de com si fos un discurs per quan els electors de Valls el triïn per al parlament català) referents al Curs 1916 perquè les doni a Cambó o a qui consideri	Homs, Eladi	1916	caixa 3
370	191XXXXX Document sobre telegrams (EH) Doc	Document sobre dos telegrams enviats a Juli Burell, Ministre d'Instrucció Pública i Comte Romanones, sobre temes del Curs 1916	Homs, Eladi		caixa 3
371	19150619 Resguard de correus Hernani (EH) Res			1915	caixa 3
372	19160707 Homs-Moncanut recollir (EH) C	Carta d'EH a Alfons Moncanut sobre l'entrega de materials Montessori	Homs, Eladi	1916	caixa 3
373	19160205 Bang-Homs (EH) C	Carta de Bang (Londres) a EH sobre la inscripció de 2 estudiants pel Curs 1916	Bang, C. A.	1916	caixa 3
374	19160323 Ribó - Homs (EH) C	Carta d'Adela Ribó a EH en què es disculpa per no haver-se pogut inscriure al Curs 1916 - Falta la pàgina del mig	Ribó, Adela	1916	caixa 3
375	19160219 Galí-Homs (EH) C	Carta d'Alex Galí, del Consell d'Investigació Pedagògica, a EH sobre cobrar de l'Ajuntament i la Diputació (Curs 1916)	Galí, Alex	1916	caixa 3
376	19160603 Martí-Homs (EH) C	Carta de Bernabè Martí a EH en què li demana que si MM pensa en anar a Tarragona	Martí, Bernabè	1916	caixa 3

377	19160125 Homs-Ruiz (EH) C	Carta resposta d'EH a Miguel Ruiz, redactor en cap de "El Pueblo Manchego" (Ciudad Real), en què li agraeix que hagin fet publicitat del Curs 1916 i li parla sobre el preu de les matrícules i de la possibilitat de rebaixar-lo	Homs, Eladi	1916	caixa 3
378	19160211 Graell-Homs (EH) C	Nota en una targeta de R. Graell (Lleida) a EH en què demana un prospecte del Curs 1916	Graell, R.	1916	caixa 3
379	19160214 Homs-La Vanguardia (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La Vanguardia" en què el convida a la inauguració del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
380	19160204 Homs-Uriz (EH) C	Carta d'EH a Josefa Uriz, de l'Escola Normal de Mestres de Girona, en què li explica que ni AM ni ell no podran anar a fer la conferència.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
381	19160418 EH-banquer Joan Antoni el convida curs 1916 (EH) C	Carta EH a banquer Joan Antoni en convida curs 1916 18-4-1916.pdf	Homs, Eladi		caixa 3
382	19141121 Fulletó del curs previst a Londres (EH)	Fulletó suposadament passat pel Sr Bang de Londres a Homs com a exemple per la propaganda del curs 1916	Bang, C. A.	1916	caixa 3
383	19160214 Homs-Pla i Deniel (EH) C	Carta d'EH al Doctor Enrich Pla, canonge, en què el convida a la inauguració del Curs 1916 i li explica que té els permisos a la seva disposició en cas que vulgui assistir d'oient al curs	Homs, Eladi	1916	caixa 3
384	192XXXXX Serrano-Homs (EH) C	Leonor li ofereix opcions a Homs per aprendre alemany, tenint conversa amb alemanys que ella coneix. Leonor Serrano li proposa varies opcions a Homs per a contactar amb alemanys per tal que aprengui l'idioma. Ella coneix un pedagog que el podria posar en contacte amb el Club Germania de Barcelona. Podem pensar en que potser la motivació era que estava enamorat de l'Elvira Zimmer, una auxiliar alemanya de la Biblioteca de Catalunya amb la que es casaria el 1921.	Serrano, Leonor		caixa 3
385	19160125 Homs-Llop (EH) C	Carta resposta d'EH a Antonia Llop en què li diu que no pot donar-li detalls sobre beques de la província de Girona perquè les dona la Mancomunitat i li comenta que alguns ajuntaments també donaran matrícules gratuïtes	Homs, Eladi	1916	caixa 3
386	19160429 EH - mestre Joaquim Panadés sobre el regal a MM curs 1916 (EH) C	Carta EH a mestre Joaquim Panadés sobre el regal a MM. Diu també, que el volia avisar de la reunió que van fer i on el Dr. Font els explicava la idea de que el bust quedés en propietat dels alumnes o de l'associació Montessori que es formés. Si de l'estranger en volguessin còpies, el guany seria per escoles o materials. Diu que és una bona idea però abans cal veure si l'escultor ho vol. Li diu que queden per anar-lo a veure i que si hi vol anar.	Homs, Eladi		caixa 3

387	19160113 Puig i Macià-? (EH) C	Carta de Pilar Puig i Macià a remitent desconegut, possiblement AM, en què li explica que l'endemà aniran a veure el pessebre	Puig i Macià, Pilar	1916	caixa 3
388	1914XXXX Serrano-Homs (EH) C	Carta de Leonor Serrano a EH en què parla sobre la reunió de dijous i on menciona que per tirar-ho endavant els cal alguna persona important com el Sr Bastardas. Que per qualsevol mestre, només de pensar que Homs podria ser el seu cap podria ser un inconvenient. Que cal si o si que vingui Bastardas per fer la reforma com ell vulgui abans que algú altre se n'aprofiti. Que ell ha de convèncer als 5 de la comissió (Trallero. Vidals, Dr. Pla i Daniel, Sensat i Serrano) i que es vegi que el senyor Bastardas ho recolza.	Serrano, Leonor	1914	caixa 3
389	19160722 Homs-Prat de la Riba (EH) C	Carta d'EH a Enric Prat de la Riba en què li adjunta un resum complet del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
390	19160317 Homs-Ventosa (EH) C	Carta d'EH a l'advocat Ventosa (Tarragona) per organitzar una excursió a Tarragona dels estudiants i MM	Homs, Eladi	1916	caixa 3
391	1916XXXX Gunn (EH) Insc	Full d'inscripció al Curs 1916 de l'alumna Miss Hildegard M. Gunn		1916	caixa 3
392	19160119 Castillejo-Homs (EH) C	Carta de J. Castillejo (Madrid) a EH en què li diu que farà gestions a Madrid pel Curs 1916	Castillejo, J	1916	caixa 3
393	1916XXXX Macià de Puig-Homs (EH) C	Nota de Dolors Macià de Puig a EH per una reunió urgent. Han de quedar el dilluns a les 11 per tractar un tema urgentíssim. Sembla ser la dona de Puig i Cadafalch. Sense data, com que ella i la seva filla sembla que van anar a al curs 1916 podria ser d'aquesta data.	Macià de Puig, Dolors		caixa 3
394	19160213 Mestre-Rander-Pyle (EH) C	Carta de José Maria Mestre-Rander a Adilia Pyle en què li sol·licita una de les matrícules gratuïtes per al Curs 1916	Mestre-Rander, Jose Maria	1916	caixa 3
395	19160102 Pujol-Homs (EH) C	Carta de Francesc Pujol, del Palau de la Música, a EH en què li torna els diners del concert de Nadal	Pujol, Francesc	1916	caixa 3
396	19160111 Homs-Riera (EH) C	Carta d'EH a Agustí Riera, Conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en què demana beques pel Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
397	19160117 Homs-Universitat de Londres (EH) C	Carta d'EH al president de la Universitat de Londres en què li demana que doni permís a Claude Claremont per viatjar a Barcelona a ajudar amb el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
398	19160708 EH-Pau Schneider (EH) C	Carta d'EH a Pau Schneider demanant si li pot aconseguir el llibre "La educación en la campaña" de J. Barcón Olesa, Editor Juan Perrotti, Buenos Aires 1916	Homs, Eladi		caixa 3

399	1916XXXX Llista de voluntaris ajudants del Curs 1916 (EH) Doc	Llista d'alumnes voluntaris en cooperar amb tasques del Curs 1916 i horaris: Enriqueta Vallès, Josepa Vallès, Margarida Seguí, Laura Anaya, Julia Mestre, Flora González, Elvira Gargollo, Josepa Darder, Jacinta Morell, Maria Prats, Julita Fornés i Josepa Sagrera.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
400	19160110 Homs-Educación Hispanoamericana (EH) C	Carta d'EH al director del periòdic "La educación hispanoamericana" en què li demana que publiquin notícies sobre el Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
401	19160726 Fedeli-Montessori (EH) Tel	Telegrama de Fedeli a MM en què li demana que vagi a Roma tan aviat com pugui	Fedeli, Anna	1916	caixa 3
402	19160213 Homs-Ardévol (EH) C	Carta d'EH a Anton Ardévol, mestre de Tarragona, sobre temes del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
403	19160214 Homs-Noticiero Universal (EH) C	Carta d'EH al director del Noticiero Universal en què li dona gràcies per haver-los ajudat amb la propaganda del Curs 1916 i el convida a la inauguració	Homs, Eladi	1916	caixa 3
404	191601XX Montessori (EH) Ap	Notes de MM en què demana que Claremont vagi a Barcelona per ajudar en el Curs 1916	Montessori, Maria	1916	caixa 3
405	19160801 Homs-Mencaccini (EH) C	Carta d'EH a Assunta Mencaccini, la mestra encarregada del regal a MM, en què parlen sobre el marbre que falta per construir el bust de la doctora	Homs, Eladi	1916	caixa 3
406	19160120 Homs-Ollé (EH) C	Carta d'EH a Joan Ollé (Reus) en què li adjunta un prospecte del Curs 1916 i li explica com obtenir un una beca	Homs, Eladi	1916	caixa 3
407	19160708 Moncanut-Homs (EH) C	Carta d'Alfons Moncanut a EH en què parla sobre uns pagaments ja fets que li reclama Homs	Moncanut, Alfons	1916	caixa 3
408	19160117 Carulla-Homs (EH) C	Carta de Valentin Carulla, Rector de la Universitat Literària de Barcelona, a EH en què li demana que el vagi a veure	Carulla, Valentin	1916	caixa 3
409	19150814 Hom - Puig i Cadafalch (EH) C	14 agost 1915 Homs a Puig i Cadafalch per convèncer-lo de llogar local nou carrer diputació. Diu, que allà es podrà començar l'escola de pedagogia projectada. Que Prat de la Riba no vol decidir. Vol convèncer Puig i Cadafalch del mètode, no el coneix gaire... Diu que ell porta el pes de l'empresa, que treballa més sense cobrar i que els diners del lloguer els recuperaran amb les matrícules. Diu que ell no té ni vol cap benefici en la venda de material. Maccheroni vol fer un curs el novembre per fer propaganda del de la doctora	Homs, Eladi	1915	caixa 3

410	19160621 EH-Ada Innocenti (EH) C	Carta EH resposta a Ada Innocenti avaluant curs de 1916	Homs, Eladi		caixa 2 dossier 8
411	19160220 Homs-Basabe (EH) C	Carta d'EH a D. F. Basabe, Inspector Municipal de Primera Enseñanza (Bilbao), en què li agraeix l'interès pel Curs 1916 i parla de col·laborar	Homs, Eladi	1916	caixa 3
412	19151221 Homs-Maccheroni (EH) C	Carta d'EH a AM (Madrid) Que han rebut aquest matí la notícia de l'arribada de MM. A Barcelona molta gent l'espera. Sobre Fedeli diu que avui tornaran a l'estació per si arriba, que no han sabut res més d'ella, que hauria tingut problemes potser per la guerra, horaris de tres o pel passaport i per venir de seguida tal com havia dit, i que de vaixells d'Itàlia no n'han d'arribar aquests dies. Li explica que ahir (dia 20) hi va haver una conferència molt important dels parlamentaris regionalistes i que li adjunta un extracte de "la Veu" subratllant aspectes que li podran interessar. Diu que a l'escola ha seguit fent el pessebre i que el Sr Gibert i Mossèn Anglès han ensenyat cançonetes de Nadal als nens.	Homs, Eladi	1915	caixa 3
413	19160124 Reventós-Homs (EH) C	Carta postal de M. Reventós (Suïssa) a EH, en què li parla d'una cosina que preté una de beques per al Curs 1916	Reventós, M.	1916	caixa 3
414	19160809 Homs-Vaudrei (EH) C	Carta d'EH a Inés de Vaudrei en què envia la lliçó 37 del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3
415	191XXXXX Dades sobre el moviment Montessori, manuscrita per Homs (EH) Ap	5 fulls A5 manuscrits repassant dates i esdeveniments de la vida i obra de la doctora Montessori, l'última data és del 1912	Homs, Eladi		caixa 3
416	19160117 Homs-Karr (EH) C	Carta d'EH a Carme Karr de la revista Feminal en què li confirma una reunió per l'endemà amb MM	Homs, Eladi	1916	caixa 3
417	19160521 Fedeli-Homs (EH) C	Carta d'Anna Fedeli a Homs. S'acontenta de l'èxit de Barcelona. Els demana una còpia de l'última xerrada de moral i religió i d'altres xerrades. Diu que aquests documents poden anar bé per convèncer més les autoritats catòliques de Roma en què demana permís per escriure resums sobre el Curs 1916.	Fedeli, Anna	1916	caixa 3
418	1916XXXX Prat de la Riba-Homs (EH) C	Carta d'Enric Prat de la Riba a EH en què li demana que posi en contacte AM amb Joaquina Gener perquè li doni consells	Prat de la Riba, Enric	1916	caixa 3
419	19XXXXXX ?-Homs (EH) C	Carta d'Albert ? a EH en què li adjunta una epístola del senyor Montserrat Cuadrado.			caixa 3
420	19160225 Riu-Homs (EH) C	Carta de Fidel Riu, de la revista El Cenacle (Manresa), a EH en què li demana un escrit per publicar a la revista	Riu, Fidel	1916	caixa 3

421	19160213 Montessori-Maraini (EH) C	Carta de MM a Maria Maraini (Roma) sobre Claremont	Montessori, Maria	1916	caixa 3
422	19160801 Homs-Bang (EH) C	Carta d'EH a Bang (Londres) sobre el Curs 1916 i la traducció del llibre Elementary	Homs, Eladi	1916	caixa 3
423	19160121 De Ferrer Solá-Homs (EH) C	Carta de Dolores de Ferrer Solá (Palafrugell) a EH en què demana prospectes pel Curs 1916	De Ferrer Solá, Dolores	1916	caixa 3
424	19160221 Mendez Gaité-Montessori (EH) C	Carta de l'editor Méndez Gaité, de la revista AED Infantil, a MM en què li demana que recomani la seva publicació d'educació al curs de 1916	Gaité, Méndez	1916	caixa 3
425	19160608 Homs-Fedeli (EH) C	Carta d'EH a Anna Fedeli (Roma) sobre temes varis del Curs 1916, per demanar suport religiós i per informar-la de l'actualitat. A la carta li explicava com el doctor Aragó, un capellà jove que havia fet el curs al 1916 va fer una campanya contra la blasfèmia en una contundent xerrada al centre excursionista sobre les escoles i el vocabulari dient que tots els sistemes educatius havien fracassat menys el Montessori. Li deia que a Barcelona tothom admirava i respectava a Maria Montessori, que els va impressionar que Pyle es convertís a la fe catòlica i que era molt bo que els nens de l'escola veiessin combregar a Montessori els diumenges a Sarrià. Els confessors, com el pare jesuïta Casanovas, que anaven a l'escola els felicitaven pels alumnes tan ben preparats en religió, més que els d'escoles religioses. També li va explicar que la primera autoritat d'Espanya en cant gregorià, el pare Suñol de Montserrat, en una conferència va començar elogiant el mètode de Maria Montessori i que el pare Lorenzo que porta el coro de Montserrat va demanar una còpia de les lliçons del curs 1916. Li va esmentar tota una sèrie de religiosos convençuts com el Pare Casulleras, el pare Gil Parés que portava una escola Montessori al Temple de la Sagrada Família i el doctor Clascar, un altre religiós eminent que el 1915 va donar una xerrada teològica elogiant el mètode. Li seguia explicant que a l'escola tenien la capella on cada dissabte feien missa i combregaven els alumnes. Al maig, els nens de l'escola havien fet la comunió a l'església de la Casa de la Caritat amb els seus pares, que havia estat molt maco i que també hi havia el fill del president Prat de la Riba. També li explicava que aquí els únics que combatien Montessori eren els radicals antireligiosos i li explicava que un d'ells de Madrid deia que estava traduint un document del govern d'Estats Units contrari a Montessori. En aquest moment, Homs li va preguntar a Fedeli si en sabia alguna cosa i si tenia documents també d'Estats Units a favor de Montessori per contrarestar-ho. Homs li va dir que a més a més l'última xerrada del curs internacional de Barcelona va ser de religió i que tot això estava fent que a nivell catòlic cada vegada s'anés coneguent i apreciament més a Maria Montessori.	Homs, Eladi	1916	caixa 3

426	19160110 Homs-Morató (EH) C	Carta d'EH a Josep Morató, de La Veu de Catalunya, en què li envia propaganda del Curs 1916 i li demana que en faci difusió	Homs, Eladi	1916	caixa 3
427	19160327 Homs-Fedeli (EH) C	Carta d'EH a Anna Fedeli (Roma) sobre temes varis del Curs 1916, sobre publicacions i sobre l'escola. Suposa que Fedeli està informada de tot el curs 1916 per Mario i MM. Tenien 151 alumnes i 35 matrícules gratuïtes, en total 186 alumnes. A més hi havia 50 oients no mestres. Es comenta que les lliçons agraden molt i són elogiades. Hi ha monges, sacerdots, cinc estudiants de ciències i filosofia de la universitat i gent de totes les idees i de tot tipus d'escoles. Veu que a Itàlia també es vol potenciar Montessori i que n'han parlat a l'ajuntament i el Parlament. Araluce vol publicar la traducció de la antropologia tal com ja ho ha fet amb el mètode i li demana els gravats originals del llibre (igual que van fer a Londres). Araluce també vol publicar el de l'escola Elemental que està a punt de sortir en italià. Li demana qualsevol informe per publicar-lo. Han fet excursions interessants amb Mario i les 6 alumnes angleses i un home. Hi ha també un portuguès i una portuguesa, Miss George i Miss Caroline Kenney, del Canadà i una italiana de les escoles de Barcelona. A causa de la guerra no han pogut venir més estrangers. Diu que han arribat les maletes de Roma de MM però els han d'anar recollir, hi ha objectes per a la capella de l'escola, els esperen per a la inauguració. A l'escola hi ha moltes peticions d'infants i no poden acceptar-ne més. Estan paralizats ja que el govern fa oposició a l'acció cultural de la Diputació però al 9 d'abril hi haurà eleccions legislatives i es veurà com queda la situació.	Homs, Eladi	1916	caixa 3
428	19151228 Bisbat de Vic-Homs (EH) C	Carta del Bisbat de Vic a EH sobre la promoció del Curs 1916	Bisbat de Vic	1915	caixa 3
429	19160120 Homs-Pinedo (EH) C	Carta resposta d'EH a Vicente Pinedo en què li diu que la seva firma hauria sigut de gran valor i parlen de política	Homs, Eladi	1916	caixa 3
430	19160110 Homs-Carreras (EH) C	Carta d'EH a Vicenta Carreras, de l'Institut de la Dona en què envia cartells del Curs 1916	Homs, Eladi	1916	caixa 3

10.2. Cronologia corresponent a les 8 capes de la línia del temps “MONTESSORI I BARCELONA”

Aquí hi ha la relació de fets entrats fins ara a les diferents capes de la línia del temps anomenada Montessori i Barcelona. He procurat posar força informació en la descripció i hi ha textos molt llargs. Alguns tenen imatges que tampoc reproduïxo en aquest resum que adjunto aquí.

La línia del temps amb totes les seves opcions de vista, cerca i lectura es poden trobar en la pàgina compartida:

<https://www.preceden.com/timelines/690320>

PROJECTES I PROMOCIÓ MONTESSORI A CATALUNYA

Palau i Vera llegeix el 1er llibre de Maria Montessori	1909	
Article sobre Maria Montessori a la revista feminal	1911	
Palau i Vera diu que vol provar Montessori	1911	
1r article sobre Montessori - Feminal	9/24/1911	
Article Revista educación traduït dels EUA	1912	
Diversos articles en revistes a Barcelona sobre Montessori	1912	
Interès per portar el mètode a Catalunya Mn. Antoni Casulleras i Calvet	~1912	
Article a la Revista de Educación sobre Montessori	5/1912	
Article de Tozier a Revista de Educación	7/1912	
2n Article de Tozier a la Revista de Educación	12/1912	
MM Coneix a Adelia Pyle	1913	
Escrit sobre Montessori a Madrid	9/13/1913	
Proposta d'introduir el mètode Montessori a la Casa de la Caritat	11/14/1913	
Consell de Pedagogia aprova l'assaig Montessori a la Maternitat	11/17/1913	
Estada Palau i Vera a Roma a visitar escoles Montessori	11/1913	1/29/1914
Treballs d'adequació del local a la Casa de la Maternitat	12/1913	
Cartes des de Roma de Palau i vera	12/10/1913	
Article de Palau i Vera sobre la visita a Roma	1/3/1914	
Pla d'introduir Montessori a cases de la caritat d'arreu	1/2/1914	
Proposta d'enviar i pensionar mestres a Roma.	1/2/1914	

Carta de Maccheroni anunciant la seva vinguda	1/11/1914	
Pensionades catalanes al 2n Curs Internacional de Roma	2/23/1914	6/25/1914
Contactes Maria Montessori i Catalunya	3/1914	
Reunions Leonor Serrano sobre edificis escolars	7/1914	
Xerrades i escrits de les pensionades sobre la metodologia Montessori	7/1914	12/1914
Proposta crear escola Montessori de la Mancomunitat	7/6/1914	
1a Escola d'estiu	7/27/1914	8/22/1914
Reunions amb Leonor Serrano i altres mestres	7/1914	
Proposta de fer venir Anna Maccheroni	8/1914	
Difusió Montessori a Mallorca	9/1914	
Decisió de crear una escola nova de la Mancomunitat amb Agna Maccheroni	12/11/1914	
Arribada Agna Maccheroni a Barna	12/11/1914	
Cartes Maccheroni-Montessori sobre Barcelona	1915	
Edició espanyola del 1er llibre Montessori	1915	
Col·laboracions en l'inici de l'escola Montessori	1915	
Inici de la construcció de Materials Montessori a Barcelona	1915	
Proposta de Maccheroni per iniciar una nova escola diferent de la Maternitat	1/1915	
Articles a La Vanguardia	3/1915	7/1915
Inici fabricació Material Montessori	3/1915	
Libre:"La pedagogía Montessori" de Leonor Serrano	3/29/1915	
Xerrades i promoció Agna Maccheroni	3/1915	5/1915
Decisió ja presa de fer un curs Internacional a Barcelona	6/1915	
Inici fabricació Material Montessori	6/1915	
Curs itinerant Montessori d'estiu del Consell de Pedagogia	7/1915	8/1915
Participació Homs i Maccheroni al 1er Congrés Litúrgic de Montserrat-	7/5/1915	7/10/1915
Preparació prèvia del Curs Montessori 1916	10/1915	12/1915
Curset Montessori previ al curs 1916	11/1915	12/1915
Maria Montessori: Visites a escoles i cartes a EUA	12/26/1915	1/1916
Preparatiu del Curs Montessori de 1916	12/26/1915	2/15/1916
Afer del plor de Montessori al Concert de Nadal	12/24/1915	
Agna Maccheroni Ja sabia el català	12/1915	
Viatge i arribada de la doctora de EUA a Barcelona	12/19/1915	12/23/1915
Llibre La Auto educación en la Escuela Elemental Publicació en Italià	1916	
Articles a la premsa sobre el curs 1916	1/1916	2/1916

Col·laboració de l'escola de la Mancomunitat en el curs 1916 (alumnes, materials i espais)	1/1916	6/1916
Gestions d'Eladi Homs amb moviment Montessori de Londres	1/1916	3/1916
Xerrades de promoció del mètode a Mallorca	1/1916	
Gestions per tenir ajudes i complicitats pel curs 1916	1/1916	3/1916
Negativa del govern espanyol de donar suport al curs 1916	2/1916	
Oposició Giner de los Ríos a Montessori	2/1916	
Inici agrupació "AMICS DEL MÈTODE MONTESSORI"	5/1/1916	
Cartes EH explicant el projecte Montessori de la Mancomunitat	6/1916	
preparació-revisió del llibre Montessori pels nens fins a 8 anys	6/1916	
Carta proposant fer una revista Montessori internacional a Barcelona	6/20/1916	
Procés de creació del Seminari-laboratori de Pedagogia de la Mancomunitat	7/12/1916	12/20/1918
Crítiques a l'aposta Montessori	1917	
Publicació llibre ed Araluce: Dibujos para la preparación a la escritura en las Casas de los niños.	1917	
Goday fa Mobiliari per les escoles Montessori	8/1917	1936
Publicació llibre ed Araluce: Dibujos para la preparación a la escritura en las Casas de los niños.	~1918	
Maria Montessori gestiona l'Escola i el Seminari	2/1918	9/1919
Nomenament de Maria Montessori com a directora de Seminari-Laboratori de Pedagogia	2/1918	
Maria Montessori entra com a membre del Consell de Pedagogia	10/11/1918	
Signatura dels estatuts del Seminari-laboratori	12/14/1918	
Llibre Antropologia Pedagògica en espanyol	1919	
Llibre La Auto educación en la Escuela Elemental Publicació en Espanyol	1919	
Proposta de Montessori al Sr Bofill denegada, sobre millores a l'escola de la Mancomunitat	2/26/1919	
Article al The Times sobre l'escola de la Mancomunitat	4/20/1919	
Proposta de maria Montessori al Consell sobre higiene	4/11/1919	
Article sobre l'Escola de Canet	6/1919	
Curs per a nurses per nounats impulsat per Montessori	6/1919	
Comiat de Agna Maccheroni de Barcelona	7/10/1919	
Estada de Maria Montessori a Anglaterra	8/29/1919	12/1919
Absència de la doctora-Conflictes de gestió a l'Escola de la Mancomunitat.	9/1919	2/5/1920
Primer curs Internacional a Londres	9/1919	12/1919
Estada curta de Montessori a Roma	12/1919	~1/9/1920

Gira per Anglaterra a veure escoles (M Montessori)	~1/9/1920	~1/19/1920
Estada a Amsterdam (M Montessori)	1/23/1920	~1/30/1920
Montessori torna a Barcelona passant per París, Roma i Milà	2/5/1920	
Dimissió de Maccheroni de l'escola de la Mancomunitat	2/4/1920	
Intents de refer el funcionament de l'escola Montessori	2/5/1920	8/5/1920
Xerrada de Maria Montessori a Barcelona (amics Instrucció Pública)	3/1920	
Anada a París, Milà i Roma (M Montessori)	4/1920	
Article sobre l'Assaig a La Maternitat	4/1920	
Anada a Mallorca (M Montessori)	5/1920	
Reorganització del l'escola Montessori i el Seminari	6/1920	
Carta de plans de Montessori sobre Milà	6/25/1920	
Fedeli mor de Tuberculosi	7/22/1920	
Dimissió de la doctora de l'escola de la Mancomunitat	8/4/1920	
Montessori torna a Milà Curs i recuperar el centre d'estudis	10/1920	2/1921
Auditoria al Seminari Laboratori de Pedagogia	1/29/1921	4/14/1921
2n Curs Montessori a Londres i inici d'un centre de formació propi.	4/1921	7/1921
Montessori marxa del Consell i del Laboratori	10/26/1921	
Decisió de Montessori de deixar definitivament Barcelona	11/10/1921	
Dimissió de Montessori de la Societat Montessori de Londres	11/1921	
S'acaba el projecte Pro Montessori de la Mancomunitat. (Alexandre Galí s'ho atribueix)	1922	
Galí assumeix responsabilitat de l'Escola Montessori per part del Consell	20/9/1922	
Carta reivindicant Montessori dels pares de l'escola de la Mancomunitat	10/1/1922	
El Consell segueix aconsellant el Mètode Montessori per als nens petits a les escoles	1923	
Curs Normal "Montessori" per escoles de beneficència	2/5/1923	7/1923
Mary Pyle deixa de col·laborar amb la doctora	10/1923	
L'Escola es comença a anomenar Escola Graduada de la mancomunitat	15/10/1923	
Llibre "Metodo Montessori" de Leonor Serrano	1928	
Curs d'Ayes i mainaderes Montessori per infants a Barcelona	~1/1929	~3/1929
Conferència de la Doctora M a l'Escola Baixeras de Barcelona	4/1/1929	
Conferència M Montessori sobre discapacitats a Barcelona	9/1929	
Montessori visita de l'escola Montessori italiana de Barcelona	7/1930	
Societat Montessori a Barcelona. Ressorgiment	1932	
Preparacions del Curs Internacional Montessori a Barcelona de 1933	1/1932	2/1933
Notícia sobre el Curs Internacional a Barcelona del 1933	10/29/1932	

Festa d'inauguració de la nova escola i centre Montessori de l'Ajuntament de Barcelona	11/13/1932	
Acord ajuntament de Barcelona per organitzar el XVIII curs Montessori	11/23/1932	
A Madrid també estan organitzant una associació Montessori com la de Barcelona	1933	
Propaganda del curs XVIII CURS INTERNACIONAL MONTESSORI de Barcelona 1933	1/1933	3/1933
XVIII CURS INTERNACIONAL MONTESSORI; a Barcelona	3/11/1933	6/30/1933
Llibret L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori	3/9/1933	
Setmana Montessori a Madrid	5/1933	
Llibret El método de enseñanza Montessori	6/1/1933	
Curs Montessori d'estiu a Barcelona	8/1933	
La Societat AMI Montessori nomena l'alcalde de Barcelona al seu comitè d'honor	12/19/1933	
Xerrades de la doctora a Madrid	6/1934	
Xerrades i exposicions Montessori arreu de Catalunya	1935	
Llibre "La Santa Misa vivida por los niños"	1935	
Plans per fer un curs Hispano-Americà a Madrid	1935	
Visites de la doctora a les escoles municipals i de la Maternitat on aplicaven la metodologia Montessori	1935	
Croada Pro drets dels infants a Catalunya i al món	1/1935	7/1936
Revista Montessori Espanya	1/1935	12/1935
Xerrades a la ràdio de Barcelona	5/2/1935	~6/30/1935
Gran Festa d'Homenatge a la Dra. Montessori	6/24/1935	
Nova escola a Barcelona a casa de la Dra. Montessori	9/1935	6/1936
Curs oficial Nacional Montessori per a mestres a barcelona	1/1936	3/1936
Curs Nacional Montessori a Barcelona	4/1936	
Llibre el Niño en espanyol	1939	
Curs clandestí sobre el mètode Montessori	1956	

ESCOLES MONTESSORI A CATALUNYA

Escola St. Jordi (catalanista)	1898	1936
Proves del mètode Montessori a aules de Barcelona	~1912	
Proves del mètode Montessori a escola de la Sagrada Família	~1914	
Inici assaig Casa Maternitat	1/29/1914	
Escoles a Mallorca Arenal i Sta Catalina...	9/1914	~1939

Escola de Vilafranca del Penedès	1915	
Escola Montessori Ajuntament de Mercè Climent 1 C/Tapineria 33	1/9/1915	~9/1922
Escola Montessori de la Mancomunitat (1) C/Universitat	3/1/1915	7/1915
1a escola nacional Montessori - C Vigneaux	6/19/1915	~1939
Escola Montessori de la Mancomunitat (2) C/Diputació 262	7/1915	10/15/1916
Ampliació i millores de l'escola de la Mancomunitat	8/1915	11/1915
Escola Ateneu Igualadí	1916	1936
Escola Mn. Cinto (antiga, catalana)	1916	1924
Escola Ribas de Rubí	1916	~1936
Escola Montessori Ajuntament Dolors Canals 1 C/Balmes 69	1/1917	7/1920
Escola Montessori de Vic	1918	~1935
Escola Montessori de Canet de Mar	10/1918	1936
Escola Montessori Ajuntament Dolors Canals 2 C/ Aribau 155	7/1920	11/14/1932
Escola Montessori de la Mancomunitat (4)- sense intervenció de la Dra.	8/1920	9/6/1923
Escola Montessori Ajuntament de Mercè Climent 2 carrer Ataülf 12	~9/1922	~1939
Escola Graduada de la Mancomunitat 5 Torre Grasses	9/6/1923	~4/7/1924
Escola Blanquerna	1924	1939
Escola Montessori de Vilanova i la Geltrú	2/14/1924	1935
Escola Montessori de Granollers	1925	1960
Institut tècnic Eulàlia	1925	1998
Escola Italiana Montessori	1929	
Escoles Montessori a Mallorca	1930	
Escola Montessori Ajuntament Dolors Canals 3 C/ Còrsega 268	11/14/1932	~10/9/1935
Nova escola a Barcelona a casa de la Dra. Montessori	9/1935	6/1936
Escola Montessori Ajuntament Dolors Canals 4 C/ Aribau 155	10/9/1935	~1950
Escola Montessori a Hospitalet de Llobregat	9/7/1952	2020
Inici escola Talitha	1956	
Inici de l'escola Ton i Guida	1962	
Escola Montessori de la Mancomunitat (3) Torre Grasses	10/15/1916	8/1920

BIOGRAFIA DE MARIA MONTESSORI

Neix Maria Montessori	31/8/1870	
Maria Montessori va a Roma	1875	
A Montessori no li agrada estudiar, vol ser actriu	1878	

Inicis estudis de medicina	1892	
Va de representant al Congrés de Drets de les Dones a Berlin	1896	
Treballa a l'hospital St. Joan de la universitat de Roma	1896	
Voluntària a la Clínica Psiquiàtrica de la Universitat de Roma	1897	
Llegeix Itard i Seguin	1897	
Congrés pedagògic a Roma hi fa un discurs i fa articles i xerrades	1898	
Neix el seu fill Mario	03/31/1898	
Treballa amb nens amb retards mentals	1899	
Estudis de pedagogia	1899	
Funda una escola per orfes amb molts transtorns a l'hospital	1899	
Estudia Filosofia, educació i antropologia	1901	
Lluita feminista radical	1901	
Montessano reconeix el fill i crisi de Maria Montessori	1901	
Professora de pedagogia	1904	1908
Montessori es diploma de metge	3/10/1905	
Coneix Anna Maccheroni	1906	
Agrupació d'amigues en defensa dels nens a Itàlia	1907	
Inici Escola San Lorenzo	1/6/1907	
Neix Antonietta Paolini	1/11/1907	
2a Escola Montessori a Roma	4/7/1907	
Més escoles a Itàlia i expansió internacional	1908	
1r congrés de la dona Italiana	5/1/1908	
1a Escola Montessori a Milà	10/1/1908	
1er curs Montessori nacional a Citta di Castello	1909	
1er llibre de la Pedagogia científica	1909	
Escoles a Città di Castello amb Macheroni i la baronesa Alice	1909	
Crisi entre Montessori amb l'ajuntament de Roma	1910	
Cursos Montessori a Roma	1910	1912
Escola a un convent de monges franciscanes a Roma	1910	
Introducció d'escoles a primària a Roma i Milan	1910	
Anna Macheroni molt malalta, l'operen	1911	
1r Assaig de primària a Milà	1911	
crítiques a Itàlia i controvèrsia amb el Papa	1911	
Expansió fora d'Itàlia	1911	
Article de J Tozier a EUA	1/5/1911	
Plega de la Universitat de Roma	2/1911	

Montessori recupera el seu fill	1912	
Canvi de casa a Roma	~11/1912	
Mor la Mare de Maria Montessori	12/20/1912	
Llibre The Montessori Manual	1913	
1r curs Internacional a Roma	1/1913	5/1913
1er Viatge a EUA	7/1913	2/1914
2n Curs internacional a Roma	2/1914	6/1914
Inici Moviment Montessori a EUA	1915	
2a estada a EUA	4/1915	12/1915
Anna Fedeli va a EUA a ajudar la doctora	05/1915	
Celebració del Dia Montessori a Califòrnia	8/28/1915	
Anna Fedeli va de EUA a Roma a cuidar el pare de Montessori	10/1915	
Mor el pare de Maria Montessori	11/25/1915	
Anna Fedeli va a Barcelona a veure la Dra. Montessori	12/1915	1/1916
Llibre La Auto educación en la Escuela Elemental Publicació del 3r llibre en italià	1916	
Anada ràpida de Maria Montessori a Londres	1/1916	
Visita a veure el seu fillols a Pineda (fill de Josefa Roig)	2/27/1916	
III Curs Internacional Montessori a Barcelona	2/16/1916	5/15/1916
Anna Fedeli està a Itàlia gestionant els afers de Maria Montessori allà	3/1916	
Creació de l'escultura del bust de Maria Montessori a Barcelona	6/1916	~8/1916
Adelia Pyle es converteix al catolicisme com Mary Pyle	~6/1916	
La família Montessori va uns dies a Mallorca	6/6/1916	6/15/1916
Anna Maccheroni es retira a descansar	7/1916	~9/1916
Maria Montessori a París i Itàlia	~7/25/1916	10/1916
Mario Montessori va a EUA a estudiar	7/29/1916	
Fedeli va a Barcelona buscant la doctora	8/4/1916	
3a estada Maria Montessori a EUA	10/1916	~2/1918
Conflicte amb Hellen Parkhurst de EUA	~1917	
Deshere ten a Adelia Pyle	1917	
Publicació llibre ed Araluce: Dibujos para la preparación a la escritura en las Casas de los niños.	1917	
Mario es casa amb Helen Christy	12/5/1917	
Mario Montessori es canvia el nom a Mario Montesano Montessori	1918	
Crítiques del mètode a Itàlia	1918	
Montessori rebutja la Càtedra de Pedagogia a l'escola Normal de la mancomunitat	1918	

Retorn a Barcelona i establiment de residència familiar fixa	~2/1918	
Anna Maccheroni malalta	3/8/1918	8/1918
Benedicció del Papa de Roma a Montessori	12/21/1918	
Naixement de 1a filla de Mario: Marilena Henny	6/1/1919	
Estada de Maria Montessori a Anglaterra	8/29/1919	12/1919
Problemes amb el passaport de Mary Pyle per anar a Londres	9/1919	
Anna Fedeli es posa molt malalta	12/1919	
Estada curta de Montessori a Roma	12/1919	~1/9/1920
Estada a Amsterdam	1/23/1920	~1/30/1920
Gira per Anglaterra a veure escoles	~1/9/1920	~1/19/1920
Tornada a Barcelona passant per París, Roma i Milà	2/5/1920	
Anada a París, Milà i Roma	4/1920	
Anada a Mallorca	5/1920	
Fedeli mor de Tuberculosi	7/22/1920	
Fedeli mor de Tuberculosi	7/22/1920	
Torna a Milà Curs i recuperar el centre d'estudis	10/1920	2/1921
Torna a Milà Curs i recuperar el centre d'estudis	10/1920	2/1921
Naixement 2n fill de Mario: Mario Jr	1921	
Nomenament de Montessori com inspectora d'escoles italianes	1922	
Nomenada Doctor Honoris Causa de la Universitat de Roma	1923	
Mary Pyle deixa a la doctora	10/1923	
Curs Nacional Montessori a Nàpols	4/1924	7/1924
Naixement 3r fill de Mario: Rolando	1925	
Xerrada a la Lliga de les Nacions de Ginebra	1926	
Estada a Argentina	9/10/1926	11/15/1926
Retorn a Barcelona: Montessori lloga una casa a Barcelona i hi torna a viure	1927	
Inici ruptura de Montessori amb Mussolini	1929	
Naixement del 4rt fill de Mario: Renilde	1929	
Entrevista a Montessori del retorn a Barcelona	4/1929	
Paolini Coneix a Montessori	1930	
Xerrades a Viena	1930	
Revista Montessori a Itàlia	1931	
Conferència a París	4/1931	
Llibre Ideas Generales Sobre Mi Método	1932	
Llibre La Vita in Cristo (Rome)	1932	

Llibre The Mass Explained to Children	1932	
Es tanquen les escoles Montessori a Alemanya	1933	
Escoles Montessori clausurades a Itàlia	1934	
Llibre Psico-Aritmética	1934	
Divorci entre Mario i la seva dona Helen	1936	
Llibre Les Etapes de L'Education	1936	
Llibre The Secret of Childhood	1936	
Fugida definitiva de Barcelona per la guerra	7/1936	
Retrobament de la família Montessori a Londres	8/1936	
Renilde Montessori va a viure amb el seu pare a Amsterdam	1937	
Viu a Holanda a la casa dels Pierson	8/1937	10/1939
Discurs a la Sorbona de París	1938	
Anada i estada a la Índia	1939	1946
Empresonament de Mario Montessori a la Índia	6/1940	8/1940
Llibre The Child	1941	
Llibre Reconstruction in Education	1942	
Llibre Education and Peace	1943	
Llibre Education for a New World	1946	
Tornada de la Índia a Holanda	1946	
Anada a Itàlia i Recuperació de l'Opera Nazionale	1947	
Inici de Centre de Formació de Londres	1947	
Mario Montessori es casa amb Ada Pierson	7/7/1947	
Gira per la Índia Pakistan i Ceilan	8/1947	5/1949
Gira per la Índia i Ceilan	1948	
Llibre From Childhood to Adolescence	1948	
llibre To Educate the Human Potential.	1948	
Llibre What You Should Know about Your Child	1948	
Llibre The Discovery of the Child	1948	
1a Nominació al premi Nobel de la Pau	1949	
Curs a Pakistan	1949	
Llibre la Ment Absorbent	1949	
Llibre (últim) Formazione dell'uomo, The Formation of Man	1949	
Xerrades i inici d'un centre d'estudis a Perusa	1949	
Residència a Amsterdam	5/1949	6/1952
2a Nominació al premi Nobel de la Pau	1950	

Conferència internacional a Amsterdam en honor als 80 anys de Maria Montessori.	1950	
Gira de conferències per Noruega i Suècia	1950	
Xerrada a la Conferència General de la UNESCO a Florència	1950	
3a Nominació al premi Nobel de la Pau	1951	
Últim curs de Montessori, a Àustria	1951	
Xerrades a Peruggia	1951	
Mor Maria Montessori	5/6/1952	
Mor Mary Pyle	4/26/1968	
Moviment de Recuperació Montessori al voltant de l'Associació Rosa Sensat	1970	
Mor Mario Montessori	1982	
Mor Helen Christy, la ex dona de Mario	1985	

MOVIMENT MONTESSORI AL MÓN

Escoles Montessori a Suïssa	1908	
Societat Humanitària de Milà	1908	1923
Creació de la Societat Montessori a Londres	1912	
Creació de l'associació Montessori als EUA	1913	
Introducció del mètode a Austràlia	1913	
Pensa en Milà per iniciar seu de centre de formació	6/1914	9/1914
Escoles Italianes Montessori a Calabria i Marsica	1915	
Montessori a San Francisco	1915	
Traducció del 1er llibre "Il metodo..." a, japonès, romanès, irlandès, espanyol, holandes	1915	
Carta de Montessori a Milà per ser el centre italià de referència	10/20/1915	
A Itàlia es crea el Comitato Nazionale Montessori	1916	
Fabricació de material Montessori arreu	1916	
Plans per Milà com centre d'investigació	8/20/1916	
Curs Montessori Anna Fedeli a la Societat Humanitària de Milà	9/1916	6/1917
Curs a Califòrnia i Inici de la idea de la Creu Blanca.	1917	
Creació a Nàpols de la "Societa Napoletana degli Amici del metodo"	1918	
1r curs Internacional Montessori a Londres	9/1919	12/1919
Carta dels plans de la Doctora sobre Milà	6/25/1920	
2n Curs Internacional Montessori a Londres i inici d'un centre de formació propi.	4/1921	7/1921

Dimissió de Montessori de la Societat Montessori de Londres	11/1921	
Visita i xerrades a Viena	3/1923	~7/1923
3r Curs Internacional Montessori a Londres	4/1923	7/1923
Mor Augusto Osimo de l'Humanitària de Milà	7/22/1923	
Curs Montessori a Amsterdam	11/1/1923	2/15/1924
Nomenada Doctor Honoris Causa per la Universitat de Durham (Holanda)	12/11/1923	
Revista Montessori Internacional The Call of Education Psichopadagogical Journal	1924	1925
Trobada Montessori i Mussolini	2/1924	
Inici Opera Nazionale Montessori	8/8/1924	
4rt Curs Internacional Montessori a Londres	4/8/1925	7/1925
Primer Curs Nacional Italià de l'era Mussolini	2/15/1926	7/15/1926
Visita de les escoles d'Irlanda per primer cop	1927	
5è XIII Curs Internacional Montessori a Londres	4/1927	7/1927
Revistes Italianes "L'Idea Montessori e Montessori"	5/1927	8/1929
Centre de formació estable a Milà	12/1927	
Edifici a Roma per ser Centre de formació. Montessori	1929	
Fundació d'AMI (Associació Montessori Internacional)	1929	
6è XIV Curs Internacional Montessori a Londres	5/1929	8/1929
I Congrés Internacional Montessori a Helsingør, Dinamarca	8/1929	
Mahatma Gandhi, visita les escoles Montessori de Roma	1931	
7è XVII Curs Internacional Montessori a Londres	9/1931	12/1931
II Congrés Internacional Montessori a Niça	7/30/1932	8/12/1932
III Congrés Internacional Montessori a Amsterdam	7/9/1933	8/8/1933
8è XIX Curs Internacional Montessori a Londres i Irlanda	9/1933	12/1933
IV Congrés Internacional Montessori a Roma	4/3/1934	4/10/1934
Montessori AMI a Irlanda	1935	
Trasllat de la seu d'AMI cap a Barcelona	1935	
9è XX Curs Internacional Montessori a Londres	9/1935	12/1935
V Congrés Internacional Montessori a Oxford, Londres	8/1936	
Trasllat de la seu d'AMI cap a Amsterdam	1937	
10è XXI Curs Internacional Montessori a Londres	2/1937	5/1937
VI Congrés Internacional Montessori a Copenhague per la PAU	8/1937	
Curs Montessori Internacional a Londres	1946	
VIII Congrés Internacional Montessori a San Remo, Itàlia	1949	
Aula experimental i per observar els nens a Perugia	1950	

IX Congrés Internacional Montessori a Londres	1951	
---	------	--

BIOGRAFIA D'ELADI HOMS

Formació en entorn cultural, religions i polític	1886	1897
Neix a Valls	2/27/1886	
Estudis varis: dibuix, comerç, francès...	~1898	~1904
Trasllat a viure a Barcelona	~1898	
Moren els Pares d'Eladi	12/30/1903	1/26/1904
Mestre i administratiu a Escoles Mercantils de comerç	~1904	~5/2/1906
Professor dels escolapis de Barcelona	~1905	
Mestre a l'escola Mont d'Or i Escoles del districte 6è	~9/1905	6/1907
Col·labora amb Bardina a muntar l'Escola de Mestres	1906	
Decisió de completar la seva formació a EUA	6/1907	
Estada a Chicago a estudiar	~8/1907	9/16/1910
Escrits sobre la vida universitària a EUA	~11/23/1907	10/24/1908
Creació de la Revista de Educació	1909	
Delegat d'afers estrangers de barcelona i viatge a Cuba	1909	1910
Article promovent la Coeducació	10/13/1909	
Campanyes per millorar les escoles, l'ensenyament de les naturals i del dibuix	1910	1913
projecte d'escola NORMAL frustrada del projecte Pedagogium	1910	1917
Proposta de Bardina de tornar a Barcelona a l'Escola de Mestres	~8/17/1910	
Homs rep ofertes de feina a Cuba	8/13/1910	
Etapla divulgació pedagògica	9/1910	1915
Xerrades sobre educació civil	9/1910	12/1910
Arribada d'Homs a Barcelona	~9/16/1910	
Eladi Homs torna de Chicago a Catalunya per escola de Mestres	9/16/1910	
Intent de Refer l'Escola de Mestres	9/16/1910	10/1910
Proposta del projecte "Pedagogium" a Prat de la Riba	~10/1910	
Col·labora amb escoles de Palau i Vera i Galí	1911	
Gestió a Escoles Mercantils i comerç	1911	1913
Publica Escritura Práctica Norteamericana	1911	
Ajuda en La Lliga Barcelonina d'Higiene Escolar	1912	
Direcció de la Revista de Educació	1912	
Projecte de catalanització escolar	1912	

Treballa a la Diputació amb l'Escola superior d'Agricultura	1/1912	11/1914
Medalla d'or al Congrés Espanyol d'Higiene Escolar	4/1912	
Escrits sobre la Pedagogia Montessori	1913	1916
Es generen enveges i crítiques en mestres	1913	
Llibre d'Eladi Homs "La Cartilla"	1913	
Publica "Cartilla" llibre escolar	1913	
Xerrades a l'Ateneo de Madrid	2/1913	
Consell investigació Pedagògica-Consell de Pedagogia	8/04/1913	4/08/1924
Secretari del Consell investigació pedagògica	8/4/1913	
Introducció del bàsquet a Espanya	1914	
Llibre El OSO per aprendre a llegir	1914	
Creació la Biblioteca i museu Pedagògics del Consell de Pedagogia.	1/1914	
1a Escola d'estiu	7/27/1914	8/22/1914
Impulsor i director de les escoles d'Estiu	8/1914	8/1918
Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i intercanvis	1915	
Gestió de millora de biblioteques populars	1915	
Homs comença a perdre influència al Consell en benefici de A Galí	1915	
Impulsor de la Revista Quaderns d'Estudi	1915	1924
Informe de millora d'Edificis escolars	1915	
Informe sobre noves construccions escolars	1915	
Deixa secretaria de l'escola superior d'agricultura	1/22/1915	
Xerrada sobre educació a Valls	3/7/1915	
Carta EH a AM sobre 16 contactes a fer a Madrid amb Maria Montessori	12/19/1915	
Coordina des del Consell les Escoles Normals, Edificis i ensenyament general	1916	
Autorització de Montessori per cobrar diners del curs 1916	2/10/1916	
3a Escola d'estiu	7/1916	8/1916
Promou edició de textos literaris per escoles	1917	
Càtedra de Pedagogia a l'escola Normal de la mancomunitat	1918	
Elabora projecte de renovació de l'Escola Elemental del Treball	1918	
Homs es sent mancat d'energia i desanimat	1918	
Montessori rebutja la Càtedra de Pedagogia a l'escola Normal de la mancomunitat	1918	
Secretari de la Comissió d'Educació General de la Mancomunitat	1920	1922
Crisi de relacions amb Eugeni d'Ors	1/1920	2/1921
Nomenat director de l'Escola Montessori.	6/1920	
Ponent de la reorganització d'Escoles Normals	1921	

Es casa amb Elvira Zimmer	6/4/1921	
Director de la Revista Quaderns d'Estudi	7/1921	12/1921
Butlletí de mestres, redactor en cap	1922	
II Congrés Internacional de Psicologia Tècnica a Barcelona	1922	
Escola Montessori: passa a ser mestre dels grans	6/1922	
Rellevat de tots els càrrecs per la dictadura	1924	
Homs deixa l'escola Blanquerna	1926	
Proposta d'experiència en un càmping educatiu	1929	
Funcionari a la Diputació de Barcelona en el Butlletí i com a mestre	1930	~1939
Publicacions al Butlletí de Mestres i la Veu de Catalunya	1930	
Prepara catàleg de llibres escolars	1931	
Proposta al ministre contra l'analfabetisme	1931	
Curs d'assaig per analfabets	1934	
Els seus fills i germans s'exilien	1937	1939
Guanya concurs de la Generalitat	1937	
Professor a l'Escola del treball de català	1937	
Pèrdua de càrrecs i de la feina de mestre	1939	
Trasllat a Gandesa i pèrdua de càrrecs i feina de mestre	1939	1946
Anada a Gandesa on hi munta una acadèmia	1943	1945
Estada a Montblanc	1945	1950
Publicació de material didàctic Letrario Homs Oller	1945	
Trasllat a Montblanc	1945	
Estada a Barcelona	1950	1961
Tornada a Barcelona	1950	
Premi Jocs Florals a Valls	1951	
Escrit sobre Montessori al diari Destino	5/1/1952	
Mor Elvira Zimmer (dona de EH)	12/29/1952	
Intent d'estendre el seu projecte contra l'analfabetisme	~1955	
Mestre d'analfabets a Barcelona	~1955	
Es casa la filla Elvira Homs i Eladi es queda a Barcelona	7/16/1955	
Va a viure amb el seu fill Conrad (Lleida, Rubí i Ripollet)	~1961	1973
Publicació edició 31 del llibre "Cartilla"	1965	
Mor Eladi Homs	3/18/1973	

PEDAGOGIA CATALANA I ESPANYOLA

Llei educativa Moyano	1857	
Escoles Froebel a Madrid	1862	
Inici llibertat d'ensenyament i descentralització	1869	
Nova universitat a Espanya	1871	
Renovació pedagògica Espanya	1876	
Inici escoles normals i congressos pedagògics Espanya	1882	
Escola St. Jordi (catalanista)	1898	1936
Explosió escoles religioses a Espanya	1900	
Escola Moderna (Anarquista)	1902	1906
Escola Horaciana (romàntica)	1905	1912
Escola Mont d'Or a Bonanova	1905	1915
Museu Pedagògic experimental	1905	
Nova Escola Mont d'Or a Bonanova	1905	1915
Escola de Mestres (Bardina)	1906	1910
NORMAL Escola de Mestres de Bardina	1906	1910
Noucentisme	1906	1923
Creació colònies escolars	6/12/1906	
I Congrés Nacional de primera ensenyança	1909	
Escoles-magatzems d'infants - graduades	~1909	
Escoles de la sagrada Família	11/15/1909	1936
projecte d'escola NORMAL dins del projecte Pedagogium	1910	1917
Escola Vallparadís Terrassa	1910	1915
Escola Mont d'Or a Terrassa	1911	1915
Inici Viatges Pedagògics	1912	
Fí de l'explosió assajos pedagògics i noves escoles	1913	
Obertura pedagògica a Barcelona i Madrid	1913	
Consell d'investigació pedagògica (1a etapa)	8/4/1913	2/1/1916
Consell investigació pedagògica-Consell de Pedagogia	8/04/1913	4/08/1924
Escoles del Bosc	1914	
Inici de les escoles graduades	1914	
Curs d'actualització de mestres	10/1914	
1a Escola d'estiu	7/27/1914	8/22/1914
2a Escola d'estiu	7/1915	8/1915
Revista quaderns d'estudi	10/1915	3/1924

Consell de Pedagogia (2a etapa)	2/1/1916	8/13/1919
3a Escola d'estiu	7/1916	8/1916
3a Escola d'estiu	7/1916	8/1916
Congrés pedagògic a Milà	10/1916	
NORMAL de la Mancomunitat Eugeni d'Ors	1918	1920
Mor Palau i Vera	Novembre 1919	
Consell de Pedagogia (3a etapa)	8/13/1919	4/8/1923
Crisi de relacions amb Eugeni d'Ors	1/1920	2/1921
Butlletí de Mestres	1922	1931
II Congrés Internacional de Psicologia Tècnica a Barcelona	1922	
Escoles del Mar	1/26/1922	
Homenatge a Pestalozzi a Barcelona	1927	
Ainaud i A Galí tornen a la gestió educativa	1930	
Inauguració de Seminari de Pedagogia	1930	
Xerrades A Ferriere a Barcelona	1930	
NORMAL Escola de mestres de la Generalitat de Catalunya	1931	1939
Reformes educatives	1931	
Creació de l'Escola Normal Catalana	9/1931	8/1936
Creació de l'Institut-Escola de la Generalitat	2/3/1932	
Mor Manuel Ainaud	12/28/1932	
Ressorgiment de l'Escola d'Estiu a Catalunya	8/1932	
escola S'Agaró	1935	1936
Entrevista a Maria Montessori a barcelona	5/23/1935	
Curs Decrolí a Barcelona per l'escola d'estiu	8/1935	
Clausura de l'escola Blanquerna	1939	
A Galí torna a Catalunya	1943	
Llei d'instrucció per a la primària	1945	
Alexandre Galí estimula la innovació escolar	1955	
Creació d'Omnium Cultural	1961	
Creació de l'Escola de Mestres Rosa Sensat	9/29/1965	

POLÍTICA I SOCIETAT CATALANA I ESPANYOLA

Estat liberal a Espanya	1833	1866
Revolució del 68 i república a Espanya	1868	1874
Neix Prat de la Riba, mateix any que Montessori	11/29/1870	
La restauració espanyola-Borbons	1875	1931
1a Exposició Universal a Barcelona	4/8/1888	12/9/1888
Explosió de catalanisme i innovació social i pedagògica	~1890	
Bases de Manresa	1892	
Guerra colonial espanyola	1898	
Reformisme Conservador- Espanya	1898	1910
Prat de la Riba funda la Lliga	1901	
Fundació Institut d'Estudis Catalans	1907	
Prat de la Riba elegit president de la Diputació Barna	1907	
la setmana tràgica	7/26/1909	8/2/1909
Reformisme liberal-Espanya	1910	1923
Inauguració Biblioteca de la Mancomunitat	5/28/1914	
Mancomunitat de Catalunya	1914	1925
Mor Prat de la Riba	8/1/1917	
Crisi 1917 Espanya	1917	
A. Einstein visita Barcelona	2/22/1923	2/28/1923
Dictadura Primo de Rivera	9/13/1923	1/28/1930
Eugeni d'Ors es trasllada a Madrid	1923	
2a Exposició Universal a Barcelona	5/19/1929	1/15/1930
2a República Espanyola	4/14/1931	4/1/1939
Referèndum sobre l'estatut d'autonomia de Catalunya	8/2/1931	
Guerra Civil Espanyola	7/17/1936	4/1/1939
Eleccions espanyoles	2/1936	
Dictadura Franquista	4/1/1939	11/20/1975

SOCIETAT I POLÍTICA MUNDIAL

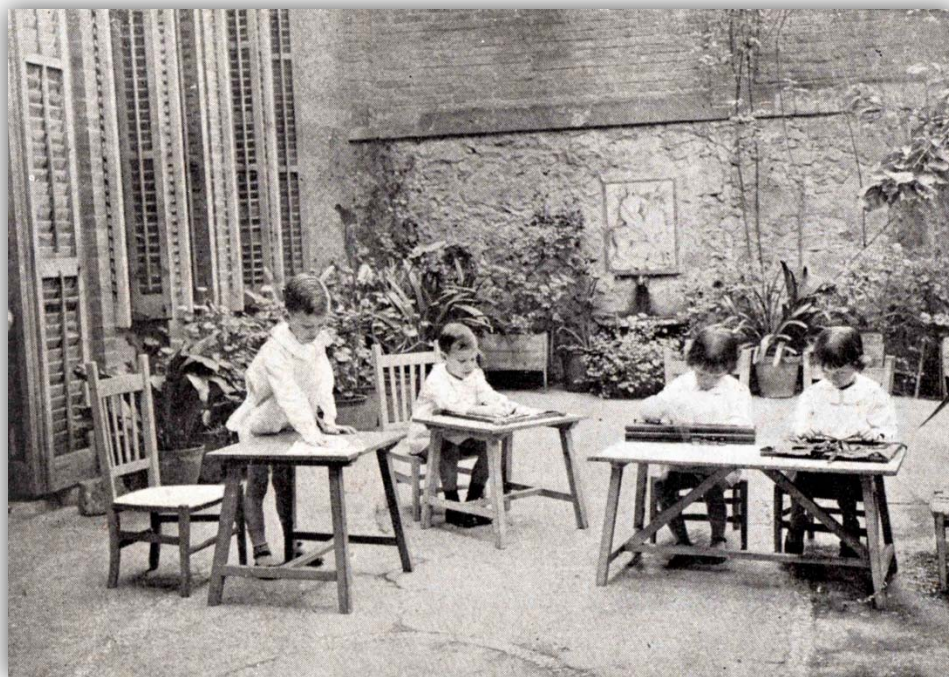
Anglaterra controla l'Índia totalment	1858	
2a Revolució industrial: electricitat i química	1870	
Primer telèfon a Barcelona	1878	
Escola gratuïta a França	1881	
Educació obligatòria a EUA	1890	
Dewey Escola activa a EUA	1896	
Primer cotxe Espanya	1900	
Inici de l'aviació, primer vol	12/17/1903	
Teoria relativitat Einstein	1905	1916
Inici de l'escoltisme	1907	
Revolució Mexicana	1910	1920
Arriben al Pol Sud	1911	
Model atòmic de Rutherford	1911	
El Titànic s'enfonsa	4/14/1912	
1a Guerra Mundial	7/28/1914	11/11/1918
Revolució Russa	3/2/1917	10/25/1917
Les dones poden votar a Anglaterra	1918	
Epidèmia de Grip espanyola	1918	1920
Fascisme a Europa	1919	1939
Dècada daurada EUA	1920	1929
Dictadura de Mussolini Itàlia	1922	Abril 28 1945
Primera emissió de ràdio a Espanya: Ràdio Barcelona	1924	
Rússia totalitària Stalin	1924	1953
Primer vol transoceànic	1927	
Gran depressió Amèrica	1929	
Gran depressió i conflictes mundials	1929	1939
2a Guerra Mundial	9/1/1939	9/2/1945
Inici de la guerra freda i de l'Estat d'Israel	1948	
Inici del Comunisme a Xina. Mao	1949	
Guerra Corea N/S EUA	1950	1953
Inici de la independència a Àfrica	1952	
Conquesta de l'Everest	1953	
Lluita pels canvis en els drets civils a EUA	1955	1968
Independència de l'Índia	1957	

Espai- primer satèl·lit Rus	1957	
Primera transmissió televisió Barcelona	1959	

10.3. Altres imatges

Imatge 84. Aula de l'Escola Montessori, 22 de gener de 1916.. Font: AFB. Frederic Ballell Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

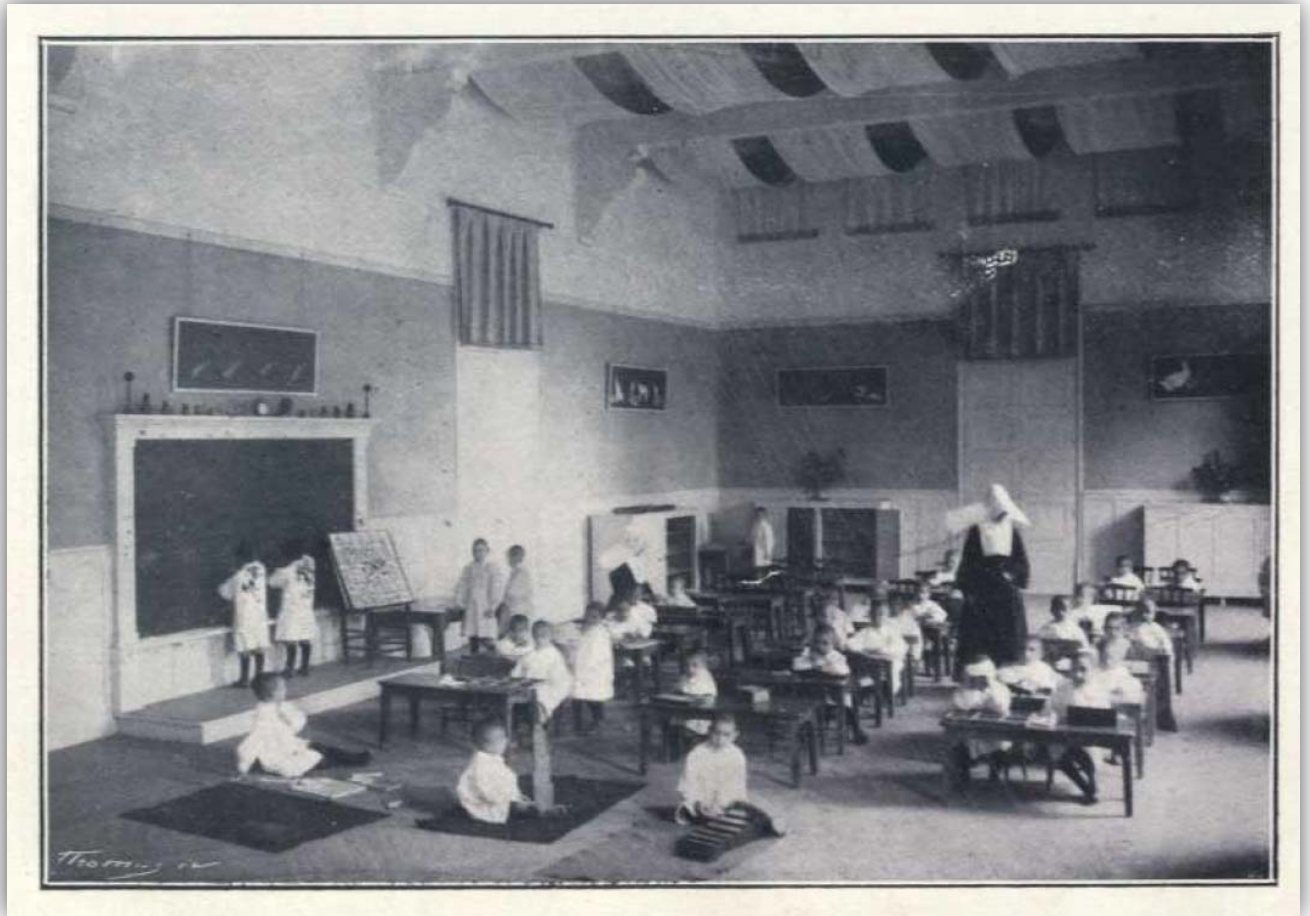
Imatge 85. Casa dels nens, C Aribau 155 1922-32 treball jardí Font: llibret L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori (Ajuntament Barcelona, 1933).

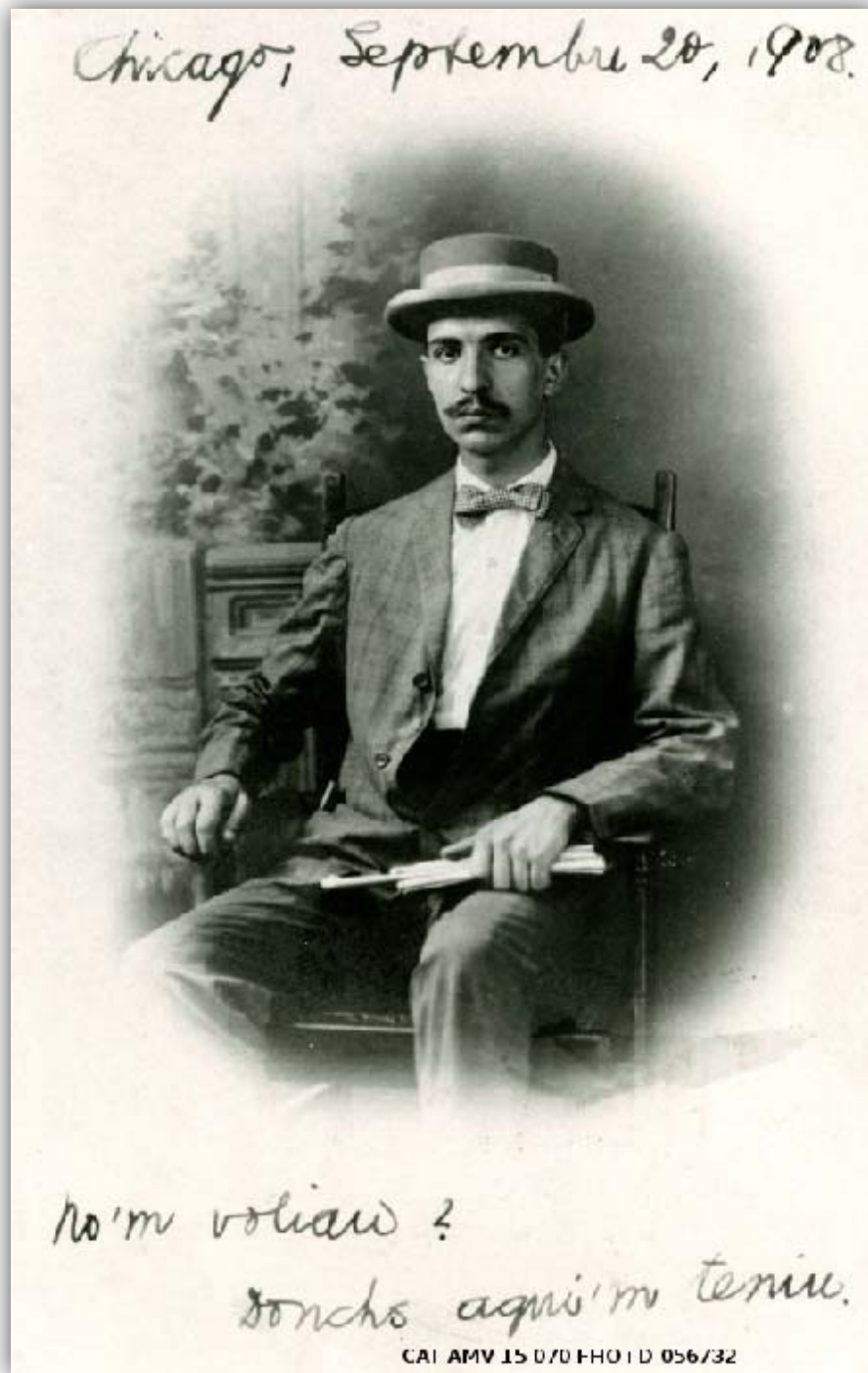
Imatge 86. Escola Municipal C Ataulf 12 1920-32 Font: . foto cedida per Antònia Canals.

Imatge 87. Escola Municipal Montessori 1930-34 del Font: Arxiu Fotogràfic de l'Ajuntament de Barcelona AFB; fons Josep Domínguez Martí; AFB1-001.

Imatge 88. Assaig de palau i Vera a la Casa de la Maternitat. Font: Revista Feminal de La Il·lustració Catalana n°90, setembre 1914.

Imatge 89. Foto d'Eladi Homs en la seva època a Chicago enviada per ell als seus amics. Font: Del llibre de la seva filla Elvira Homs Zimmer "Història familiar" (Homs Zimmer, 2020).

Imatge 90. Maria Montessori en el curs de 1933 amb una imatge de Francesc Macià. Font: Foto de Josep Bragulé.

Imatge 91. Maria Montessori i el seu fill Mario a Barcelona el 1933. Font: Imatge dels arxius AMI a Amsterdam.

Imatge 92. La cadira catalana preferida de la doctora, regals dels alumnes del curs 1916. Font Imatge dels arxius AMI a Amsterdam.

Imatge imatges. Imatge del segon Curs Internacional a Barcelona del 1933. Font: Imatge dels arxius AMI a Amsterdam.

Imatge 94. Mary Pyle, Maria Montessori i Montserrat Espelta. Font: Imatge cedida pel nebot Josep Mª Espelta

Imatge 95. Consultant documents a l'Arxiu AMI, seu de l'Associació Montessori Internacional a Amsterdam. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 96. Material Montessori de les escoles de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona Font: Elaboració pròpia.

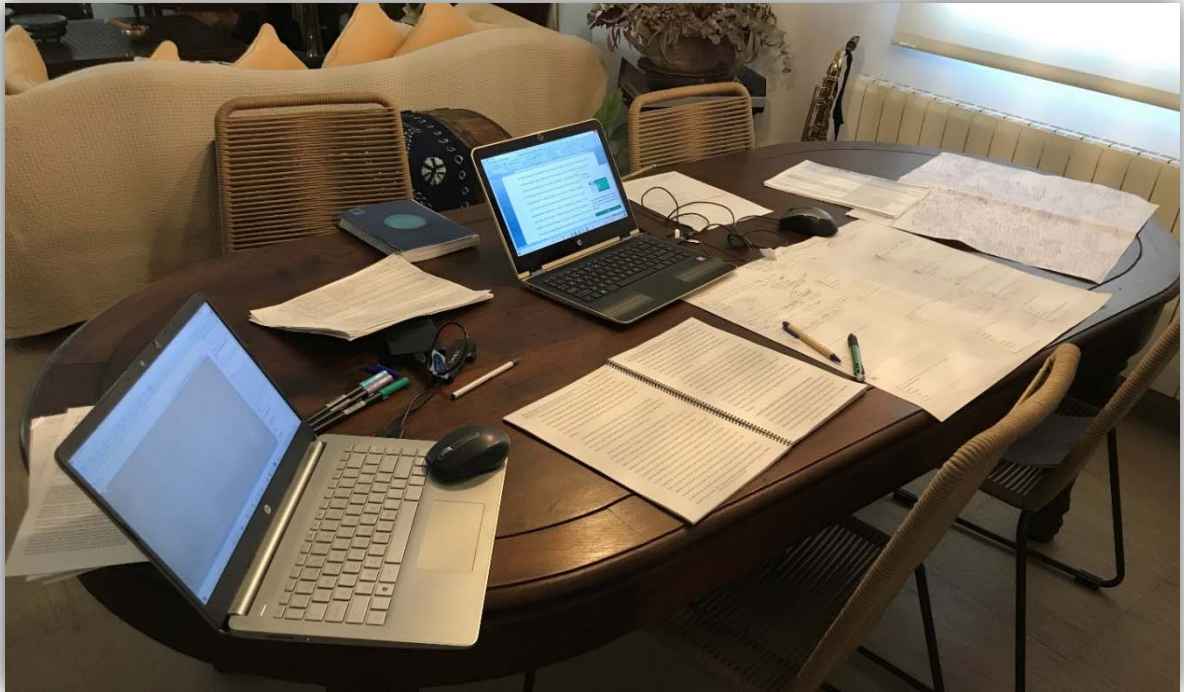
Imatge 97. Bust de la Doctora Montessori, regal dels alumnes del Curs del 1916. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona Font: Elaboració pròpia.

Imatge 98. Els arxius de l'Eladi Homs el primer dia que els vaig veure a la Impremta Marc Martí. Font: Elaboració pròpia.

Imatge 99. Elvira Homs Zimmer i les caixes amb els arxius del seu pare, novembre de 2022.
Font: Elaboració pròpia.

F Imatge 100. Treball combinant l'escrit en paper i amb l'ordinador Font: Elaboració pròpia.

Imatge 101. Elvira Homs Zimmer i l'autor d'aquesta tesi a Cerdanyola del Vallès el Novembre de 2021. Font: Elaboració pròpia.

10.4. Índex original de les digitalitzacions de la família del fons de l'Eladi Homs.

A causa de la quantitat de pàgines que ocuparia en paper poso aquesta informació en el llapis de memòria (unitat Usb) adjunt.

Els arxius són: CAIXA 1; CAIXA 2; CAIXA 3 I CAIXA 4. L'aspecte dels arxius és el següent:

usb doctorat > ANNEX 11.4 Índex original dels escàners familiars del fons de l'Eladi Homs				
Nom		Data de modificació	Tipus	Mida
 CAIXA 1.docx		20/11/2021 10:30	Documento de Mi...	49 kB
 CAIXA 2.docx		20/11/2021 12:26	Documento de Mi...	38 kB
 CAIXA 3.docx		20/11/2021 12:26	Documento de Mi...	54 kB
 CAIXA 4.docx		25/3/2021 6:41	Documento de Mi...	31 kB

10.5. Versió digitalitzada dels arxius estudiats del fons de l'Eladi Homs.

En el llapis de memòria (unitat Usb) adjunt hi he adjuntat tots els documents estudiats digitalitzats en format pdf tal com també es poden trobar el gestor de documentació MENDELEY.

L'aspecte dels arxius és el següent:

Nom	Data de modificació	Tipus	Mida
19XXXXXX Adreça d'una editorial de París - (EH) Ap-annotate...	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	956 kB
19XXXXXX Esqueles - (EH) Art-annotated.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	1.570 kB
19XXXXXX -Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:04	Documento Adob...	1.715 kB
19XXXXXX Joaquin Panadés (EH) Targ-annotated.pdf	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	525 kB
19XXXXXX Text de materials Montessori fabricats per Philip & ...	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	19.439 kB
191XXXXX Cronologia de Maria Montessori, manuscrita per H...	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	11.636 kB
191XXXXX Document sobre telegrams (EH) Doc-annotated.p...	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	3.877 kB
191XXXXX Maccheroni-Homs (EH) Tel-annotated.pdf	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	1.943 kB
191XXXXX Montessori (EH) - (Londres) C.pdf	13/3/2022 9:06	Documento Adob...	1.848 kB
191XXXXX Montessori (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	3.597 kB
192xxxxx Manuscrit EH sobre educació i Montessori (EH) Ap-a...	13/3/2022 9:06	Documento Adob...	128.620 kB
192XXXXX Serrano-Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	1.360 kB
193XXXXX Mario Montessori- Homs (EH) C.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	5.609 kB
1911xxxx Nebot-Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	1.379 kB
1914XXXX prospecte general del curs Montessori de Londres ...	13/3/2022 9:06	Documento Adob...	8.434 kB
1914xxxx Relació de les xerrades fetes per Serrano (EH) Ap-an...	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	6.387 kB
1914XXXX Serrano-Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:06	Documento Adob...	1.557 kB
1915XX26 Puig-Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	27.869 kB
1915XXXX Galí-Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	5.900 kB
1915XXXX La Veu de Catalunya -Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	182 kB
1915XXXX Prat de la Riba - Homs (EH) C.pdf	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	5.610 kB
1915XXXX Prat de la Riba - Homs (EH) tarj DANI.pdf	13/3/2022 9:06	Documento Adob...	6.120 kB
1915XXXX Prat de la Riba-Homs (EH) C-annotated.pdf	13/3/2022 9:05	Documento Adob...	6.019 kB
1916 Carta Homs a Itàlia lloant llibre i religió Montessori-ann...	13/3/2022 9:07	Documento Adob...	2.866 kB